Stefan Zweig

MARIA STUART

•

COLECȚIA
CLEPSIDRA

Coperta de
Andrei Olsufiev

1974
Bucureşti, Piaţa Scînteii 1

Stefan Zweig

MARIA STUART

Roman

Vol. I

Traducere de
Bianca și Nicolae Balotă

Editura Eminescu

STEFAN ZWEIG
Maria Stuart
Herbert Reichner Verlag, Wien,
Leipzig, Zürich, 1935

INTRODUCERE

Lucrurile clare, limpezi ca lumina zilei, n-au suscitat niciodată interesul nimănui. N-a fost nevoie vreodată de explicații, comentarii sau interpretări pentru a înlesni înțelegerea lor. În schimb, oriunde a apărut un grăunte de taină, s-a aprins pe dată și scînteia curiozității; în jurul a tot ce mai păstrează deasupra un văl de mister fîlfîie de-a pururi aripile creatoare ale imaginației. Taina seduce, misterul conține în el o nemaipomenită forță de atracție care acționează ca un magnet asupra spiritului uman. Istoria n-a furnizat nicicînd atîtea subiecte cronicarilor, comentatorilor și romancierilor ca prin acele episoade ale ei rămase în conul de umbră al incertitudinii. Povestea tragică a existenței Mariei Stuart constituie unul din aceste momente culminante care a polarizat secole de-a rîndul interesul, curiozitatea și imaginația, care a iradiat de-a lungul timpului un farmec irezistibil, emanînd din clar-obscurul în care s-a drapat.

Nici o femeie pe lume — și istoria stă mărturie — n-a provocat atîta literatură, n-a iscat, în jurul misterului ei feminin, atîtea drame, atîtea romane, atîtea biografii romanțate, atîtea aprinse și controversate dispute.

Timp de mai bine de trei sute de ani vraja ei a dăinuit proaspătă și mai dăinuie încă și astăzi, acționînd cu

aceeași forță magică, ademenindu-i pe poeți, preocupîndu-i pe învățați. Pentru că mintea omenească, iscoditoare, lacomă și nesățioasă a tins din toate timpurile să dezvăluie ceea ce era învăluit, să descopere ceea ce rămăsese nedescoperit, să limpezească ceea ce dăinuia nebulos, să destrame umbra pentru a face lumină.

Pe cît de abundente sînt relatările, interpretările și descrierile legate de figura acestei unice femei, tot pe atît de diverse, de contradictorii chiar, se prezintă ele. Căci dacă nu e femeie pe lume care să fi iscat în jurul numelui ei atîta literatură, nu e mai puțin adevărat că nu este chip care să fi suferit atîtea metamorfoze, care să se fi înfățișat literaților și istoricilor sub atîtea măști, epuizînd întreaga galerie de structuri sufletești, de tipologii umane. Astfel că dacă am pune cap la cap multele ei portrete am vedea-o cînd ca pe o ucigașă sîngeroasă, dedîndu-se celor mai incredibile cruzimi, cînd ca pe o martiră inocentă jertfindu-și viața imaculată pe altarul sfintei credințe, cînd ca pe o vrăjitoare sinistră țesînd în jur plasa funestelor cabale, cînd ca pe o nevinovată sfîșiată de hiene, și tot așa, la infinit, imaginile demonice alternînd cu cele îngerești. Paradoxal este însă faptul că toată această diversitate nu izvorăște în exclusivitate din imaginația prea aprinsă a poeților care a zburdat în voie pe un teren sărac în mărturii și documente, ci dimpotrivă, din abundența materialului faptic transmis din generație în generație, care oferă argumente suficiente pentru fiecare din ipostazele alese. Căci numărul scrisorilor, al rapoartelor, al relatărilor, al documentelor, al actelor oficiale existente este impresionant, este de ordinul miilor și oferă celui care le investighează un asemenea hățiș labirintic în care pașii se rătăcesc cu ușurință, iar reperele mai degrabă dezorientează decît călăuzesc. De

patru secole omenirea rejudecă neostenit procesul Mariei Stuart, îl redeschide an de an și problema vinovăției sau nevinovăției ei ațîță și azi, cu aceeași violență, spiritele, aprinde aceleași acerbe controverse, aceleași pătimașe dispute, de parcă nu s-ar fi scurs atîta noian de vreme de la moartea ei, de parcă timpul, cel care împacă și domolește totul, nu are nici o putere asupra acestei nemaipomenite femei. Și cu cît sînt mai temeinic și mai profund cercetate documentele cu atît mai limpede se evidențiază adevărul că pentru oricare variantă există sute de mărturii și depoziții valabile. Căci fiecare dintre aceste documente, mărturii sau relatări contemporane, verificate și supraverificate, a căror autenticitate a fost dovedită, cu risipă de argumente, după o istovitoare muncă de cercetare, nu reprezintă altceva decît un punct de vedere, opinia și interpretarea unuia din participanții sau spectatorii acestei drame și nici pe departe adevărul absolut, unic, adevărul Mariei Stuart. Nicăieri în istorie nu aflăm un exemplu mai concludent al felului diferit în care se reflectă în fiecare individ în parte un anume fapt sau eveniment, al modului diferit în care poate fi relatat, păstrîndu-se în limitele adevărului faptic, de către martori diferiți, una și aceeași întîmplare. Oricare din acuzațiile susținute împotriva Mariei Stuart, în baza unor documente autentice a căror valabilitate a fost unanim recunoscută, poate fi respinsă de asemenea pe bază de documente cît se poate de autentice și de valabile, căci pentru fiecare afirmație întemeiată pe mărturii arhiva aceasta prea îmbelșugată are și o negație de asemenea întemeiată pe mărturii. În această istorie atît de confuză, de echivocă adevărul se găsește pretutindeni în doze mici în asemenea măsură amestecat cu falsuri, alterat de ficțiuni, agrementat de interpretări, denaturat în egală măsură de prea

bune intenții sau de prea multă rea-credință, veșnic degradat de exces de zel și pasiune încît oricare variantă poate fi perfect verosimilă, capabilă să convingă, să atragă adepți. Astfel, cel care vrea să demonstreze lumii complicitatea Mariei Stuart la asasinarea soțului ei nu are decît să recurgă — drept argumente — la zecile de depoziții ale martorilor, la mulțimea scrisorilor și documentelor care o desemnează drept ucigașă, părtașă la crimă ; dar nimic mai ușor în același timp pentru cel care dorește să infirme această acuzație : îi stau la dispoziție în număr tot atît de covîrșitor alte depoziții ale martorilor, alte scrisori, rapoarte confidențiale, mărturisiri. Pentru fiecare trăsătură a chipului ei culorile sînt atît de amestecate încît nu se mai deosebește negrul de roz, astfel că se poate pleda pentru negru sau pentru roz cu sorți egali de izbîndă.

Și dacă la toate denaturările provocate de vălmășagul de mărturii și dovezi contradictorii le mai adăugăm și pe acelea survenite intenționat ca urmare a unei anumite politici, a unui anumit interes național sau religios, rezultă de aici portretul unei personalități de-a dreptul monstruoase, cu o mie de chipuri, cu o mie de grimase, o viziune de coșmar îndărătul căreia se ascunde, fără îndoială, și fața cea adevărată. Căci nu trebuie să scăpăm din vedere că printre cei care s-au consacrat reconsiderării vieții acestei femei se aflau nu numai indivizi independenți, pe care inspirația, hazardul sau propria credință îi determina să prefere o ipostază tuturor celorlalte, ci și unii interesați, aparținînd unor tabere ce reprezintă, susțin sau apără fie concepții opoziționiste, fie religii adverse.

Dacă într-o divergență de asemenea amploare pînă și cel mai dezinteresat participant tot se simte, la un mo-

ment dat, înclinat să ia partea unuia dintre protagoniști în defavoarea celuilalt, cît de mare trebuie să fie ispita de a fi părtinitor pentru unul care, în focul disputei, vrea să-și apere propria cauză, fie ea religioasă sau națională. De obicei s-a procedat astfel: autorii protestanți au aruncat toată vina în cîrca Mariei Stuart, cei catolici s-au străduit s-o scoată basma curată pentru a o găsi vinovată numai pe Elisabeta. Și nu numai atît; în relatările engleze Maria Stuart ne este înfățișată ca o ucigașă odioasă, ca o figură satanică; în cele scoțiene, ca o victimă inocentă a celor mai josnice calomnii. Și cu toții, fără excepție, își fondează demonstrația pe miraculoasa „casetă cu scrisori", obiectul în jurul căruia se învîrt toate controversele, toate pledoariile. Unii jură pe autenticitatea scrisorilor din casetă; ceilalți, dimpotrivă, dovedesc cu lux de amănunte falsificarea lor. În funcție de apartenența religioasă sau de naționalitate autorii s-au simțit obligați să aleagă din noianul de mărturii pe acelea care avantajau propria credință sau conveneau sentimentelor lor patriotice. De aceea poate că șansa imparțialității, a obiectivității în cercetarea acestui capitol învăluit în tenebre, să-i fie dată cercetătorului care pornește la drum fără prejudecăți, fără balastul ideilor preconcepute, fără povara patriotismului sau fanatismului religios, fără zăbala eredității sau a legăturilor de sînge, într-un cuvînt, unuia care nefiind nici englez, nici scoțian, se apleacă asupra acestei istorii călăuzit doar de pasiunea pentru adevăr, animat de ambiția de a face dreptate, înzestrat cu puterea de pătrundere și de selecție, caracteristice artistului autentic.

Firește, ar fi o cutezanță prea mare din parte-i să-și imagineze că adevărul revelat de el ar fi întru totul obiectiv, că stă în puterea lui să discearnă dintre miile

de mărturii pe acelea care n-au fost determinate, la vremea lor, de nici un sîmbure de rea-credință sau de nici o încercare de părtinire. Prudența va trebui să-l ferească de greșeala de a se ambiționa să facă lumină în toate împrejurările vieții Mariei Stuart, proiect prea vanitos pentru a putea fi realizat. Pentru că sursele documentare prezintă două mari inconveniente — pe de o parte faptul că sînt prea numeroase și prea diferite, pe de altă parte, că nu s-au putut păstra nealterate de intenții și tendințe — inconveniente care îngreuiază munca cercetătorului exigent ce nu-și îngăduie să ignore sau să neglijeze nici una din mărturii, tot ce va putea el realiza va fi un portret verosimil în linii mari, rezervîndu-și dreptul și totodată datoria de a recunoaște cinstit că anumite trăsături sînt numai probabile, iar altele, prea învăluite în umbră, scapă puterii lui de înțelegere și de interpretare.

Pentru a restabili adevărul — în măsura în care lucrul acesta mai este posibil azi, după atîtea sute de ani, pe parcursul cărora prea numeroasele și prea pătimașele dezbateri n-au făcut decît să-l îngroape și mai adînc în beznă — în încercarea de față am fost călăuziți, întru reconstituirea faptelor, de principiul de a nu lua în considerație mărturiile obținute prin teroare, smulse prin cazne sau datorate unor silnicii sau presiuni de orice natură. De asemenea numai cîntărindu-le cu o maximă prudență, judecîndu-le cu maximum de suspiciune, confruntînd și verificînd continuu am luat în seamă și am utilizat — cu extremă parcimonie — informațiile furnizate de rapoartele ambasadorilor, ale iscoadelor, ale agenților plătiți (funcții care pe vremea aceea puteau fi foarte bine confundate).

Am optat în lucrarea de față pentru considerarea ca autentice a celor mai multe din scrisorile și sonetele din casetă. Ținem din capul locului să specificăm că am ajuns la această concluzie în urma celei mai riguroase verificări, și că am încercat să expunem cît mai logic și mai rațional argumentele în baza cărora ne-am format această convingere. Desigur că în cercetarea noastră ne-am lovit deseori de afirmații, argumente și mărturii care infirmau această poziție, care se străduiau să dovedească falsitatea documentelor din celebra casetă și care ar putea părea demne de crezare. Dacă totuși stăruim în convingerea noastră este pentru că dintre numeroasele declarații contradictorii am socotit oportun să dăm cîștig de cauză celor care — confruntate cu realitățile vremii, cu uzanțele și moravurile timpului, cu unul sau altul dintre evenimentele izolate survenite în acțiune și, în ultimă instanță, cu acele trăsături temperamentale și de caracter care ni se impuneau ca certe, ale personajului principal — s-au dovedit mai rezistente, mai plauzibile, mai firești.

Căci numai aparent și considerat din exterior, prin intermediul manifestărilor ei deseori lipsite de omogenitate, caracterul Mariei Stuart ni se înfățișează învăluit într-o atît de seducătoare aură de mister. În fond Maria Stuart aparține acelei tipologii umane — excepționale, e drept — caracterizate prin concentrarea extremă a capacităților vitale asupra unui moment limitat, dar culminant al vieții, concentrare ce presupune o ardere puțin obișnuită, un covîrșitor consum de energie, desfășurat cu maximum de tensiune, pînă la incandescență, trăirea unei unice, dar devorante pasiuni ce se epuizează total și fulgerător lăsînd în urmă numai scrum și ruine. Asemenea temperamente cunosc o singură înflorire, eclatantă, dar de scurtă durată. Resursele lor vitale, forțele lor sufletești nu se repartizează egal, drămuite cu

calm și chibzuială pe parcursul unei existențe întregi; ele dau năvală dintr-o dată și se consumă în vîlvătaia unei singure pasiuni. Pînă la douăzeci și trei de ani viața ei este o apă calmă, netulburată de nici o vibrație mai intensă, drumul ei este un marș egal, executat în același pas cu o respirație liniștită. De la douăzeci și cinci de ani restul zilelor ce le mai are de trăit vor forma de asemenea o pastă omogenă, se vor scurge ca un rîu cu debit scăzut, cu curs monoton, lipsit de surpriza cascadelor, a inundațiilor sau de emoția meandrelor neașteptate. În scurtul interval de timp însă — dintre douăzeci și trei și douăzeci și cinci de ani — pasiunea irumpe năvalnic în viața ei, transfigurînd-o, înălțînd-o pe cele mai înalte culmi, aruncînd-o în cele mai prăpăstioase abisuri, dezlănțuindu-se ca un uragan, transformînd o existență mediocră într-o explozie solară, dîndu-i amploarea unei zguduitoare tragedii antice, unei neuitate Orestii. Efigia tragică ce-i aureolează memoria se datorește numai acestor ani, numai acestui scurt moment dintr-o viață de om. Numai această excepțională întorsătură a destinului ei reușește să o smulgă mediocrității, numai incendiul cutremurător al unei atît de pătimașe iubiri o înalță deasupra muritorilor de rînd, deasupra ei înseși, o forțează să se depășească pe sine, o distruge și totodată o fixează în galeria figurilor nemuritoare.

Pasiunea aceea sălbatică, neînfrînată, care a dezechilibrat pentru totdeauna existența ei de femeie, care i-a istovit iremediabil trupul și i-a răvășit sufletul, care a ucis-o în ultimă instanță, a trecut-o în legendă, a aprins și continuă să aprindă imaginația poeților, a reținut și continuă să rețină interesul savanților.

Desfășurarea și ritmul oricărei narațiuni avînd ca subiect viața Mariei Stuart sînt impuse din capul locului

de concentrarea emoțională a vieții ei într-un unic moment. Scriitorul care vrea să urmărească evoluția Mariei Stuart va avea de fapt de parcurs un drum lent care pe neașteptate țîșnește abrupt, în sus, ajungînd pînă la înălțimi inaccesibile, se prăbușește apoi în același moment cu aceeași violență, la adîncimi de asemenea impracticabile, pentru a se pierde apoi tot mai îngust, tot mai neînsemnat topindu-se la linia orizontului. Datorită acestui fapt și nu unei fanteziste disproporționări, simplu capriciu al autorului acestor rînduri, cele două lungi perioade din viața eroinei — primii douăzeci și trei de ani și apoi cei petrecuți în captivitate — nu ocupă în economia romanului mai multe pagini decît cele consacrate celor doi ani în care este comprimată de fapt adevărata, intensa, zguduitoarea ei existență. Căci sufletul este cu totul altceva decît un exact, pedant orologiu care numără egal, implacabil și cu rece precizie scurgerea orelor; cu totul altceva decît un ireproșabil calendar care înregistrează mecanic scurgerea anilor. Sufletul are unitățile lui de măsură a timpului, rebele, capricioase și instabile. El poate reduce o viață de om la proporțiile unei simple clipe și poate dilata o clipă făcînd-o încăpătoare cît o viață de om. Binecuvîntat de fervoarea iubirii, amețit de pasiune, debordînd de extatice cutremurări, înnobilat de emoții, clocotind de viață și mistuindu-se cu generoasă dăruire în flacăra unei asemenea trăiri intense, sufletul poate consuma, într-un scurt și pieritor moment, toată energia și vitalitatea ce i-au fost date pentru o întreagă existență. Pentru ca apoi să străbată gol, orb și surd, inert și carbonizat miile de zile, milioanele de ore inutile ce i-au mai rămas de trăit. Timpul subiectiv și cel obiectiv reprezintă două noțiuni

total diferite. De aceea istoria unei vieți omenești este de fapt istoria zbuciumului său sufletesc, este istoria pasiunilor și pătimirilor sale. Ceea ce rămîne în urma trecerii prin lumea aceasta, ceea ce face memorabilă o existență este acel poate unic moment cînd sufletul se aprinde și arde ca o torță, chiar dacă se năruiește odată cu ultimele ei pîlpîiri.

DRAMATIS PERSONAE

Primul loc al acțiunii : Scoția 1542—1548
Al doilea loc al acțiunii : Franța 1548—1561
Al treilea loc al acțiunii : Scoția 1561—1568
Al patrulea loc al acțiunii : Anglia 1568—1587

SCOȚIA

James al V-lea (1512—1542), tatăl Mariei Stuart.

Maria de Guise-Lorena (1516-1560), soția lui, mama Mariei Stuart.

Maria Stuart (1542—1587).

James Stuart, conte de Moray (1533—1570), fiu nelegitim al lui James al V-lea și al Margaretei Douglas, fiica lordului Erskine, frate vitreg al Mariei Stuart, regent al Scoției înainte și după domnia Mariei Stuart.

Henry Darnley (Stuart) (1546—1567), strănepot al lui Henric al VII-lea pe linie maternă, mama sa, lady Lennox, fiind nepoata lui Henric al VIII-lea. Al doilea soț al Mariei Stuart, devenit, prin căsătorie, rege consort al Scoției.

James al VI-lea (1566—1625), fiul Mariei Stuart și al lui Henry Darnley. După moartea Mariei Stuart (1587), rege al Scoției şi după moartea Elisabetei (1603), rege al Angliei sub numele de James I.

James Hepburn, conte de Bothwell (1536—1578), devenit duce de Orkney, al treilea soț al Mariei Stuart.

William Maitland of Lethington, cancelarul de stat al Mariei Stuart.

James Melville, diplomat și om de încredere al Mariei Stuart.

James Douglas, conte de Morton, regent al Scoției după asasinarea, în 1581, a lui Moray.

Mathew Stuart, conte de Lennox, tatăl lui Henry Darnley, acuzatorul principal al Mariei Stuart după asasinarea fiului său.

Argyll *Arran* *Morton Douglas* *Erskine* *Gordon* *Harries* *Huntly* *Kirkcaldy of Grange* *Lindsay* *Mar* *Ruthven*	Lorzi, cînd partizani, cînd adversari ai Mariei Stuart, uneori aliați, alteori luptînd unii împotriva celorlalți ; aproape toți au avut parte de un sfîrșit tragic.
Mary Beaton *Mary Fleming* *Mary Livingstone* *Mary Seton*	Cele patru Marii, tinerele prietene și tovarășe de joc ale Mariei Stuart.

John Knox (1505—1572), predicator al „*kirk*"-ului, principalul adversar al Mariei Stuart.

David Rizzio, muzicant și secretar al Mariei Stuart, ucis în 1566.

Pierre De Chastelard, poet francez la curtea Mariei Stuart, executat în 1563.

George Buchanan, umanist și educator al lui James al VI-lea, autor al celor mai dușmănoase pamflete la adresa Mariei Stuart.

FRANȚA

Henric al II-lea (1518—1559), rege al Franței din 1547.

Caterina de Medicis (1519—1589), soția sa.

Francisc al II-lea (1544—1560), primul lor fiu, întîiul soț al Mariei Stuart.

Carol al IX-lea (1550—1574), fratele mai mic al lui Francisc al II-lea, căruia îi urmează la tronul Franței după moartea acestuia.

Cardinalul de Lorena *Claude de Guise* *Francisc de Guise* *Henric de Guise*	Cei patru de Guise.
Ronsard *Du Bellay* *Brantôme*	Poeți care au cîntat-o și cinstit-o în opera lor pe Maria Stuart.

ANGLIA

Henric al VII-lea (1457—1509), din 1485 rege al Angliei. Bunicul Elisabetei, străbunicul Mariei Stuart și al lui Darnley.

Henric al VIII-lea (1491—1547), fiul său, domnește din 1509.

Anna Boleyn (1507—1536), a doua soție a lui Henric al VIII-lea, acuzată de adulter și executată pe eșafod.

Maria I-a (1516—1558), prima fiică a lui Henric al VIII-lea, rezultînd din căsătoria cu Caterina de Aragon.

Urmează la tron după moartea fratelui ei, Eduard al VI-lea (1553).

Elisabeta (1533—1603), fiica lui Henric al VIII-lea, rezultînd din căsătoria cu Anna Boleyn, declarată bastardă în timpul vieții tatălui ei. Regină a Angliei după moartea Mariei, sora ei vitregă (1558).

Eduard al VI-lea (1537—1553), fiul lui Henric al VIII-lea, rezultînd din a treia sa căsătorie, cea cu Jane Seymour ; în copilărie a fost logodit cu Maria Stuart. În 1547 devine rege al Angliei.

James I-ul, fiul Mariei Stuart, succesorul la tron al Elisabetei.

William Cecil, lord Burleigh (1520—1598), cancelarul devotat și influent al Elisabetei.

Sir Francis Walsingham, secretar de stat și ministru de interne.

William Davison, al doilea secretar.

Robert Dudley, duce de Leicester (1532—1588), favoritul Elisabetei, omul ei de încredere pe care i-l propune ca soț Mariei Stuart.

Thomas Howard, duce de Norfolk, primul nobil la Curtea Angliei, unul dintre pretendenții la mîna Mariei Stuart.

Talbot, duce de Shrewsbury, cel care, din ordinul Elisabetei, a fost vreme de cincisprezece ani paznicul Mariei Stuart în captivitate.

Amyas Poulet, cel din urmă temnicer al Mariei Stuart.

Călăul din Londra.

O REGINĂ ÎN LEAGĂN

(1542—1548)

Maria Stuart este încoronată regină a Scoţiei la vîrsta de şase zile. Destinul implacabil îşi pune pecetea asupra existenţei sale încă de la început : i se va da totul înainte de vreme, înainte de a şti să preţuiască ceea ce i s-a dat. S-a născut într-o zi posomorîtă din decembrie 1542, la castelul Linlithgow, în timp ce, în apropiere, la castelul Falkland, tatăl ei, James al V-lea, în plină tinereţe — la numai 31 de ani — se stingea obosit de viaţă, scîrbit de domnie, sătul de luptă. Fusese un bărbat cu inima largă, viteaz, îndrăzneţ, plin de voie bună, prietenos, pătimaş în iubirile sale : artele şi femeile ; fusese apropiat de popor şi-i plăcuse să petreacă la sărbători, amestecîndu-se, travestit, printre oamenii simpli, să cînte, să glumească şi să danseze cu fetele de la ţară. Unele balade şi cîntece, al căror autor este, au rămas vii multă vreme în amintirea poporului său. Dar soarta avea să fie necruţătoare cu el, vlăstar urgisit al unui neam pe care norocul l-a ocolit cu înverşunare, născut în vremuri tulburi, într-o ţară necontenit bîntuită de răzvrătiri.

În ciuda insistenţelor repetate ale vecinului său, Henric al VIII-lea al Angliei — fire impulsivă şi vio-

lentă — de a introduce Reforma, James al V-lea rămîne consecvent religiei sale. De neînțelegerea creată astfel între cei doi suverani profită pe dată nobilii scoțieni gata oricînd să facă neajunsuri regelui lor și să-i impună, în pofida firii lui pașnice, o politică de veșnice hărțuieli și războaie. James al V-lea arătase că știe, încă în urmă cu patru ani — cînd ceruse mîna Mariei de Guise —, ce înseamnă să domnești asupra acestui clan îndărătnic și nesățios. Iată ce-i scria el viitoarei logodnice :

„Doamnă, am numai douăzeci și șapte de ani, dar viața, ca și coroana, îmi sînt deopotrivă o povară. Orfan de mic, constrîns să trăiesc ca ostatic în mîna unei nobilimi ambițioase și îndeosebi a influentului neam Douglas care m-a subjugat îndelungă vreme, am ajuns să detest acest nume cu tot ce se leagă de el. Archibald, conte de Angus, George, fratele său, împreună cu toate neamurile lui alungate din țară îl întărîtă fără încetare împotriva noastră pe regele Angliei și n-a rămas nobil în țara mea pe care să nu fi încercat a mi-l face dușman, fie ispitindu-l cu promisiuni, fie cumpărîndu-l cu bani. Viața mea se află într-o continuă primejdie, nimic nu asigură suveranitatea voinței mele, nici supremația legilor și a dreptății. Mă îngrozește această situație și nădăjduiesc să găsesc la dumneavoastră tărie și îndrumare. Lipsit de mijloace bănești, sărac ca cel din urmă om al regatului, mă zbat să întrețin fastul palatelor mele, să întăresc cetățile, să construiesc corăbii, constrîns fiind să mă limitez la ajutoarele ce-mi vin din Franța și la infimele danii pe care, cu nespusă parcimonie, mi le oferă bogata noastră biserică. Dar un suveran care înțelege să domnească așa cum înțeleg eu, reprezintă în ochii baronilor mei un rival de nesuportat și mă tem că din această permanentă

înfruntare cu ei nu voi putea ieşi învingător, cu toate că am de partea mea prietenia regelui Franţei, protecţia armatelor lui şi dragostea poporului meu. Şi totuşi poate că aş învinge multele piedici care stau în calea dreptăţii şi a păcii pentru acest popor, dacă lupta s-ar da doar între mine şi nobilii mei. Dar în spatele lor stau de-a pururi uneltirile regelui Angliei care învrăjbeşte relaţiile dintre mine şi ei şi această învrăjbire pătrunde mereu tot mai adînc în statul meu, se strecoară pînă şi în sînul bisericii şi în popor. Cum însă puterea mea şi cea a străbunilor mei s-a sprijinit mereu pe burghezia orăşenească şi pe cler, mă văd silit să-mi pun întrebarea cît timp voi mai deţine oare această putere?"

Presimţirile tragice mărturisite de suveran în această scrisoare, demnă de o Casandră, se adeveresc. Dar necazurile nu se sfîrşesc aici.

Amîndoi fiii, rezultaţi din căsătoria cu Maria de Guise, mor curînd după naştere, astfel că James al V-lea, deşi în plină vigoare, se vede pus în situaţia de a nu putea lăsa unui moştenitor coroana ce-i apasă, an de an, tot mai greu fruntea. La aceasta se adaugă faptul că, împotriva voinţei sale, este nevoit să se angajeze în război contra unei Anglii mult mai puternice, sub presiunea baronilor săi care nu pregetă apoi să-l părăsească mişeleşte în ultima clipă. Pierderea bătăliei de la Solway Moss a însemnat pentru Scoţia nu numai o înfrîngere, ci şi dezonoarea. Armatele, părăsite de conducători, nu pot susţine lupta şi se risipesc într-o fugă ruşinoasă. Cît despre rege, bărbatul acesta viteaz, înzestrat cu o inimă cavalerească, are de luptat în momentele hotărîtoare pentru soarta bătăliei, nu cu un duşman din afară, ci cu propria-i moarte. Pradă unui acces de friguri, dezgustat de lupte fără sens şi istovit de o existenţă care

nu-i oferise decît suferințe, suveranul se stinge în castelul său de la Falkland.

Ce zi mohorîtă de iarnă cu negura întunecîndu-i fereastra — 9 decembrie 1542 — cînd un mesager îi bate la ușă. Regelui muribund i se aduce vestea nașterii fiicei sale. O moștenitoare! Numai că sufletul ostenit nu mai află putere nici pentru bucurie, nici pentru speranță. De ce nu i s-a dăruit un fiu, un moștenitor? Încleștat în lupta cu moartea vede totul în negru: o existență tragică și acum sfîrșitul. Răspunde cu resemnare: „De la o femeie am moștenit coroana, printr-o femeie o vom pierde". Întunecată și, totodată, ultimă profeție. Se întoarce cu fața la perete și nu mai rostește nimic.

Este înmormîntat după cîteva zile și Maria Stuart, care abia văzuse lumina zilei, devine moștenitoarea regatului.

O moștenire de două ori nefastă: să vină pe lume ca vlăstar al familiei Stuart și să devină regină a Scoției. Căci nu i-a fost dat vreunui Stuart domnie fericită și lungă pe tronul acesta. Doi dintre regii dinastiei, — James I și James al III-lea — au fost asasinați; alți doi — James al II-lea și James al IV-lea — și-au dat viața în războaie; cît despre ceilalți doi — copila, care se află încă departe de orice fel de neliniște sau presimțire, și nepotul ei direct, Carol I — vor avea de înfruntat un destin mai crîncen: eșafodul. Nici unul din neamul lor — neam blestemat precum al atrizilor — nu și-a văzut împlinită existența, nici unuia nu i-a surîs vreodată steaua norocului.

Stuarții au avut de luptat fără încetare împotriva dușmanului din afară, împotriva dușmanului intern și împotriva lor înșiși. Aceeași neliniște care i-a înconjurat

veșnic a săpat necontenit și înlăuntrul lor. Asemenea sufletului lor zbuciumat, domnia le va fi zbuciumată continuu și vor avea parte de trădarea celor ce s-ar fi cuvenit să le stea aproape : nobilii, lorzii, baronii și toată seminția aceasta de cavaleri năprasnici și puternici, sălbatici și înverșunați. „*Un pays barbare et une gent brutelle*“ [1], astfel deplînge, cu revoltă, Ronsard rătăcirea pe aceste pămînturi bîntuite de negură. Pentru acești tirani, stăpîni atotputernici asupra domeniilor lor, plăcerea supremă o constituie războiul. Suverani absoluți asupra unui regat în miniatură, ei domnesc cu puteri depline asupra țăranilor și păstorilor lor, pe care îi mînă ca pe niște turme la abator, în necontenitele hărțuieli și expediții de jaf. Dezbinarea o practică cu pasiune, invidia le este imbold, iar puterea constituie idealul suprem al existenței lor, spre care tind cu o poftă nesățioasă. „*Banul și privilegiul, iată singurele sirene de al căror glas se lasă vrăjiți nobilii scoțieni*, scrie ambasadorul francez. *Se expune batjocurii cel ce-ar încerca să le propovăduiască supunerea față de suveran, onoarea, cinstea, dreptatea, virtutea, noblețea sufletească.*“

Vrajba necontenită pentru privilegii și titluri, în care trăiesc vechile familii Gordon, Hamilton, Arrans, Maitland, Crawford, Lindsay, Lennox și Argill, nesățioasa poftă de încăierare și jaf, dezlănțuirea instinctelor și incultura, într-un cuvînt lipsa de morală a acestor familii o egalează, ba o întrec chiar pe aceea a condotierilor italieni. Uneori își dispută între ei, ani de zile, cîte o feudă, pentru ca apoi să încheie, cu multă ceremonie, o pace de scurtă durată în vederea alierii împotriva unei alte familii. Deși mereu reuniți în grupuri și alianțe, nu se iubesc între ei cîtuși de puțin în ciuda înrudirilor

[1] O țară barbară și un neam brutal (fr.) (n. tr.).

de singe, singura legătură reală care-i unește fiind o vrăjmășie de neîmpăcat. Protestanți sau catolici, sufletele lor sînt de fapt păgîne și neînfrînate. Sînt demnii urmași ai lady-ei Macbeth și ai lui Macduff, strănepoții sîngeroșilor thoni, cumpliți și sălbatici, precum i-a văzut Shakespeare. Hoardele acestea pizmașe și nestăpînite, în veșnică vrajbă, sînt gata oricînd să se unească între ele pentru a-și subordona și domina suveranul, căci supunerea față de el înseamnă pentru ei înfrîngere, iar credința le este străină. Și dacă totuși autoritatea regală, diminuată la maximum, mai dăinuie încă asupra castelelor și domeniilor lor, aceasta se datorește neîmpăcatei rivalități care domnește între familii, adevărate *„parcel of rascals"* [1], cum le numește poetul Scoției, Burns. Dacă Gordonii îngăduie domnia Stuarților o fac numai pentru ca nu cumva Hamiltonii să pună mîna pe putere ; iar Hamiltonii, la rîndul lor, lasă coroana pe seama acelorași Stuarți de teama rivalilor lor, Gordonii. Dar vai de acela care cutează să fie cu adevărat rege peste Scoția, să guverneze impunînd pace și ordine, să se ridice, cu tot elanul tinereții, împotriva trufiei și lăcomiei lorzilor. Atunci clanurile nobiliare își unesc pe dată forțele, frățește, pentru a anula autoritatea regală și izbutesc, dacă nu prin luptă, prin pumnalul unui ucigaș tocmit.

Acest tărîm înconjurat de ape, izolat în punctul cel mai nordic al Europei, ținutul acesta romantic și întunecat ca o baladă, este un pămînt tragic, sfîșiat în încleștări sălbatice, sărac. Toate forțele lui sînt istovite în necurmate războaie. Orașele lui, impropriu numite așa, în fond sărmane așezări omenești îngrămădite la adăpostul unei fortărețe, nu pot deveni vreodată cu adevărat centre înfloritoare, sau atinge măcar o bunăstare bur-

[1] O adunătură de pungași (engl.) (n. tr.).

gheză, fiind fără întrerupere jefuite şi incendiate. Cît despre castelele nobiliare, acestea sînt mai degrabă fortărețe destinate războiului, menite să reziste atacurilor și nicidecum curți princiare făcute să adăpostească fastul ceremoniilor, luxul şi bogăția ; umbra siluetelor lor aspre, lipsite de grație — ale căror sinistre vestigii dăinuie încă, asemeni unei sfidări —, n-a ocrotit niciodată blîndețea şi gingăşia artelor. Între suzeran şi vasal nu mai există nimic. Lipseşte tocmai acea pătură de mijloc, creatoare de bunuri materiale și spirituale durabile, care conferă durabilitatea unui popor. Singura regiune mai puțin sălbatică, mai populată, este aceea dintre Tweed şi Firth, în apropierea graniței engleze, de fapt regiunea cea mai expusă invaziilor și jafurilor. La nord însă poți rătăci ore întregi într-o singurătate desăvîrşită, în preajma tăcutelor lacuri, prin poieni ori păduri pustii şi întunecate, fără să dai de o singură aşezare omenească. Pe aici nici vorbă de aglomerarea umană din țările suprapopulate ale Europei. Ținutul este departe de a fi împînzit de păienjenişul şoselelor intens circulate ; porturile de aici, spre deosebire de cele din Olanda, Spania sau Anglia, nu sînt animate de forfota vaselor venind de departe, încărcate cu aur şi mirodenii, nici de mulțimea steagurilor fluturînd pe catarge. Viața se desfăşoară aici patriarhal, în sărăcie şi zgîrcenie, ocupațiile împărțindu-se între păstorit, pescuit și vînat. Atît din punct de vedere al avuțiilor materiale, cît și al celor spirituale — legislație, morală, cultură — Scoția acelor vremuri era înapoiată cu cel puțin o sută de ani față de Anglia şi Europa. În vreme ce alte centre europene cunosc o înflorire fără seamăn, încă de la începutul evului modern, prin dezvoltarea oraşelor portuare, a băncilor şi a bursei, Scoția mai trăieşte încă timpurile biblice cînd bogăția era eva-

luată în funcție de întinderea pămînturilor și de numărul oilor.

Toată averea lui James al V-lea, suveran al Scoției, tatăl Mariei Stuart, se rezumă la zece mii de oi. Tezaurul coroanei nu-i aparține ; nu numai că nu are armată proprie, dar este lipsit pînă și de o gardă personală care să-i susțină autoritatea, de mijloace bănești cu care să-și întrețină o astfel de gardă, iar Parlamentul, unde cuvîntul hotărîtor îl au lorzii, refuză să-i acorde orice privilegii care ar face din el un rege puternic. Dincolo de limitele strictului necesar tot ceea ce aparține regelui este de împrumut sau de căpătat fie din Franța, fie de la Papa, cei doi aliați bogați ; nu e covor, nu e gobelin, nu e candelabru în vreunul din palatele sale care să nu-l fi costat o umilință în plus.

Scoția, această țară frumoasă și nobilă, a purtat veșnic pe trupul ei o rană adîncă, de nevindecat, care i-a secătuit puterile : o cumplită, perpetuă sărăcie, care va face neîncetat din ea un pion neînsemnat în jocul marilor puteri străine ; Londra va subvenționa gras pe orice rebel care se ridică împotriva regelui, sau se dovedește a fi pentru protestantism ; în schimb, cine luptă pentru catolicism și este de partea Stuarților va afla protecție la Paris, Madrid și Roma. Cînd e vorba să-i sacrifice pe scoțieni, generozitatea acestor state este neprecupețită. În înfruntarea dintre cele două mari puteri, Anglia și Franța, Scoția constituie, prin învecinarea cu hotarul primei, un aliat indispensabil pentru cea de a doua. Ori de cîte ori trupele engleze vor intra în Normandia, Franța se va folosi de Scoția ca de un stilet pe care-l va împlînta în spinarea adversarului ei ; iar scoțienii, la rîndul lor, puși veșnic pe hartă, năvălesc de îndată asupra „borderilor“, acești dușmani străvechi, pe care-i țin, chiar și în

răstimpuri de pace, sub o permanentă teroare. Politica Franței este întărirea neîncetată a puterii armate scoțiene iar, revers firesc, Anglia va încerca să submineze această putere semănînd dezbinarea, aprinzînd ambiții nemăsurate în rîndurile nobilimii, provocînd răzvrătiri. Așa se face că nefericita Scoție se transformă în cîmpul de luptă al unui război ce va dura o sută de ani și în care se va decide, în sfîrșit și definitiv, destinul dramatic al unui copil inocent.

Ce altceva decît un simbol de o tragică măreție poate fi considerat faptul că dezlănțuirea acestui război are loc de îndată după nașterea Mariei Stuart ? Prunc de-abia născut, înfășat în scutece, neștiutor încă, tocmai își întinde firavele mîini deasupra pernelor din leagăn, cînd mîna cu gheare necruțătoare a politicii se înfige în trupul și în sufletul acesta, deopotrivă de plăpînde. Căci asta i-a fost ei dat : o hăituire continuă într-un joc dinainte calculat. Niciodată nu-și va putea da frîu liber firii ei adevărate, lăuntrice, personalitatea ei eliberată de constrîngeri nu va putea ieși niciodată la lumină, va rămîne mereu neînsemnată efemeridă hărțuită în plasa politicii, lesne de manevrat pentru uzul diplomației, minge azvîrlită de colo-colo de mîini și interese străine ; va fi pe rînd : regină, pretendentă la coroană, partener sau dușman, dar niciodată nimic mai mult, niciodată ea însăși.

Nici nu ajunseseră bine la Londra cele două vești, aceea a morții lui James al V-lea și a încoronării fiicei sale de-abia născute, cînd Henric al VIII-lea, rege al Angliei, se grăbește să ceară mîna nevîrstnicei regine pentru nevîrstnicul său moștenitor, Eduard. Se hotărăște asupra unei vieți, asupra unui trup și asupra unui suflet aflate încă departe de hotarele existenței conștiente de sine, ca și cum ar fi vorba de cu totul altceva decît de o ființă însuflețită. În politică n-au ce căuta însă asemenea

raționamente sentimentale ; în fața unor noțiuni ca : țară, coroană, drept de succesiune, individul pălește, valoarea individuală dispare, interesul personal se anulează de îndată ce intră în sfera de acțiune a teribilului joc care se cheamă politica mondială. Şi de fapt ideea lui Henric al VIII-lea de a crea o asemenea alianță între cei doi moştenitori — ai tronurilor Scoției și Angliei — era deopotrivă înțeleaptă şi chiar umană. Pentru că războiului acestuia necurmat și lipsit de sens, între cele două țări înrudite, trebuia să i se pună un capăt. Pentru că în fața celor două națiuni, izvorînd dintr-o stirpe comună, stăpînind pămînturi ale aceleiași insule, udate de aceleași ape, trăindu-și în același chip viața de zi cu zi, sta un singur mare imperativ : unirea. În firea lucrurilor trebuia să fie așa și singura piedică ce mai ședea în calea realizării ei era rivalitatea celor două dinastii : Tudorii şi Stuarții. O căsătorie poate transforma o dușmănie străveche într-o trainică alianță, poate face din popoarele dezbinate ale Angliei, Scoției și Irlandei o Mare Britanie puternică, invulnerabilă, pregătită pentru bătălia cea mare al cărei țel este supremația pe plan mondial.

Numai că această foarte limpede și rațională idee politică, ivită ca o strălucită excepție în noianul de comploturi și urzeli întunecate, avea, din nefericire, să fie compromisă printr-o serie de fapte nechibzuite și stupide.

Totul părea la început simplu și uşor de realizat. Vistieria engleză își deschide larg baierele și pe dată lorzii scoțieni aprobă cu entuziasm proiectul matrimonial. Pe Henric al VIII-lea însă spiritul de prevedere îl îndeamnă să nu se încreadă într-un simplu contract, cu atît mai mult cu cît experiența îl îndreptățește să se îndoiască de loialitatea acestor nobili domni a căror binecunoscută fățărnicie și cupiditate ar putea transforma un contract într-un petic de hîrtie fără valoare ca apoi

să negocieze în continuare în cazul în care statul francez ar plăti mai mult. De aceea el impune o condiție : regina minoră să fie încredințată Angliei. Numai că între Tudori și Stuarți suspiciunea este reciprocă. Se mai adaugă faptul că regina-mamă nu vede cu ochi buni proiectul acesta matrimonial, pe considerente religioase : catolică fervențtă fiind, ca o adevărată descendentă a familiei de Guise, se împotrivește să-și abandoneze progenitura în mîinile ereticilor. Astfel gîndind nu i-a fost greu să respingă contractul ca pe o capcană, cu atît mai mult cu cît s-a dovedit că, într-adevăr, aceasta introducea printr-o clauză confidențială. asupra căreia ambasadorii scoțieni, bine unși, erau dispuși să închidă ochii, o reală primejdie : se menționa ca în caz de deces prematur al tinerei moștenitoare, întreaga moștenire — coroana cît și posesiunile ei — să treacă asupra lui Henric al VIII-lea. Or, dacă ne gîndim că o asemenea propunere venea din partea unui bărbat care-și ucisese două neveste, nu era deloc extravagantă bănuiala că, odată intrată în puterea lui, copila care-i lăsa o atare moștenire ar putea muri timpuriu de o moarte fulgerătoare și nu tocmai naturală.

Așa stînd lucrurile, mama refuză net să predea fata, trimițînd-o la Londra. Astfel proiectul de căsătorie, care promitea să înlocuiască o veche dușmănie cu o trainică alianță, este pe punctul de a se transforma în mobilul unui conflict armat. Henric al VIII-lea ordonă ostașilor săi să i-o aducă pe regina-copilă ca ostatică, cu orice chip, prin orice mijloace ; este gata la a se deda unui masacru sîngeros, mentalitate dealtfel caracteristică epocii : *„Voința regelui este de a trece întreaga țară prin foc și sabie. Năvăliți asupra Edinburghului, jefuiți-l incendiați-l și radeți-l de pe fața pămîntului. Prădați Holyroodul și nimiciți împrejurimile. Cuceriți, distrugeți prin foc*

și sabie orașul Leith și la fel faceți cu toate celelalte orașe. Moartea, pentru cine încearcă cea mai mică împotrivire, fie ei bărbați, femei sau copii.“

Trupele engleze năvălesc asupra Scoției cu o furie oarbă. Mica regină, însoțită de mama ei, se află însă în siguranță și, neputînd să le facă prizoniere, Henric se vede nevoit să recurgă totuși la tratative. Se ajunge la următorul acord : Maria Stuart va fi încredințată regatului englez cînd va fi împlinit vîrsta de zece ani, vîrstă pînă la care — în paranteză fie spus — tocmelile asupra vînzării ei nu vor conteni.

S-ar părea că odată tratativele încheiate, asupra celor două țări se va așterne liniștea. Numai că jocul acela complicat, guvernat de legi lipsite de logică, și care se numește politică, intervine din nou, aducînd în scenă întreaga sa recuzită : discordia, fățărnicia, intrigile şi lipsa de scrupule. Astfel, în taină, se țese un complot condus de partidul catolic, care militează pentru negocierea reginei-copile în favoarea statului francez. Moartea lui Henric al VIII-lea survenită între timp pare a anula tratatul încheiat între Scoția și Anglia. Prevenit, Somerset, regentul, cere în numele regelui minor, Eduard, ca tînăra logodnică să fie încredințată de îndată Angliei. Scoția respinge această pretenție. Şi atunci, pentru a doua oară într-un atît de scurt interval de timp, oștile engleze năvălesc asupra Scoției. La 10 septembrie 1547, în urma bătăliei sîngeroase de la Pinkie Cleugh, bătălie în care numărul morților depăşeşte cifra de zece mii, Scoția este înfrîntă. Mica regină nu sărbătorise încă a cincea aniversare și cîmpiile Scoției fuseseră scăldate de sîngele războinicilor încăierați pentru ea.

Scoția înfrîntă se află așadar în mîna oştilor engleze, la discreția lor ; Scoția săracă, stoarsă şi pustiită de jafuri,

Scoția din care totul fusese prădat și nu mai rămăsese nimic pentru oștirile acestea învingătoare de la Pinkie Cleugh ; în afara unui singur lucru ce mai putea fi rîvnit de puterea engleză : coroana ; și coroana aceasta poartă numele de Maria Stuart. Însă nici de data asta mica regină nu poate fi făcută ostatică. Este răscolit castelul de la Stirling, dar spre disperarea agenților englezi este imposibil să i se dea de urmă : Maria Stuart a dispărut și nimeni, nici chiar prietenii cei mai apropiați ai reginei-mame nu știu locul de taină în care aceasta și-a pus fiica în siguranță, căci s-a uzat de toate precauțiile : în miez de noapte, însoțită de cei mai devotați dintre supuși, fetița a fost luată din palat, dusă pe o mică insulă a lacului de la Menteith și adăpostită în mînăstirea Inchmahome, un colț uitat de lume, azvîrlit, după expresia ambasadorului francez, în *„le pays des sauvages“*[1]. Romantică ascunzătoare, către care nu duce nici măcar vreo cărare. O barcă transportă fugara pe insulă și aici o iau în paza lor călugării, paznici siguri care nu părăsesc nici o clipă mînăstirea. Departe, dincolo de ape, intrigile politice vor continua să-i pună la cale viitorul, dar aici, în ascunzătoarea ei, micuța nevinovată trăiește liniștită, departe de orice zbucium, neștiutoare de orice pericol.

În acest timp, în arena evenimentelor intervine Franța, ca o serioasă amenințare în încercarea Angliei de a subjuga Scoția. Henric al II-lea al Franței, fiul lui Francisc I, cere mîna Mariei Stuart pentru fiul său Francisc, moștenitor al tronului, și încredințează această misiune unui locotenent-general al său, însoțit de o puternică flotă. Uraganul politic ce se abătuse peste Canalul Mînecii pare a-și fi schimbat, peste noapte, direcția și, odată cu el, și destinul micei regine care, din

[1] Țară a sălbaticilor (fr.) (n. tr.).

viitoare regină a Angliei, este sortită să devină regină a Franței. Negocierile acestea noi — mai profitabile decît primele — perfectate, moștenitoarea de cinci ani și opt luni este trimisă, întocmai ca un colet, la 7 august, în Franța, mireasă nevîrstnică a unui soț necunoscut.

Pentru a doua oară viitorul ei este modelat, dincolo de voința ei, de mîini și interese străine ; nu însă și pentru ultima oară.

Fericirea copilăriei este inocența. Război sau pace, crîncenele încleștări sau complicatele tratative diplomatice, nimic din toate acestea nu pătrund în zona privilegiată și ocrotită ; nume ca Franța sau Anglia, ca Eduard sau Francisc, nu au nici un sens, și nici o importanță în zvîrcolirea dementă a unei lumi întregi. Prin vastele săli, strălucitoare sau obscure ale unui castel, o blondă și delicată siluetă, apariție plăpîndă și diafană, încununată de bucle, zburdă alături de patru prietene de joacă. Supremă gingășie a unui veac brutal ideea de a i se dărui prințesei o mică suită formată din patru copile de aceeași vîrstă, cu același pronume, trifoiul cu patru foi al Mary-ilor, patru vlăstare ale celor mai nobile familii din Scoția : Mary Fleming, Mary Beaton, Mary Livingstone și Mary Seton. Nedespărțite vor rămîne toată viața ; îi vor fi pe rînd : prietene de joacă, tovarășe de exil care-i vor face mai ușoară înstrăinarea, doamne de onoare devotate, legate prin jurămînt să n-o părăsească nici măcar prin căsătorie. Mai tîrziu, cînd trei dintre ele vor deveni victimele aceluiași destin potrivnic, ultima nu va pregeta să-i stea alături pentru a-i veghea cea din urmă clipă a vieții. Prin această neîntreruptă prietenie, o frîntură din lumina strălucitor-senină a copilăriei va pîlpîi neîncetat lîngă sufletul ei, în negura sfîrșitului.

Din fericire însă sfîrșitul acela întunecat, cu toate sfîșierile lui tenebroase, este încă atît de departe de vremea cînd cele cinci copile, indiferente la ranguri și demnități, neștiutoare de pericolele ce dau tîrcoale unui tron , zburdă în castelele de la Holyrood sau Stirling. Apoi deodată, în puterea nopții, copila e trezită în grabă și dusă la malul unui lac unde o așteaptă, tăinuită, o luntre. Vîslașii o trec dincolo, într-o insulă liniștită, la Inchmahome și bărbați necunoscuți, înfășurați în veșminte ciudate, cernite, o întîmpină. Dar gesturile lor sînt blînde, ocrotitoare, vocile lor se înalță calde, melodioase în încăperea vastă cu vitralii colorate a mînăstirii și mica regină se simte bine la ei. Pînă cînd din nou, într-o noapte (și asemenea nopți vor fi nenumărate în existența ei) este luată și dusă, de data aceasta pe o corabie mare, cu pînzele umflate de vînt ; aici o înconjoară ostași necunoscuți și marinari bărboși. Dar oamenii aceștia aspri, cu înfățișare războinică, fac totul ca să-i alunge teama micuței fugare. Fețele lor sînt prietenoase, vorba le e blîndă, alături de ea veghează, mîngîindu-i cosița, fratele ei vitreg, James, un tînăr de 17 ani, cele patru Mary, bunele ei prietene se află în juru-i, vesele, fără teamă și astfel, pentru copila neștiutoare, toată această schimbare cu multele ei noutăți — corabia cu tunurile și marinarii hirsuți — se transformă într-un neașteptat prilej de zbenguială și voioșie. Marea este, de jur împrejur, albastră, corabia, sforăind ca un uriaș animal acvatic își croiește drum printre valuri, tot ceea ce o înconjoară este prietenos, puternic și nou. Că marea este de fapt împînzită de primejdii, că din vîrful catargului un marinar veghează ziua și noaptea, că flota engleză păzește Canalul pentru a o împiedica pe viitoarea regină a

Angliei să devină regină a Franței, toate acestea rămîn necunoscute Mariei Stuart.

Călătoria pe mare ia sfîrșit la 13 august în micul port Roscolf de lîngă Brest. Din barca ce o conduce la țărm, mica regină a Scoției, care n-a împlinit încă nici șase ani, descinde pe pămîntul francez, cu sufletul ei de copil cuprins de entuziasm pentru această nemaipomenit de aventuroasă călătorie, fără a bănui că, o dată cu ea, va lua sfîrșit însăși copilăria ei. De aici încep marile drame ale existenței.

TINEREȚE ÎN FRANȚA

(1548—1559)

În privința manierelor de o desăvîrșită eleganță, și a artei subtile și savante a ceremoniilor, Curtea franceză a fost dintotdeauna neîntrecută în lume. Nimeni nu se pricepea mai bine ca Henric al II-lea de Valois cum se cuvine întîmpinată logodnica Delfinului. În vederea onorurilor cu care o va copleși, el va proclama, încă înainte de venirea ei, un edict conform căruia *„la reinette"*, mica regină a Scoției, să fie sărbătorită cu fastul cu care ar fi primită propria sa fiică, de către toate orașele și localitățile pe care le va străbate. Astfel că din momentul debarcării, în fiecare clipă, la fiecare colț de stradă, Maria Stuart va descoperi o încîntătoare surpriză, o delicată atenție adresată ei : pretutindeni care alegorice încărcate de zeițe, nimfe și sirene, pretutindeni salve de artilerie și focuri de artificii, pretutindeni exuberanță și bună dispoziție, stimulată de nenumăratele butoaie din care se revarsă din belșug cea mai minunată licoare.

În fruntea escortei care o însoțea, înainta, în chip de regiment de onoare, o armată în miniatură : o sută cincizeci de copii mai mici de opt ani, înveșmîntați în alb, purtînd halebarde sau lănci, fluiere și tobe și stîrnind o nemaipomenită veselie. Drumul de la Nantes la Saint-Germain n-a fost altceva decît o suită neîntreruptă de surprize și de petreceri. Odată ajunsă aici, copila de aproape șase ani este prezentată logodnicului ei : un băiețel de patru ani și jumătate, palid, slăbuț și rahitic, purtînd de pe acum pecetea unei morți timpurii, căreia i-a fost sortit încă de la naștere, prin sîngele putred moștenit. Rușinos și timid, „logodnicul" își întîmpină „logodnica" fără entuziasm. În schimb cu cît elan își manifestă ceilalți membri ai familiei regale prietenia și încîntarea în fața atît de grațioasei copile. Henric al II-lea o numește într-o scrisoare : *„la plus parfayt enfant que je vys jamès"* [1].

Ne aflăm în anii în care Curtea franceză atinge apogeul strălucirii ei, în care nici o altă țară din lume nu se poate compara cu ea. Este perioada de tranziție în care întunecatul Ev Mediu agoniza, învăluit într-o ultimă aură romantică a sfîrșitului de veac : cavalerismul ce se stingea. Forța și îndrăzneala mai dețineau încă locuri de frunte între valorile morale ale vremii, dăinuiau încă plăcerile dure ale vînătorii, turnirurile, duelurile, aventurile războinice ofereau încă aspre delectări. Deasupra acestor îndeletniciri brutale începe să se ridice umanismul, să-și impună supremația spiritul, mai întîi în mînăstiri, în universități, în cele din urmă în castele și la Curtea regală. Gustul pentru fastuos al papilor, îmbinarea rafinată a plăcerilor spirituale cu cele senzuale, caracteristică Renașterii, cultivarea artelor, au trecut triumfal granița

[1] Cel mai perfect copil pe care l-am văzut cîndva (fr.) (n. tr.).

italiană și au pătruns în Franța. Astfel înflorește aici, pe pămînt francez, în această etapă istorică o formă de existență, deosebită și unică în felul ei, constînd din conviețuirea armonioasă între forța fizică și frumusețea spirituală ; o formă de existență în care îndrăznelii bărbătești i se alătură un *„dolce farniente"*, o totală ignorare a greutăților vieții, curajul în fața morții, o aprinsă și impetuoasă dragoste de viață cu toate voluptățile pe care le poate oferi ea. Niciunde ca în temperamentul francez nu se îmbină mai firesc pasiunea și grația. Cavalerismul galic se aliază de minune cu clasicul Renașterii. Un gentilom trebuie să fie un desăvîrșit luptător, să mînuiască cu îndemînare lancea, călare, înveșmîntat în armură, să-și înfrîngă adversarul în turniruri și să schițeze totodată, cu eleganță, figurile complicate și grațioase de dans. El trebuie să fie deopotrivă stăpîn pe meșteșugul armelor ca și pe arta delicată a politeței și etichetei de la Curte. Mîna care ține spada trebuie în aceeași măsură să înfioare coardele lăutei sau să închine sonete femeii iubite. Idealul epocii este nobilul deopotrivă viteaz, sensibil, dur, călit în lupte, avînd o educație desăvîrșită și un desăvîrșit simț al frumosului. Ziua, regele însoțit de suita sa de vînătoare, înconjurat de o haită de cîini întărîtați de mirosul fiarei, gonesc ore întregi prin codri pe urma mistreților și a cerbilor hăituiți, lănci și spade se frîng în lupta brutală, dar seara îi găsește în saloanele somptuoase, proaspăt decorate ale palatelor Luvru, Saint-Germain, Blois și Amboise, alături de nobilele doamne, angajați în arta savantă, rafinată și spirituală a conversației. Se fac muzică și literatură, se citesc poezii, se cîntă madrigaluri, se reprezintă mici pantomime cu măști. Frumusețea și eleganța neîntrecută a doamnelor ca și prezența unor artiști ca Ronsard, Du Bellay sau Clouet și a operei lor, împrumută acestei

Curți regale acea scînteietoare exuberanță, acel farmec unic ce se va răsfrînge în viața și în arta din această etapă. În ajunul nefericitului război religios, Franța — ca dealtfel și alte țări europene — se afla la începutul unui avînt cultural fără precedent.

Cel căruia i-a fost dat să trăiască la o asemenea Curte și mai ales cel căruia i-a fost sortit să domnească asupra ei ca suveran atotputernic trebuie să țină pasul cu vremea și cu progresul cultural. Trebuie să tindă spre perfecțiune în artă cît și în știință, să-și desăvîrșească supletea spiritului — cît și agilitatea și grația trupului. Ceea ce constituie cel mai însemnat titlu de glorie al umanismului este faptul că el a așezat arta la baza educației celor mai puternice și influente personalități din epocă. Niciodată nu s-a acordat o mai însemnată atenție în ceea ce privește buna educație a vlăstarelor nobiliare, fie bărbați sau femei.

Maria Stuart — ca și Maria a Angliei, ca și Elisabeta — va trebui să învețe limbile clasice : greaca și latina, pe lîngă italiană, engleză, spaniolă.

Dar datorită inteligenței ascuțite cu care era înzestrată, datorită înclinației spre cultură pe care o moștenise din familie, tot ce presupune efort devine o joacă plăcută și amuzantă pentru copila-prințesă. Latina o învață după *Colocviile* lui Erasmus și la numai treisprezece ani se producea în saloanele Luvrului, în fața întregii Curți, cu un mic discurs în latinește, compus de ea. Cardinalul de Lorena, unchiul ei, îi scrie Mariei de Guise, mama prințesei : *„Educația copilei dumneavoastră evoluează într-un mod atît de fericit și tinde cu fiecare zi care trece tot mai mult spre desăvîrșire, încît a ajuns un model de inteligență, gingășie și noblețe sufletească. Nici una din copilele de vîrsta ei, vlăstare ale celor mai nobile familii nu se poate compara nici pe departe*

cu ea. Pentru rege a petrece o oră în compania ei, este o adevărată delectare, iar micuța discută cu el cu atîta istețime și bun-simț de parcă ar avea nu șase, ci douăzeci și șase de ani.“

Într-adevăr, Maria Stuart vădește o precocitate spirituală remarcabilă. Într-un timp neașteptat de scurt reușește să-și însușească limba franceză, pătrunzîndu-i toate nuanțele și subtilitățile încît se poate încumeta într-un dialog poetic susținut cu poeți de talia unui Ronsard sau Du Bellay care o vor copleși cu omagii. Dincolo de versurile de circumstanță, constituind la Curtea franceză grațioase jocuri de societate, Maria Stuart își atașează mai intim și mai profund arta poetică, dobîndind prețuirea tuturor poeților vremii ; mai tîrziu, în momentele de adîncă amărăciune și deznădejde ale vieții ei, va găsi în poezie o binefăcătoare alinare. Dar nu numai poezia o atrage, ci și arta în genere, dovedindu-se înzestrată cu un minunat simț artistic ; cîntă fermecător la lăută, dansează cu o nespusă grație, brodează mici gobelinuri încîntătoare, adevărate opere de artă ; se îmbracă în veșminte de o eleganță distinsă, discretă, de o rafinată simplitate, departe de ostentația frizînd un gust îndoielnic, al rochiilor-clopot, adevărate monumente, în care-și va drapa Elisabeta marea ei vanitate. Fie că poartă un simplu kilt scoțian, fie o rochie de mare gală, ceea ce frapează sînt naturalețea și prospețimea feciorelnică.

Bunul simț, măsura, echilibrul sînt virtuți cu care natura a înzestrat-o pe Maria Stuart și acea impecabilă ținută de o mare demnitate și de o nespusă eleganță, lipsită de stridențe și de poză ce emană în juru-i o dulce și discretă poezie, ținută datorată atît descendenței, cît și educației ei deopotrivă regale, care n-o va părăsi nici în momentele cele mai amare ale existenței ei.

Dar calitățile Mariei Stuart nu se opresc aici. La această Curte la care erau atît de exaltate idealurile cavalerești, micuța prințesă se remarcă drept o neîntrecută călăreață, o iscusită parteneră în jocurile cu mingea, pasionată și pricepută în ale vînătorii. Desăvîrșită în toate, tînăra înaltă, subțire, mlădie, niciodată plictisită sau istovită, mereu exuberantă, senin-surîzătoare, triumfător-fericită, a cărei tinerețe este răsfățată în toate splendorile lumii acesteia — materiale și spirituale —, va bea cu nesaț din toate potirele ei, neștiutoare că-și seacă pe încetul vîna ascunsă a fericirii ei viitoare.

Idealul feminin al Renașterii franceze nu și-a găsit nicicînd o întruchipare mai desăvîrșită, mai romantică și mai sclipitoare ca în această voioasă și impetuoasă prințesă.

Se pare că muzele și zeii s-au întrecut în a o binecuvînta pe această copilă. Pe lîngă marile calități ale spiritului, Maria Stuart a fost dăruită cu o mare frumusețe fizică. De cum se înalță puțin, de cum mijește și se presimte în trupul acesta plăpînd femeia, poeții se întrec în a-i cinsti frumusețea. *„Frumusețea începu să strălucească în al cincisprezecelea an al vieții ei precum strălucește lumina în miezul unei zile senine“*, spune Brantôme. Iar Du Bellay, în versuri mai aprinse : *„En votre esprit le ciel s'est surmonté ; / Nature et art ont en votre beauté / Mis tout le beau dont la beauté s'assemble.“* [1] Lope de Vega își exprimă astfel admirația : *„Ochii ei au împrumutat de la stele minunata lor stră-*

[1] *„În spiritul vostru cerul s-a întrecut pe sine ;*
Natura și arta în frumusețea voastră
Au pus tot frumosul din care se compune frumusețea“ (fr.) (n. tr.).

lucire, iar chipul ei culorile ce-l împodobesc tot de la stele le-a împrumutat." Ronsard, în versurile oferite lui Carol al IX-lea la moartea fratelui său, proslăvește, cu o nuanță de pizmuire, această frumusețe: *„Avoîr joui d'une telle beauté, / Sein contre sein, valoit ta roqauté...*" [1]

Și din nou Du Bellay, într-o apoteoză a laudei ei: *„Contenez-vous mes yeux, / Vous ne verrez jamais une chose pareille.*" [2]

Știut este însă că mărturiile poeților nu constituie întotdeauna cele mai obiective mărturii, că ei aureolează, înfloresc uneori, și cel mai adesea poeții de Curte, cînd ridică în slăvi virtuțile suveranei lor. Dacă alăturăm acestor imnuri portretele din epocă ce-o înfățișează pe Maria Stuart, și îndeosebi pe acela al lui Clouet, excelînd printr-un aer de veridicitate, putem găsi o cale de mijloc, aceea a adevărului, în ceea ce privește portretul real al prințesei. O frumusețe mai degrabă picantă decît angelică: clasicitatea figurii, redată prin ovalul delicat al obrazului, este dezmințită de linia neașteptată a nasului în vînt, care dă vioiciune și un farmec în plus acestui chip. Ochii întunecați la culoare revarsă o lumină catifelată, umbrită, conținînd acel dram de sclipire misterioasă, atrăgătoare, și o gură calmă, exprimînd o princiară seninătate, completează tabloul la a cărui modelare natura s-a folosit de materiale de cea mai aleasă și distinsă calitate. Pielea imaculată, de un alb strălucitor, pletele bogate de un blond stins, cu o ușoară nuanță cenușie, împodobite cu perle, mîini lungi și subțiri, de o impecabilă eleganță, albe ca zăpada și un trup grațios, zvelt *„dont le*

---

[1] *„A te fi bucurat de o astfel de frumusețe
La pieptul tău, făcea cît tronu-ți"* (fr.) (n. tr.).

[2] *„Săturați-vă ochi ai mei,
Niciodată nu veți mai vedea ceva asemănător"* (fr.) (n. tr.).

corsage laissait entrevoir la neige de sa poitrine et dont le collet relevé doit découvrait le pur modelé de ses épaules“ [1]. Nici o pată, nici un cusur nu umbrește chipul acesta de o perfectă și rece desăvîrșire. Ceea ce îi lipsește însă este tocmai acel mic cusur, acea trăsătură particulară care dă expresie, individualitate, personalitate unei figuri. Nimic din adîncurile personalității ei nu răzbește încă la suprafață ; figura senină, frumoasă și delicată nu trădează nimic din tainele sufletului care dormitează încă bine ascuns, ignorat chiar de ea însăși. Chipul acestei femei este încă departe de a exprima femeia. Ceea ce exprimă trăsăturile obrazului ei nu sînt decît grația, armonia, amabilitatea unei domnișoare de pension.

Aceeași impresie răzbate și din subtextul unor descrieri, în aparență entuziaste, adeseori însă vizibil exagerate și confuze. Laudele ce i se aduc se referă mai ales la cumințenia, supunerea și strădania copilei de a fi pe placul celor din jur, la comportarea ei exemplară, la buna ei creștere și la silința la învățătură. Era admirată ca o bună elevă, ca o persoană politicoasă, amabilă, cucernică. și cu aplicație către arte și sporturi, fără a vădi o înclinație sau vreun talent deosebit spre o anume artă. Se conformează fără abatere programului de educație stabilit pentru o logodnică regală. Toate calitățile amintite sînt în fond acelea general-convenționale, mult apreciate în societatea de la Curte, dar nici una care s-o individualizeze, care să-i contureze personalitatea ei unică. Nu cunoaștem nici o mărturie, datînd din acea vreme, care să se refere la caracterul ei, care să încerce s-o definească pe un plan mai personal, și asta datorită

[1] *„Al cărui corsaj lasă să se întrezărească albeața ca de zăpadă a pieptului ei și al cărui guler inalt îi subliniază linia pură a umerilor*“ (fr.) (n. tr.).

faptului că însăși personalitatea ei nu s-a conturat încă, nu s-a manifestat ca atare.

Bunele maniere dobîndite la Curtea franceză, educația desăvîrșită pe care o va primi, vor înăbuși, vor încătușa în adîncurile ei, nelăsînd să răzbată la suprafață nimic din forța, din pasiunea și din puterea de dăruire la care se va ridica femeia atunci cînd vor fi atinse, tulburate și descătușate de aparențe apele adînci ale sufletului ei. Fruntea strălucește încă netedă, senină și albă, buzele schițează un zîmbet prietenos, plin de duioșie, ochii întunecați, pătrunzători scrutează cu atenție lumea din jur, fără să se fi întors vreodată spre cealaltă lume, profundă și plină de taină, dinlăuntrul ei. Nici ea, și cu atît mai puțin cei din jurul ei, nu bănuiesc încă nimic despre forța ce mocnește acolo, transmisă odată cu sîngele, din strămoși în strămoși, despre pasiunea primejdioasă pe care o ocrotește, îngropînd-o în adîncul ființei ei. Sufletul unei femei se dezvăluie în întregime numai cînd e răscolit de o pasiune puternică și nu-și dă întreaga măsură decît în dragoste și durere.

Cum copila, prin cumințenia ei, promitea să devină o bună regină, pregătirile de nuntă se fac mai curînd decît se stabilise inițial. Și în această împrejurare, ca și în toate celelalte care-i vor marca existența, orologiul Mariei Stuart o ia mult înainte și bate orele grăbit, mai grăbit decît ale celorlalți. Dauphinul, viitorul ei soț, abia a împlinit paisprezece ani și se prezintă la această vîrstă firav, debil, nedezvoltat și în permanență bolnav. Cu cît mai îngrijorătoare sînt rapoartele medicilor referitoare la starea sănătății micului moștenitor, cu atît mai grăbită e Curtea franceză în perfectarea acestui contract matrimonial în care singurul lucru important este asigurarea succesiunii scoțiene. Iată mobilul care

explică graba cu care cei doi copii sînt aduși în fața altarului. Contractul de căsătorie încheiat în urma pertractărilor cu reprezentanții parlamentului scoțian asigură Dauphinului *matrimonial-crown* — adică drepturile, prin căsătorie, la coroana Scoției. În afara acestui contract însă, familia de Guise obține de la tînăra prințesă, în vîrstă de cincisprezece ani și jumătate — și deci cîtuși de puțin responsabilă în treburi de stat care urmează să hotărască soarta unui întreg popor — un al doilea document, secret, tăinuit mai ales parlamentului scoțian și în care se stipulează că în cazul unei morți premature a ei, sau a lipsei de moștenitori după moarte, coroana Scoției ca și drepturile de moștenire asupra Angliei și Irlandei vor reveni de drept Franței, ca niște proprietăți personale oarecare. Firește că acest document nu este altceva decît un act neloial, lipsit de orice urmă de corectitudine. Moștenitoarei tronului Scoției nu-i incumbă dreptul de a oferi, conform bunului ei plac, succesiunea și nici de a-și încredința, în caz de deces, propria țară unei puteri străine, așa cum ar putea proceda dacă ar fi vorba de averea ei personală. Consiliul de familie însă îi așază în față documentul și-i cere să semneze, lucru pe care ea îl va face fără șovăire și fără urmă de suspiciune. Aceasta este prima ei semnătură pe un act oficial și poate fi socotit drept un trist simbol faptul că această ființă plină de încredere, sinceră și deschisă, își începe cariera de regină printr-un fals pe care, neștiutoare, îl comite.

Începînd din acest moment, pentru a putea ajunge regină, pentru a putea rămîne regină, existența ei va fi plină de falsuri și de minciună. Pe calea pe care o îndrumase destinul guvernau cu totul alte legi decît cele ale propriei ei personalități.

Aceste tenebroase intrigi de cabinet vor rămîne însă tăinuite în spatele somptuosului, feericului spectacol al ceremoniei nupțiale, sclipitor praf de stele aruncat în ochii mulțimii. Trecuseră mai bine de două sute de ani de cînd Franța nu mai celebrase pe pămîntul ei căsătoria vreunui Dauphin. De aceea acum familia Valois socotește că are, prin această căsătorie, un bun prilej de a oferi poporului o serbare măreață. Caterina de Medicis, care-și amintește de pe vremea copilăriei ei de acele celebre cortegii inițiate de primii artiști ai Renașterii, de nemaipomenit de fastuoasele serbări la care a asistat, copilă încă, în țara ei, propune pentru nunta fiului său un proiect atît de ambițios încît să întreacă în strălucire toate acele ceremonii.

La 24 aprilie 1558 Parisul devine orașul-lumină, al lumii întregi.

La intrarea catedralei Notre Dame a fost instalat un pavilion împodobit cu un *ciel-royal* dintr-o somptuoasă mătase albastră decorată cu crini aurii. Pînă la pavilion a fost așternut un covor albastru cu aceiași crini aurii. În fruntea cortegiului regal înveșmîntat în cele mai strălucitoare costume și însoțit de uralele mulțimii, pășesc pajii muzicanți drapați în mătăsuri de aur și purpură cîntînd la instrumentele lor. Cununia este celebrată sub privirile amețite de admirație ale nesfîrșitei mulțimi care se înghesuie să vadă această minune : perechea regală înaintînd solemn — tînăra mireasă zveltă și neasemuit de frumoasă, alături de palidul băiat-mire, plăpînd și împovărat de atîta fast. Imnurile poeților se întrec în a exalta frumusețea miresii. Însuși Brantôme, al cărui spirit era dispus mai degrabă să colporteze anecdote și aventuri galante decît să înalțe imnuri de slavă, declară că *„ea se înfățișă de sute de ori mai frumoasă decît o zeiță divină“* ; și poate că acesta era adevărul. Poate

că scînteierea acelei ore, poate că lumina acelui moment de fericire să fi învăluit ființa copilei care peste ani avea să se dovedească o atît de pasionată, de ambițioasă femeie, într-o aură cerească. Fiindcă tînăra mlădiță abia îmbobocită care pășea surîzătoare, împărțind în jur, plină de încredere și de generozitate, grația zîmbetului și a amabilității ei, spre un viitor ce i se înfățișa atît de strălucitor, își consuma de fapt, în ora aceea, clipa de supremă bucurie și frumusețe ce-i fusese dată pentru o viață întreagă. Niciodată de atunci înainte nu va mai avea parte de o asemenea bogăție, nu se va mai bucura de o asemenea nețărmurită admirație și glorie ca în ziua aceea cînd în fruntea unui cortegiu măreț, alături de fiul primului dintre suveranii Europei își taie drum printr-o imensă mulțime entuziastă ce o aclamă și o divinizează. În jurul mesei așternută seara la Palatul de Justiție tot Parisul o soarbe din ochi pe aceea care a adăugat o coroană dinastiei franceze. Ziua se încheie triumfal cu un bal cum nu s-a mai văzut, și pentru care imaginația artiștilor s-a întrecut pe sine în a crea feerice surprize : șase corăbii scînteietoare suflate în aur, cu pînzele țesute din fir de argint, larg desfășurate, înaintează ușor, parcă plutind pe valuri, în sala de bal. Din fiecare corabie descinde cîte un Făt-Frumos cu totul și cu totul de aur, care conduce pe corabia sa pe una din înaltele doamne : Caterina de Medicis, Maria Stuart, regina Navarei, prințesele Elisabeta, Margareta și Claudia. Încîntător spectacol și totodată fericit simbol și urare : în marea călătorie a vieții, fie ca barca lor să plutească lin, în glorie și belșug. Destinul însă nesocotește adeseori jocurile oamenilor și-și face netulburat jocul lui. Așa se face că odată apusă strălucirea acestei zile, corabia Mariei Stuart va întreprinde o cu totul altfel de

călătorie decît cea care i se promisese în neuitata seară a căsătoriei, și din care primejdiile nu vor lipsi.

Şi iată că prima se și arătă din senin. Copilă încă, Maria Stuart devenise regină a Scoției ; la o prea fragedă vîrstă, prin căsătoria cu prințul moștenitor al Franței, destinul îi așază pe creștet o a doua coroană mai prețioasă. Dar ca și cum atîta glorie n-ar fi fost suficientă pentru un creștet atît de plăpînd, destinul joacă cu ea un joc nesățios și nesăbuit : îi arată o a treia coroană, iar ea, orbită de atîta strălucire, înșelătoare strălucire, întinde mîinile să o apuce.

În anul 1558, anul căsătoriei ei, moare regina Maria a Angliei. Elisabeta, sora sa vitregă, îi ia locul. Dar oare este legitim locul pe care îl ocupă ? Henric al VIII-lea, „Barbă albastră", a lăsat trei urmași : un fiu și două fiice : Eduard și Maria născuți din căsătoria cu Caterina de Aragon și Elisabeta, provenind din căsătoria cu Anna Boleyn. Prin moartea timpurie a lui Eduard succesiunea coroanei revine Mariei, fiică mai mare și vlăstar al unei căsătorii legitime. Cum însă și ea se stinge curînd fără să lase moștenitori, coroana engleză revine oare în mod legitim Elisabetei ? Întrebare la care juriștii regali ai Angliei răspund afirmativ, folosind ca argument faptul că Elisabeta este a doua fiică, tot atît de legitimă, a lui Henric al VIII-lea, născută dintr-o căsătorie pe care finalmente episcopul a binecuvîntat-o și Papa a recunoscut-o. Juriștii de la Curtea franceză însă dau un răspuns negativ aceleiași întrebări : întrucît Henric al VIII-lea a declarat mai tîrziu nelegitimă căsătoria lui cu Anna Boleyn, iar pe Elisabeta a considerat-o bastardă, hotărîre întărită printr-un decret de către Parlamentul englez și susținută de întreaga lume catolică, rezultă că Elisabeta nu se poate ridica pînă la demnitatea de a

purta coroana Angliei. Atunci această onoare revine de drept unicei moștenitoare legitime în viață, strănepoatei lui Henric al VIII-lea, care nu este alta decît Maria Stuart. De atitudinea ei atîrnă soarta unei dinastii.

Iată așadar că hotărîrea unei copile de numai șaisprezece ani, aflată în afara oricărei priceperi și experiențe, devine dintr-o dată de o importanță capitală, în desfășurarea istoriei universale. Pentru mica regină se deschid în acest moment două căi : una a înțelepciunii, a tactului politic și a înfrînării unor nesăbuite ambiții de mărire — care oricum n-ar putea fi impuse decît prin foc și sabie — într-un cuvînt a cedării în fața faptului împlinit și a recunoașterii drepturilor suverane ale Elisabetei ; cealaltă, a revendicării tronului englez pe calea armelor — armata scoțiană ca și cea franceză urmînd să intre în luptă pentru alungarea uzurpatoarei și restabilirea drepturilor suveranei lor.

Din nefericire, Maria Stuart, prost sfătuită, va alege o a treia cale, de mijloc, cea mai nefastă și impracticabilă în general și cu atît mai mult în politică.

Între o hotărîre răspicată și o aluzie nehotărîtă, între o atitudine categorică și un simplu gest de bravadă, fără acoperire și consecințe, între o lovitură fermă și simularea luptei, politica franceză preferă cea de a doua alternativă.

Henric al II-lea ordonă ca pe blazonul perechii moștenitoare să fie înscrisă alături de coroana Franței și a Scoției și coroana engleză. Maria Stuart va purta la Curte și în toate actele oficiale titulatura completă : *„Regina Franciae, Scotiae, Angliae et Hiberniae“*. În acest chip revendicarea este formulată, nu însă și susținută sau cucerită cu armele, provocarea este aruncată, scînteia zîzaniei aprinsă și întreținută, Elisabeta întărîtată, dar nu atacată. În locul gestului autoritar, cu spada în mînă, s-a optat pen-

tru o intervenție scrisă doar pe hîrtie și pictată pe lemn. Aceasta a permis crearea unei permanente situații echivoce: în funcție de interesul momentului, oscilînd la discreția bunului plac, dreptul Mariei Stuart asupra coroanei engleze era cînd ignorat, trecut sub tăcere, cînd reafirmat sus și tare. Astfel la revendicarea portului Calais de către englezi, Henric al II-lea obiectează că „acesta ar trebui cel mult predat reginei Angliei, totodată regină a Scoției și soție a Dauphinului". Dar pe de altă parte același Henric al II-lea nu se arată cu nimic dispus să apere dreptul nurorii sale într-un mod mai substanțial decît cu vorbe goale, ba mai mult, atunci cînd interesele sale o cer, nu pregetă să ducă tratative cu așa-numita uzurpatoare a tronului englez ca și cu o suverană reală și recunoscută.

Din această situație echivocă, lipsită de înțelepciune și de cea mai elementară rațiune, Maria Stuart s-a ales cu o coroană în plus pictată cu înfumurare pe blazonul ei, dar a pierdut în schimb totul.

Această atitudine politică, lipsită de abilitate, datorată unui exces de trufie și încăpățînare la o vîrstă încă atît de nematură, face parte din acele greșeli ireparabile care au minat și au distrus întreaga viață a Mariei Stuart. Căci astfel a dobîndit o dușmancă aprigă, de neîmpăcat, în persoana celei mai puternice femei din Europa. O adevărată suverană poate oricînd uita și ierta multe; un singur lucru însă nu-l va putea uita și ierta niciodată: acela de a i se fi pus sub semn de îndoială suveranitatea. Din acest moment — și pe drept cuvînt — Elisabeta o va considera pe Maria Stuart rivala sa cea mai primejdioasă, pericolul și amenințarea continuă care planează asupra tronului ei. Oricîte vorbe, cîte scrisori, cîte amabilități s-au așternut de-a lungul vieții lor între cele două regine, singurul lucru adevărat, adînc care a

existat între ele a fost ura oarbă, neîmpăcată; restul rămîne fățărnicie.

Pofta nesățioasă, însoțită de gestul slab, lipsit de energie, acea jumătate de măsură adoptată de Curtea franceză, au pricinuit mai mult rău decît ar fi putut să pricinuiască o acțiune răspicată. Coroana simbolică de mucava înscrisă pe blazoanele Mariei Stuart a dus la o mai crîncenă vărsare de sînge decît ar fi putut-o provoca un război real pentru o coroană reală. O luptă deschisă ca o vîlvătaie ar fi clarificat odată pentru totdeauna situația, pe cînd această ură meschină, subterană, șireată s-a alimentat la infinit din propria ei substanță, înveninînd continuu și distrugînd în cele din urmă existența și domnia celor două femei.

Pentru a prezenta perechii moștenitoare acest blazon împodobit cu insemnele coroanei engleze s-a ales ca moment marele turnir de la Paris, din iulie 1559, organizat întru sărbătorirea păcii de la Canteau-Cambrésis. Henric al II-lea, regele-cavaler, participă el însuși la această faimoasă întrecere cu lancea *„pour l'amour des dames"* [1]; numele doamnei întru cinstirea căreia suveranul are ambiția să-și frîngă lancea în luptă nu constituie pentru nimeni o taină. Din loja ei, frumoasa și trufașa Diana de Poitiers privește în jos la amantul ei regesc. Numai că pe neașteptate jocul galant se transformă într-unul grav cu consecințe adînci în istoria lumii. Căpitanul Montgommery, comandantul corpului de gardă scoțian și partener al suveranului la întrecere, își frînge lancea în luptă, dar nevrînd să abandoneze se avîntă într-o goană nebună pe urmele adversarului cu ciotul de lance ră-

---

[1] În onoarea doamnelor (fr.) (n.tr.).

mas și printr-un gest imprudent și neprevăzut o așchie a acesteia pătrunde prin viziera regelui și-i zdrobește un ochi. Regele se prăvălește de pe cal, leșinat. Vigoarea neînfricatului Valois se ia la trîntă cu moartea, dar aceasta sfîrșește prin a-l răpune la 10 iulie 1559, sub ochii îngrijorați ai întregii familii ce-l veghează pe patul de suferință. La Curtea franceză, suverană deplină, veșnică și atotputernică se dovedește a fi, pînă și în această împrejurare tragică, Măria Sa Eticheta ; părăsind castelul acesta nefast, unde pe neașteptate a devenit văduvă, Caterina de Medicis se oprește brusc înainte de a-i trece pragul. Din clipa aceasta nu ei i se cuvine întîietatea, ci celeilalte doamne care a devenit între timp regină. Ezitînd, sfioasă și tulburată, Maria Stuart, soția noului suveran al Franței, pășește înaintea fostei regine. Un singur pas și copila de șaisprezece ani a trecut pragul care-o separă pentru totdeauna de semenii ei, dincolo, pe tărîmul înalt al puterii.

REGINĂ, VĂDUVĂ ȘI TOTUȘI REGINĂ

(Iulie, 1560 — august, 1561)

Pe cît de ușor i s-a dat tot ce poate fi mai prețios și greu de dobîndit pe lume : bucurie, glorie și putere, pe atît de amăgitoare, de efemere se vor dovedi toate, de-a lungul existenței tragice a Mariei Stuart. Înălțarea ei pe culmile demnităților omenești se aseamănă cu țîșnirea și strălucirea unei rachete luminoase într-un joc de artificii ; la șase zile regină a Scoției ; la șase ani logodnica celui mai puternic prinț al Europei ; la șaptesprezece ani regină a Franței. Mîinile ei țineau puterea

și capul coroana încă înainte de a fi fost conștientă de toate acestea. Dintr-un invizibil — și se părea nesecat — car al abundenței se revarsă asupra ei marile onoruri fără să le fi dorit, fără să le fi cucerit prin luptă, fără să-și fi dat cea mai mică osteneală pentru dobîndirea lor, fără a fi întreprins ceva prin care să le merite. Totul este moștenire, favoare și dar. Ca într-un vis în care imaginile se succed cu amețitoare repeziciune, și din care nu rămîne decît impresia de zbor și de intensă culoare, tot astfel se derulează filmul vieții ei : veșminte de nuntă, veșminte de încoronare. Și încă înainte de a deveni conștientă de sărbătoarea primăvăratică în care simțurile încep să i se trezească la viață, florile din jur s-au și ofilit, spectacolul a luat sfîrșit și ea se trezește din vis dezamăgită, înșelată, prădată, la discreția unei lumi care-i rămăsese străină. La vîrsta cînd pentru semenii ei încep să înflorească speranța, visul, încrederea, ea consumase toate victoriile, toate triumfurile posibile cu o asemenea rapiditate încît nu avusese încă timpul de a le savura în întregul lor. În această precipitare a destinului trebuie căutat germenele acelei neînțelese neliniști, taina acelui permanent nesaț ce-o va stăpîni la maturitate. Căci cine a stat o dată în frunte, cine a fost o dată primul între semenii lui nu se va putea nicicînd resemna la o viață măruntă, modestă, anonimă. Renunțarea și uitarea sînt apanajul celor slabi. Cei puternici nu cunosc resemnarea, pentru ei existența e o luptă continuă cu tot, chiar și cu destinul neprielnic.

Scurtă ca un vis va fi domnia ei în Franța, ca un vis agitat, plin de spaime și de neliniști. În ziua încoronării la catedrala din Reims îi este dat să trăiască un unic moment de scurtă și intensă fericire, cînd, într-o multicoloră splendoare, episcopul așază pe creștetul palidu-

lui și suferindului moștenitor coroana Franței, iar ea, tînără regină, împodobită sărbătorește cu toate bijuteriile coroanei, strălucește în mijlocul alaiului ca un lujer subțire de crin cu corola abia îmbobocită. În afara acestei ceremonii, se pare că nu apucă să mai aibă parte de alte serbări sau petreceri proaspăta regină a Franței în scurtul timp al domniei ei. Atît de scurt și atît de zbuciumat încît nu va mai apuca nici să-și alcătuiască acea mult visată Curte a artelor și a poeziei. Atît de scurt încît pictorii vremii nu vor apuca să zugrăvească portretele acestor delicați și suavi monarhi-copii, cronicarii să le însemne, întru glorioasa lor pomenire, caracterele și să le preamărească faptele, poporul să-i cunoască și să-i iubească. Efemeră trecere prin istoria Franței. Alungate parcă de un vînt potrivnic, cele două chipuri de copii superbi pălesc și se șterg curînd pentru a-și lua locul de veci în galeria regilor Franței. Căci Francisc al II-lea e bolnav și moartea l-a însemnat de timpuriu, precum pădurarul însemnă în pădure copacul sortit tăierii. Băiatul o simte adeseori și ochii săi înfricoșați, osteniți, împăienjeniți o mărturisesc. O creștere bruscă, nefirească, vine să adauge bolii o slăbire, o anemiere a organismului, o diminuare a puterii lui de rezistență. Doctorii îl înconjoară neîncetat și-i recomandă liniște și cît mai multă odihnă. Tînărul însă nu-i ascultă. Frumoasa și atît de robusta lui soție iubește cu pasiune vînătoarea și sporturile. O aprigă și fierbinte ambiție îl ține deci și pe el zile întregi în șa, extenuîndu-se în cavalcade nebune, ostenindu-și trupul prea plăpînd pentru o asemenea viață. Dar moartea nu se lasă înșelată de false demonstrații de vigoare. Sîngele moștenit de la bunicul său, Francisc I, sînge blestemat, îi hotărăște destinul. Veșnic pradă acceselor de febră, mereu ținut la pat, mereu claustrat în casă ori de cîte ori se înăsprește

puțin vremea, băiatul exasperat de boală, înspăimîntat de moarte, ostenit, devine curînd o penibilă umbră, o jalnică arătare. La o Curte ca aceea a Franței un asemenea rege se poate bucura cel mult de compătimire, nu și de prețuire. În popor încep să circule pe seama lui povești dintre cele mai sinistre — că ar fi suferind de lepră și că unicul leac ar fi să se îmbăieze în sînge de copii și alte asemenea zvonuri oribile. Țăranii îl urmăresc cu priviri întunecate, fără bucurie, cînd îl văd trecînd ca o tristă fantomă călărind la pas pe lîngă ogoarele lor. Nobilimea se adună tot mai mult în jurul Caterinei de Medicis și a lui Carol, următorul moștenitor al tronului, pentru că este lesne de prevăzut că niște mîini atît de slabe, atît de lipsite de forță și vigoare nu vor păstra multă vreme frînele domniei. Actele oficiale, decretele poartă, e drept, în josul lor un nume caligrafiat stîngaci : „François" ; adevărata politică, adevărata putere însă este în mîinile familiei de Guise. Singurul lucru de care regele se agață cu disperare, pentru care aruncă în luptă voință, ambiție, și toată forța care i-a mai rămas este viața.

O astfel de conviețuire alături de un bolnav care solicită fără încetare îngrijiri speciale și o neîntreruptă veghe nu se poate numi o căsnicie fericită, în cazul în care admitem că a fost o căsnicie reală. Adevărul este că nimic, nici măcar vreun zvon — și este de-a dreptul uimitor și revelator faptul că la o Curte atît de clevetitoare, iscoditoare și zeflemistă, la care Brantôme a consemnat, în a sa *Vies des dames galantes,* fiecare aventură amoroasă, n-a circulat nici măcar o singură bîrfă, o singură suspiciune pe seama purtării Mariei Stuart — nu ne dă temeiul să ne îndoim de armonia și buna înțelegere care a domnit între cei doi soți, atît de nepotriviți. Înainte de a fi devenit soți — prin ra-

țiuni de stat — cei doi au fost prieteni din copilărie, tovarăși de joacă, și sufletele lor s-au legat și unit încă din adolescență printr-o altă legătură decît aceea erotică. Vremea marilor pasiuni răscolitoare, a profundului devotament n-a venit încă pentru Maria Stuart, căci e greu de presupus că băiatul plăpînd, consumat de febră, ar fi putut să trezească la adevărata viață sufletul tumultuos, dar încă bine zăgăzuit al tinerei regine. Cert este însă că nu i se pot reproșa acestei nevîrstnice soții frivolități sau nepăsare față de suferințele soțului. Dimpotrivă, ea îl îngrijește cu nespusă blîndețe, cu răbdare și duioșie. Căci, la urma urmei, dincolo de natura și profunzimea sentimentelor ce-o leagă de François, nu se poate ca mintea ei limpede să nu-i fi spus că toată puterea și gloria ei atîrnă, ca de un fir de păr, de suflarea slabă și de pulsul precipitat al acestui biet băiat bolnav, că numai atîta vreme cît el va trăi ea va rămîne regină.

Și ca și cum n-ar fi de ajuns permanenta grijă și neliniștea pentru a înnoura cerul acestei atît de scurte domnii, vin să se mai adauge și alte necazuri : răscoala hughenoților cu rebeliunea de la Amboise amenință însăși viața perechii regale. Iar după represiune îi revine Mariei Stuart o grea și tristă îndatorire, aceea de a asista la execuția răsculaților. După serbarea strălucitoare a încoronării de la Reims, prima ceremonie oficială căreia trebuie să-i facă față regina, și a cărei imagine sinistră se va suprapune celeilalte, este acest spectacol cutremurător, al călăului cu secure, al tăierii capului pe butuc, spectacol care închide în el însuși avertismentul propriei morți.

Apoi o altă veste dureroasă se abate asupra ei : în iunie 1560 moare Maria de Guise, lăsînd țara, asupra

căreia domnea în locul Mariei Stuart, în plină răscoală și dezbinare religioasă și hărțuită de trupele engleze care atacau la hotare și care pătrunseseră adînc în teritoriile Scoției.

Așadar în locul toaletelor strălucite, veșminte de doliu, în locul muzicii și al dansului, tăcere îndurerată. Dar acesta nu este decît începutul. François este pe zi ce trece mai slăbit, nu se mai poate ține pe picioare și trebuie purtat pe brațe. În cele din urmă sîngele lui putred învinge și răpune viața din el : după un ultim acces purulent izbucnit în ureche, se stinge din viață în cumplite suferințe la 6 decembrie 1560, Francisc al II-lea, regele francezilor.

Şi din nou în preajma unui pat de moarte, Maria Stuart și Caterina de Medicis schimbă între ele rolurile. Abia stinsă ultima suflare a lui Francisc al II-lea, și Maria Stuart încetează de a mai fi regină a Franței. Rangul și locul ei este acum al doilea, ea trebuie să pășească în urma Caterinei de Medicis. Un an, atît a ținut visul ei de glorie, domnia ei ca regină a Franței. Este din nou numai ceea ce s-a născut, numai ceva ce va muri : regină a Scoției.

Ceremonialul Curții franceze fixase la patruzeci de zile doliul cel mare al unei văduve de rege. El constă dintr-o strictă și riguroasă izolare în apartamentul propriu. În primele două săptămîni văduvei îi este interzis să primească, în întunecata ei recluziune, pe altcineva în afara noului rege sau a rudelor celor mai apropiate. Sînt cele patruzeci de zile ale „doliului alb“. Pentru că o văduvă de rege nu se îmbracă în negru ca femeile din popor. Ea trebuie să poarte pe cap o bonetă albă care-i încon-

joară și subliniază paloarea chipului. Rochie albă din brocart, pantofi și ciorapi albi și peste tot acest noian de alb un voal cernit.

Astfel o zugrăvește Janet în cunoscutu-i tablou și tot astfel o înfățișează Ronsard :

„Un crespe long, subtil et délié
Ply contre ply, retors et replié
Habit de deuil, vous sert de couverture,
Depuis le chef jusques à la ceinture.
Qui s'enfle ainsi qu'un voile quand le
Soufle la barque et la cingle en avant.
De tels habits vous étiez accoutrée
Partant, hélas ! de la belle contrée
Dont aviez eu le sceptre dans la main,
Lorsque, pensive et baignant votre sein
Du beau cristal de vos larmes coulées
Triste marchiez par les longues allées
Du grand jardin de ce royal chateau
Qui prend son nom de la beauté des eaux". [1]

Nicăieri mai bine ca în versurile citate nu ne sînt sugerate trăsăturile vaporoase și dulci ale acestei figuri.

---

[1] *„Un văl lung, subtil și desfăcut*
În pliuri, rotunjit și îndoit
Veșmînt de doliu te-acoperă toată,
Din creștet pînă-n talie,
Care se umflă întocmai ca pînza cînd vîntul
Bate asupra bărcii și-o biciuiește înainte.
Astfel ai fost înveșmîntată
Plecînd, vai ! de pe frumoasele meleaguri
Al căror sceptru l-ai ținut în mînă,
Cînd, gînditoare și cu pieptul scăldat
În lacrimile-ți șiroind, precum un frumos cristal,
Tristă mergeai pe lungile alei
Din grădina întinsă a acestui castel regal
Care-și trage numele din frumusețea apelor." (Fr.) (N. tr.).

Neliniștea, neastîmpărul din ochi sînt înlocuite de o privire melancolică, dusă pe gînduri, încărcată de acea seriozitate nostalgică pe care o conferă meditația și conștiința de sine ; albul imaculat, uniform al veșmintelor, lipsit de orice podoabă pune în lumină paloarea străvezie a pielii. Înalta ei noblețe, demnitatea cu care natura o investise sînt mult mai evidente în acest portret de doliu ce-o înfățișează în toată simplitatea ei, decît în acele tablouri în care e prezentată conform rangului ei, împovărată de bijuterii și de însemnele puterii.

Sufletul copilei-văduve este cuprins de o tristețe apăsătoare, de o nesfîrșită melancolie, de o grea singurătate, de sentimentul dureros al înstrăinării, al părăsirii. Aceste sentimente le va revărsa, din preaplinul inimii ei, în versuri a căror sinceritate și putere de convingere sînt demne de pana maestrului și învățătorului ei, Ronsard. Dacă în viața politică a reginei, s-a întîmplat adesea — conștientă sau nu — ca minciuna să încurce sau să descurce ițele complicate ale guvernării, în lumea poeziei sufletul ei s-a păstrat pur iar versul și-a menținut pînă la capăt transparența de cristal a sincerității. Iată o litanie în care își cîntă jalea și singurătatea ce-o cuprind după moartea soțului :

„Sans cesse mon coeur sent
Le regret d'un absent
Si parfois vers les cieux
Viens à dresser ma veue
Le doux trait de ses yeux
Je vois dans une nue ;
Soudain je vois dans l'eau
Comme dans un tombeau
Si je suis en repos

Sommeillant sur ma couche,
Je le sens qu'il me touche
En labeur, en recoy
Toujour est près de moy". [1]

Regretul adînc al Mariei Stuart după Francisc al II-lea era fără îndoială mai mult decît o metaforă poetică. Prin pierderea acestui prieten îndatoritor și gentil, a acestui camarad afectuos, care fusese soțul ei, ea își pierde situația și rangul, puterea și siguranța. Din prima doamnă a țării, din stăpînă atotputernică devine a doua în rang, de fapt o simplă tolerată, o pensionară din grația succesorului. Nu este numai trecerea de la un rang superior la unul cu o treaptă mai jos, ci o coborîre mult mai radicală, mai umilitoare, de la regină, la supusă. Acest lucru avea să-l simtă curînd copila-văduvă cu atît mai mult cu cît aceea care-i ia locul, Caterina de Medicis, i se dovedește ostilă. Printr-o vorbă nesocotită — ireparabilă greșeală — se pare că Maria Stuart o jignise cîndva pe vanitoasa și perfida ei succesoare, exprimîndu-și cu nechibzuință disprețul pentru originea modestă a „odraslei de negustor", ea, descendentă a nenumărate generații de regi. Lipsită de experiență și de sfătuitori

[1] *„Inima mea simte neîncetat*
Regretul după cel absent
Cînd uneori către ceruri
Îmi înalț privirea
Dulcea rază a privirii lui
O zăresc într-un nor ;
Deodată o văd în apă
Ca într-un mormînt.
Cînd mă odihnesc
Dormitînd în așternutul meu
Simt că mă atinge ;
La lucru, în odihnă
Mereu este alături de mine." (Fr.) (N. tr.).

înțelepți și avînd o fire voluntară, un temperament impetuos, ea va comite asemenea greșeli de tact față de niște rivale atotputernice precum Caterina de Medicis sau Elisabeta a Angliei, care o vor costa foarte scump. Căci nici o jignire nu este mai adîncă și mai de nevindecat decît aceea adusă orgoliului unor femei puternice. Ele nu vor uita și nu vor ierta niciodată. Caterina de Medicis își oblojise în taină rănile vanității sale, ținîndu-și bine în frîu ambițiile vreme de două decenii cît a durat supremația, la Curtea franceză, a Dianei de Poitiers, favorita regelui, și scurta domnie a Mariei Stuart. Dar odată ajunsă stăpînă pe situație și pe putere va ști să-și reverse aspra-i autoritate, să-și manifeste pe față și fără menajamente ura mocnită ce o nutrea celor două femei căzute în dizgrație.

Maria Stuart nu se va împăca niciodată cu rangul și locul la care o redusese starea de văduvie. Va izbucni acum în inima ei trăsătura caracteristică a acestui tempermanent, pînă atunci adormită undeva, în adîncuri : o neînduplecată, virilă și aspră mîndrie. Sufletul ei semeț înclină o clipă, în acest greu moment de restriște, să părăsească totul — după principiul : sau totul sau nimic — și să se izoleze în liniștea și singurătatea unei mînăstiri, în anonimat și modestie de vreme ce i se luase singurul loc pe care-l putea accepta în lume : cel dintîi. Dar tentațiile vieții exercită asupra acestei tinere femei de numai optsprezece ani, înzestrată cu o fire atît de pătimașă, încă nenumărate și irezistibile seducții. Cu atît mai mult cu cît o altă coroană la fel de prețioasă, începe să sclipească înaintea ochilor ei. Ambasadorul spaniol se prezintă în numele regelui său ca pretendent la mîna proaspetei văduve pentru Don Carlos, moștenitorul regal al celor două lumi, Lumea Veche și Lumea Nouă. Curtea austriacă nu întîrzie nici ea să-și trimită în taină

negociatorii, regii Suediei și Danemarcei, se întrec în a-i cere mîna și a-i oferi coroana. Şi chiar în afara acestor strălucitoare perspective ea continuă, de fapt, prin dreptul ei ereditar, să fie regină a Scoției și n-a renunțat formal nici la pretențiile asupra coroanei Angliei a cărei succesoare legală se consideră încă. Iată așadar că viitorul se deschide promițător în fața atît de tinerei văduve de rege a cărei frumusețe, feciorelnică încă, ajunsese abia acum la deplina ei împlinire. Numai că de data aceasta oricîte promisiuni ar închide în el viitorul, pentru a fi transformate în realități va fi nevoie de luptă. Nimic de acum înainte nu va mai cădea din cer în mîinile întinse ale Mariei Stuart. Totul va trebui cucerit, smuls cu forța din mîini ostile și va fi nevoie, pentru a ieși victorioasă din asemenea luptă, să-și arunce în joc calități necunoscute ei pînă atunci : abilitate, tact, stăruință și multă răbdare. Şansele de a învinge sînt însă mari ; tînăra regină are de partea ei forțe invincibile : o inimă mîndră și îndrăzneață de bărbat, ascunsă într-un trup palpitînd de viață și de o fragedă, fierbinte, înfloritoare tinerețe și frumusețe. Înarmată astfel și în plus cu multă hotărîre, Maria Stuart începe lupta pentru ceea ce i se cuvenea.

Fără îndoială că nu-i va fi fost cîtuși de puțin ușor să se despartă de Franța. Scoția, întunecată și rece, rămîne pentru ea o îndepărtată, străină amintire a unei și mai îndepărtate copilării, pe cînd Franța cea veselă, voluptuoasă, bogată și atît de dulce i-a devenit adevărata patrie. Aici, pe pămînt francez, sînt rudele dinspre mamă, care o înconjoară cu dragostea lor ; aici, castelele strălucitoare unde a fost atît de fericită, aici poeții care o prețuiesc și o glorifică și, mai presus de toate, aici se află farmecul acelei vieți exuberante, cavalerești de care

se simte atras și legat pentru totdeauna sufletul ei. E atît de greu să părăsești toate astea ! De aceea plecarea e amînată mereu sub vreun pretext sau altul, împotriva repetatelor și stăruitoarelor chemări din țară, din patria ei îndepărtată și rece. În vederea plecării își propune un adevărat ceremonial care să-i prelungească de fapt rămînerea. Își vizitează pe îndelete rudele de la Nancy și Joinville ; se stabilește, pentru scurtă vreme, la Reims, orașul strălucitelor încoronări unde succesorul tronului, Carol al IX-lea, cumnatul ei în vîrstă de zece ani primește coroana. Ca sub avertismentul unei sumbre presimțiri, căreia nu vrea să-i dea glas, zăbovește mereu ba ici, ba colo, își amînă întruna plecarea ca și cum s-ar aștepta dintr-o clipă într-alta să intervină ceva definitiv și fatal care s-o împiedice să se mai întoarcă în Scoția. Căci oricît de nepricepută în treburile statului, oricît de lipsită de experiență ar fi fost la cei optsprezece ani ai ei, un lucru trebuie să-i fi apărut clar și anume că pe pămînt scoțian va avea de înfruntat grele încercări.

Iată cum se prezenta situația în Scoția în acel moment : după moartea mamei sale care condusese țara în absența ei în calitate de regentă, nobilimea protestantă, care-i era ostilă în mod fățiș, pusese mîna pe putere. Reîntoarcerea reginei, catolică fervență, educată în cultul unei religii profund odioase nobilimii era departe de a fi pe plac. La Londra, ambasadorul englez aduce, nu fără satisfacție, vestea că lorzii scoțieni încearcă să obțină amînarea cu cîteva luni a revenirii în patrie a reginei și că dacă ar fi posibil aceștia s-ar lipsi de plăcerea de a o mai revedea vreodată. Dealtfel țesuseră împotriva reginei, încă înainte de moartea mamei sale, un întreg păienjeniș de intrigi. Printre altele propuseseră reginei Angliei ca soț pe contele de Arran, pro-

testant și pretendent cu șanse serioase la tronul Scoției, sperînd să-i ofere astfel Elisabetei coroana Mariei Stuart. Propriul ei frate vitreg — James Stuart, conte de Moray vine la Paris — învestit, se pare, cu împuterniciri confidențiale de către parlamentul scoțian și jucînd un rol cu atît mai dubios cu cît asupră-i plana bănuiala că ar fi în solda Elisabetei. Singurul mod de a pune capăt acestui nesfîrșit șir de intrigi care mai de care mai tenebroase și mai perfide este întoarcerea grabnică în țară. Numai dînd dovadă de bărbăție și curaj își poate păstra tronul moștenit din moși-strămoși.

Și pentru a nu se vedea jefuită de dreptul ei ereditar, pentru a nu fi nevoită să asiste la propria-i detronare, a doua oară în același an, Maria Stuart se hotărăște să se întoarcă în patria ei, unde n-o chemau cu gînduri curate suflete cinstite și devotate, ci doar voci viclene și amăgitoare pe care ea le asculta cu inima grea de presimțiri negre.

Înainte încă de a păși pe pămîntul patriei Maria Stuart avea să simtă că în apropiere se află o Anglie a cărei suverană nu-i e prietenă. Cecil, ministrul și sfătuitorul cel mai apropiat al Elisabetei, nu se dă în lături de la nimic pentru a-i face viața grea celei care cu atîta nechibzuință provocase orgoliul suveranei sale. „Cu cît situația reginei Scoției — îi va spune el — va rămîne mai multă vreme incertă cu atît mai bine pentru cauza majestății-voastre.“ Căci amintirea acelei greșeli grosolane a Mariei Stuart, de a-și înscrie coroana engleză pe blazonul și în actele oficiale, nu s-a șters încă. Elisabeta se mai simte încă frustrată cu toate că între timp delegați ai parlamentului scoțian au încheiat la Edinburgh un tratat prin care, în numele Mariei Stuart, recunosc definitiv în Elisabeta regina legitimă a Angliei.

Numai că și de data aceasta, eschivîndu-se sub diferite pretexte de a clarifica, prin semnătura ei, această situație — dealtfel cît se poate de clară — Maria Stuart lasă să planeze din nou echivocul asupra punctului ei de vedere, păstrîndu-și astfel o portiță prin care să strecoare la nevoie pretențiile sale asupra coroanei engleze. Căci, după cum se va vedea, nu se va lăsa convinsă niciodată, pînă la sfîrșitul vieții ei să consimtă la renunțarea a ceea ce consideră ea a fi moștenirea ei legitimă.

Elisabeta nu se poate însă resemna la această perpetuă situație îndoielnică, la această echilibristică între a fi și a nu fi recunoscută ca suverană atotputernică. Faptul că ambasadorii Scoției au semnat în numele reginei lor tratatul de la Edinburgh presupune îndatorirea Mariei Stuart de a respecta cu sfințenie această semnătură, declară ea. Totuși o asemenea recunoaștere *sub rosa*, o făgăduială care poate fi încălcată în orice moment ca fiind neavenită este departe de a o mulțumi. Ea, ca domnitoare, de religie protestantă, a unei țări pe jumătate catolice, este conștientă că nu-i e amenințată numai coroana ci și însăși viața. Pentru ea nu va exista liniște și siguranță. atîta vreme cît pretendenta rivală nu va renunța la domnie în mod public și oficial.

Că în acest conflict dreptatea este de partea Elisabetei nu încape îndoială. Greșeala ei va consta însă în mijloacele, nu dintre cele mai loiale și generoase, de a-l aplana. La o dispută între două femei oarecare ne putem aștepta să asistăm la nenumărate împunsături, mai mult sau mai puțin mărunte. Iată că din păcate și între două regine lucrurile se petrec la fel. Elisabeta, suverana atît de echilibrată, de stăpînă pe sine, pare a-și fi pierdut în cazul de față, sîngele rece, regeasca ei măsură, cît și tactul subtil bine cunoscut, dînd frîu liber pornirilor de femeie jignită. Pentru călătoria în Scoția Maria Stuart

solicită, mai mult de formă — gest de pură curtoazie oficială, conform uzanțelor, față de regina Angliei — un *„safe-conduct“* ceea ce ar echivala cu o viză de tranzit. Cu mai multă înțelepciune, Elisabeta s-ar fi putut folosi de acest prilej pentru a da o altă turnură mai amiabilă relațiilor lor. Este însă rîndul ei să săvîrșească o greșeală și încă una lipsită de cea mai elementară politețe: refuză să-i acorde *safe-conduct*-ul pînă ce nu va semna tratatul de la Edinburgh. Această ofensă în plus — între multele pe care cele două femei-suverane și le vor arunca una alteia — nu va duce la nimic bun.

Minima discreție ce mai învăluia pînă la acest punct conflictul dintre ele se spulberă, două pietre tari se ciocnesc, două nemăsurate mîndrii se înfruntă pe față, cu încrîncenare.

Maria Stuart convoacă imediat pe ambasadorul englez și în prezența lui se dezlănțuie impetuos, dînd glas indignării ei pătimașe :

— Nu puteam fi mai lovită și mai adînc umilită decît am fost prin refuzul suveranei voastre de a-mi acorda această favoare de care nu aveam nici cea mai mică nevoie și pe care nimic nu mă obliga să o cer. Pentru călătoriile mele am tot atîta nevoie de încuviințarea ei pe cît are ea nevoie de a mea pentru călătoriile ei. Mă pot întoarce în țara mea lipsindu-mă și de pașaport și de aprobarea ei. Trebuie să vă reamintesc eu că atunci cînd am venit în această țară, răposatul dumneavoastră rege mi-a pus în cale toate piedicile, n-a precupețit nimic pentru a mă împiedica să întreprind această călătorie, pentru a mă face ostatică? Și totuși iată că am trecut marea și am ajuns cu bine pe pămînt francez, fără a mă împiedica de nici unul din neajunsurile pe care mi le puseserăți în cale. Vă asigur, domnule ambasador că voi găsi și de data aceasta calea și mijloacele de a

reface în sens invers călătoria și de a ajunge acasă cu ajutorul celor ce-mi sînt prieteni devotați. Mi-ați vorbit despre o apropiere între regina dumneavoastră și mine ca despre un lucru profitabil pentru amîndouă. Am acum motive să mă îndoiesc că acesta este și punctul ei de vedere, căci altfel n-ar fi tratat cu atît de puțină amabilitate cererea mea. Trebuie să înțeleg că ea prețuiește mai mult prietenia acelor supuși ai mei care preferă să nu-mi dea ascultare, decît pe a suveranei lor, egală ei în rang, chiar dacă mai puțin înțeleaptă și plină de experiență în ale domniei decît ea, totuși regină și în plus rudă apropiată, vecină apropiată. Nu i-am cerut altceva decît prietenia. Nu caut să-i creez neajunsuri, să provoc tulburări în țara ei nici nu duc tratative secrete cu supușii ei, deși știu că mulți nu așteaptă decît o astfel de propunere din parte-mi.

O amenințare pe cît de gravă pe atît de imprudentă. Căci încă înainte de a păși pe pămînt scoțian, ea își descopere intenția de a încerca la nevoie să-și submineze rivala în însăși țara ei. Ambasadorul încearcă să se eschiveze — în limitele politeței — de la un răspuns categoric. Neînțelegerea, spune el, a pornit de la faptul că Maria Stuart și-a înscris în armorii titlul coroanei engleze. La aceasta, replica sosește prompt :

— Domnule ambasador, faptul la care vă referiți s-a petrecut pe vremea cînd mă aflam — date fiind împrejurările — sub totala influență a regelui Henric, socrul meu, și a regelui Francisc, soțul meu, și nu cred că port răspunderea acestui lucru. Știți bine că după moartea lor n-am mai purtat niciodată nici blazonul, nici titlul de regină a Angliei, fapt care, cred, ar fi putut să reprezinte o garanție a atitudinii mele pentru regina dumneavoastră. Și, dealtfel, înscrierea acestor însemne în armoriile mele nu constituie o înjosire pentru Anglia,

atîta vreme cît Anglia nu se simte dezonorată de faptul că ele împodobesc blazonul unei alte persoane al cărei rang este mai puțin înalt decît al meu, și a cărei înrudire cu familia domnitoare este indiscutabil mai îndepărtată decît a mea. Căci nu trebuie să uităm că dintre cele două surori ale regelui, ale tatălui Elisabetei, cea mai în vîrstă mi-a fost bunică.

Printr-o abilă întorsătură de frază, Maria Stuart ține și de data aceasta să reamintească originea ei descinzînd dintr-o mai veche spiță regală și prin aceasta să-și afirme din nou convingerea asupra dreptului ei legitim la succesiune. Împăciuitor, ambasadorul englez încearcă să aplaneze penibilul incident și insistă pe lîngă Maria Stuart să-și onoreze cuvîntul, și să semneze tratatul de la Edinburgh ca o garanție a unei posibile armonii pentru viitor. Ca și în alte dăți cînd fusese adus în discuție acest subiect delicat, Maria Stuart, departe de a manifesta o atitudine hotărîtă, recurge la felurite pretexte pentru a amîna răspunsul răspicat. Oricum — încearcă să se eschiveze ea — nu poate semna un document de atare importanță înainte de a se consulta cu parlamentul scoțian. Cît despre ambasador, acesta se dovedește la fel de puțin dispus să cedeze și să angajeze în vreun fel numele Elisabetei. Ca de fiecare dată cînd tratativele ating un punct nevralgic și cînd pentru continuarea lor e nevoie ca una dintre cele două regine să cedeze cît de puțin, să se arate cît de cît conciliantă, iese la iveală lipsa lor de bună-credință în ceea ce privește așa-zisa dorință de înțelegere. Fiecare se cramponează de punctul ei de vedere, jocul se prelungește la infinit, ia o întorsătură tragică. Brusc Maria Stuart curmă tratativele printr-o hotărîre impulsivă care are ceva din stridența sfîșierii violente a unei pînze :

— Dacă pregătirile mele n-ar fi atît de avansate, poate că suverana dumneavoastră ar fi putut împiedica această călătorie. Așa cum stau lucrurile însă acum, nu-mi rămîne altceva de făcut decît să înfrunt situația, cu orice risc. Nădăjduiesc că vîntul îmi va fi prielnic spre a putea evita coasta engleză. Iar dacă nu, regina voastră mă va avea în mînă. Și dacă inima ei se va dovedi atît de crudă încît să-mi dorească moartea, ei bine, va avea ceea ce dorește. Pentru mine aceasta ar putea fi o soluție mai bună decît viața. Facă-se voia Domnului !

Ca întotdeauna în momentele cruciale răsună în cuvintele Mariei Stuart fermitatea și îndrăzneala unei reginei conștiente de demnitatea rangului ei. De obicei lăsătoare din fire, neglijentă, ușuratică uneori, înclinată mai degrabă spre plăceri decît spre luptă, femeia aceasta, atît de femeie pe toate planurile, devine cutezătoare, neînduplecată, de neclintit în hotărîrile ce le ia de îndată ce-i sînt încălcate drepturile ei de regină. Mai bine să moară decît să cedeze, mai bine o nebunie regească decît o măruntă slăbiciune. Ambasadorul, surprins de o asemenea reacție bruscă, raportează insuccesul la Londra și Elisabeta abilă, mlădioasă și prudentă în politica ei, găsește că a întins prea mult coarda, fapt pentru care se grăbește să se arate generoasă. Pașaportul atît de mult tîrguit, este redactat și expediat la Calais ; prea tîrziu însă, fiindcă de două zile Maria Stuart, hotărîtă să înfrunte primejdia unei ciocniri cu pirații englezi ce cutreierau Canalul Mînecii, a părăsit Franța. Siguranței dobîndite cu prețul unei umiliri ea îi preferă primejdia pe care o înfruntă liberă și cutezătoare. Și astfel Elisabeta a ratat unicul prilej de a fi mărinimoasă cu rivala sa, de a o întîmpina ca oaspete pe pămîntul ei, îndatorînd-o. Rațiunea și politica au rareori același drum. Și

poate că în spatele fiecărui moment dramatic din istoria omenirii se ascunde o ocazie pierdută.

Momentul despărțirii de Franța, cu tot ce are mai fastuos, mai spectaculos ceremonialul francez este ca strălucirea unui apus de soare care cu ultimele raze aurește peisajul înainte de a-l umbri cenușiul înserării. Escorta și ceremonia despărțirii vor fi pe măsura acelora ce-au însoțit-o pe timpul cînd, copilă-logodnică pătrundea pe pămînt francez. Nu este numai o manifestare duioasă această paradă a despărțirii ci și o demonstrație în fața întregii lumi : regina Scoției nu se întoarce în patria sa ca o biată văduvă, ca o femeie părăsită de prieteni, slabă, neînsemnată ; alături de ea se află puternica Franță ce-o prețuiește, o ocrotește și-o onorează cu armele și însemnele ei. De la Saint-Germain pînă la Calais este însoțită de o impresionantă cavalcadă. Toată elita nobilimii franceze este prezentă ; cai împodobiți, zăngănit de arme platoșe aurite și somptuoase, într-un cuvînt acel lux orbitor și inegalabil, caracteristic Renașterii franceze În fruntea alaiului înaintează trăsurile de gală cu cei trei unchi ai ei : ducele de Guise, cardinalii de Lorena și de Guise. Cele patru Marii, prietene devotate, care o însoțesc, înalte doamne, poeți, cîntăreți, paji, servitorime completează cortegiul. La urmă, care încărcate cu bogății : mobile prețioase, obiecte de valoare, bijuteriile coroanei, transportate într-un sipet ferecat. Maria Stuart părăsește patria sufletului ei, ca o regină, înconjurată de aceeași prețuire, însoțită de aceleași onoruri, entuziasm și măreție ca în ziua cînd, a pășit pentru prima oară pe acest pămînt. Ceea ce lipsește este bucuria ce-i umplea odinioară ochii, încîntătoarea neștiință și acea minunată și totală lipsă de griji. Despărțirile au ceva din melan-

colia asfințitului : o blîndă strălucire care ascunde în ea avertismentul întunericului.

Strălucitul alai o însoțește pînă la Calais. De aici, nobilii domni și înaltele doamne se întorc acasă. Mîine, la Luvru, cu aceeași nepăsătoare grație și eleganță, vor sluji un alt rege, ca niște desăvîrșiți curteni aserviți titlului și nu omului. De îndată ce vîntul va umfla pînzele galionului pornit spre cețoasele meleaguri nordice, pe urmele lui se va așterne uitarea.

În clipa despărțirii chiar, în timp ce genunchiul lor se pleca în fața Mariei Stuart, în timp ce ochii lor se ridicau asupra ei cu o devotată, încîntată privire încărcată de adorație, în timp ce gura lor făgăduia nesfîrșită credință, inimile lor se despărțeau de ea pentru totdeauna. Tot acest cortegiu fastuos, toată această patetică despărțire reprezenta pentru cavalerii ce-o însoțiseră la plecare o simplă ceremonie și nimic mai mult, cum tot o simplă ceremonie era pentru ei o încoronare sau o înmormîntare.

Singuri poeții, a căror sensibilitate penetrantă discerne sensul și miezul lucrurilor, se simt cu adevărat copleșiți de tristețe la plecarea Mariei Stuart. Pentru ei, odată cu tînăra regină, la Curtea căreia arta, frumusețea și voioșia ar fi fost suverane, părăsesc și muzele Franța. Îi așteaptă ani întunecați, certuri politice, dramatice și sîngeroase evenimente, lupte religioase, revolta hughenoților, Noaptea Sfîntului Bartolomeu ; vine vremea tristă a fanaticilor, a prea zeloșilor. S-au dus frumoasele zile ale romantismului, ale cavalerismului, ale frumuseții și seninătății lipsite de povara grijilor. Strălucirea artelor pălește. Pe cerul înnegurat de urgiile războinice stelele luminoase ale poeților din constelația Pleiadei se

sting. Cu Maria Stuart, spun poeții, pleacă bucuria, încetează zborul liber și grațios al spiritului :

„Ce jour le même voile emporta loin de France
. *Les Muses, qui songoient y faire demeurance.“* [1]

Ronsard, înflăcărat admirator al tinerei regine în preajma căreia tinerețea și grația erau contaminante, fixează pentru ultima oară, în momentul despărțirii, în versuri înaripate, farmecul aceleia care dispare pentru totdeauna. Toată tristețea acestei plecări este conținută în elegia *Au départ*.

„Comment pourroient chanter les bouches des poètes
Quand, par votre départ les Muses sont muettes ?
Tout ce qui est de beau ne se garde longtemps,
Les roses et les lys ne règnent qu'un printemps.
Ainsi votre beauté seulement apparue
Quinze ans en notre France, est soudain disparue,
Comme on voit d'un éclair s'évanouir le trait,
Et d'elle n'a laissé sinon que le regret,
Sinon le déplaisir qui me remet sans cesse
An coeur le souvenir d'une telle princesse.“ [2]

---

[1] *„În această zi aceeași pînză a dus departe de Franța Muzele care-și puseseră în gînd să-și afle aici sălașul.“* (Fr.) (n. tr.).

[2] *„Cum ar mai putea să cînte glasurile poeților*
Cînd prin plecarea voastră muzele sînt mute ?
Tot ce e frumos nu durează mult timp
Trandafirii și crinii nu domnesc decît o primăvară.
Tot astfel frumusețea voastră apărută
Acum cincisprezece ani în Franța noastră a dispărut deodată,
Așa cum se vede pierind urma unui fulger.
Și-n urma ei n-a lăsat decît regretul,
Decît amărăciunea care-mi readuce neîncetat
În inimă amintirea unei asemenea prințese.“ (Fr.) (N. tr.).

Pe cît de repede va fi dată uitării fosta regină de către fosta ei Curte, pe atît de stăruitoare va rămîne memoria ei în inimile poeților. Şi dacă dragostea lor o înconjura cu grațioase catrene pe vremea fericită cînd le era regină cu atît mai mult o vor iubi și o vor slăvi acum cînd singurătatea și mîhnirea o învestesc cu o nouă și mai înaltă coroană. Devotamentul lor o va însoți pînă la capăt. Cînd un erou face din viața lui reală, prin patetismul dramatic cu care și-o trăiește, o adevărată legendă, poeții vor fi gata oricînd s-o recreeze, iarăși și iarăși, făcînd din legendă o existență vie, mereu nouă.

În portul Calais alaiul este întîmpinat de un majestuos galion alb, un vas amiral deasupra căruia flutură cele două drapele : francez și scoțian.

Odată cu Maria Stuart urcă pe punte cei trei principi, unchii ei, cele patru Marii, nelipsite prietene, cavaleri și nobili de seamă. De o parte și de alta a vasului amiral alte două corăbii formează escorta. Cînd totul e gata de plecare, cînd marinarii întind pînzele și vasul este pe punctul de a părăsi portul un incident tragic intervine ca o prevestire rea și tulbură odată mai mult sufletul și așa tulburat de durerea despărțirii și bîntuit de presimțiri negre, al Mariei Stuart : în larg o barcă este sfărîmată de furtună și oamenii sînt înghițiți de valuri. Aceasta este prima imagine ce se înfățișează ochilor ei în chiar clipa cînd părăsește fericitul ținut al primei tinereți pentru a se înapoia în patria pe care o are de cîrmuit. Deprimant simbol această barcă rău cîrmuită, izbită și sfărîmată de urgia unei mări în furtună. Poate amenințarea ce-o deslușește în el, poate nostalgia după

acest pămînt atît de iubit unde a cunoscut fericirea și unde — inima i-o spune — nu se va mai întoarce niciodată, îi îngreuiază atît despărțirea. Odată pornită în larg, privirea ei, împînzită de lacrimi, se agață cu deznădejde de acest țărm tot mai îndepărtat, unde au rămas anii ei tineri și cei mai frumoși, viața aceea strălucitoare, senină, ocrotită de griji. Este impresionantă descrierea despărțirii înfățișată de Brantôme: *„De îndată ce corabia a părăsit portul și o briză ușoară s-a făcut simțită, matelоții au început să întindă pînzele. Dreaptă, în bătaia vîntului, sprijinindu-se cu mîinile de pupă, cu lacrimi amare șiroindu-i pe obraji, cu umerii zguduiți de suspine, cu minunații ei ochi ațintiți asupra portului tot mai îndepărtat pe care-l părăsise, ea nu conteni pînă la căderea nopții să rostească într-o șoaptă sfîșietoare: «Rămîi cu bine Franța, adio Franța». Toți o roagă să renunțe, să înceteze, să coboare în cabina ei și să se odihnească, dar ea respinge cu hotărîre orice propunere. I se aranjează atunci un adăpost pe covertă. Ea acceptă să se odihnească lăsînd vorbă secundului s-o trezească de îndată ce se luminează de ziuă ca să mai poată zări o dată, în depărtare, pămîntul Franței. Cum vîntul le-a fost defavorabil peste noapte și vasul a fost nevoit să înainteze recurgînd la vîslași, în zori nu se depărtaseră prea mult de țărm, astfel încît dorința i-a fost satisfăcută. Coasta Franței se mai zărea la orizont. De îndată ce se lumină de ziuă secundul o trezi și ea își reluă locul pe punte. Atîta timp cît mai putu desluși țărmul francez ea rămase nemișcată sorbind din ochi priveliștea și șoptind neîncetat: «Rămîi cu bine Franța! Adio Franța! Nu te voi mai vedea niciodată!»“*

ÎNTOARCEREA ÎN SCOȚIA

(August, 1561)

La 19 august 1561 Maria Stuart sosește la Leith și primul lucru care-o întîmpină este o ceață densă, puțin obișnuită în toiul verii pînă și pentru aceste meleaguri nordice, nu prea răsfățate de soare. După atît de fastuoasa despărțire pe care i-o pregătise *„dulcea Franță"*, cît de diferită e primirea ce i se face în Scoția! Acolo, floarea nobilimii franceze, prinți și conți, poeți și muzicanți au însoțit-o într-un cortegiu falnic, au înconjurat-o cu distinsa lor curtenie, cu alesele lor maniere, cu meșteșugite cuvinte de bun rămas; aici, nimic altceva decît un port pustiu înfășurat în umede cețuri. Doar cînd bărcile acostează la țărm se adună în pripă un mic pîlc de curioși, oameni de rînd ce trebăluiesc prin port, pescari îmbrăcați grosolan, soldați fără căpătîi, precupeți sau țărani veniți cu vitele la tîrg, o adunătură pestriță ce se îngrămădește nu să aclame, ci să privească uluită și tăcută alaiul acesta elegant coborînd din bărci. Primul lucru pe care îl revelează Mariei Stuart pămîntul natal este cumplita, dureroasa lui sărăcie. În cele cinci zile de călătorie pe mare s-a întors de fapt cu un secol înapoi; a părăsit o țară mare, îmbelșugată și civilizată, o Curte rafinată, unde domneau fastul, risipa, plăcerile, unde viața se desfășura cu eleganță și voluptate, și s-a pomenit într-un univers mărunt, mărginit, o lume întunecată și tragică. În orașul acesta devastat și incendiat de nenumărate ori, cînd de englezi, cînd de hoarde dezlănțuite de răzvrătiți, nu există nici un palat, ba mai mult chiar, nici o casă mai răsărită a vreunui nobil, în care să-și poată petrece noaptea regina Scoției. În cele

din urmă este găzduită în locuința modestă a unui negustor, fiind nevoită să se mulțumească cu un simplu acoperiș deasupra capului.

Prima impresie se întipărește adînc în suflet. După o absență de treisprezece ani, iat-o pe regina acestei țări pășind pe pămîntul natal cu sentimentul înstrăinării și singurătății ei. Regretul neconsolat după viața aceea dulce și ușoară, lăsată în urmă, apăsarea acestui cer mohorît și ostil, care nu-i prevestește decît primejdii necunoscute și nu-i promite nimic altceva decît o nesfîrșită tristețe, o fac, după cum povestește Brantôme, să izbucnească în plîns de îndată ce rămîne singură. Revenirea în țară nu este o întoarcere triumfătoare, victorioasă, primul pas pe pămîntul regatului ei nu este un pas de stăpînă, nu se aseamănă întru nimic cu descinderea lui Wilhelm Cuceritorul. Suverana de drept a acestor locuri se întoarce cu un suflet stingher și sfios, timorat de obscure anxietăți.

Abia a doua zi regentul — fratele ei vitreg James Stuart numit și Earl of Moray — înștiințat de întoarcerea reginei — sosește în goana cailor, însoțit de o suită, pentru a organiza un cortegiu regal și o intrare ceva mai spectaculoasă în primul oraș apropiat, Edinburgh. Numai că și această tardivă încercare eșuează. Corabia pe care se aflau caii reginei este capturată de englezi și în tot Leith-ul abia cu greu se găsește un cal mai arătos pentru suverană. Restul suitei este nevoit să se mulțumească cu niște bieți căluți de povară, adevărate mîrțoage vlăguite, fără pic de noblețe, adunate de prin șoproanele și grajdurile din împrejurimi. La vederea acestei caricaturi de cortegiu regal, Maria Stuart, cu ochii înlăcrimați, trebuie să înțeleagă încă o dată pierderea inestimabilă pe care a suferit-o prin moartea soțului ei, tre-

buie să simtă, în mod dureros, cît de puțin lucru este să fii regină în Scoția, după ce ai fost regină în Franța. Mîndria nu-i îngăduie să se arate supușilor ei într-un mod atît de umil și nedemn. În locul plănuitei *„joyeuse entrée“* în Edinburgh, ea preferă să ocolească zidurile orașului strecurîndu-se spre castelul de la Holyrood.

Înaltă și întunecată, cu turnurile ei rotunde, cu zidurile ei masive din blocuri de piatră, fortăreața aceasta construită de James al V-lea, domină peisajul cu un aer de măreție greoaie și impunătoare și, văzută de departe, silueta ei severă are ceva impresionant. Pe dinăuntru însă ce pustietate înghețată, ce lipsă de eleganță și de fast, cîtă sărăcie! Nici un goblen nu împodobește pereții aceștia aspri și reci, nici o oglindă venețiană nu reflectă lumina în apele ei, nici un candelabru nu împrăștie negura, nici o podoabă nu încălzește sumbra atmosferă cu strălucirea aurului și a argintului. De la moartea tatălui ei castelul n-a mai fost reședință regală și n-o întîmpină aici decît ziduri sumbre și reci, privirile cavernoase ale sărăciei neamului ei.

Tîrziu, în puterea nopții, în Edinburgh se răspîndește vestea întoarcerii reginei și populația orașului pornește în alai spre Holyrood pentru a-i ura bun venit. O urare cam grosolană, cam vulgară pentru gustul francez atît de rafinat și de subtil în ceea ce privește asemenea ceremonii: lipsesc acei grațioși muzicanți de Curte, trubadurii cu delicatele și suavele lor madrigaluri cu care fusese obișnuită discipola lui Ronsard. În schimb, localnicii Edinburghului aprind pretutindeni, în piețe, focuri înalte — singura risipă pe care și-o pot îngădui, fiindcă lemn se găsește din belșug — și le veghează toată noaptea intonînd în cinstea reginei, cu asprele lor glasuri bărbătești, psalmi și cîntece religioase — singurele îngăduite de severa lor credință calvină — în timp ce se

acompaniază cu cimpoaie, fluiere și alte instrumente primitive și nu prea melodioase, al căror sunet aduce mai degrabă a larmă decît a muzică. Pentru distinșii oaspeți din Franța veniți odată cu suita Mariei Stuart toată această manifestație de simpatie trebuie să fi fost de un gust îndoielnic. Maria Stuart însă pare să aibă înțelepciunea de a trece cu îngăduință peste calitatea deloc strălucită a acestui spectacol și să primească, cu neprefăcută bucurie, sentimentele pe care i le exprimă, într-o formă atît de stîngace, poporul ei. Astfel că după decenii de vrajbă, ora aceasta tîrzie a primei nopți petrecute în castelul strămoșesc, o află pe suverană și pe supușii ei uniți într-o caldă armonie.

Ceea ce nu înseamnă cîtuși de puțin că tînăra regină sau sfătuitorii ei cei mai apropiați își fac iluzii asupra viitorului. Pentru o suverană atît de lipsită de experiență politică nici nu se putea o misiune mai grea decît cea care-o așteaptă pe ea. Una dintre cele mai strălucite și lucide inteligențe ale nobilimii scoțiene, Maitland of Lethington, scria încă înainte de venirea ei, cu un remarcabil simț al previziunii, că reîntoarcerea sa în țară va prilejui un șir întreg de tragedii inevitabile (*„it could not fail to raise wonderful tragedies“*). Sarcina de a restabili ordinea și liniștea în această țară depășește pînă și puterile unui bărbat înzestrat cu energie, hotărîre, a unui despot cu mînă de fier. Ce se putea aștepta deci de la o copilă de optsprezece ani, înstrăinată de propria-i țară și atît de puțin deprinsă să domnească? O țară săracă, o nobilime coruptă dispusă să transforme orice prilej în răzvrătire și dezordine, o mulțime de clanuri trăind în permanentă vrajbă și dezbinare, gata oricînd să dezlănțuiască un război civil ; o neîncetată luptă pentru supremație între cele două biserici : cea catolică și

cea protestantă ; o permanentă primejdie prin vecinătatea cu o țară puternică, mereu la pîndă pentru a profita de orice împrejurare, pentru a instiga nesupunerea și a o întreține ; dacă adăugăm la acestea ostilitatea dintre marile puteri care încearcă să atragă Scoția într-un joc sîngeros, avem tabloul complet al situației politice în care se afla țara la întoarcerea Mariei Stuart.

Și în plus în locul unui tezaur plin ea preluă o moștenire dezastruoasă, o adevărată „*damnosa hereditas*". Mai e de adăugat că neîncetatele lupte religioase, acea permanentă vrajbă care domnea între cele două biserici făcuse ravagii cumplite în sufletele oamenilor. În anii absenței ei, Reforma pătrunsese tot mai adînc în inima Scoției și scindase populația în două grupe adverse ; o parte catolică, o parte protestantă. Ruptura se agravează tot mai mult, dezbină familii, clanuri, cămine, regiuni întregi, Curtea însăși și nobilimea. Orașele sînt convertite la noua credință, în timp ce așezările din cîmpie rămîn de partea celei vechi. Între neamuri și chiar în interiorul aceluiași neam fervenți apărători ai celor două credințe se ridică unii împotriva celorlalți, ațîțați de preoți fanatici, de cele mai multe ori în slujba unor puteri străine. Ceea ce face și mai dificilă situația Mariei Stuart este însă faptul că majoritatea nobilimii, partea cea mai puternică și influentă se află de partea religiei calviniste. Pentru hoarda aceasta nesupusă, mereu însetată de putere ca și de bogăție, convertirea la calvinism fusese un neașteptat și binevenit prilej de a pune mîna pe întinsele averi ale bisericii. În plus, în numele unui ideal atît de sfînt ca acela al apărării credinței, al „adevăratei biserici", ei găsesc un minunat pretext de a se ridica împotriva suveranei lor, cu atît mai mult cu cît Elisabeta, cea atît de econoamă de obicei, cheltuiește două sute de mii de pfunzi pentru a smulge,

prin răscoale și expediții războinice, Scoția din mîinile Stuarților catolici. Chiar și după încheierea păcii mulți dintre supușii Mariei Stuart se află în solda Elisabetei. O lovitură care ar da peste cap toate planurile ostile ei ar fi, din partea Mariei Stuart, trecerea la religia protestantă ; sfătuitorii ei o îndeamnă insistent să facă pasul acesta. Dar Maria Stuart este descendenta familiei de Guise, marea protectoare a catolicismului și, deși nu este o fanatică, este totuși o bună creștină, devotată religiei părinților și străbunilor ei. Cu toate stăruințele, ea nu acceptă niciodată să-și schimbe religia din rațiuni de stat, firea ei mîndră și cutezătoare va respinge compromisul care i-ar asigura liniștea. Un caracter ca al Mariei Stuart duce lupta pînă la capăt, și mai degrabă înfruntă primejdia decît să-și calce pe suflet și să rostească cuvîntul, sau să facă gestul, care, cu prețul umilinței și al lașității, i-ar face viața ușoară. Prin aceasta însă se produce, încă de la început, un profund dezacord între ea și nobilime. Nimic mai primejdios pentru un suveran decît să aparțină altei religii decît supușii săi. Micile hărțuieli care vor exista într-un asemenea caz trebuie să ajungă în cele din urmă la un deznodămînt și victoria să fie de partea unuia dintre ei. Pentru Maria Stuart nu există, în situația creată, decît două alternative : sau să învingă sau să fie învinsă. Conflictul dintre Luther, Calvin și Roma își găsește ecou în destinul acestei femei, într-un mod nu mai puțin dramatic. Antipatia dintre Maria Stuart și Elisabeta are repercusiuni mult mai grave și mai adînci decît un conflict personal : ea înseamnă în ultimă instanță lupta dintre Scoția și Anglia, ba mai mult, relația între Anglia și Spania, decide chiar asupra conflictului dintre Reformă și Contrareformă. Iată deci o simplă antipatie luînd proporții și importanță istorică.

Dezbinarea religioasă, care domnește în Scoția, pătrunde adînc în familia, în castelul, în camera de consiliu a Mariei Stuart. Omul cel mai influent din Scoția, James Stuart, conte de Moray, fratele ei vitreg, căruia va trebui să-i încredințeze conducerea afacerilor de stat, este un protestant convins, un protector al acelei „kirk“ pe care ea, ca o bună catolică, are datoria s-o condamne aspru ca pe o gravă erezie. Cu patru ani în urmă se constituise în Scoția gruparea religioasă *„Lords of the Congregation“* cu scopul de a renega „învățătura lui Satan“, de a lupta împotriva superstițiilor și a iconolatriei, ca dușmani neîngăduitori și fățiși. Participanții depun acel jurămînt al protectorilor și printre ei se află și contele de Moray. Așa-zisa „învățătură a lui Satan“ nu este alta decît religia suveranei lor. Iată care erau premisele raporturilor dintre regină și regent, premise care nu făgăduiau nimic bun pentru pacea și armonia internă.

Regina nu va conteni să lupte pînă la capăt și să nădăjduiască că va izbuti să asuprească și să învingă Reforma din Scoția în același timp în care regentul nu are altă dorință mai fierbinte decît aceea de a înălța Reforma la rangul de religie oficială în Scoția. Un dezacord atît de definitiv nu putea să nu ducă, la cel dintîi prilej, la un conflict fățiș. Acest James Stuart va întrupa de fapt figura hotărîtoare în destinul Mariei Stuart. Istoria i-a rezervat un rol de frunte în această dramă și el se va dovedi pe măsura rolului. Fiu al aceluiași tată, James al V-lea, dar și al Margaretei Erskine, descendentă a uneia din cele mai de vază familii nobiliare din Scoția și mulți ani iubita regelui, James Stuart pare a fi fost predestinat, prin sîngele său nobil și printr-un temperament deosebit de energic, să devină moștenitor al coroanei. Numai că datorită unor împrejurări politice neprielnice regele fusese nevoit să renunțe la căsătoria

legală cu lady Erskine de care îl lega o profundă dragoste și, pentru a-și consolida puterea și a ameliora starea deplorabilă a tezaurului, să recurgă la căsătoria cu Maria de Guise, prințesă franceză, mama Mariei Stuart.

Astfel că asupra acestui ambițios fiu de rege va plana pentru totdeauna stigmatul bastardului care-i va închide drumul spre tron. Cu toate că, la rugămințile lui James al V-lea, Papa a recunoscut oficial descendența regală a lui James Stuart și a celorlalți cinci fii nelegitimi, totuși contelui de Moray îi vor fi refuzate orice drepturi asupra coroanei.

Istoria va consemna, iar pana lui Shakespeare va învesti cu puteri nemuritoare această mare dramă a bastardului, a fiului de rege care nu este totuși fiu de rege și pe care o prejudecată omenească și bisericească îl frustrează de dreptul înscris în sîngele și sufletul lui și-l condamnă la o viață de umilinți și renunțări pe el, care era născut să stăpînească și să conducă.

Căci nu există condamnare mai neînduplecată decît aceea a prejudecății ce se ridică împotriva firii și face din acești copii nelegitimi niște proscriși sacrificați ai împrejurării că nu s-au născut în patul oficial al regelui, că au fost zămisliți din iubire și nu din rațiuni politice. O asemenea înfierare nedreaptă face dintr-un suflet slab un rob pe viață, dar unui suflet dîrz îi sporește dîrzenia, îl călește în suferințe, îl oțelește și-l transformă într-un adevărat stăpîn, dacă nu de drept, în orice caz de fapt. Dacă drumul drept ce duce la putere le este închis, caracterele tari vor ști să găsească o potecă lăturalnică pe care, pășind cu trudă și anevoie, vor ajunge la același țel. Și Moray este un astfel de caracter. Energia sălbatică a Stuarților, străbunii săi regali, ca și binecunoscuta lor mîndrie și ambiție de stăpîni clocotesc în sîngele lui. Prin inteligența sa remarcabilă, prin fermi-

tatea voinței sale, prin puterea de stăpînire, prin însăși înfățișarea sa distinsă și nobilă se deosebește radical de lumea aceea măruntă, lacomă și fără scrupule care este nobilimea scoțiană. Țelul lui este pe cît de clar pe atît de bine tăinuit. Planurile sînt conduse cu tact și cu exemplar simț politic. Dacă nu-i este superior surorii sale prin istețime, îi este prin chibzuință și prudență, avînd și atuul celor treizeci de ani, care-i conferă experiență și maturitate bărbătească. Privirea lui se apleacă asupra ei ca asupra unui copil care se joacă ; o privire amabilă, binevoitoare atîta vreme cît joaca copilului este inofensivă și nu-l stînjenește. Ca bărbat în toată firea ce este el știe să-și stăpînească adevăratele sentimente și să-i arate surorii lui o desăvîrșită bunăvoință, fapt care-i și deosebește radical : el nu va da curs niciodată în politica sa impulsurilor violente, răbufnirilor nervoase sau pornirilor romantice ; elanurile pasionate n-au ce căuta în conduita sa și nici faptele și inițiativele sale nu sînt încununate de vreo aură eroică. În schimb puterea lui constă în așteptare, răbdare și stăpînire de sine, calități care sînt o garanție a reușitei, care constituie arta de a stăpîni. Suprema înțelepciune a omului politic este aceea de a nu pretinde mai mult decît știe că va putea obține ; de a nu visa imposibilul. Și imposibilul pentru acest bastard de rege este coroana tatălui său. Niciodată Moray nu se va putea intitula James al VI-lea și virtutea lui cea mai însemnată este că știe asta. Politicianul prevăzător din el nu-și va risipi deci forțele într-o luptă, fără sorți de izbîndă, pentru dobîndirea inaccesibilului. El va renunța de la bun început la speranța de a deveni stăpînul încoronat al Scoției pentru a putea rămîne, pînă la sfîrșitul vieții sale, stăpînul ei neîncoronat. El renunță la însemnele puterii, la accesoriile ei exterioare, la recuzită și aparențe în favoarea puterii reale. Pentru

asta își asigură, încă de tînăr, o mare avere, atuul principal pentru a putea fi puternic fiind acela de a fi bogat. În afara moștenirii considerabile pe care i-o lasă tatăl său își sporește neîncetat bunurile materiale, primește daruri însemnate, profită de dezbinarea religioasă pentru a pune mîna pe averile mînăstirești, se alege cu prăzi bogate de pe urma războaielor, acceptă subsidiile Elisabetei fără a se simți jignit ; este cel care scoate năvodul cel mai plin la fiecare pescuit.

Cînd Maria Stuart se înapoiază în țară fratele ei este omul cel mai bogat, mai influent, mai înarmat și mai puternic din întregul regat, este persoana pe care nimeni și nimic n-o mai poate diminua sau înlătura. Prietenia lui este un bun prețios, pe care ea va fi nevoită s-o cîștige. Pentru a putea fi regină va trebui să nu-l contrarieze în nici un fel, să-i acorde tot ceea ce dorește el, să-i lase mînă liberă și să hrănească nemăsurata lui lăcomie de avere și de putere ; să lase în mîinile lui frînele țării. Din fericire pentru ea mîinile acestea sînt abile și credincioase : știu să apuce, să păstreze, dar și să cedeze. Tactul său politic, mintea sa iscusită, se pricep să găsească în toate o cale medie, o atitudine lipsită de slăbiciune, dar și de radicalism ; e protestant fără a fi însă iconoclast ; e patriot scoțian, fără a neglija totuși favorurile Elisabetei ; menține relații amicale cu lorzii, dar, la nevoie, știe să se facă temut. Pasiunile nu-l domină, aparențele strălucitoare ale puterii nu-l orbesc, nimic nu-l amăgește și nu-l satisface nimic decît puterea însăși.

Un asemenea aliat reprezintă pentru Maria Stuart chezășia unei domnii liniștite. Dar chezășia e reciprocă : o suverană, sînge din sîngele lui, îi poate acorda o autoritate și o libertate de a guverna pe care alte familii, Hamilton sau Gordon de exemplu, ajunse la putere, nu i

le-ar îngădui niciodată. De aceea el o înconjoară cu bunăvoința lui, o recunoaște ca moștenitoarea coroanei, o privește fără nici o pizmă cînd se împodobește cu însemnele puterii, la ceremonii, se mulțumește să știe că adevărata putere se află în mîinile lui. Dar în momentul în care ea va încerca să guverneze cu adevărat, cînd va încerca să-i diminueze autoritatea, mîndria lui de Stuart se va izbi ca o armă dură de mîndria ei de Stuart. Și nu e dușmănie mai cumplită și mai neîmpăcată decît între doi oameni din același aluat, în vinele cărora curge același sînge, în care clocotește aceeași forță ereditară.

Lordul Maitland of Lethington, secretarul de stat al Mariei Stuart, al doilea nobil de la Curte, după Moray, în ordinea importanței și a rangului, este și el protestant. Este și el, la început, aliatul reginei. Înzestrat cu o inteligență subtilă, cu un spirit cultivat și mlădios *„the flower of wits“*[1] cum îl numește Elisabeta, iubește și el puterea, dar foarte diferit de Moray. Diplomat înainte de toate, ceea ce prețuiește cu deosebire este jocul complicat și tulburător al intrigii, al dedesubturilor și speculațiilor politice, arta subtilă și perfidă a combinațiilor. Pe el îl mișcă prea puțin principiile și idealul ; religia, patria, regina sînt pentru el noțiuni bune de manevrat în jocul lui rafinat, pioni pe care-i mută după bunul plac al fanteziei, într-o pantomimă al cărui actor principal are vanitatea de a se visa, sau păpușar care manevrează sforile și, odată cu ele, firele destinelor, în acest mare spectacol pe care-l regizează și care este politica. Deci concepția sa asupra devotamentului se va reflecta în atitudinea față de Maria Stuart : va fi alături de ea ca un supus credincios atîta vreme cît norocul o va favoriza, dar o va părăsi la primejdie. Adevărată giruetă în

[1] Floarea înțelepciunii (engl.) (n. tr.).

bătaia vînturilor ce se vor abate asupra Scoției, el poate servi suveranei sale drept barometru : dacă îl va afla alături e semn că pe cerul ei strălucește liniștit soarele ; absența lui prevestește furtună, vremuri grele. Căci nu pe ea, pe suverana Scoției, pe femeia sau prietena Maria Stuart o va servi el ; ca un desăvîrșit politician se va servi doar pe sine slujind norocul altuia.

Maria Stuart nu găsește la sosirea în țară nici un prieten pe care s-ar putea bizui. Găsește însă doi bărbați de stat puternici — Moray și Maitland — cu care se poate încheia o alianță, cu ajutorul cărora, cu prețul a cîtorva compromisuri, se poate guverna. Găsește însă și un dușman teribil, un dușman care o urăște de moarte, cu puterea nestăvilită a pasiunii, și acesta este tocmai bărbatul în care poporul și-a pus mari speranțe și l-a investit cu multă putere : celebrul predicator din Edinburgh, organizatorul și conducătorul *kirk*-ului, maestrul demagogiei religioase, John Knox. Cu el va avea de susținut regina bătălia hotărîtoare pentru domnia ei, o luptă îndîrjită pe viață și pe moarte.

Căci religia lui John Knox nu înseamnă o înnoire a bisericii prin Reformă ci mult mai mult. Este un corolar al protestantismului ; este o dogmă rigidă și aspră în slujba unei divinități nu mai puțin rigide și aspre. Preotul acesta este un fanatic care propovăduind cuvîntul Domnului se vrea atotstăpînitor asupra lumii acesteia, se consideră autoritate supremă în fața căreia toți muritorii, regi, nobili sau oameni din popor, nu sînt decît niște sclavi plecați poruncii sale teocratice.

Conciliantă din fire, aplecată spre bunăvoință și amabilitate, Maria Stuart, copila aceasta gentilă, crescută în spiritul eleganței și curteniei franceze, ar fi găsit o cale de înțelegere, de tolerare pașnică a bisericii angli-

cane, a bisericii luterane, chiar a unei forme nu prea zeloase a Reformei. Cu o asemenea pretenție de suveranitate a calvinismului însă, ca cea propovăduită de Knox, nici un suveran nu s-ar putea împăca ; Elisabeta însăși, care din rațiuni politice îl încurajează și se folosește de el pentru a-i pricinui greutăți rivalei sale, nutrește pentru acest om o sinceră antipatie, o silă profundă pentru nesăbuința și aroganța lui dezagreabilă. Cu atît mai insuportabilă trebuie să fi fost pentru Maria Stuart, educată în principiile umaniste, protectoare a artelor, ea însăși artistă, iubind viața, dornică de bucurii și plăceri, obișnuită cu strălucirea fastuoasă a serbărilor, cu dulceața rafinată a muzicii și a poeziei, această doctrină a reformatorului de la Geneva, doctrină ostilă vieții, propovăduind nu bucuria de a trăi, ci ura ; cu o trufașă încăpățînare, această învățătură interzice rîsul, condamnă frumusețea, grația, seninătatea, este dușmanca de moarte a muzicii, a poeziei, a dansului, a vieții de societate, tinde să distrugă tot ce e seninătate, voioșie și bucurie de viață. Aruncată în acest pămînt învăluit de neguri, unde viața era și așa prea aspră, prea întunecată, sămînța acestei învățături se va dovedi cu atît mai nefastă.

John Knox, conducătorul *kirk*-ului din Edinburgh a imprimat acestei religii o nuanță și mai dură, mai bolovănoasă, i-a conferit o rigiditate care o aseamănă cu *Vechiul Testament*. Este cel mai încăpățînat, cel mai fanatic dintre preoții regatului, mai crud și mai înverșunat decît însuși învățătorul său Calvin. Cariera ecleziastică și-o începuse ca preot catolic de rang inferior. Mai tîrziu devine discipol al lui George Wisharts — ars de viu, ca eretic, din porunca Mariei de Guise — întrezărind în învățătura acestuia nu numai modul de a da frîu liber sălbăticiunii sufletului său, ci și calea de parvenire, de înălțare într-o asemenea poziție socială care să-i per-

mită să impună lumii dreptatea sa. Vilvătaia care a mistuit trupul învățătorului său a rămas nestinsă și o alimentează permanent în sufletul lui, Knox.

Se află printre conducătorii răscoalei împotriva regenței și este arestat de trupele auxiliare, făcut prizonier și condamnat la galere în Franța. Acolo, în lanțurile robiei, își oțelește voința și face din ea un lanț puternic pentru încătușarea potrivnicilor săi. După eliberare se refugiază la Calvin ; aici va învăța să se folosească de puterea cuvîntului ca de o armă, va exersa să predice, cu acea ură puritană și necruțătoare, împotriva a tot ce e senin, luminos. Întors în Scoția reușește în cîțiva ani doar, grație geniului său brutal și intolerant, să impună Reforma printre lorzi și în popor.

John Knox poate fi socotit prototipul cel mai perfect al fanaticului religios. Este mai dur decît Luther, în sufletul căruia dăinuie totuși o rază de seninătate și de împăcare. E mai întunecat și mai aspru decît Savonarola, căci îi lipsește strălucirea și mistica iluminare a cuvîntului. Rigid pînă la pietrificare, mărginit și unilateral, de neabătut de pe calea pe care merge, ca și cum ar purta ochelari de cal care nu-i îngăduie să vadă nimic decît linia dreaptă ce i se așterne la picioare, el are ceva înfricoșător în încăpățînarea sa inumană. Este unul dintre acele spirite mărunte și reduse care nu admit decît propriul adevăr, nu recunosc decît propria virtute, nu acceptă decît propria religie. Cine simte și gîndește altfel săvîrșește o crimă. Cine se abate, fie și cu o literă, de la poruncile lui, este un trădător, un vîndut lui Satan.

Knox are curajul sinistru al celui posedat de sine însuși, pasiunea extaticului mărginit, și mîndria respingătoare a celui ce-și dă numai sieși dreptate. În asprimea lui întunecată se ascund tăciunii aprinși ai acelei primejdioase satisfacții în fața propriei tării. În neînduple-

carea sa vibrează acea monstruoasă voluptate a infailibilității sale. Cu barbă lungă, stufoasă, închipuind un Jehova scoțian, acest „hill Gop“ ucigaș al oricărei bucurii, tună și fulgeră de pe amvonul său din St. Giles, în fiecare duminică, împotriva celor ce nu-i ascultă predicile, rostogolind o adevărată avalanșă de afurisenii asupra lor, asupra celor care trăiesc nepăsători și fără griji, care își îngăduie să-l slujească pe Dumnezeu în alt chip decît acela impus de dogma lui. Pentru sufletul acesta împietrit și rece nu există altă bucurie decît triumful lui ; nu există altă dreptate decît izbînda propriei cauze. Unicul lui prilej de bucurie, o bucurie prostească, lipsită de orice fel de sentiment creștinesc, îl constituie doborîrea vreunui adversar. Chiar și o crimă este privită de omul acesta sălbatic, drept un act de justiție divină, dacă prin ea *kirk*-ul numără un dușman mai puțin. Cînd moartea îl răpune pe bietul, nevîrstnicul rege Francisc al II-lea, soțul Mariei Stuart, Knox sărbătorește, de pe amvonul său, nenorocirea, cu mari imnuri de mulțumire și slavă adresate unui Dumnezeu crîncen care l-a pedepsit cu acea infecție în ureche pe păcătosul ce nu voia să asculte porunca sa. Iar la moartea Mariei de Guise predica lui plină de entuziasm sună așa : „Fie ca Domnul, în marea sa bunătate, să ne scape cît mai curînd și de celelalte vlăstare ale neamului de Valois. Amin ! Amin !“ Nimic din îndurarea și blîndețea propovăduită de *Evanghelie* în cuvintele sale cu care plesnește în dreapta și-n stînga de parcă ar șfichiui cu niște nuiele. Dumnezeul pe care-l slujește este o divinitate înfricoșătoare, răzbunătoare, pizmașă și nemiloasă. Și singura sa *Biblie* este *Vechiul Testament* cu întunecatele lui intransigențe. Dușmanii credinței sale sînt dușmanii lui Dumnezeu și el îi numește Moab, Amalek, și cere suprimarea lor prin foc și sabie. Iar cînd o biciuiește, cu cele mai brutale cu-

vinte, pe regina Jezabel din *Biblie*, tot poporul înțelege care este ținta reală a acestor mustrări. Asupra pămîntului scoțian, calvinismul planează ca o înspăimîntătoare furtună ale cărei fulgere nimicitoare și tunete sinistre pot nimici oricînd sufletele înfricoșate.

Cu un ins atît de incoruptibil, pe care nu-l mulțumește decît supunerea cea mai oarbă, nici un compromis nu este posibil. Toate încercările nu fac decît să-l întărîte, să-i sporească exigențele și să-i alimenteze ura disprețuitoare; toate eforturile de conciliere se zdrobesc de stînca unei încăpățînări care se hrănește din propria vanitate. Aceia care ridică spada în numele Domnului, care pretind că în urechile lor răsună cuvîntul lui, sînt, de regulă — istoria ne-o arată — pe cît de cruzi pe atît de surzi.

Nu s-a împlinit săptămîna de cînd regina a descins pe pămîntul regatului ei și iată că trebuie să ia cunoștință de această prezență stînjenitoare.

Ca un prim act al domniei ei, suverana asigură tuturor supușilor deplina libertate de credință, îngăduință firească pentru un temperament atît de tolerant ca al ei. Numai că acestei îngăduințe nu i se răspunde cu aceeași monedă; ba dimpotrivă, i se aduce la cunoștință, cu acest prilej, legea conform căreia în Scoția este cu desăvîrșire interzisă celebrarea oficială a liturghiei, fiindcă fanaticului Knox i se pare de preferat, după cum declară textual, *„să vadă Scoția invadată de zece mii de inamici decît să știe că s-a citit o singură liturghie"*. Iată deci că suverana Scoției, descendentă a neamului de Guise, catolică înfocată din moși-strămoși, se vede nevoită să ceară Parlamentului încuviințarea de a-și putea practica religia, în capela personală. Parlamentul, ce-i drept, i-o acordă însă, în prima duminică de la reîntoarcere, în

timp ce se fac pregătiri pentru celebrarea slujbei religioase catolice în propria-i casă, o mulţime amenințătoare năvălește pînă la ușile capelei din Holyrood, îl atacă pe paracliser și sfărîmă cu violență făcliile sfinte ; o larmă cumplită, vociferări agresive, amenințări cu moartea la adresa preotului vîndut lui Satan, proteste insultătoare împotriva „slujbei diavolești“, animă mulţimea ațîțată și dezlănțuită și din clipă în clipă această manifestare rebelă amenință să se transforme într-un masacru sîngeros chiar în casa reginei. În ultima clipă lordul Moray, el însuși adept al *kirk*-ului, se vede nevoit să stăvilească mulțimea. Serviciul divin își urmează cursul în capela regală într-o atmosferă crispată, de panică și permanentă primejdie. După slujbă, același Moray, folosindu-se de autoritatea ce-o are asupra poporului, îl conduce pe preotul îngrozit pînă în camera sa, pentru a evita astfel o nenorocire care ar fi periclitat însăși prestanța reginei. Furia mulțimii a fost domolită însă serbările organizate în cinstea întoarcerii suveranei, petreceri pe care cu toată dezaprobarea și disprețul Knox le numea „*joyausities*“ [1], au fost întrerupte cu brutalitate și ostentație spre satisfacția fanaticului.

Este primul contact al romanticei regine cu realitatea regatului ei.

Nu este însă Maria Stuart femeia care să tacă timorată și să înghită o asemenea insultă. Ea răspunde cu o izbucnire de revoltă, de amară mîhnire, de dureroasă dezamăgire, care se revarsă ca un potop : un potop de lacrimi, de reproșuri, de cuvinte aspre. Firea ei se dezvăluie dintr-o dată compatrioților ei într-o nouă lumină. Regina aceasta, aproape copilă, a fost răsfățată de soartă pînă acum și sufletul ei, trăind într-un mediu în care politețea,

---

[1] Distracții (engl.) (n. tr.).

amabilitatea și voia-bună primau, s-a format și s-a dezvoltat afectuos și sensibil, gingaș, îndatoritor și prietenos. Toți cei care o înconjoară, toți cei care trăiesc în imediata ei apropiere sînt fermecați de purtarea ei firească, amabilă, cordială, lipsită de recea aroganță a stăpînei. Firea ei agreabilă își face pretutindeni prieteni pentru că știe să se poarte cu fiecare fără severitate, fără trufie, pentru că nu ține să afișeze o atitudine distantă, superioară. Dar dincolo de această mărinimoasă îngăduință, dincolo de amabilitățile ei grațioase, ea nu uită niciodată, în fond, condiția ei de suverană pe care soarta a așezat-o deasupra semenilor, ea nu uită ceea ce i se cuvine. Atîta vreme cît și ceilalți sînt conștienți de aceasta. Maria Stuart rămîne cea mai blîndă și curtenitoare suverană. Cînd însă i se pare că cineva i-a atins calitatea de regină, izbucnirea ei este impetuoasă, nestăvilită, pasionată. Această ciudată femeie a fost gata oricînd să ierte cu ușurință orice ofensă personală, niciodată însă n-a putut trece cu vederea nici cea mai măruntă, cea mai neînsemnată stîngăcie sau neatenție față de exigențele ei de regină.

Este de înțeles deci că nu va tolera această ofensă. Dispozițiile ei sînt stricte în această privință : trebuie retezată de la început orice încercare de răzvrătire. Dar cum știe cine se ascunde în spatele acestei manifestații, cine a ațîțat spiritele și a împins mulțimea pînă în pragul casei ei, și cum educația și obișnuința, deprinse în Franța, nu-i permit să-și închipuie că cineva, oricine ar fi el, ar avea îndrăzneala s-o înfrunte pe ea, suverană din grația divină, îl cheamă de îndată la ea pe dușmanul ei, convinsă că o convorbire directă poate rezolva conflictul. Ea poate prevedea orice numai că acest supus ar cuteza să fie grosolan și necuviincios într-o conversație cu regina, nu. John Knox însă nu numai că va cuteza, dar o

va face chiar cu o deosebită plăcere. „Am privit deseori ochii aprinși de mînie ai oamenilor și nu m-am înspăimîntat, de ce m-aș înspăimînta deci de chipul frumos al unei doamne?“ își spune el și se grăbește să se înfățișeze ei, însuflețit de ideea, atît de plăcută și de măgulitoare pentru un fanatic, că se luptă în numele Domnului. Dealtfel nici o clipă el nu va sta în fața ei ca un subaltern ce datorează supunere fiindcă, conform concepției sale, dacă un suveran este unsul Domnului întru cîrmuirea statului, preotul este învestit cu o demnitate mai înaltă, situată deasupra tuturor rangurilor lumești: reprezintă cuvîntul și voința divină, este autoritatea supremă care cîrmuiește și apără, pe pămînt, împărăția Domnului. Înarmat cu o asemenea credință, el se simte chemat să pedepsească orice abatere, izbind cu toiagul mîniei sale, ca odinioară Samuel și judecătorii biblici. Ceea ce Maria Stuart își imaginase a fi o conversație de la suveran la vasal, devine o dispută ca în *Vechiul Testament*, în care nu se ciocnesc părerile divergente ale unei femei și ale unui bărbat, ci se înfruntă în bătălia pentru supremație, străveche de cînd lumea, cele două principii, încleștate de-a pururi într-un etern război.

Regina se arată dintru început blîndă, politicoasă, amabilă, încercînd să nu dea frîu liber adevăratelor ei sentimente. John Knox este, dimpotrivă, de la început grosolan, pentru a o face să înțeleagă că nu intenționează să se plece în fața suveranității ei. La reproșurile reginei cum că el contestă femeilor dreptul de regalitate în lucrarea sa *The first blast of trumpet against the monstrous regiment of women* el răspunde cu o privire aspră, morocănoasă, acuzatoare, și cu vorbe aruncate în derîdere deși mai tîrziu în fața Elisabetei, protestantă ca și el, nu va ezita să se umilească și să-și renege această carte. Din clipă în clipă discuția ia un caracter tot mai

acut, mai aprins. Maria Stuart îl provoacă direct întrebîndu-l dacă supușii trebuie sau nu să dea ascultare suveranului lor. Iscusit în a găsi tertipuri și eschivîndu-se de la un răspuns direct, preotul se refugiază într-o pildă : copiii datorează deplină ascultare părinților lor ; dar dacă un tată își pierde judecata și vrea să-și ucidă progenitura, aceasta este pe deplin îndreptățită să-i smulgă spada și să-i lege mîinile ; dacă ocîrmuitorii îi nedreptățesc pe copiii Domnului aceștia au tot dreptul să se împotrivească. „Așadar — răspunde regina — supușii mei pot să nesocotească ordinele mele și să-ți dea dumitale ascultare ! Atunci eu trebuie să fiu supusă dumitale și nu dumneata mie ?" Aceasta este convingerea lui Knox dar, prea prudent ca s-o exprime pe față, el încearcă din nou un răspuns evaziv : suveranii și supușii sînt deopotrivă plecați lui Dumnezeu. Suverani, pe lumea aceasta, regii și reginele trebuie să ocrotească biserica împăratului ceresc.

— Dar nu biserica dumneavoastră este cea pe care doresc eu s-o ocrotesc — sosește promptă și îndîrjită replica Mariei Stuart, iritată de atîtea eschive și ocolișuri. Singura biserică pe care o socotesc eu ca fiind a lui Dumnezeu este biserica romano-catolică și pe aceasta doresc s-o ocrotesc.

Această lovitură în plin pune capăt furișărilor viclene, printre cuvinte, ale adversarului și-l silește la o atitudine fermă. Ajunși în acest punct al disputei, cele două convingeri se ciocnesc fățiș și fără menajamente. Pentru că de fapt au ajuns la punctul de unde nu mai este posibilă nici o înțelegere între o catolică convinsă și un protestant fanatic, Knox dă frîu liber patimii lui brutale :

— Biserica romano-catolică este o tîrfă căreia nu i se cuvine să se numească logodnica Domnului.

Cu aceeași patimă regina îi interzice să rostească asemenea grosolănii care îi rănesc conștiința.

— Conștiința are nevoie de cunoștințe, răspunde Knox exprimîndu-și în continuare îndoiala că reginei îi este cunoscută calea cea dreaptă către Dumnezeu.

Această convorbire în loc să îmblînzească neînțelegerea, o ascute. Knox a înțeles că tînăra sa regină este puternică și neîngăduitoare. „În explicația avută cu ea m-am lovit de o hotărîre de fier, cum n-am întîlnit vreodată la vreo persoană atît de nevîrstnică. De atunci între mine și Curte s-a căscat o prăpastie de netrecut", conchide el.

Cît despre regină, aceasta înțelege pentru prima oară că puterea sa nu este nelimitată. Cu fruntea sus, încîntat de a fi sfidat o regină, Knox părăsește palatul. În urmă, Maria Stuart împovărată de acest atît de amar eșec, izbucnește într-un plîns deznădăjduit. Acesta nu va fi însă decît începutul unui drum lung, care o va duce către un mare adevăr, și anume, că puterea nu se dobîndește prin har divin, nici nu se moștenește prin sînge, ci trebuie cucerită și păstrată printr-o neîncetată și neostenită luptă.

PIATRA O IA DE-A DURA LA VALE

(1561—1563)

Primii trei ani de domnie se scurg liniștiți.

În viața tinerei regine văduve nu intervin, în această perioadă, evenimente însemnate, dramatice. Pe întreg parcursul existenței ei astfel de evenimente s-au concentrat în episoade scurte, consumate intens și fulgerător — ceea ce a constituit întotdeauna un punct de atracție pentru autorii dramatici.

În acești primi ani Maria Stuart nu are altceva de făcut decît să reprezinte țara, să poarte titlul de suverană a unei Scoții guvernate de fapt de cei doi bărbați de stat : Moray și Maitland. Și această divizare a puterii nu întîrzie să-și arate roadele. Căci Moray și Maitland țin frînele conducerii cu mîini ferme, pricepute, prudente, iar regina poartă, cu desăvîrșită eleganță, coroana. Sînt ani de liniște de care Maria Stuart va ști să profite, ca de un răgaz ce i s-a acordat, pentru a-și cuceri admirația și prețuirea poporului ei. Căci o atît de grațioasă regină, o femeie atît de frumoasă, de cultivată, de desăvîrșit educată pentru viața de Curte, mînuind atît de dibaci spada și lancea în întreceri cavalerești, stăpînind atît de perfect arta vînătorii, a călăriei, a jocurilor cu mingea, nu putea să nu îmblînzească toate inimile, să nu întrunească de partea ei toate simpatiile. Cetățenilor Edinburghului li se oferă în fiecare dimineață un spectacol la care ei asistă cu o plăcere și o satisfacție nu lipsite de orgoliu : fiica Stuarților călărind majestuos în fruntea suitei ei pitorești și multicolore, ținînd șoimul în mîna ridicată și răspunzînd cu o încîntătoare veselie și cordialitate fiecărui salut. O rază de lumină și tinerețe, un suflu de exuberanță romantică și de caldă frumusețe au sfîșiat, odată cu sosirea acestei tinere regine, negura întunecată care apăsa de milenii aspra și posomorîta Scoție.

Căci tinerețea și frumusețea unui suveran sfîrșesc întotdeauna prin a cuceri, în mod misterios, inimile supușilor. Nobilimea se lasă la fel de repede cucerită de virtuțile acestei regine : firea ei îndrăzneață, mîndră, rezistența ei bărbătească și pasiunea sălbatică, arzătoare, pe care o pune în asprele plăceri îndrăgite la Curte, vînători istovitoare, cavalcade care durează zile în șir și la

care o constituție mai puțin robustă n-ar putea face față. Pentru că frumusețea ei delicată și în aparență fragilă este dublată de o mare vigoare: în trupul acesta zvelt ca un lujer, gingaș și mlădios clocotește un sînge arzător, o putere fizică nebănuită, precum dincolo de amabilitatea ei veșnic surîzătoare și feciorelnică se ascunde o fire aprigă, un suflet mîndru și neînfricat. Nu dă înapoi de la nimic, nimic nu i se pare greu; ar dori — mărturisește ea odată, în toiul unui galop sălbatic — să fie bărbat, să guste din plin viața liberă și aspră a bărbaților. Cînd regentul Moray pornește cu oști pentru a înăbuși răscoala lui Huntly, regina se află alături de el, călare, înarmată cu spadă și cu pistoale. Aventura înflăcărată, cu farmecul ei, necunoscut pînă acum, și cu atracția pe care o exercită primejdia, o farmecă și această nouă pasiune îi conferă, la rîndul ei, un farmec în plus. Căci ceea ce caracterizează temperamentul micuței regine este capacitatea nebănuită de pasiune și de iubire, este felul în care-și pune în joc toată ființa și întreaga măsură a sufletului ei. Marele secret al farmecului ei constă în aceea că pe cît de simplu și de firesc se comportă printre războinici și vînători, pe atît de desăvîrșite sînt manierele ei la Curte, maniere de adevărată suverană, educată în spiritul celei mai alese culturi. În cercul ei intim, ea este persoana cea mai plăcută, cea mai amabilă și mai gentilă, cea mai ingenioasă și veselă. Idealul epocii n-a avut nicicînd o reprezentantă mai perfectă: îndrăzneală și ușurință, fermitate și blîndețe se împletesc într-o desăvîrșită armonie și dozare în ființa ei încîntătoare. Pe meleagurile acestea nordice, înnegurate și reci, umbrite o dată mai mult de întunecata Reformă, silueta ei răspîndește o aureolă de romantism, de cavalerism atît de slăvit de trubaduri.

Este asemenea unui hotar de lumină între două lumi potrivnice.

Iată că Maria Stuart a împlinit douăzeci de ani și chipul ei de fecioară-văduvă iradiază la această vîrstă un farmec care a ajuns la apogeu, își trăiește apoteoza frumuseții, acea clipă de maximă intensitate a strălucirii, după care, imperceptibil, începe declinul. Dar, ca întotdeauna în existența acestei femei, și clipa de maxim triumf al frumuseții și strălucirii i s-a dat prea devreme, înainte de a ști s-o prețuiască, s-o înțeleagă, s-o valorifice. Personalitatea ei nu s-a format, nu s-a maturizat încă, viața ei sufletească, clocotitoare și autentică dormitează în adîncul ființei ei, femeia n-a devenit pe deplin conștientă de sine, nu-și aude și nu-și înțelege chemarea sîngelui. Mai tîrziu, existența Mariei Stuart va fi o adevărată furtună de patimi, de dorinți, de zbucium și de primejdie. Acești primi ani de domnie în Scoția însă, vor însemna pentru ea ani de liniște, de odihnă, de calmă așteptare ; este clipa de relaxare care precede acțiunea, repaosul dinaintea marelui salt, inerția de dinaintea mișcării. Căci celei care, încă în adolescență, fusese suverana Franței, îi era greu să se resemneze, la maturitate, cu mărunta glorie de a fi numai regina tristei și sărmanei Scoții. De la început această coroană nu va însemna pentru ea altceva decît o miză aruncată în jocul pentru cucerirea unei alte coroane cu adevărat strălucitoare. Ar fi o greșeală să ne închipuim că Maria Stuart s-a întors în Scoția cu intenția de a rămîne pentru totdeauna aici și a guverna, cu chiverniseală de gospodină, moștenirea ce-i revenise. O ambiție atît de măruntă nu se potrivea cu firea acestei femei în al cărei suflet încolțise o prea mare poftă de putere, alimentată de un temperament energic și impetuos. Pentru cine

au sunat, atît de melodios, clopotele gloriei din catedrala de la Notre Dame — la numai cincisprezece ani, peste cine s-a revărsat fastuoasa lumină din măreţele candelabre ale Luvrului, cine a domnit într-o ţară bogată şi celebră, ca suverană a milioane de supuşi, nu poate primi altfel decît ca pe o degradare, domnia asupra cîtorva familii de nobili răzvrătiţi, a cîtorva sute de mii de ţărani, pescari şi păstori. În hotărîrea ei de a se întoarce, nu trebuie căutat acel sentiment patriotic pe care mulţi l-au presupus, pe care veacurile următoare i l-au atribuit. În secolele XV—XVI această noţiune era încă necunoscută prinţilor şi conducătorilor de popoare care — cu excepţia Elisabetei — se gîndeau, nu la binele naţiunii, ci la interesele lor personale. Războaie şi căsătorii, negocieri mărunte şi o mulţime de interese meschine sînt factorii hotărîtori în întregirea sau dezmembrarea unor regate şi nicidecum voinţa naţiunilor. Să nu ne înşelăm deci cu iluzii sentimentale: Maria Stuart n-ar fi ezitat nici o clipă să-şi cedeze ţara în schimbul unui tron mai glorios cum ar fi fost acela al Spaniei, Angliei sau Franţei şi n-ar fi resimţit, ca pe o adîncă durere, despărţirea de plaiurile natale, de întunecatele păduri, de lacurile solitare sau de severele şi tristele castele ale Scoţiei. Căci niciodată Scoţia n-a reprezentat pentru suverana ei altceva decît o trambulină spre o poziţie mai înaltă. Prin sîngele ei regesc ea se simte predestinată a fi suverană; prin cultura şi frumuseţea ei se simte îndreptăţită să viseze la cea mai înaltă coroană a Europei.

La vîrsta cînd fetele îşi leagă cele mai tainice şi mai feerice speranţe de „marea iubire" a vieţii, toate speranţele acestei fragede şi încîntătoare copile se hrănesc din ambiţioase proiecte, din nesăţioase vise de putere. De

aceea, de la bun început, ea încredințează conducerea țării lui Moray și Maitland și face asta de bunăvoie, fără regrete sau invidie în ce privește autoritatea și prestigiul acestora. Căci cum ar putea invidia ea, ființa aleasă și răsfățată de soartă cu cele mai grandioase onoruri, ea care țintește atît de sus, o poziție atît de neînsemnată ca aceea de a guverna o țărișoară și mică și săracă și lipsită de celebritate? Maria Stuart nu s-a dovedit niciodată destoinică în a-și administra bunurile, în a-și spori posesiunile, nu s-a îngrijit niciodată să-și asigure fondul material al puterii ei. Nu s-a priceput niciodată să păstreze și să sporească ceea ce i s-a dat. Cînd însă bunurile pe care s-a obișnuit, cu indiferență, să le considere ale ei sînt amenințate, cînd o mînă străină e pe cale de a i le răpi, atunci se trezesc în ea o forță și o voință sălbatică de a le apăra, de a porni la atac, de a înfrunta orice primejdie. Numai în clipe decisive, în momente hotărîtoare sufletul ei se trezește din somnolență și nepăsare și se ridică grandios pînă la adevărata lui măsură. Femeia, care a știut să facă față unui destin cumplit, dramatic și eroic, nu este în vremuri liniștite, mediocre, decît o femeie oarecare, mediocră.

În etapa aceasta de liniște, ostilitățile Elisabetei se domolesc. Reacțiile acestor două rivale s-au armonizat întotdeauna de minune. Ori de cîte ori existența pătimașă, zbuciumată a Mariei Stuart cunoaște o perioadă de calm, de acalmie, aceasta se va reflecta pe dată în politica Elisabetei. Marea realistă care a fost suverana Angliei, poseda arta neprețuită de a lua lucrurile așa cum sînt, de a ceda în fața inevitabilului, de a nu se lupta cu morile de vînt. Cînd Maria Stuart a hotărît

să se reîntoarcă în Scoția, Elisabeta s-a opus prin toate mijloacele. Odată ajunsă pe pămînt scoțian și instalată pe tronul Scoției, rivala ei încetează de a se mai împotrivi unei situații existente de fapt și atîta vreme cît n-o poate înlătura, încearcă să aibă cu ea relații prietenești. Ceea ce detestă și caută să evite Elisabeta de la un capăt al vieții ei la celălalt, este războiul. Acesta și reprezintă, dealtfel, elementul constant și deosebit de pozitiv al politicii ei — ferme în genere și totuși fluctuante și ezitante în atîtea alte privințe. Spirit luminat, superior, Elisabetei îi repugnă impulsurile violente, hotărîrile radicale, necumpănite îndeajuns, deciziile luate sub imperiul mîniei sau enervării ; fire prudentă și minte prevăzătoare, ea preferă calea mai lentă a negocierilor, a tratativelor și caută să cîștige supremația prin jocul dibaci al inteligenței, al diplomației. Cînd întoarcerea Mariei Stuart în Scoția devenise o hotărîre fermă, fără putință de abătut, lordul Moray se adresase Elisabetei, cu nemăsurată cumințenie, îndemnînd-o să rămînă fidelă principiului ei politic și să încheie cu sora lui vitregă o prietenie cinstită. *„Amîndouă sînteți regine, amîndouă atît de tinere, dăruite atît de generos de natură cu calități superioare și, femei fiind, ar fi nefiresc să doriți a spori gloria voastră prin vărsare de sînge. Cauza neînțelegerii voastre este bine cunoscută și, martor mi-e Dumnezeu că dezaprob și deplîng din toată inima gestul suveranei mele de a o fi iscat și de a-și fi revendicat vreo pretenție la moștenirea asupra regatului majestății voastre. Totuși nu este nimic mai de dorit pentru țările noastre surori decît prietenia dintre dumneavoastră. Și mă tem că lucrul acesta nu va fi posibil cîtă vreme umbra acelei neînțelegeri dăinuie între cele două regine. Majestatea voastră nu poate ceda în*

această privință, înțeleg, și mai înțeleg cît de dureros trebuie să resimtă regina noastră faptul că Anglia, de care este atît de legată prin legături de sînge, o consideră o străină. Este oare cu neputință să se găsească o cale menită să ducă la împăcare și prietenie?"

Elisabeta se arată receptivă la această sugestie. Fără îndoială și datorită faptului că în situația recent creată, după pierderea coroanei franceze, ca regină numai a Scoției și tutelată discret de Moray — a cărui prietenie o subvenționează generos — Maria Stuart i se pare mult mai puțin primejdioasă. De ce dar n-ar întreprinde demersuri pentru a și-o face prietenă, chiar dacă în adîncul inimii ei nu-i nutrește cîtuși de puțin asemenea sentimente? Curînd începe între Maria Stuart și Elisabeta un schimb de scrisori prin care țin să se asigure reciproc de puternica lor afecțiune. Hîrtia rabdă multe; pe hîrtie chiar două neîmpăcate rivale se pot numi *„scumpe surori"*. Pentru a pecetlui marea dragoste ce-i poartă, Maria Stuart dăruiește Elisabetei un inel cu briliante; Elisabeta, la rîndul ei, se grăbește să pecetluiască și ea aceeași iubire cu un inel și mai prețios. Este o simplă comedie malițioasă pe care o joacă una față de cealaltă, avînd ca spectatori lumea întreagă. Și nu se sfiesc să împingă lucrurile pînă acolo încît să-și declare: Maria Stuart, Elisabetei, că nu cunoaște dorință mai fierbinte decît să cîștige dragostea bunei ei surori, că intenționează să nesocotească alianța cu Franța pentru a-i fi pe plac, că nu prețuiește nimic mai mult pe pămînt decît bunele sentimente ale Elisabetei *„more than all uncles of the world"*; Elisabeta, Mariei Stuart, în fraze solemne — rezervate marilor ocazii — că e pătrunsă de cele mai exaltate sentimente de simpatie și de afecțiune, de a căror fidelitate o asigură pe veci. Și tot așa, între-

cîndu-se în grațiozități și omagii pînă în momentul în care se pune problema încheierii unei adevărate alianțe. Ajunse în punctul acesta amîndouă dau înapoi, pentru că, dincolo de declarații fățarnice, neînțelegerea lor reală este la fel de acută și de actuală. Maria Stuart condiționează semnarea tratatului de la Edinburgh, prin care se obligă s-o recunoască pe Elisabeta suverană de drept a Angliei, de recunoașterea de către Elisabeta a dreptului ei de succesiune; pentru Elisabeta însă, a recunoaște această succesiune înseamnă a-și semna propria-i condamnare. Nici una nu cedează practic nimic și sublimele lor declarații de dragoste sînt de fapt cortina care acopere o prăpastie de netrecut. Intențiile lor, în aparență prietenoase, se pot exprima în realitate prin fraza radicală a unui mare cuceritor al lumii, Gingis-Han: *„Nu pot exista doi sori pe cer și nici doi hani pe pămînt“*. Una din ele va trebui să cedeze. Amîndouă nu fac altceva decît să aștepte, să pîndească acest moment. Pînă atunci însă peste jarul ce mocnește în adîncul sufletelor lor, și care nu așteaptă decît prilejul de a se transforma în vîlvătaie și de a mistui fără milă patrimoniul adversarei, cele două dușmance pe viață înghesuie florile de hîrtie, false și fățarnice, ale prieteniei lor.

Pacea acestor primi ani de domnie nu este întunecată decît de griji și de necazuri mărunte. Cîteodată treburile statului o stînjenesc, o plictisesc, alteori sentimentul izolării, al însingurării printre gentilomii aceștia din cale-afară de războinici, o apasă; necontenitele discordii dintre prea zeloșii slujitori ai Domnului, veșnicele intrigi de Curte, o scîrbesc. În astfel de momente singura alinare, singurul refugiu este amintirea acelei luminoase

patrii sentimentale după care sufletul ei tînjește fără încetare, Franța. Legături și interese însemnate o înlănțuie de pămîntul scoțian pe care nu-l poate părăsi. În schimb, în castelul de la Holyrood și-a creat o Franță în miniatură, un mic domeniu unde totul să-i amintească de viața liberă, luminoasă din patria ei adoptivă. În acest mic Trianon aranjat în turnul rotund al castelului s-a înconjurat de o Curte galantă, plină de romantism, după gustul francez. Decorul este somptuos și rafinat : goblenuri prețioase, vechi covoare turcești, mobile grațioase, obiecte de artă, tablouri de valoare și cărți rare, în delicate și splendide legături, printre care la loc de frunte autorii preferați : Erasmus, Rabelais, Ariosto, Ronsard și alții. În lumina scînteietoare a sutelor de lumînări, se conversează — franțuzește — se face muzică, se citesc versuri, se cîntă vechi șansonete franțuzești, se organizează jocuri de societate.

Aici, în aceste saloane, își au originea multe spectacole ocazionale cunoscute sub denumirea de „*masques*" care aveau să ducă teatrul englez pe culmi ale gloriei. La seratele din turnul rotund al castelului Holyrood participă numai intimii reginei. Perechile, costumate și mascate, dansează pînă tîrziu, după miezul nopții ; la o astfel de petrecere însăși tînăra regină apăru costumată ca bărbat, în pantaloni de mătase neagră care-i subliniau linia zveltă a siluetei şi ținuta elegantă, iar partenerul ei, poetul Chastelard, deghizat în femeie. Un asemenea amuzament ar fi scandalizat fără îndoială pe austerul și puritanul John Knox, dacă ar fi ajuns la urechile lui. De aceea Curtea restrînsă a reginei are grijă să tăinuiască cu strictețe aceste petreceri pline de voie bună. Şi totuşi cîte ceva răzbate în afară, căci de pe amvonul său de la St. Giles fanaticul, cu barba flutu-

rînd, amenințător, tună și fulgeră împotriva acelor *„souparis“* și *„dansaris“*: „Prinților le plac mai mult ospățurile și petrecerile decît reculegerea întru cuvîntul Domnului. Le plac mai mult lăutarii și lingușitorii — care corup tineretul — decît un bătrîn înțelept care, neostenit, prin îndemnuri și avertismente, încearcă să-i aducă pe calea cea bună și să le mai scadă din trufia cu care s-au născut.“ Aluzia la bătrînul înțelept să fie oare o atît de străvezie și naivă dovadă de trufie din partea predicatorului neîndurător? Numai că mica elită care se bucură de prietenia reginei e prea dornică de viață, de veselie, de petrecere pentru a lua în seamă amenințările sau a arăta vreun interes pentru dojenile și pildele tămăduitorului de suflete, acel *„kill joy“* — ucigașul bucuriei; cele patru Marii, împreună cu cavalerii lor franțuziți, ocrotiți în refugiul cald și luminos al prieteniei suveranei lor, sînt fericite să uite atmosfera grea, înăbușitoare a țării acesteia aspre și triste. Și mai ales pentru însăși Maria Stuart e o mare fericire să-și poată lepăda povara obligațiilor ei regești și să devină, pentru cîteva ore măcar, nimic altceva decît o tînără fată zburdalnică și veselă ce petrece de minune cu prietenii ei.

La vîrsta ei nimic mai firesc decît dorința de a se bucura de viață și, totodată, nimic mai primejdios pentru regină decît de a da frîu liber sentimentelor ei, decît de a-și exprima cu sinceritate, pe față, gîndurile și plăcerile. Prefăcătoria îi e străină, prudența îi repugnă acestui temperament înflăcărat. Și tocmai această virtute de a fi sinceră și deschisă, de a nu ști să-și ascundă sentimentele (*„je ne sais point déguiser mes sen-*

timents"[1], scrie ea odată) se va transforma, din punct de vedere politic, în defectul ei capital care-i va prilejui mai multe neplăceri decît toate păcatele lumii adunate la un loc. Purtarea ei firească, amabilă și amicală, lipsită de recea trufie care impune, camaraderia pe care o arată celor din jur, stîrnește în oamenii aceștia cam necioplIți o atitudine prea familiară, prea puțin deferentă față de cea căreia îi datorează cu toții o deplină condescendență. Interpretînd greșit purtarea reginei, unii din ei sînt tentați să uite distanța care-i separă, să-și permită gesturi deplasate, să nu-și mai înfrîneze pornirile în fața femeii atît de ispititoare. Căci trebuie să fi existat în figura Mariei Stuart o nuanță care scapă portretelor ei din acea vreme ; o anume seducție, un anume farmec inexplicabil în cuvinte, în linii sau culori, care iradia din ființa ei și se adresa direct simțurilor celor mai virile ale bărbaților. Aceștia trebuie să fi intuit încă de pe atunci că sub aparența de calm feciorelnic mocnește vulcanică o pasiune, cu neputință de înfrînat multă vreme, o senzualitate răscolitoare, ascunsă sub o aură de romantism. Tocmai pentru că tînăra, care era pe atunci Maria Stuart, ignora încă forța de dăruire și capacitatea pasională a temperamentului ei, e posibil să fi îngăduit — în mod șăgalnic, fără a le acorda deplină importanță, fără a le considera deosebit de grave — cu prea multă ușurință unele intimități — o mîngîiere fugară, un zîmbet complice, o privire care încurajează sau promite mai mult decît își închipuie. O femeie în adevăratul înțeles al cuvîntului, pe deplin conștientă de feminitatea ei, înțelege din instinct că un asemenea joc, oricît de inocent ar fi el în intențiile lui, înseamnă nici mai mult nici mai puțin decît a te juca

[1] Nu știu să-mi deghizez sentimentele (fr.) (n. tr.).

cu focul. Nepresimțind primejdia unui asemenea joc, nevîrstnica suverană se amuză permițînd tinerilor din anturajul ei să uite, dincolo de hotarele îngăduite, că poziția ei o face inaccesibilă ca femeie fie și unui gînd prea îndrăzneț. Un incident neplăcut — urmare firească a unui asemenea comportament — se și ivește : un anume Hepburn, tînăr căpitan din garda regală, este nevoit să dispară pentru a nu suporta consecințele unor libertăți nedelicate și necuviincioase la adresa reginei. Greșeala Mariei Stuart, constă în faptul că tratează cu prea multă toleranță întîmplarea și lipsa ei de severitate va încuraja o alta și mai penibilă. Ceea ce ar fi putut să rămînă doar o grațiozitate, o simplă idilă romantică de Curte, se transformă, pe meleagurile acestea întunecate, atinse de aripa tragicului, într-o poveste sîngeroasă.

Maria Stuart se înapoiase în Scoția urmată de o numeroasă suită de gentilomi de la Curtea franceză, printre care se număra și *monsieur* Danville, unul din cei mai înfocați și stăruitori admiratori ai ei. Rechemat în patrie, unde-l așteptau datoria și familia, acesta îl lasă reginei — ca pe un reprezentant al adorației și devotamentului Franței, cît și al său personal — pe amicul și confidentul său, trubadurul Chastelard, neostenit în a dedica Mariei Stuart versuri duioase și entuziaste. Cum Franța reprezenta pentru Maria Stuart dulcea patrie a sufletului ei și amintirea paradisului pierdut, îl va copleși deci cu atenții pe romanticul ei mandatar, cu atît mai mult cu cît găsește în persoana lui un plăcut interlocutor, un partener abil în jocurile și întrecerile cavalerești, un camarad agreabil și un confrate în ale poeziei. Așadar, fără a chibzui prea îndelung, ea acceptă omagiile poetice ale tînărului hughenot, ba mai

mult, stabilește chiar un dialog liric, răspunzînd în versuri unor strofe atît de înflăcărate ca acestea :

„Oh Déesse immortelle
Escoute donc ma voix
Toy, qui tiens en tutelle
Mon pouvoir sous tes lois,
Afin que si ma vie
Se voie en bref ravie
Ta cruauté
La confesse périe
Par ta seule beauté." [1]

Inocența Mariei Stuart nu poate fi pusă la îndoială în această idilă poetică cu atît mai mult cu cît însuși poetul mărturisește cu melancolie că suspinelor lui nu li s-a dat nici o clipă vreo recompensă :

„Et néanmoins la flâme
Qui me brûle et enflâme
De passion
N'émeut jamais ton âme
D'aucune affection." [2]

---

[1] *„O, zeiță nemuritoare*
Ascultă-mi vocea,
Tu cea care ții sub stăpînirea
Legilor tale, puterea mea,
Pentru că dacă viața mea
Mi-ar fi nu peste mult răpită
Cruzimea ta
Să-i mărturisească pieirea
Numai și numai prin frumusețea ta." (Fr.) (N. tr.)

[2] *Și cu toate acestea văpaia*
Care mă arde și mă înflăcărează
De pasiune
N-a stîrnit nicicînd în sufletul tău
Vreo afecțiune." *(Fr.) (N. tr.)*

Poetă ea însăşi, Maria Stuart ştie că toate aceste declaraţii şi exaltări poetice nu trebuie luate *ad litteram*, că în poezia galantă se pot spune enormităţi care nu angajează întru nimic. Deci ea întîmpină cu un surîs de îngăduinţă asemenea versuri, le tolerează ca pe nişte graţioase jocuri curtenitoare, ca pe nişte omagii fireşti şi inofensive, se comportă ca o femeie frumoasă, educată la o Curte unde galanteria înflorea ca o floare stimulată şi ocrotită. În cercul ei intim, de prieteni, ea conversează cu deplină libertate cu persoana neînsemnată a poetului, îl onorează cu glume, cu amabilităţi gratuite, şi-l alege ca partener de dans, cu atît mai mult cu cît rangul său îl situează în afara oricărei suspiciuni. Şi poate tocmai incompatibilitatea unei apropieri mai intime cu acest bărbat o face să fie mai puţin exigentă cu sine în gesturile faţă de el, îi îngăduie să-l trateze cu camaraderie şi cu un strop de frivolitate.

I se întîmplă să se lipească de el în timpul unui dans — „*Falking-Dance*“ — să se sprijine neglijent de umărul lui, să-l lase să-i vorbească mai îndrăzneţ şi mai liber decît le-ar plăcea severilor scoţieni să ştie că i se vorbeşte reginei lor, şi toate astea la o depărtare de numai cîteva străzi de amvonul de pe care blestemă Knox slăbiciunile deşucheate. Cîndva, la o serată cu măşti, sau la un joc de gajuri e posibil să-i fi dat în treacăt o sărutare nu prea serioasă, o simplă glumă. Destul însă pentru ca tînărul şi înflăcăratul poet, cu capul în nori, să şi-l piardă de tot, să nu mai sesizeze hotarele dintre joc şi realitate, dintre stimă şi prietenie, distanţa dintre un simplu supus şi suverana sa. Îmbătat de triumf, ca odinioară Torquato Tasso, se lasă tîrît de propriile-i sentimente pe calea aceasta primejdioasă a iluziilor deşarte care-l vor pierde: într-o seară came-

ristele Mariei Stuart îl găsesc ascuns după perdele, în dormitorul regal. Această primă nebunie, lipsită de tact, trece la început drept o simplă farsă ; ca într-o comedie bufă, ele îl alungă cu prefăcută supărare, cu tot felul de glume, iar regina însăși trece prea ușor peste această necuviință, care se pare, n-o indignează suficient. Totuși, deși incidentului nu i se acordă o prea mare importanță, este tăinuit cu toată grija față de fratele reginei. Curînd, par cu toții să-l fi uitat și nu mai poate fi vorba de vreo admonestare a vinovatului care a călcat bună-cuviința într-un mod atît de flagrant. De data aceasta însă îngăduința are un efect dezastruos ; încurajat de o asemenea purtare ușuratică, îndrăgostitul săvîrșește un gest și mai grav, și mai necugetat.

Cum tocmai atunci Maria Stuart pleacă într-o călătorie la Fife, el o urmărește în taină și se strecoară din nou în iatacul ei. Numai că acum este descoperit prea tîrziu ; regina este aproape goală și înspăimîntată cere ajutor. Lordul Moray, care o însoțea în călătorie, năvălește în camera surorii sale, cu pumnalul în mînă, pentru a o apăra.

Idila romantică s-a sfîrșit, timpul jocurilor și îngăduințelor galante a trecut ; Maria Stuart cere lui Moray să-l ucidă pe loc pe preaîndrăznețul curtezan. (Cel puțin aceasta este versiunea oficială răspîndită la Curte deși este greu de presupus atîta severitate din partea unei femei ce numai cu puțin timp înainte, într-o împrejurare similară, se dovedise atît de ușor iertătoare.) Chibzuitul Moray, însă, care rareori s-a lăsat dominat de primul impuls al pasiunii, înțelege, cu mintea lui prevăzătoare, că uciderea unui bărbat străin în dormitorul unei regine ar macula nu numai covorul, ci și onoarea celei care trebuie să rămînă imaculată în ochii

supuşilor ei. Pentru fapta lui — hotărăşte Moray — cît şi pentru salvarea reputaţiei suveranei, vinovatul va fi acuzat şi judecat în piaţa oraşului. Judecătorii osîndesc aspru, ca pe o crimă, cutezanţa de a fi insultat şi întinat numele suveranei. În unanimitate, tribunalul hotărăşte sentinţa : pedeapsa cu moartea. Nici chiar mila şi iertarea reginei nu i-ar mai putea sluji acum la nimic osînditului. Ambasadorii au şi raportat în ţările lor incidentul. Ochii întregii lumi sînt aţintiţi acum asupra desfăşurării acestui tragic eveniment. Cel mai mic gest în favoarea osînditului, din partea reginei, ar însemna o dovadă a culpabilităţii ei. În împrejurarea creată, ea nu are de ales : trebuie să-şi joace rolul, indiferent de sentimentele ce le nutreşte bărbatului pe care l-a răsfăţat cu atenţii, pe care l-a onorat cu prietenia, alături de care a petrecut atîtea zile vesele şi zglobii : să poarte masca cruzimii şi a intoleranţei, şi să-l vadă pierind pentru ea, fără a-i putea întinde o mînă de ajutor.

Dacă rolul reginei este atît de ingrat în această istorie, Chastelard, în schimb, şi-l joacă pe al său cu toată bravura : moare demn şi cavalereşte, aşa cum se cuvine să moară un erou de baladă, la Curtea unei prea romantice doamne. Departe de a se căi, el refuză ultimul ajutor creştinesc al preoţilor şi, orgolios de a trece în nemurire printr-un atît de ireproşabil sfîrşit, îşi rezervă, ca singură consolare în moarte ceea ce i-a adus atîtea satisfacţii şi bucurii în viaţă : poezia.

„Mon malheur déplorable
Soit sur moy immortel." [1]

---

[1] *„Nefericirea mea de plîns*
Să-mi fie nemuritoare." (Fr.) (N. tr.)

Cu capul sus, trubadurul-erou, se îndreaptă spre eșafod senin, liniștit, recitînd cu glas tare — ultima lui creație — nu psalmi și rugăciuni implorînd mila Domnului ci nemuritorul poem *Epître à la mort* al prietenului și confratelui său în ale muzelor, Ronsard :

„Je te salue heureuse et profitable Mort
Des extrêmes douleurs médecin et confort." [1]

În fața butucului, un ultim suspin, nu al deznădăjduitului ci al îndrăgostitului : *„O, cruelle dame !"* Apoi îngenunchează liniștit și-și oferă grumazul. Moare ca eroul unei balade romantice pe care i-ar fi plăcut s-o scrie.

Această sîngeroasă poveste nu este decît începutul unei suite de întîmplări care mai de care mai sinistre, iar nefericitul poet nimic mai mult decît primul dintre bărbații care se vor jertfi sau vor fi jertfiți de dragul acestei neîntrecute femei. Cu el se inaugurează un adevărat cortegiu al morții, un dans macabru al acelora care, fascinați de irezistibila și fatala ei feminitate, dau năvală spre eșafod, antrenînd-o în cele din urmă și pe ea în fluxul acesta mortuar, pentru a-și împlini destinul. Atrași ca de un magnet prea puternic, ei vin de pretutindeni. Ca în tabloul lui Holbein, cortegiul lor, format din prinți și regenți, conți și gentilomi, clerici și ostași, adolescenți și moșnegi, se înșiruie tăcut pe urmele întunecatului și costelivului toboșar, și înaintează ca niște somnambuli, apropiindu-se pas cu pas, an după an, fiecare la rîndul și la timpul lui, de butucul călăului ; funebru alai de jertfiți și sacrificați, avînd-o la urmă — ca supremă ispășire — pe însăși femeia în care cine

[1] *„Ție mă închin, fericită și prielnică moarte,*
Leacul și alinarea celor mai groaznice dureri." (Fr.) (N. tr.)

știe ce zeu răzbunător și malefic a sădit puterea magică, dătătoare de moarte ; puterea de a ispiti și de a ademeni pe calea primejdiei, cale fără întoarcere, pe toți bărbații din preajmă. Cei pe care întîmplarea i i-a așezat în drum — fie că s-au bucurat de favoruri fie de dizgrație din partea ei — pe toți i-a atins blestemul și au pierit de moarte cumplită. Nici unuia nu i-a surîs norocul ; nici celor care au dușmănit-o și cu atît mai puțin celor ce-au îndrăznit s-o iubească.

Episodul lui Chastelard nu este decît prima împrejurare în care se vădește legea implacabilă a destinului ei, a blestemului ei, acela de a fi totdeauna regină, și nimic altceva, adică o ființă strict reprezentativă, fără personalitate, fără viață intimă, fără nimic care să-i aparțină cu adevărat, fără a putea aparține vreodată cuiva cu adevărat, o păpușă menită din naștere să stea pe un tron, un pion în jocul politicii mondiale, o idee, dar nu o femeie.

Ori de cîte ori va încerca să trăiască și să iubească precum o ființă liberă, să-și urmeze îndemnul inimii, să se conducă într-o împrejurare sau alta după bunul ei plac, după pofta inimii ei, va fi amarnic pedepsită. După copilăria fără copilărie, cînd pentru prima oară în viața ei încearcă să trăiască, să respire și să se bucure liber de viață, intervine, ca un brutal avertisment, incidentul cu Chastelard.

Alarmați de această întîmplare, neliniștiți de ce le-ar putea rezerva viitorul și firea atît de imprudentă, de plină de surprize a unei astfel de regine, a cărei situație este atît de incertă — văduvă, aproape fecioară, capabilă să-și piardă capul, să săvîrșească oricînd o nebunie care s-o compromită pentru totdeauna — Moray împreună cu Parlamentul hotărăsc că a venit momentul

ca suverana să se căsătorească din nou. Trebuie deci aranjat în mare grabă un mariaj şi fireşte unicele criterii în alegerea soţului sînt interesele şi securitatea statului. Negocierile încep, frenetic, cu sentimentul urgenței. Maria Stuart se află din nou prizonieră în cercul acela rigid și rece în care a ferecat-o destinul, și din care ori de cîte ori va încerca să se elibereze, nu va izbuti altceva decît să zdrobească existențele celor ce-i sînt aproape și, cu timpul, propria-i existență.

MARELE TÎRG POLITICO-MATRIMONIAL

(1563—1566)

Piața matrimonială a Europei trăiește, în acești ani, o adevărată febră, o animație cum de mult n-a mai cunoscut. Orice cap încoronat, sau aparținînd vreunei familii regale și neangajat într-un contract de căsătorie, licitează la marele tîrg internațional, pentru mîna uneia dintre cele două regine, tinere femei necăsătorite, spre care se îndreaptă, puzderie, atențiile și interesul lumii întregi : Elisabeta a Angliei și Maria a Scoției.

N-a fost vreodată femeie mai curtată și mai cerută în căsătorie ca aceste două tinere regine ; pețitorii sosesc de pretutindeni și rostesc nume ilustre : Habsburg, Bourbon, Filip al II-lea al Spaniei și Don Carlos, fiul său, arhiducele Austriei, regele Suediei și al Danemarcei ; pretendenții sînt de toate vîrstele ; adolescenți sau moșnegi, băieți sau bărbați în floarea vîrstei. Căci pentru un suveran căsătoria nu reprezintă altceva decît mijlocul cel mai avantajos și facil de a-și consolida puterea. Marile regate absolutiste s-au format nu atît prin războaie

cît prin căsătorii : Franța unificată, Spania a cărei putere se ramifică în lumea întreagă, puternica și bogata casă de Habsburg cu multiplele ei posesiuni sînt cîteva exemple. Și iată că acum se ivesc două coroane, dintre cele mai de preț și, totodată, posibilitatea, atît de ispititoare și avantajoasă pentru suveranii Europei, de a-și spori prin intermediul lor puterea : Elisabeta sau Maria Stuart înseamnă Anglia sau Scoția. Cine dobîndește, prin căsătorie, una din aceste două țări obține supremația mondială. Bătălia aceasta are două aspecte : unul politic-național, celălalt religios, decisiv în lupta dintre catolicism și protestantism. Dacă insula britanică va reveni, prin căsătorie cu una dintre cele două suverane, unui rege catolic, triumful Romei va fi asigurat și *ecclesia universalis* va fi din nou atotstăpînitoare în lumea întreagă. Așadar marea concurență între pretendenții încoronați ai Europei la mîna celor două logodnice regale are o semnificație mai adîncă decît un simplu matrimoniu și va marca un moment capital în istoria universală.

Căsătoria uneia dintre cele două regine are însă implicații adînci în destinul celeilalte. Căci destinele celor două potrivnice sînt în permanență dependente unul de celălalt, împletite strîns ca într-un nod gordian. Dacă una dintre ele va fi avantajată prin căsătoria ei față de cealaltă și va dobîndi o poziție mai înaltă, în mod automat coroana celeilalte se va afla într-o gravă primejdie, suveranitatea și chiar viața acesteia amenințate. Balanța dintre ele stă acum într-un relativ echilibru, menținută astfel de aparenta lor amiciție și va rămîne așa numai cîtă vreme vor rămîne amîndouă nemăritate, numai atîta timp cît Elisabeta va fi doar regină a Angliei, iar Maria Stuart doar suverană a Scoției. Cînd balanța se va urca într-o parte și va coborî în cealaltă una va fi învingătoare, cealaltă învinsă. Iată deci că jocul acesta de-a căsătoria

nu este altceva decît o luptă îndîrjită pe viață și pe moarte în care se înfruntă două voințe, două mîndrii deopotrivă de dîrze.

Spectacolul acesta grandios, de mare gală, care se reprezintă pe o scenă de anvergură, aceea a istoriei universale, are ca protagoniste două actrițe desăvîrșite, de prima mînă. Pe lîngă aceste două apariții, pline de prestanță și de strălucire, toate celelalte roluri apar șterse și episodice, interpretate de saltimbanci mărunți, neînsemnați : țeapănul și piosul Filip al II-lea, al Spaniei, infantilul și nestatornicul Carol al IX-lea al Franței, neglijabilul Ferdinand al Austriei. Nici unul nu este capabil să se ridice pînă la nivelul spiritual al acestor neîntrecute personalități care se înfruntă cu nobilele arme ale însușirilor lor excepționale. Amîndouă înzestrate cu o inteligență superioară, chiar dacă uneori subminată de capricii sau exaltări femeiești — cu o ambiție de o rară tenacitate, desăvîrșite ca înfățișare, cu o ținută majestuoasă, însușindu-și o cultură care face cinste epocii umaniste, amîndouă călite, educate, pregătite încă din copilărie pentru demnitatea de regină.

Amîndouă vorbesc curent franceza, italiana, latina, iar Elisabeta și greaca. Scrisorile lor, prin plasticitatea imaginilor, prin forța de expresie a cuvîntului adecvat, prin colorit, prin vioiciunea frazei, sînt indiscutabil superioare, incomparabil mai convingătoare decît cele ale miniștrilor și politicienilor lor. Cele ale Elisabetei se disting net de ale inteligentului ei prim-ministru, binecunoscutul Cecil, prin prospețimea cu care comunică impresii, sînt mai colorate, abundînd în metafore ; ale Mariei Stuart, mult mai cizelate, purtînd pecetea personalității ei, spre deosebire de acelea seci, pur diplomatice ale lui Maitland sau Moray.

Spiritul lor ales, mintea lor ascuțită, ținuta lor princiară s-au impus admirației lumii întregi și dacă Elisabeta are de partea ei omagii ilustre ca ale lui Shakespeare și Ben Jonson, Maria Stuart le are pe ale lui Ronsard și Du Bellay.

Pe cît de apropiate sînt aceste două femei prin cultura, educația și inteligența lor, pe atît se vor dovedi de deosebite, de contradictorii, firile și temperamentele lor. Un contrast atît de profund și dramatic pe care poeții vremii l-au intuit și exprimat magistral.

Iată, să privim puțin, ca într-o diagramă, liniile care urcă și coboară, care se întretaie o clipă pentru a se despărți iar, ale existenței lor. Greul vieții îi este dat Elisabetei la început, Mariei Stuart la sfîrșit. Steaua Mariei Stuart este Luceafărul din zori ; ascensiunea ei este strălucitoare, spectaculoasă și timpurie. Regină din leagăn, norocul o răsfață prematur și nici n-a atins bine adolescența cînd o a doua coroană, mai glorioasă, i se așază pe creștet. Dar prăbușirea se dezlănțuie la fel de vertiginos, de catastrofal. Dramatismul destinului ei este concentrat în cîteva episoade decisive, bine delimitate și faptul acesta a făcut din ea, de-a lungul vremurilor, o exemplară, perpetuă eroină de tragedie. Ascensiunea Elisabetei, dimpotrivă, are un curs lent ; ea are de parcurs un drum greu, pe care numai cu migală, cu răbdarea și stăruința unei vieți întregi îl poate străbate. Destinul ei nu poate fi surprins într-o întîmplare, într-un moment sau episod, nu poate fi cuprins și redat decît într-o amplă narațiune care s-o urmărească de la început pînă la sfîrșit. Nimic nu i se dăruiește cu ușurință, nimic nu-i pică de-a gata din cer. În copilărie, desconsiderată ca bastardă, mai tîrziu întemnițată la Tower din ordinul surorii ei, regina, apoi condamnată la moarte, trebuie să lupte pentru existență avînd la îndemînă, ca singure

arme, istețimea, șiretenia, abilitatea pe care instinctul de apărare al ființei ei i le ascut cu precocitate. Maria Stuart a obținut coroana și toate onorurile și demnitățile, de la început, fără efort, prin simpla sa naștere ca moștenitoare regală ; Elisabeta le-a dobîndit pe rînd, cu încetul, printr-o luptă disperată, în care de fiecare dată și-a pus în joc viața. Două ființe cu destine atît de diferite nu vor putea decît să încerce să se excludă reciproc pînă la capăt. Dacă liniile existenței lor par uneori a se atinge, se întîlnesc întîmplător la cîte-o răscruce, niciodată nu vor putea înainta paralel și în același sens. Cum ar fi putut fi altfel cînd împrejurările vieții le fac să se deosebească pînă și în cea din urmă fibră, în cea mai neînsemnată vibrație a ființei lor ? Una s-a născut cu coroană pe creștet, s-a străduit tot atît de puțin pentru a o obține cît de puțin s-a străduit pentru a-i crește părul ; cealaltă s-a luptat cu înverșunare pentru a și-o cuceri. Uneia i s-a acordat de la naștere titlul de regină legitimă ; celeilalte i s-au contestat mereu : numele, legitimitatea nașterii, dreptul de suverană. Este firesc așadar ca în Maria Stuart să se dezvolte acea ușurință cu care a privit lucrurile, acea mare siguranță de sine, acea frivolitate binecunoscută, îndrăzneala aceea nesocotită, cutezanța nesăbuită de a asculta de primul impuls, care au constituit măreția, dar și dezastrul ei. În cugetul ei se înstăpînise definitiv convingerea că Dumnezeu i-a dăruit coroana și că nici o forță din lume nu i-o poate lua. Ea se simte intangibilă și invulnerabilă prin harul divin, deasupra oricăror acțiuni omenești. Menirea ei este să stăpînească și o va face, chiar dacă omenirea întreagă i s-ar pune de-a curmezișul, atîta vreme cît în vine nu va conteni să-i curgă sîngele ei regal. Entuziasmului ei, ea nu-i va pune niciodată zăbala chibzuinței, hotărîrile ei vor fi totdeauna la fel de fulgerătoare ca im-

pulsul unui războinic nestăpînit de a pune mîna pe spadă. Ceea ce vocea pasiunii, a înflăcărării de moment îi șoptește la ureche nu va fi niciodată contrazis de cealaltă voce, mai domolită, a rațiunii. Viața înseamnă pentru această desăvîrșită călăreață, un galop strălucit și nedomolit în care, printr-o simplă smucitură a frîului, printr-un salt spectaculos de mare eleganță și agilitate, toate obstacolele pot fi trecute, toate piedicile învinse, pentru ca drumul să se aștearnă, neted și luminos, în fața curajului ei tineresc și înaripat. Viața înseamnă pentru Maria Stuart plăcere și bucurie intensă, necurmată voluptate a trupului și a inimii ; pentru femeia care a îndrăgit atît de mult jocurile cavalerești, viața nu este decît un nesfîrșit, un încîntător *tournoi*. Căci, așa cum a caracterizat-o cîndva Papa, regina aceasta „ascunde o inimă de bărbat într-un trup de femeie“. Ceea ce era mai desăvîrșit și mai total în ea, cutezanța ei ușuratică, egoismul ei atît de încrezător în sine, nechibzuința încîntătoare și avîntată, ceea ce au admirat mai mult în ființa ei poeții, aveau să o piardă. Căci în apropierea ei trăiește o altă femeie pentru care existența este un joc de șah, în care trebuie să-ți pui toată inteligența și stăruința ; pentru care viața este o strădanie continuă, o necurmată încordare și încleștare. Elisabeta, geniala realistă, stăpînește cu deplină siguranță arta de a te folosi cu inteligență de greșelile adversarului. Ea va ieși învingătoare din înfruntarea aceasta, pentru că va ști să întoarcă în favoarea ei toate nechibzuințele, toate prostiile și nebuniile prearomanticei sale rivale. Ochii ei ageri și pătrunzători, ochi de vietate încolțită — cum ni-i înfățișează portretele — scormonesc neîncrezători în lumea din jur ca într-o junglă colcăind de primejdii. Căci prea de timpuriu viața a învățat-o lecția aspră a fricii, prea de timpuriu i-a fost dat să înțeleagă cum se învîrte roata norocului, înălțîndu-te

pe culmi și prăbușindu-te în abisuri, cît de mică este distanța de la tron la eșafod și invers, de la Tower, anticamera morții, la Westminster, că o viață de om le poate cuprinde pe toate. De aceea puterea nu va însemna niciodată pentru ea ceva definitiv statornicit, nu va reprezenta niciodată un bun pe de-a-ntregul și pentru totdeauna cucerit ; nu se va încrede niciodată în ceea ce i-ar putea aduce ziua de mîine, nu se va culca niciodată pe laurii victoriei, fiindcă știe prea bine că nu există nici siguranță, nici liniște, nici odihnă pe lumea aceasta. Ea ține strîns în mîini coroana și sceptrul, pregătită în orice clipă pentru eventualitatea că cineva ar încerca să i le smulgă. Viața ei întreagă este un șir nesfîrșit de neliniști, o permanentă grijă și nesiguranță. Întocmai așa ne-o înfățișează portretele vremii : un chip palid și supt, îmbătrînit înainte de vreme, cu obrajii înguști, osoși, o figură nervoasă, arsă de anxietăți, într-o veșnică încordare, mereu concentrată, de parcă s-ar strădui să perceapă o voce sau un semn prevestitor de primejdii. Nimic din seninătatea suverană și mîndră a unei stăpîne ; nimic din siguranța de sine a femeii care se știe puternică, liberă, ocrotită. Sub aerul ei vanitos pîlpîie o ciudată sfială, sub fard se ghicește paloarea celui ce nu-și află odihnă nici în sine, nici în afara sa, fastul greoi și supraîncărcat al veșmintelor ei grele de bijuterii ascunde un trup costeliv, cuprins parcă în permanență de un frison de frig sau de frică. Despovărată de accesoriile atît de somptuoase ale ceremonialului ei de regină, Elisabeta rămîne o biată femeie însingurată, temătoare, covîrșită de griji, despre care numai cu greu s-ar putea presupune că poartă pe umeri treburile și nevoile unui stat, că stăpînește o lume. Înfățișarea cît și firea Elisabetei sînt totalmente lipsite de orice urmă de eroism. Timiditatea, veșnica ei ezitare, șovăiala în

a lua hotărîri, nesfîrșitele tergiversări nu sînt virtuțile cele mai exemplare pentru o regină. Și cu toate acestea geniul ei politic, tactul ei desăvîrșit sînt lucruri bine cunoscute și unanim recunoscute. Fără a avea nimic spectaculos, nimic romantic, puterea ei o constituie perseverența, munca stăruitoare și necontenită de albină matcă pentru sporirea averii și asigurarea domniei. Nu în proiecte și hotărîri temerare stau adevăratele ei virtuți, ci în spiritul de economie și de cumpătare, de chibzuită gospodărire și înțeleaptă administrare. În politica pe care a urmărit-o, tocmai acele însușiri care au constituit întotdeauna defectele ei capitale — frica, șovăiala, nesfîrșitele precauții — au dat roadele cele mai strălucite. După cum Maria Stuart, împinsă de marea ei nesăbuință, a făcut din toate virtuțile ei tot atîtea defecte, spiritul prin excelență realist al Elisabetei s-a priceput să-și transforme scăderile, limitele, meschinăriile în adevărate virtuți.

Dacă Maria Stuart se simte menită să domnească prin har divin, fără să fie conștientă de îndatoririle ei de regină, nesocotind orice obligație față de statul și poporul pe care-l guvernează, trăind după bunul ei plac, numai pentru propria-i plăcere și desfătare, Elisabeta consideră demnitatea de suverană o imensă și sacră servitute față de poporul pe care-l conduce; umerii ei își asumă povara regalității pe cînd ai Mariei Stuart acceptă doar însemnele ei exterioare. Suverana Angliei socotește că misiunea ei pe pămînt este de a se pune în slujba poporului ce-o aclamă și de a-i făuri, de a-i ocroti bunăstarea în modul cel mai realist cu putință.

Slăbiciunile și virtuțile cu care natura le-a înzestrat pe aceste două femei au fost mereu puse în cumpănă, comparate, confruntate, de-a lungul istoriei. Ceea ce este însă cert, este faptul că îndrăzneala și eroismul, atît de

slăvite și de admirate, ale Mariei Stuart n-au servit nimănui, iar ei i-au fost de-a dreptul fatale, pe cînd șovăiala și tergiversările Elisabetei au condus regatul ei, și pe ea însăși, pe drumul triumfului. În înfruntarea dintre puterea nestăpînită și aceea bine ținută în frîu, dintre avîntul întîmplător, nestatornic și planul cuminte și pe îndelete elaborat, dintre romantism și realism în ultimă instanță, politica și viața au dat întotdeauna cîștig de cauză celui de-al doilea.

Se pare că i-a plăcut naturii să creeze simultan și să pună față în față două personalități deopotrivă de remarcabile și totodată atît de total deosebite, ca doi poli contrari, ca două opoziții absolute, pentru a realiza, din confruntarea lor o antiteză desăvîrșită.

Nu numai ca regine se deosebesc cele două rivale ci și ca femei.

Maria Stuart este în primul și în ultimul rînd femeie și toate acțiunile, toate hotărîrile ei poartă pecetea feminității sale. Și tocmai ceea ce era mai profund, mai caracteristic persoanei ei, această feminitate, a fost ani îndelungi reținută, încătușată, ignorată ; cu cît mai întîrziată, cu atît mai aprigă, mai impetuoasă se va dezlănțui ea. Mult timp, adevărata ei personalitate lîncezește nerevelată, sufletul ei, multă vreme rămas imatur, este inert și inactiv. Iată cum ne-o înfățișează portretele din acei ani : o figură molatică, ușor somnolentă, cu trăsături copilărești luminate de un zîmbet de o inocentă blîndețe, un copil gentil cu ochi galeși, încărcați de nostalgie, tînjind îngreunați de dor. O sensibilitate exagerată, o mare emotivitate, cu reacții bruște, neprevăzute. Sînt repezi, dar superficiale acele valuri de sînge care-o fac să roșească sau să pălească ușor și-i umplu instantaneu ochii de lacrimi, fără a răscoli însă și adîncimile ei sufle-

tești. Femeia dintr-însa se va trezi la viață mult mai tîrziu, cînd o adevărată pasiune va pune stăpînire pe ea. O mare și unică pasiune în focul căreia tot ce a fost răceală sau cumpătare va dispare, cultură, educație, maniere alese vor fi date uitării pentru a rămîne față în față cu această vîlvătaie mistuitoare, nu regină ci pur și simplu femeie. Nici o falsă virtute, nici o fortuită demnitate, nici o vanitate deșartă nu-și mai găsesc locul în sufletul celei care descoperă iubirea, o dăruiește și se dăruiește ei cu toată intensitatea de care este capabil un suflet mare.

Situată la cealaltă extremă, Elisabeta n-a fost, mai exact, n-a putut să fie niciodată femeie. „*Virgin Queen*", regina-fecioară, se pare că a avut motive pe cît de întemeiate, pe atît de bine tăinuite, de a rămîne astfel o viață întreagă. Dacă este să dăm crezare unor afirmații ale Mariei Stuart — exprimate în scrisorile ei înveninate de ură la adresa necruțătoarei sale dușmance — regina Angliei era, printr-o eroare a naturii, altfel alcătuită trupește decît celelalte femei. Nu numai maternitatea i se refuză ci și posibilitatea unei depline și firești dăruiri feminine. S-a șușotit și s-a colportat mult pe seama așa-ziselor diformități fizice ale Elisabetei și chiar dacă punem la îndoială toate acele relatări (printre care și cele furnizate de Ben Jonson) faptele ne silesc să admitem că o infirmitate trupească sau o reticență sufletească au pus-o într-o situație penibilă față de condiția ei de femeie. În această inferioritate trebuie că-și au izvorul inegalitățile și capriciile caracterului ei, acea irascibilitate subită care pune stăpînire pe ea imprevizibil și fără cauze aparente, inconsecvența, labilitatea în atitudini, păreri și dispoziții, eternele ei ezitări, incapacitatea de a ancora într-o decizie fermă, acea lipsă de echilibru ce-o face schimbătoare ca vremea și-o învăluie

în lumina incertă, primejdioasă a isteriei. Salturile bruște, neprevăzute, de la o stare la alta, și binecunoscuta-i cochetărie alternînd în permanență cu o mare austeritate și rezervă, toate acestea au deservit-o mereu, au coborît-o adesea sub demnitatea ei de mare regină, de personalitate ce deține un rol și un loc important în politica mondială.

Dar deși frustrată adînc în ființa ei intimă, tulburată și lipsită de echilibru interior, sfîșiată sufletește de instabilitatea sentimentelor ei, plasîndu-se singură — victimă livrată propriilor capricii și fluctuații — într-o totală nesiguranță, și aruncînd astfel asupra existențelor celor din jur umbra unei neliniștitoare incertitudini, devenind adeseori de-a dreptul primejdioasă prin inteligența ei scormonitoare, înclinată spre combinații și intrigi, totuși femeia aceasta, rănită în feminitatea ei, n-a fost niciodată crudă cu bună-știință, feroce sau lipsită de omenie. Nimic mai inexact, mai ușuratic și mai mediocru decît concepția devenită monedă curentă, schemă care simplifică și reduce (și pe care Schiller a adoptat-o în tragedia sa) conform căreia o Elisabetă perversă și sîngeroasă se joacă cu perfidie de pisică cu o blîndă și inofensivă Maria Stuart. În adîncurile mutilate ale acestei femei, care se tortureză pe sine în chinuite și nefirești jocuri cu acei semiamanți cărora n-a putut și n-a îndrăznit niciodată să li se dăruiască de fapt, care tremură de frig, singură în marele edificiu al regalității sale, dăinuie o căldură neașteptată, o nevoie de afecțiune inhibată. Iar mai presus de stridentele ei izbucniri, de ieșirile ei năzuroase se află o voință tenace, intenția generoasă de a fi dreaptă, amabilă, îngăduitoare. Ceea ce repugnă în cel mai înalt grad acestei firi temătoare este violența. De aceea înfruntărilor fățișe și bătăioase ea le preferă lupta mai insinuantă de cabinet, măruntele uneltiri diplomatice,

jocul ascuns din culise. Orice declarație de război care i se impune caută s-o tergiverseze la nesfîrșit și orice sentință de moarte pe care e nevoită s-o semneze, în cele din urmă, după exasperante tărăgăneli, îi apasă conștiința ca o piatră de moară. Pace pentru țara ei, iată ce prețuiește mai mult ca orice printre bunurile lumii acesteia. Agresivitatea ei față de Maria Stuart a fost o agresivitate forțată, pentru că nu putea să ignore necurmata amenințare pe care cealaltă o reprezenta pentru ea ; și chiar și așa ar fi preferat să evite lupta pentru că în pieptul ei nu bătea o inimă de luptătoare, ci mai curînd una de jucătoare și încă de jucătoare care nu se dă în lături să trișeze din cînd în cînd la joc. Poate că prietenia dintre aceste două femei — una temătoare, cealaltă prea indolentă — s-ar fi menținut de bine de rău, așa șubredă, întru totul nesinceră, dar cel puțin aparentă, dacă împrejurări mai înalte și mai puternice decît voința lor n-ar fi schimbat cursul evenimentelor. Pe lîngă radicalele deosebiri care existau între ele se mai adaugă și faptul că fiecare din aceste două regine întrupau două concepții deosebite despre lume și viață. Maria Stuart este campioana vechii religii, a catolicismului, pe cînd Elisabeta este marea protectoare a celei noi — Reforma. Înfruntarea dintre cele două credințe nu este altceva decît bătălia dintre două lumi : una trecută, ajunsă la asfințit, lumea medievală a cavalerismului, în fruntea căreia stă, ca ultim paladin neînfricat, acea femeie cu inimă de bărbat, Maria Stuart ; cealaltă, lumea viitorului în devenire, lumea modernă, de partea căreia se află Elisabeta. Lupta dintre ele poate ar fi rămas doar lupta dintre două femei și nimic mai mult dacă nu s-ar fi plasat la o mare cotitură istorică în care dădeau piept, față în față, două epoci.

Nici în această luptă firile și preferințele celor două regine nu se dezmint. Maria Stuart, aliată cu Spania și cu papalitatea, rămîne romantica luptătoare pentru o cauză dinainte pierdută, cu privirea întoarsă spre trecut, spre gloria și strălucirea apusă a unor lumi care și-au trăit măreția și coboară lent spre mormînt ; perspicace, privirea Elisabetei se ațintește în viitor : își trimite ambasadori în țările cele mai depărtate, în Rusia și Persia, dincolo de ocean spre noile continente, cu o intuiție de vizionară.

Maria Stuart este păstrătoarea tradiției, este moștenitoarea coroanei scoțiene și nimic mai mult ; nu visează niciodată altceva decît să poarte, ca pe o podoabă care i se cuvine, această coroană, nu poate trece niciodată dincolo de concepția dinastică a regalității. În toți anii ei de domnie nu s-a identificat o singură dată cu țara pe care o stăpînea, nu s-a simțit o singură clipă aservită ei, în slujba națiunii pe care o conducea ; ea s-a considerat înainte de orice regină, stăpînă absolută a Scoției ; Scoția i-a aparținut prin moștenire — ea n-a aparținut niciodată prin nimic Scoției. În sutele de scrisori pe care le scrie, în mulțimea mărturiilor rămase, nu se găsesc nici un rînd, nici un cuvînt, nici un gînd consacrat țării, intereselor ei, nimic care să confirme o cît de măruntă preocupare pentru treburile regatului — încurajarea comerțului, dezvoltarea navigației, întărirea armatei — un cît de firav sentiment de răspundere pentru soarta poporului.

Dacă limba pe care o vorbea în saloanele ei ca și cea în care-și exprima inspirațiile poetice era franceza, nici gîndurile, nici sentimentele ei n-au fost vreodată scoțiene. Sentimentul național a fost cu desăvîrșire absent din patrimoniul ei sufletesc. Nu se poate spune că Maria Stuart și-a consacrat existența și și-a jertfit viața pentru

Scoția. A făcut-o în schimb pentru noțiunea de suveranitate, pentru vanitatea de a fi și de a rămîne un cap încoronat. În afară de legenda eroico-tragică a unei misterioase și prearomantice regine, Maria Stuart n-a dăruit nimic țării sale.

Izolată în marea ei siguranță de sine, în conștiința orgolioasă a propriei cutezanțe, Maria Stuart se înfățișează singură în bătăliile pe care le are de dat. Știindu-se slabă, șovăielnică și temătoare, Elisabeta, în schimb, a avut suprema înțelepciune de a înțelege la timp că nu trebuie să se bizuie numai pe sine, că pentru consolidarea situației sale este prudent să se înconjoare de oameni calmi, cu minți clarvăzătoare. Ea stăpînește și guvernează din mijlocul unui vast stat-major, atentă și receptivă la sfaturile și îndrumările lui. Hotărîrile practice pe care le-a luat, tactica desăvîrșită a luptei, alegerea potrivită a momentelor cînd e nevoie de o decizie fermă, toată politica ei echilibrată și cumpătată, ferită de impulsivitățile și fluctuațiile care-i erau caracteristice temperamental, nu este altceva decît rezultatul unei asemenea inteligente colaborări. Elisabeta are meritul de a fi creat în jurul ei o atît de perfectă și sudată organizație, un atît de unitar aparat de conducere al statului, încît și astăzi, după atîtea secole, este imposibil să se distingă contribuția ei din marile realizări colective ale epocii ce-i poartă numele. Imensa glorie care o aureolează peste secole înglobează într-o singură ființă reprezentativă contribuția anonimă a nenumărate minți strălucite pe care a știut să le cîștige de partea ei.

Dacă astăzi, pentru noi, Maria Stuart înseamnă numai Maria Stuart și nimic altceva, Elisabeta — asemeni acelui grandios și genial autor popular care este poporul în totalitatea lui — reunește într-o singură noțiune elemente multiple — un Cecil, un Leicester, un Walsingham

și alături de ei covîrșitoarea energie creatoare a întregului popor englez — și fac din numele ei un sinonim al Angliei din acel măreț secol shakespearian.

Glorioasă contopire a monarhului cu țara pe care o conduce, cu voința poporului pe care o reprezintă și o administrează.

Ceea ce și-a dorit Elisabeta ca suverană a Angliei a fost nu să-și subordoneze, nu să-și însușească țara ca pe o posesiune privată, ci s-o slujească întru binele și prosperitatea ei. Ceea ce nu și-a îngăduit nici o clipă să uite această regină era că are de îndeplinit o misiune națională. Ea a știut să nu se expună contra vîntului, să meargă în direcția evoluției firești a lucrurilor, spre care se îndreptau timpurile moderne, să facă primii pași de la regimul autocratic la acela constituțional. Va privi cu bunăvoință dezvoltarea noilor forțe generate de transformarea păturilor sociale, va accepta și va recunoaște tot ceea ce este nou în epoca ei, marile descoperiri care au conferit alte dimensiuni lumii, marile invenții ale secolului, va încuraja breslele meseriașilor, pe negustori, bancheri, pirați — tot ceea ce reprezintă o forță capabilă să împingă Anglia pe calea supremației mondiale, să facă din insula britanică stăpîna lumii. Cînd va considera că este util, ea nu va ezita să-și nesocotească propriile dorinți și interese în favoarea interesului general (ceea ce regina Scoției n-a avut niciodată tăria să facă). Căci nu există cale mai sigură și mai fericită de a te ridica deasupra nefericirilor, a suferințelor personale, de a te salva din mizeria intimă, decît aceea de a te pune în slujba unei cauze naționale, de a-ți canaliza întreaga energie și capacitate creatoare în lupta pentru binele general. Nefericirilor proprii ea le-a ținut piept bărbătește, construind din ele o Anglie prosperă, puternică,

fericită. Pentru singuratica aceasta, căreia nu i-a fost dat să aibă un cămin, care n-a cunoscut plăcerea dragostei, afecțiunea unui soț, nici bucuria copiilor, n-a existat compensație mai mare, sursă mai sigură de satisfacții, decît aceea de a-și pune tot egoismul, toată puterea de pasiune necheltuită la dispoziția țării ei. Suprema ei vanitate — nobilă vanitate — a fost aceea de a se înălța în fața posterității, de aceea a trăit cu gîndul și ochii ațintiți în viitor. Orice tron din lume și toate tronurile lumii la un loc au prețuit pentru ea mai puțin decît acela în care soarta — și nu numai soarta ci și voința ei — o așezaseră, pe cînd regina Scoției a fost oricînd bucuroasă să-și schimbe coroana cu alta mai glorioasă. Dacă Maria Stuart și-a trăit necontenit viața de dragul clipei prezente, dacă toate eforturile și încordările ei au însemnat o colosală risipă de energie și de voință pentru a smulge orei toată plăcerea și satisfacția pe care i-o putea da, de a dărui momentului trecător tot ce era mai bun, mai clocotitor și mai prețios în ființa ei, cealaltă suverană, zgîrcită, cu punga existenței veșnic strînsă, și-a economisit puterile pentru gloria și strălucirea viitoare.

Deci victoria nu a ales la întîmplare de partea cui să se plaseze, în această înfruntare. Prin triumful Elisabetei triumfă noul, biruie voința istoriei — implacabilă lege a evoluției care, după ce a mîncat fructul, aruncă în urmă, fără regrete, cojile inutile, formele perimate, golite de conținut, depășite. Prin Elisabeta biruie energia unei mari națiuni care luptă să-și cucerească locul în univers. Prin eșecul Mariei Stuart scapătă pentru totdeauna trecutul, se stinge, brav și magnific, cavalerismul medieval. A fost între aceste două femei o bătălie încleștată, pe viață și pe moarte și dacă victoria trebuia să fie de partea uneia singure, fiecare din ele a dobîndit de fapt ceea ce i se cuvenea. Elisabeta, realista, locul ei triumfal în istorie

— Maria Stuart, romantica, pe acela nu mai puțin glorios în legendă.

O bătălie unică și măreață în felul ei, rămasă memorabilă de-a lungul secolelor, dar purtată cu ce arme infame, jalnice, lipsite de orice măreție. Pentru că dincolo de personalitățile lor remarcabile, cele două dușmance sînt totuși femei și se înfruntă cu mijloace specifice. Doi bărbați, doi suverani nu și-ar fi înghițit atîta vreme mînia sub tertipuri mărunte, nu și-ar fi ascuns un timp atît de îndelungat dușmănia sub vorbe fățarnice. Ar fi pus mîna pe arme și s-ar fi înfruntat fățiș, în război declarat. Dacă unul dintre ei ar fi avut de ridicat vreo pretenție, prin foc și sabie și-ar fi impus-o ; prin foc și sabie i s-ar fi opus celălalt. Înfruntarea dintre cele două femei însă nu este altceva decît o necurmată pîndă a două pisici sălbatice ; este un joc lipsit de franchețe și de loialitate, o hărțuială ascunsă, șireată, cu lingușirea pe buze și ghearele pregătite pentru sfîșiat. Au consumat una față de cealaltă noiane de minciună și de falsitate fără să fi reușit să se înșele măcar o singură clipă. N-au scăpat nici un prilej să se felicite reciproc, să-și trimită daruri, să-și facă milioane de complimente și jurăminte de prietenie și fidelitate și în tot acest timp amîndouă ascundeau pumnalul la spate. Nu, războiul dintre Elisabeta și Maria Stuart nu are în el nimic glorios, cronica acestei bătălii nu cuprinde nici o pagină de eroism, nici o faptă care ar putea fi slăvită în epopei, nimic care să amintească de *Iliada*. Această sîngeroasă intrigă, care a durat douăzeci de ani fără a se transforma vreodată într-o luptă cinstită, desfășurată la lumina zilei, atît de dezgustătoare din punct de vedere moral, implicînd răscolitoare zvîrcoliri și tragedii, este demnă prin perfidia ei mai degrabă de pana unui Machiavelli.

Incorectitudinea acestei partide, în care se va trișa, fără reticențe, de ambele părți, se vădește de îndată ce încep tratativele și negocierile pentru căsătoria Mariei Stuart. Pretendenții regali și-au trimis pețitorii și alegerea nu s-ar fi lăsat prea mult așteptată, pentru că tînăra și nesocotita regină-văduvă, în care nu se trezise încă la viață femeia, nu ridica decît o mică exigență, nu manifesta decît o singură ambiție : aceea de a face un mariaj care s-o înalțe în rang deasupra detestatei rivale. Pentru a-și atinge scopul, oricare din pretendenți erau la fel de buni — Don Carlos, adolescentul de cincisprezece ani, despre care se zvonea că ar fi un dement feroce, sau minorul Carol al IX-lea al Franței, imberb sau moșneag, respingător sau plin de farmec — drept pentru care nici nu manifestă vreun interes deosebit în alegere, lăsînd-o pe seama lui Moray. Acesta conduce negocierile cu un zel nu întru totul dezinteresat. Căci dacă ar obține pentru sora lui vitregă o coroană la Paris, Viena sau Madrid, asta n-ar face decît să consolideze o dată mai mult situația sa de rege neîncoronat al Scoției. Astfel că decizia n-ar fi întîrziat prea mult dacă vigilentei Elisabeta nu i s-ar fi adus atît de prompt la cunoștință, de către spionii ei scoțieni, stadiul avansat al tratativelor. Ea îl convoacă imediat pe ambasadorul scoțian, căruia îi declară energic că acceptarea de către Maria Stuart a vreuneia din cererile în căsătorie primite, ar fi interpretată la Londra drept un gest fățiș de ostilitate față de Anglia. Pe de altă parte, acestui avertisment categoric îi adaugă o prea tandră scrisoare către scumpa ei verișoară, pe care, în termenii cei mai afectuoși cu putință, o sfătuiește să respingă propunerile matrimoniale care i s-au făcut și să nu se încreadă decît în singura ființă ce-i vrea cu adevărat binele, adică în ea, toți ceilalți nefiind altceva decît niște fățarnici amăgitori care-i pro-

mit marea cu sarea și toate bogățiile pămîntului pentru a o pierde. Că ea, Elisabeta, ar privi cu simpatie și bunăvoință căsătoria ei cu un prinț protestant cum ar fi regele Danemarcei sau ducele de Ferrara — cu alte cuvinte cu vreunul din suveranii sau principii cei mai neînsemnați ai Europei — dar că cea mai bună alegere ar face-o scumpa și buna ei soră dacă s-ar mărita „acasă", luîndu-și drept soț vreun nobil scoțian sau englez. Astfel și-ar asigura pentru totdeauna ajutorul ei neprecupețit și nemărginita ei dragoste. Acest joc al Elisabetei — *foul play*[1] — pune un văl prea străveziu peste intenția deloc onorabilă a reginei-fecioare de a-și abate rivala de la un mariaj norocos, de a-i strica socotelile cu alte cuvinte. Dar, bună jucătoare, cu mînă sigură, Maria Stuart prinde mingea din zbor și-o aruncă pe dată înapoi. Firea aceasta aprinsă, cu replica promptă pe buze, nici nu putea să rămînă datoare cu un răspuns. Adevărul este că nici prin gînd nu-i trecea să acorde sau să recunoască Elisabetei vreun drept de amestec în afacerile ei matrimoniale ; însă, cum tratativele cu nehotărîtul Don Carlos trenau în momentul acela, Maria Stuart îi scrie Elisabetei o scrisoare care poate constitui modelul cel mai desăvîrșit de ipocrizie și de perfidie. Începe prin a-i adresa mulțumirile cele mai plecate, recunoștința cea mai fierbinte pentru grija ce-o poartă intereselor ei. Pentru nimic în lume — o asigură ea — nu va schița nici cel mai mărunt gest care să contrarieze o atît de scumpă și prețioasă prietenie ca cea cu care o onorează suverana Angliei. De aceea, ferm hotărîtă de a nu-i ieși din cuvînt, așteaptă de la buna ei soră să-i indice pe care pretendenți îi poate lua în considerare și pe care nu. Supunerea ei este de-a dreptul înduioșătoare, modestia și docilitatea

---

[1] Joc murdar. (Engl.) (N. tr.)

ei desăvîrșite, numai că, printre sublimele declarații se insinuează naiv și timid o simplă întrebare, ce-i drept cam jenantă, referitoare la punctul acela nevralgic, mereu vulnerabil dintre ele — dreptul ei de succesiune.

Într-o exprimare mai limpede lucrurile s-ar traduce astfel : „Sînt de acord să-ți fac pe plac și să nu mă mărit cu un bărbat care prin rangul lui mi-ar oferi o situație superioară ție ; acum e rîndul tău să-mi dai o recompensă pentru supunerea mea, deci : ce este cu dreptul meu de succesiune ?“

Şi astfel iată-le ajunse din nou în punctul mort al discuțiilor dintre ele. Căci ori de cîte ori trebuie să ia o hotărîre răspicată, să dea un răspuns ferm în privința acestui subiect, Elisabeta nu face altceva decît să bîiguie în vag, să se eschiveze și să lase în cele din urmă lucrurile așa cum erau. Și de data aceasta ea găsește cu cale să înlocuiască răspunsul cu vorbe dulci, dar goale, înșirate fără nici o acoperire pe pagini întregi : că nu dorește decît binele surorii sale, că nu vrea decît să-i apere interesele celei pe care o consideră ca pe o fiică și așa mai departe ; prea multe asigurări, dar nici una care angajează și obligă.

Toată această discuție, care nu are alt scop decît de a ocoli răspunsul adevărat, seamănă cu tocmeala lungă, șireată a doi negutători din Levant care încearcă, cu exasperantă încetineală și stăruință, să obțină un cît de mic avantaj, nădăjduind fiecare că celălalt își va pierde răbdarea și va ceda primul.

Toată această corespondență nesfîrșită care a consumat imense cantități de hîrtie, toată această interminabilă discuție s-ar fi putut rezuma — cinstit vorbind — în două fraze repetate și reluate la infinit : „Mărită-te cu acela pe care ți-l aleg eu și te numesc succesoarea mea“, spune Elisabeta ; „Numește-mă succesoarea ta și mă mărit cu

cel pe care mi-l alegi tu", răspunde Maria Stuart. Nici una însă nu se poate decide să rupă cercul acesta vicios și să facă primul pas, pentru că în amîndouă sălășluiește intenția identică de a se trage pe sfoară.

Doi ani se vor complace cele două rivale în aceste tergiversări matrimoniale, complicate în plus de problema succesiunii. Adevărul este că împrejurările însăși le sînt favorabile pentru o atare tărăgăneală. Elisabeta nu urmărește în fond decît să întîrzie cît mai mult căsătoria dușmancei. Maria Stuart se prinde în joc pentru că în realitate tratativele de căsătorie înaintează — independent de voința ei — deosebit de încet, avîndu-l ca partener pe Filip al II-lea, Cunctatorul. Această întîrziere îi oferă Mariei Stuart răgazul să joace rolul ființei supuse față de suverana Angliei. Cînd însă tratativele eșuează, ea își pierde dintr-o dată răbdarea și curmă brusc jocul, somînd-o în mod brutal pe „prea iubita soră" să se decidă și să se pronunțe pe dată, care este numele celui pe care-l consideră potrivit ca soț pentru regina Scoției. Situație cum nu se poate mai neplăcută pentru Elisabeta ; căci nimic nu-i vine mai greu acestei suverane decît să rostească o hotărîre răspicată, să decidă definitiv și urgent în vreo problemă. Cu atît mai mult cu cît a apucat, în vasta corespondență oficială dintre ele, să facă nenumărate aluzii, unele mai străvezii decît altele, pe care însă regina cît și Curtea scoțiană se prefac a nu le fi înțeles și pretind, în locul echivocului de pînă acum, un simplu nume. Strînsă cu ușa, Elisabeta nu se mai poate refugia în spatele aluziilor, nu se mai poate menține în vag și se vede silită — lucru atît de odios ei — să rostească, scrîșnit e drept, numele celui pe care i l-a hărăzit : Robert Dudley.

Gest mai uluitor nici că se putea concepe chiar și pentru campioana gesturilor uluitoare, care a fost, de-a lungul carierei ei, Elisabeta. Toată acea comedie diplomatică ce-o jucaseră cele două femei pare a se transforma acum într-o farsă lipsită de gust. Propunerea Elisabetei conține în ea o dublă și nemaipomenită insultă, se înfățișează ca o cumplită batjocură.

În primul rînd pentru că ce altceva decît o insultă poate fi considerat faptul de a propune ca soț unei suverane, și încă uneia atît de vanitoase, care n-a uitat că este văduva regelui Franței, pe un gentilom mărunt lipsit de noblețe, un simplu supus — inferior ca rang și ca descendență — al celei mai înverșunate rivale? În al doilea rînd, pentru că nu mai constituia un secret pentru nimeni, sau, altfel spus, pentru că întreaga Europă era inițiată în marea taină a amorului clandestin dintre Elisabeta și Robert Dudley, supranumit „camaradul de joc erotic al reginei“. Iată așadar că Elisabeta oferă drept soț reginei scoțiene — așa cum ar dărui unei slugi o vechitură pe care nu mai ține s-o păstreze — pe cel pe care l-a considerat ani de zile doar amantul ei, incompatibil, prin rangul lui inferior, cu demnitatea de a-i deveni soț. Se pare că la un moment dat, veșnic nehotărîtă, Elisabeta se decisese totuși să-l ia de bărbat, dar tocmai atunci o crimă odioasă vine să-i compromită definitiv reputația în ochii lumii : soția lui, Amy Robsart, este găsită asasinată în împrejurări rămase misterioase. Elisabeta, pentru a nu atrage asupra ei vreo bănuială de complicitate, renunță pe loc la îndoielnicul și puțin probabilul proiect de căsătorie cu acest bărbat. Deși de două ori compromis — prin monstruoasa crimă, de care pare a nu fi fost străin, cît și prin raporturile neoficiale cu regina — Robert Dudley este oferit ca cel mai potrivit soț pentru suverana Scoției.

Nu va fi nicicînd pe deplin limpede ce urmărea Elisabeta prin această atît de extravagantă alegere, care erau gîndurile și intențiile unei femei atît de imprevizibile, atît de puțin stăpînă pe dorințele și impulsurile ei, atît de labilă în tot ce ține de reacțiile ei intime. Cine și-ar asuma răspunderea să presupună un anume sentiment, sau o anume intenție atîta vreme cît este vorba de un temperament atît de complicat, de instabil ?

Poate că din tandre sentimente față de amantul, pe care nu cutează să-l ia de bărbat, intenționează să-i transmită, prin căsătoria propusă, propriul ei regat ; poate nu este altceva decît încercarea de a se elibera de o prezență devenită incomodă și plicticoasă ; poate și-a făcut socoteală că numai astfel, prin intermediul acestui prieten atît de credincios ei, o va putea supraveghea și domina veșnic pe primejdioasa rivală ; poate nu este decît un capriciu de îndrăgostită pe care demonul o împinge să pună la încercare fidelitatea iubitului ; poate concepuse un soi de căsătorie în trei, clasicul triunghi care să împace și urile și iubirile ; sau poate n-a făcut altceva decît să aleagă cea mai nebunească propunere pentru a o sili pe dușmanca ei s-o refuze și astfel să se pună în situația de a suporta consecințele unui atare gest. Oricare din aceste variante este la fel de posibilă. Dar cea mai probabilă este aceea că Elisabeta s-a cunoscut și s-a înțeles prea puțin pe ea însăși, a fost prea puțin conștientă de mobilul impulsurilor ei ca și de propriile-i reacții ulterioare. Este greu de presupus cum ar fi reacționat ea în cazul în care Maria Stuart ar fi acceptat cu adevărat propunerea. N-ar fi fost cîtuși de puțin exclus ca în fața acestei situații să se răzgîndească brusc și să-i impună lui Dudley să refuze el această căsătorie, pentru a adăuga astfel, la batjocura propunerii, rușinea refuzului.

Maria Stuart primește oferta Elisabetei ca pe o cumplită blasfemie. Primul ei impuls — sub imperiul furiei — este acela de a-și exprima, în cuvinte sarcastice, neîncrederea în seriozitatea cu care poate fi sfătuită ea, regină prin grația divină, să se căsătorească cu un bărbat care n-are alt titlu sau rang decît acela de „lord Robert". Dar, chibzuind puțin, își reprimă primul impuls și se hotărăște să răspundă amabil, rezervîndu-și răfuiala pentru această jignire pe mai tîrziu, cînd — socotește ea — ca soție și moștenitoare a tronului spaniol sau francez îi va putea cere socoteală dușmancei cu o mai mare autoritate. În înfruntarea aceasta perfidă se face uz de arme identice : o lovitură neloială este parată cu aceeași neloialitate ; la insulta atît de insolentă a Elisabetei, Maria Stuart răspunde cu o politețe nu mai puțin insolentă. Departe de a refuza oferta de căsătorie cu Robert Dudley, regina Scoției o primește ca pe o propunere foarte serioasă, ba mai mult chiar, îl trimite de îndată, în misiune oficială la Londra pentru a perfecta tratativele, pe sir James Melville. Acesta duce în buzunarul său secret însărcinarea de a încurca firele acestui ghem de minciună și fățărnicie în așa fel încît nimeni să nu le mai poată descurca vreodată.

Melville se va dovedi mai mult decît un curtean devotat Mariei Stuart, mai mult decît un diplomat dibaci și onest. El își va servi suverana cu o rară și nobilă calitate : arta de a pune pe hîrtie, de a conserva și dărui posterității un document viu, de o admirabilă plasticitate și expresivitate, asupra personalității Elisabetei, de a imortaliza un excelent act de comedie istorică. Condeiul pe care-l ține în mînă, ajutat de un ochi necruțător și de o memorie neiertătoare, va face din el un adversar mai

periculos pentru Elisabeta decît toți politicienii și diplomații Mariei Stuart.

În fața unui bărbat atît de distins și cultivat, a unui spirit superior format îndelungă vreme la Curtea franceză și la cea germană, cochetăria și vanitatea feminină nemăsurată a Elisabetei se dau în vileag și-i joacă un renghi de neuitat. În loc să-și urmărească interesele sale politice pe lîngă ambasadorul reginei scoțiene, această suverană, atît de complexată ca femeie, nu găsește altceva mai bun de făcut decît să încerce să-l cucerească cu grațiile ei, să i se impună și să-l convingă de irezistibilul ei farmec feminin. Se împăunează în fața lui cu toaletele cele mai somptuoase — după moarte garderoba ei s-a cifrat la trei mii de rochii — cu talentele cele mai epatante, cu cunoștințele și cultura cea mai ostentativ afișată. Moda engleză, cea italiană și cea franceză își dau deopotrivă osteneala de a împodobi persoana Elisabetei spre a încînta privirea ambasadorului, conversația de zile mari a reginei purtată cînd în latină, cînd în franceză sau italiană, face toate eforturile de a-i delecta spiritul și de a-i forța admirația. Dar toate laudele lui — de circumstanță, firește — nu izbutesc s-o mulțumească și s-o astîmpere. Nu i se pare suficient ca el s-o considere deosebit de frumoasă, de inteligentă, de cultă. În competiția ei cu marea rivală, ceea ce dorește ea să obțină este un calificativ care s-o situeze, ca femeie, deasupra Mariei Stuart. Inima ei vanitoasă tremură să-l convingă și să-l determine să declare textual că farmecul ei îl întrece cu mult pe al reginei sale ; că e *mai* frumoasă, *mai* inteligentă, *mai* cultă decît Maria Stuart. Jocul ei îl amintește pe acela din povestea : „Oglindă, oglinjoară, cine-i mai frumoasă în țară". Își expune coafura, savant construită din bucle de un blond roșcat, și se interesează dacă părul Mariei Stuart este mai

frumos. Penibilă întrebare pentru o regină, penibilă situație pentru trimisul unei alte regine. Dar istețimea lui Melville își amintește pe dată de înțelepciunea lui Solomon și declară că Elisabeta este neîntrecută... în Anglia, după cum Maria Stuart este neîntrecută în Scoția. Numai că nu de asemenea răspunsuri înțelepte și măsurate are nevoie Elisabeta. Ea se încrîncenează deci să-l facă să-și piardă măsura : dansează, cîntă la lăută și clavecin, din ce în ce mai exaltată. Iar șiretul Melville, care nu scapă nici o clipă din vedere motivul real pentru care se află acolo, îi face în cele din urmă pe plac și, cu un talent actoricesc desăvîrșit, are aerul că este înfrînt și răpus de farmecele Elisabetei și silit să abandoneze tot tactul lui politic pentru a recunoaște că suverana Angliei are o piele mai albă, că dansează mai elegant și cîntă mai bine la clavecin decît regina lui. În focul acestei competiții prostești Elisabeta a uitat cu totul de afacerea politică pe care se ambiționase s-o încheie. Cînd, cu toate precauțiile, Melville o aduce în discuție, Elisabeta întrece măsura în comedia fățarnică pe care o joacă și asta sub privirea cea mai ascuțită și pătrunzătoare pe care o avea pe atunci Europa. Scoate dintr-un scrin o miniatură ce-o reprezintă pe Maria Stuart și sărută, cu înfocată dragoste, portretul ei, spunînd că bucuria ei ar fi fără seamăn dacă ar avea prilejul — pe care, în paranteză fie spus, s-a străduit din răsputeri toată viața să nu-l aibă — de a se întîlni și a o cunoaște personal pe iubita ei soră, că fericirea Mariei Stuart este fericirea ei, și așa mai departe. Ca urmare a acestei prea înduioșătoare scene, Melville lipsit de orice urmă de sentimentalism raportează la Edinburgh că Elisabeta a manifestat o atitudine fățarnică și că s-a comportat fără pic de sinceritate și de reală bunăvoință. În chestiunea matrimonială a Mariei Stuart, Melville,

întrebat direct, știe să dea răspunsuri ample și frumoase fără a răspunde în fond nimic, ocolind o atitudine fățișă. Eschivările și rezervele lui provoacă insistențele Elisabetei. Iată cum îi înfățișează ea situația : „Lordul Robert este prietenul meu, omul cel mai apropiat pe care-l iubesc ca pe fratele meu. Dacă n-aș fi decis să nu mă căsătoresc niciodată, l-aș fi luat eu de bărbat. Pentru că doresc fericirea surorii mele am făcut această alegere pentru ea ; cu ea doresc să împartă lordul Robert succesiunea mea căci nu cunosc alta mai demnă și mai potrivită pentru această cinste. Și pentru ca sora mea să nu-l socotească inferior ei ca rang îl voi investi, în vederea acestei căsătorii, cu titlul de conte de Leicester și baron de Denbigh". Lucru pe care-l va face într-adevăr ; ceremonia este organizată și celebrată cu fastul cel mai solemn. În prezența întregii Curți, lordul Robert îngenunchează la picioarele suveranei și amicei sale, care îi așază pe frunte, cu tot patetismul momentului coroana de conte. Din păcate însă solemnității pe care dorește să o impună regina i se adaugă duioșia prost plasată a iubitei care nu se poate stăpîni să nu mîngîie cu tandrețe părul amantului, spre deplina înveselire a asistenței. Nimeni nu se amuză mai copios la această ceremonie decît Melville, amuzament pe care îl va împărtăși cu generozitate stăpînei lui, în raportul trimis.

Dar nu pentru a se amuza, nici pentru a scrie cronica unei bufonerii regale se află Melville la Londra, cu atît mai mult cu cît în această farsă cu *qui-pro-quo* își are și el rolul său bine stabilit. Dacă programul oficial al călătoriei sale era să discute cu Elisabeta despre mariajul Mariei Stuart cu proaspătul conte de Leicester, cel neoficial cuprindea două puncte care trebuiau ferite cu

grijă de ochii și urechile suveranei engleze. Primul : să obțină un răspuns grabnic și definitiv din partea ambasadorului spaniol care să precizeze o dată pentru totdeauna atitudinea nehotărîtului Don Carlos, căci Maria Stuart nu mai este dispusă să-i accepte tergiversările. Al doilea : să stabilească un contact cu un pretendent menținut pînă acum pe o linie secundară — Henry Darnley.

Henry Darnley nu este nici rege, nici prinț ; tatăl său, Earl of Lennox, fusese exilat din Scoția, ca adversar al familiei Stuart, iar averile sale fuseseră confiscate. Tînărul acesta însă, pe care Maria Stuart îl are în vedere, deși îl ține în rezervă pentru cazul cînd alte proiecte mai ambițioase ar eșua, are de partea lui cîteva atuuri serioase : a moștenit, pe linie maternă, sîngele regesc al Tudorilor ; este primul *„prince de sang"* la Curtea engleză ca strănepot al lui Henric al VII-lea și deci corespunde ca rang mariajului cu o suverană ; și, în sfîrșit, este catolic. Așadar, tînărul de optsprezece ani, Henry Darnley, ocupă în jocul acesta matrimonial locul patru sau cinci pe lista eventualilor pretendenți demni de a fi luați în considerare. Acesta și nu altul este motivul pentru care Melville, cu prudență și tact, fără a promite ceva sau a se angaja în vreun fel, se întreține adesea, în plăcute și vagi conversații, cu Margareta Lennox, ambițioasa mamă a eventualului candidat, la nevoie.

Partenerii acestei veritabile comedii, care se joacă pe scena istoriei, trișează cu toții fără scrupule, dar, pentru a face și mai savuros comicul situației lor, privesc totodată pe furiș unul în cărțile celuilalt, astfel că au doar aerul că se lasă înșelați și că înșeală la rîndul lor. Elisabeta nu are naivitatea să-și închipuie că Melville

a venit la Londra spre a-i adresa complimente curtenitoare pentru măiestria ei de clavecinistă sau pentru a admira reflexele arămii ale pletelor ei. Este conștientă că, cu toată rezerva politicoasă cu care a fost întîmpinată, propunerea de a-l lua de soț pe amantul ei este departe de a o entuziasma pe Maria Stuart, după cum nu se poate să nu-i fi ajuns la ureche — mulțumită spionilor ei — cîte ceva despre convorbirile repetate dintre trimisul Scoției și lady Lennox. Dovada că e așa o constituie faptul că în timpul ceremoniei de investire cu titlul de conte al lordului Robert, cînd primul prinț al Curții, tînărul Darnley îi prezintă sabia, Elisabeta se întoarce spre Melville și-l atacă direct, într-un așa-zis elan de sinceritate: „Sînt informată că-l preferați pe acest filfizon". Dacă Melville n-ar fi fost ceea ce era de fapt, ci doar un diplomat oarecare poate că o asemenea lovitură ar fi nimerit în plin și Elisabeta ar fi izbutit să-l facă să se trădeze. Cu un partener atît de abil însă ca trimisul scoțian, care știa să-și păstreze sîngele rece și să mintă cu naturalețe într-un moment delicat, încercarea dă greș. Melville replică: „Mă îndoiesc că o femeie de gust, o doamnă cu adevărat distinsă și spirituală poate aprecia la un bărbat această frumusețe imberbă, această siluetă zveltă laolaltă cu toate acele virtuți care sînt îndeobște atribute ale farmecului feminin"; și își susține declarația printr-o undă de dispreț care se răspîndește pe inteligenta lui figură.

Izbutește oare s-o amăgească? Îi spulberă cu adevărat suspiciunea, sau pur și simplu Elisabeta, după ce a privit în cărțile partenerului, acceptă cacialmaua, urmărind cine știe ce planuri ascunse? Fapt este că lordul Lennox obține curînd aprobarea de reîntoarcere în Scoția și, mai

tîrziu, în ianuarie 1665, Darnley însuși îl urmează. Să se fi lăsat oare Elisabeta trasă pe sfoară în această istorie, să fi fost din partea ei o slăbiciune sau o șiretenie? Și mai ciudat, mai de neînțeles pare faptul că aceasta s-a petrecut în urma intervenției pe lîngă regină a contelui Leicester. Și el, și celelalte personaje ale acestei comedii, vor juca un rol dublu : pe de o parte pretendent din ordinul Elisabetei la mîna Mariei Stuart, pe de alta uneltind pe furiș și manevrînd sforile astfel încît să se sustragă, fără a-și contraria prietena și suverana, acestui aranjament matrimonial.

Odată cu venirea lui Darnley în Scoția această farsă istorică urma să-și reprezinte cine mai știe al cîtelea act al său. Întîmplarea însă pune capăt brusc întregii bufonerii și, printr-o adevărată lovitură de trăsnet încheie, într-un mod cu totul neașteptat, capitolul acesta deopotrivă penibil și hazliu al marelui tîrg politico-matrimonial.

Fiindcă în ziua aceea de iarnă, cînd Darnley a sosit în Scoția, i-a fost dat politicii să se ciocnească de o altă forță umană, eternă și atotbiruitoare.

Maria Stuart, pînă atunci fiică de rege, logodnică de rege, soție și văduvă de rege, ea însăși regină, scutură, cu o smucitură, de pe umerii ei mantia prea multor demnități, ca un cal nărăvaș o povară stingheritoare, pentru a rămîne nimic altceva decît o femeie liberă să întîmpine ceea ce sufletul ei aștepta de mult.

Odată trezită la viață din îndelungata-i somnolență, femeia aceasta nu va mai auzi alt glas decît pe acela al sîngelui ei, nu se va mai poticni de nici o opreliște pusă în calea dorințelor ei. Din acest moment va începe adevărata poveste a vieții ei : nu a reginei, ci a femeii.

A DOUA CĂSĂTORIE

(1565)

De fapt deznodămîntul acesta, care părea atît de neașteptat, de uluitor, nu este altceva decît unul din evenimentele cele mai simple, cele mai frecvente ale vieții : o femeie se îndrăgostește de un bărbat. Nimic din ceea ce este natural nu poate fi înăbușit multă vreme. Maria Stuart împlinea, în această nouă etapă a existenței, douăzeci și trei de ani și descoperea pentru întîia dată că în trupul ei tînăr clocotește un sînge fierbinte, o mare poftă de viață, de bucurie. Lăsase în urmă cei patru ani de văduvie, ani triști, de-a lungul cărora viața ei se orînduise într-o deplină austeritate, în care nici un eveniment nu venise să tulbure pacea sufletului ei, în care nu i se putea reproșa nimic. Dar cum toate lucrurile au un sfîrșit, iată că vremea austerității trecuse și că în această tînără regină, femeia începe să-și ceară tot mai impetuos dreptul ei suprem : acela de a iubi și de a fi iubită.

Ceea ce este cu adevărat neobișnuit și uluitor în această istorie este faptul că cel care aprinde un asemenea sentiment profund și răscolitor în inima femeii, nu este altul decît candidatul oficial, pe care jocul politico-matrimonial îl desemnase ca pretendent la mîna reginei : tînărul Darnley, trimis de mama lui cu un scop precis în Scoția la începutul lunii februarie 1565. Cei doi, prințul și regina nu se vedeau atunci pentru prima oară. Cu patru ani în urmă — băiatul avea pe atunci cincisprezece ani — călătorise în Franța și venise să-i prezinte condoleanțe în numele lady-ei Lennox, tinerei îndoliate după soțul ei, suveranul francez, în trista ei cameră de „doliu alb".

Adolescentul de atunci însă a crescut și s-a transformat într-un tînăr înalt, puternic, cu minunate plete aurii împodobind un chip angelic, proaspăt și fraged, de o frumusețe efeminată, ce-și ațintește asupra lumii înconjurătoare privirea dezarmată, șovăitoare a imenșilor lui ochi rotunzi, strălucitori și limpezi. *„Il n'est possible de voir un plus beau prince“* [1], după cum scrie Mauvissière. Iar tînăra regină îl numește de la început *„the lustiest and bestproportioned long man“* [2].

Un temperament atît de impetuos și de fremătător ca al Mariei Stuart nici nu putea să rămînă rece în fața unei asemenea frumuseți, iar sufletul ei visător, veșnic făuritor de iluzii, nu va șovăi să-l aureoleze pe seducătorul cavaler, să-l investească cu acele calități pe care ar fi dorit să le afle la el. Pentru că Maria Stuart aparține unei categorii distincte de oameni, care nu vor cu nici un chip să vadă realitatea, să pătrundă dincolo de aparența înșelătoare a lucrurilor, care se închid într-un univers propriu, făurit din iluzii, pe care-i pîndesc dezamăgirile la fiecare cotitură a drumului și care nu învață niciodată nimic de la viață. În înflăcărarea ei, repede transformată în vîlvătaie, pentru frumosul Darnley, ea n-are ochi să vadă ce se ascunde sub o atît de încîntătoare înfățișare. Admiră curtenia aleasă a prințului, fără să sesizeze lipsa de profunzime a sentimentelor lui ; trupul lui mușchiulos nu și lipsa de vlagă, de reală forță bărbătească ce n-ar fi scăpat unei priviri mai pătrunzătoare ; ușurința în a se face agreabil, nu și superficialitatea unei minți în care nu sălășluiește o adevărată cultură.

La Curtea ei, Curte de gentilomi aspri și cam necioplíți, apariția unui tînăr atît de strălucitor, care dan-

[1] Este imposibil să vezi un prinț mai frumos. (Fr.) (N. tr.)
[2] Cel mai robust și bine proporționat bărbat înalt. (Engl.) (N. tr.)

sează cu atîta grație, călărește cu atîta eleganță, ascultă cu plăcere muzică, discută galant și curtenitor, răspîndește în jur veselie și voie bună, ba chiar improvizează mici versuri ocazionale, nu putea să nu întrunească toate simpatiile și în primul rînd pe ale reginei, atît de simțitoare și de receptivă cînd e vorba de înclinații artistice. Prezența lui aduce o adiere de voioșie și de tinerețe în anturajul unei Curți posace: regina găsește în el un camarad agreabil pentru dans și vînătoare, pentru jocurile și artele ei, iar ceilalți curteni îl privesc cu prietenie, cu atît mai mult cu cît, urmînd povețele inteligentei și abilei lui mame, tînărul prinț se comportă cu o amabilitate și modestie exemplare. Curînd, tot Edinburghul este de partea lui, oriunde apare este primit cu entuziasm, iar Randolph, observatorul Elisabetei, este nevoit să-i raporteze la Londra că tînărul Darnley a devenit, la Curtea rivalei, *„well liked for his personage“*[1]. Într-adevăr, acesta desfășoară o adevărată campanie de cucerire a spiritelor, cu o inteligență subtilă ce-o depășește pe cea care i s-ar putea atribui. Leagă o strînsă prietenie cu noul secretar particular al reginei, care este totodată și omul de încredere al Contra-Reformei, David Rizzio. Sînt nedespărțiți ziua, la jocurile și întrecerile cavalerești, iar noaptea dorm împreună în același pat. Dar odată asigurată astfel alianța cu partidul catolic, are grijă să nu-i neglijeze sau ofenseze nici pe protestanți. Îl măgulește pe Moray — regentul reformat, ba chiar îl însoțește la slujba religioasă și asistă la predica lui John Knox, care pare să-l impresioneze profund. Apoi, ca un virtuos echilibrist, dejunează la ambasadorul englez unde se întrece în a proslăvi bunătatea Elisabetei. Iar seara îl găsește, firește, în salonul reginei, dansînd și înveselindu-le pe

[1] Cel mai agreat personaj. (Engl.) (N. tr.)

cele patru Marii. Iată așadar că tînărul acesta frumos, cu o statură impunătoare, nu prea inteligent, în schimb bine instruit, se pricepe să-și aranjeze de minune treburile și la această amplă acțiune de cucerire a tuturor simpatiilor îi dă o mînă de ajutor însăși mediocritatea ființei lui. Cea mai înflăcărată de admirație pentru băiețașul acesta de nouăsprezece ani, ferches și cam prostuț se arată însă distinsa regină, cea curtată de regii și prinții unei Europe întregi. Sentimentul ei izbucnește cu întreaga capacitate a unui suflet care nu și-a irosit forțele în aventuri mărunte, nu s-a risipit prematur în jocuri amoroase, dimpotrivă, și-a conservat toate resursele spre a le concentra și revărsa acum asupra lui Darnley. Căsătoria prea timpurie cu Francisc al II-lea, nu fusese altceva decît o camaraderie între doi copii și nu presupunea nicidecum o adevărată viață conjugală, iar în toți anii următori sufletul ei abia se formase și se trezise la viață. Și iată că în existența ei, atît de pustie pînă acum, apare, în sfîrșit, un bărbat : tînăr, frumos, viguros, de rang înalt, într-un cuvînt un bărbat asupra căruia poate revărsa fără rezerve prinosul feminității ei, zăgăzuite ani îndelungați. Este deci cît se poate de explicabil că ea confundă acest prim elan cu marea dragoste și că-l consideră pe primul bărbat care-i iese în cale alesul inimii ei, cel de care-i este sortit să-și lege existența întreagă. O matură și prudentă înțelepciune ar fi îndemnat-o, fără îndoială, să nu se pripească, să lase timpul să limpezească lucrurile, să se verifice în primul rînd pe ea și pasiunea ei, în al doilea rînd să se încredințeze de valoarea omului căruia vrea să i se încredințeze. Dar a-i pretinde unei tinere femei îndrăgostite maturitate și înțelepciune este ca și cum ai pretinde soarelui să strălucească în puterea nopții. Și apoi ce fel de pasiune este aceea care se conduce după legile

logicii și ale rațiunii ? În toată această istorie nevîrstnicul și vanitosul, dar frumosul Darnley nu are alt merit decît acela de a fi înfățișat la timp un fizic agreabil și atrăgător unei femei, superioare lui ca spirit și inteligență, dar a cărei inimă nu așteaptă altceva decît să-l copleșească cu tumultul iubirii ei. Ce preț mai pot avea acum pentru ea, cînd miracolul unui asemenea sentiment o cuprinde în vîlvătaia lui, coroana Angliei, a Franței sau Spaniei, jocul nebunesc și perfid cu Elisabeta sau tratativele exasperante cu plicticosul și indolentul de la Madrid ? Toată vanitatea aceea stearpă dispare ca prin farmec din inima ei, fiindcă alături de ea se află un bărbat strălucitor de tinerețe și prospețime, cu buze roșii și senzuale care-i promit toate voluptățile lumii, cu fermecătorii lui ochi de copil prostuț și cu tandrețea care emană din el prin toți porii ființei lui. Impetuoasa și nerăbdătoarea fiică a Stuarților întinde mîna și dorește să-și însușească pe loc, fără nici o clipă de întîrziere, minunea aceasta vie, să-i aparțină, să se unească cu ea într-o singură ființă. Dorința ei nu suportă amînare în fericita tulburare a simțurilor și a judecății care a cuprins-o.

Un singur confident inițiat în taina reginei exista la Curte și acesta era David Rizzio, omul direct interesat în a conduce cu îndemînare corabia îndrăgostiților spre limanul Citerei. Ca om de încredere al Papei și al Contra-Reformei el vede în căsătoria Mariei Stuart cu un prinț catolic, un mijloc sigur de consolidare a supremației religiei și partidului său în Scoția și strădaniile sale neobosite în a mijloci și grăbi mariajul se datoresc nu atît interesului pe care-l poartă suveranei lui cît atingerii cît mai grabnice a țelurilor sale politice. Mai înainte ca Moray și Maitland, adevărații conducători ai statului, să prindă de veste, el se grăbește să scrie Papei pentru a obține dispensa necesară căsătoriei, întrucît Maria Stuart

și Darnley sînt rude de gradul al patrulea. Tot el este cel care are prudența de a-l consulta în taină pe Filip al II-lea dacă s-ar putea conta pe ajutorul lui în cazul cînd Elisabeta s-ar opune căsătoriei. Zelosul Rizzio lucrează neobosit, zi și noapte, la reușita acestui proiect prin care speră să obțină în primul rînd o situație strălucită pentru sine și în al doilea rînd triumful cauzei catolice. Dar oricît de mare i-ar fi zelul, oricît de grăbit s-ar dovedi el în perfectarea căsătoriei, graba nerăbdătoarei regine o întrece cu mult pe a sa. Îndrăgostitei i se pare că demersurile decurg exasperant de încet, că devotatul ei secretar este din cale-afară de pedant și de prudent. Ea nu este dispusă să aștepte săptămîni întregi pînă ce scrisorile vor ajunge la destinație, și alte săptămîni pînă ce răspunsurile vor străbate țările și mările cu încetineală de melc. Dispensa „Sfîntului Scaun“ i se pare, nici mai mult nici mai puțin decît o hîrtie derizorie și socotește că este ridicol să pună zăbală înfriguratei ei dorinți numai pentru a aștepta sosirea unei aprobări, de a cărei obținere nu se îndoiește, dealtfel, nici o clipă. În fața unei asemenea imperioase hotărîri, care nu admite contrazicere, care nu cunoaște temperare, ingeniosul Rizzio găsește o cale de a-i face pe plac stăpînei : un preot catolic este adus în mare grabă și strictă taină pentru a celebra un soi de căsătorie secretă, o avancăsătorie, respectînd însă toate canoanele religioase, sau măcar o logodnă (în istoria atît de zbuciumată și de romanțată a vieții Mariei Stuart, cu greu se poate deosebi azi legenda de realitate), care să poată fi considerată o consfințire a unei legături legitime chiar dacă încă neoficiale. Singurul martor, în afară de preot, la acest legămînt între cei doi îndrăgostiți este nelipsitul și indispensabilul Rizzio, care intonează *„Laudato sia Dio“*, după care nici o forță de pe pămînt și din cer nu va mai

putea *„disturbare le nozze"*.[1] Așadar, înainte ca cei de la Curte să vadă în Darnley un candidat serios și cu sorți de izbîndă siguri la mîna Mariei Stuart, el și devenise soțul și stăpînul ei.

Dacă taina acestei *„matrimonia segreto"* ar fi depins de discreția singurilor martori, Rizzio și preotul catolic, fără îndoială că secretul ar fi rămas pentru totdeauna secret. Dar după cum și cel mai perfect camuflat foc nu se poate să nu scoată fum, tot astfel o iubire nu poate rămîne multă vreme ascunsă. De la un timp purtarea reginei și a prințului începe să bată la ochi celor de la Curte și îndrăgostiții devin curînd obiectul observației lor atente. Multe gesturi și atitudini, nu tocmai conforme cu eticheta, care se petrec între cei doi, dau de gîndit anturajului reginei. La acestea se mai adaugă faptul că tînărul oaspete îmbolnăvindu-se de pojar — boală puțin obișnuită pentru un logodnic — este îngrijit cu un devotament înduioșător de către ruda lui de gradul al patrulea, care nu se mai clintește, zi și noapte, de lîngă patul său. Odată însănătoșit, cei doi rămîn în continuare nedespărțiți. Primul care se dezmeticește este Moray. Lui îi fuseseră încredințate proiectele și tratativele matrimoniale ale surorii lui vitrege și se ocupase de ele cu un zel datorat deopotrivă bună-credinței firii lui loiale cît și intereselor sale personale. Deși protestant, înfocat partizan al Reformei, el încurajase căsătoria reginei cu ctitorul suprem al catolicismului, cu Habsburgul de ramură spaniolă de la Madrid, căci Madridul se află prea departe de Holyrood ca să poată reprezenta o serioasă primejdie pentru planurile lui de guvernare a Scoției ca rege neîncoronat. Căsătoria cu Darnley însă îi periclitează toate interesele.

[1] Conturba nunta. (It.) (N. tr.)

El se dovedește suficient de lucid ca să înțeleagă pe dată care vor fi consecințele acestei căsătorii pentru politica sa. În primul rînd flerul lui politic îi spune că, odată ajuns soțul unei regine, băiatul acesta vanitos și cam prostuț se va ambiționa cu orice chip să împartă cu ea puterea regală, să-și exercite drepturile de stăpîn. Pe de altă parte, nu-i e necunoscută influența de care se bucură secretarul italian asupra perechii regale și discerne în urzelile acestuia intenția agentului papistaș de a înscăuna supremația catolicismului și de a înăbuși Reforma. Astfel că pentru mintea lui clarvăzătoare, căsătoria suveranei cu Darnley însemnează sfîrșitul guvernării lui în Scoția și începutul unei dominații străine. El este nu numai un ambițios pe plan personal, dar și un devotat al Reformei, iar setea de putere se îmbină în sufletul lui cu credința religioasă și cu grija pentru soarta țării. De aceea el se va ridica, și încă cu toată hotărîrea, cu marea lui energie și autoritate împotriva acestei căsătorii, prevenindu-și stăpîna de consecințele grave pe care le va avea de suportat, consecințe care vor duce la cele mai acute conflicte și care vor abate războiul asupra țării proaspăt pacificate. Dar cum cuvintele lui rămîn fără ecou, el părăsește îndîrjit Curtea regală.

Și cel de al doilea conducător al Scoției, Maitland, simte primejdia cu care amenință această căsătorie atît poziția lui personală cît și situația politico-religioasă a Scoției. El întrezărește că pacea regatului e primejduită și se opune cu toată convingerea, ca ministru și ca protestant, înscăunării unui prinț-consort de religie catolică. Cei doi atrag curînd de partea lor întreaga nobilime protestantă a țării. În sfîrșit și Randolf, ambasadorul englez, sesizează primejdia, intră în panică și, alarmat de faptul că nu a deschis ochii la vreme, se grăbește să raporteze Elisabetei situația îngrijorătoare la care s-a ajuns,

punînd-o pe seama unei forțe de fascinație magică pe care frumusețea tînărului ar fi exercitat-o asupra reginei. Dar oricît ar fi de mare îndîrjirea și înverșunarea acestor bărbați din Scoția ea nu cîntărește, adunată la un loc, cît furia sălbatică, violentă, descumpănită și disperată a Elisabetei. Pentru că în tot jocul acesta matrimonial ea se simte cea înșelată, cea rușinos trasă pe sfoară, cea acoperită de ridicol și de batjocură. Ea, care s-a lansat în sute de sforării diplomatice, care și-a pus toată inteligența și iscusința la bătaie pentru a încurca treburile rivalei, care nu s-a dat înapoi de la nici un tertip pentru a-i dejuca socotelile, care a uzat de toată viclenia, fățărnicia, echivocul și minciuna de care era capabilă, trebuie să stea acum la Londra cu brațele încrucișate, acoperită de rușine, și să se uite cum pentru toate ostenelile ei n-a obținut decît batjocură ; să recunoască triumful dușmancei care s-a dovedit mai puternică și mai șireată ; să asiste cum pe sub nasul ei, care se credea supravigilent, s-a strecurat Darnley în tabăra adversă și sub pretextul negocierilor în favoarea favoritului ei, Leicester, adevăratul candidat i-a scăpat printre degete și a fost trimis cu învoirea ei, în casa rivalei.

Sub impulsul unei atît de oarbe furii se repede mai întîi asupra lady-ei Lennox pe care o întemnițează la Tower sub acuzația că este autoarea acestei uneltiri. Nici celelalte măsuri pe care le întreprinde nu sînt mai chibzuite : îl somează pe Darnley, supusul ei, să se întoarcă fără întîrziere în țară ; îl amenință pe tatăl acestuia cu confiscarea averii ; convoacă un consiliu de coroană care, la cererea ei vehementă, declară căsătoria nocivă pentru relațiile pașnice existente între cele două state, mai direct spus, amenință cu războiul. Dar în marea ei dezorientare și deznădejde că s-a lăsat trasă pe sfoară, Elisabeta nu se oprește aici, ci se încurcă din nou în

propriile ițe ale tocmelilor și promisiunilor amăgitoare. Şi, în sfîrșit, se vede silită să recurgă la ultimul argument, să arunce în joc ultima carte : succesiunea, atît de mult negociată, la tronul Angliei.

Cu cea mai mare urgență un trimis personal al reginei părăsește Anglia pentru a duce Mariei Stuart documentul mult rîvnit : suverana Scoției este recunoscută ca moștenitoarea tronului Elisabetei cu condiția să se căsătorească cu Leicester : *„If the Queen of Scots would accept Leicester, the would be accounted and allowed next heir to the crown as though she were her own born daughter"*.

Superbă absurditate diplomatică ! Ceea ce nu putuse obține Maria Stuart printr-o acerbă luptă, la care colaboraseră : tenacitatea, prudența, stăruința, șiretenia, abilitatea și toată inteligența cu care era înzestrată, i se oferă acum pe tavă lesne și de la sine, ca simplă urmare a celei mai nechibzuite și prostești nebunii pe care o săvîrșea.

Atîta doar că întotdeauna concesiile Elisabetei s-au bucurat de marea calitate de a veni prea tîrziu. Ieri încă documentul acesta ar fi fost primit la Edinburg așa cum se cuvine să fie primit un asemenea document de către o politiciană. Astăzi, el este predat în mîna unei îndrăgostite și vorbește o limbă neînțeleasă și indiferentă ei. Ieri încă, marile speranțe și bucurii ale Mariei Stuart erau legate de obținerea acestei hîrtii, marea ei ambiție era de a se vedea moștenitoarea tronului Angliei. Astăzi, speranțele, bucuriile și ambițiile ei se rezumă la a deveni posesoarea băiatului acestuia tînăr cu trup zvelt și chip frumos.

Amenințările, promisiunile și ofertele, avertismentele bine intenționate ale prietenilor — cum ar fi acela al

ducelui de Lorena, unchiul ei, de a renunța la micul *„joli husaudeau“* — judecata limpede sau rațiunea de stat, toate trag în cumpănă prea puțin față de nerăbdarea unei femei îndrăgostite de a se uni cu alesul inimii ei. La demersurile Elisabetei ea răspunde cu o scrisoare ironic inocentă, care nu face altceva decît să toarne gaz peste vîlvătaia dezlănțuită a furiei adversarei : *„Nimic mai surprinzător pentru mine decît nemulțumirea bunei mele surori în fața alegerii pe care ea însăși mi-a sugerat-o și care corespunde întocmai exigențelor ei. Am refuzat — la îndemnul ei — pe toți pretendenții străini și am ales un prinț englez — primul prinț al Angliei — înrudit cu familiile domnitoare ale celor două state“*.

Furia Elisabetei este cu atît mai mare cu cît nu poate replica nimic, pentru că, într-adevăr, Maria Stuart pare a se fi conformat întocmai cerințelor ei, alegînd un nobil englez care i-a fost trimis cu intenții prea puțin limpezi de către însăși suverana Angliei. Și cum, cuprinsă de o adevărată isterie, aceasta nu contenește cu amenințările și cu presiunile, Maria Stuart care și-a pierdut, și ea răbdarea, este nevoită să lase la o parte ironia, maliția și falsa amabilitate și să-i vorbească de data asta deschis, fără menajamente : de ajuns cu vorbele goale și fățarnice cu care a fost purtată și amăgită pînă acum. Și-a ales un soț pe placul ei și, cu asentimentul regatului ei, se va căsători cu el fără să mai țină seamă de dulcegăriile sau amenințările cu care o copleșește Londra. Pregătirile de nuntă decurg în cea mai mare grabă și Darnley este investit, în vederea căsătoriei, cu titlul de duce de Ross. Ambasadorul englez, trimis de Elisabeta în goana calului cu un teanc de proteste, sosește tocmai la timp ca să afle că pînă mai ieri neînsemnatului Henry Darnley, trebuie să i se adreseze astăzi cu toată ceremonia datorată unui rege.

La 29 iulie clopotele Scoției vestesc cununia suveranei. Celebrarea religioasă are loc în capela catolică a familiei din castelul Holyrood. Desăvîrșita actriță care a fost, printre altele, Maria Stuart a știut să facă din această ceremonie un impresionant spectacol pentru marele public. A apărut, spre uimirea generală, în ținuta de doliu pe care o purtase la înmormîntarea soțului ei, suveranul Franței, pentru a-și exprima în felul acesta devotamentul nesfîrșit pentru regretatul defunct și pentru a afirma în mod public că acceptă o a doua căsătorie numai și numai spre a satisface dorința poporului ei. Abia după ce slujba religioasă a luat sfîrșit și perechea regală s-a retras în iatacul nupțial, regina se lasă înduioșată de implorările proaspătului ei soț și renunță la veșmintele de doliu, pentru a le îmbrăca pe cele menite sărbătorii și bucuriei, care, ca din întîmplare, se aflau gata pregătite la îndemînă. În jurul castelului mulțimea se îngrămădește și-și ovaționează suverana. Cîntecele și uralele nu mai contenesc noaptea întreagă. De sus, de la ferestrele feeric luminate, se aruncă necontenit asupra poporului entuziast, pumni de bani. Seninătatea și bucuria par să coboare în noaptea aceasta peste inima femeii, căreia destinul i-a rezervat prea puține clipe de adevărată fericire, par să sfîșie negurile umede care de milenii înfășoară Scoția în pînze cernite. Patru zile și patru nopți durează petrecerea spre furia lui John Knox care — căsătorit pentru a doua oară, la cincizeci și șase de ani, cu o fecioară de optsprezece ani — consideră că nici o bucurie nu este îngăduită pe lumea aceasta, în afară de a lui.

Tristă zi pentru Elisabeta, cea sortită să rămînă veșnic nemăritată, ziua aceasta în care Maria Stuart a pășit pentru a doua oară înaintea altarului. Cu șiretlicurile ei

mărunte, cu modul ei echivoc de a se pronunța, iat-o căzută în propria-i plasă. I-a oferit reginei Scoției drept soț pe prietenul ei intim ; a fost refuzată în fața lumii întregi ; s-a opus din răsputeri căsătoriei cu Darnley ; nimeni n-a luat în seamă amenințările și protestele ei, ca și cum ea ar fi fost cea mai neînsemnată persoană ; și-a trimis ambasadorul cu un ultimatum ; a fost lăsat să aștepte în fața porților pînă ce oficierea căsătoriei a luat sfîrșit. Acum, după ce i-au fost nesocotite toate demersurile, ca să-și salveze prestigiul trebuie să întreprindă ceva : să rupă relațiile diplomatice sau să declare război. Dar cum s-ar putea justifica un asemenea act în ochii opiniei publice ? Pentru că Mariei Stuart nu i se poate găsi nici o vină, nu există nici un capăt de acuzare împotriva ei ! A dat ascultare Elisabetei refuzîndu-i pe pretendenții străini. S-a căsătorit cu un prinț englez de sînge regesc care, ca strănepot al lui Henric al VII-lea, este un pretendent demn la coroana Angliei. Orice măsură ar lua împotriva acestei căsătorii n-ar face decît să sublinieze, în ochii lumii, ranchiuna ei strict personală.

Și dealtfel unei femei atît de fricoase și nehotărîte nici nu-i erau la îndemînă căile radicale ale ruperii tratativelor sau ale războiului. Unor măsuri directe, deschise, ea le-a preferat întotdeauna lupta ascunsă, subterană, diplomatică, intriga, refugierea în subterfugii, șicana perseverentă. Și de data aceasta nici vorbă nu poate fi de a se hotărî să-și recheme ambasadorul sau să declare război Mariei Stuart. În schimb va căuta neobosită — și va găsi — mijloacele de a face viața grea fericitei perechi.

Scoția n-a dus niciodată lipsă de răzvrătiți, de rebeli gata oricînd să se ridice împotriva suveranului lor. De data aceasta însă se află de partea lor o forță considerabilă care face dintr-o simplă adunătură de nemulțumiți

o primejdie reală pentru liniștea și securitatea statului. Moray, omul de stat puternic și influent, ofensat în autoritatea sa de către sora lui vitregă, a lipsit de la căsătoria acesteia și faptul a fost interpretat la Curte ca un semn de rău augur. Fiindcă printre multele calități diplomatice ale acestui politician se număra și remarcabilul lui fler, instinctul lui clarvăzător în ceea ce privește schimbările politice și capacitatea lui de a presimți primejdia ; în fața unei asemenea presimțiri el procedează cu înțelepciune : dispare. Cum natura își are semnele ei prevestitoare de catastrofe, tot astfel disparițiile lui Moray vor preceda întotdeauna dezastre politice. Inițial, nemulțumitul Moray nu face altceva decît să se retragă la castelul său pentru a da astfel de înțeles Curții că, în calitate de regent și de apărător al protestantismului, dezaprobă alegerea lui Darnley ca rege al Scoției. Înveninata Elisabeta însă nu se mulțumește cu un protest pasiv. Ceea ce dorește ea este o răscoală în toată puterea cuvîntului. Uneltește pe lîngă Moray și Hamilton, indispus și el de situația nou creată. Își trimite, pe ascuns, în Scoția un agent încărcat de bani și de promisiuni, făgăduiește ajutor armat în vederea unui război civil lorzilor îndepărtați de la Curte, dar condiționează totul de cea mai deplină discreție în privința amestecului ei în acest complot. Pretinde să nu fie implicată în nici un fel, pentru a nu se compromite ca instigatoare a rebelilor împotriva unui alt monarh. Își ține făgăduiala și revarsă asupra hrăpăreților seniori scoțieni o adevărată ploaie de aur care are un efect binefăcător pentru aceste spirite mărunte ce se simt, pe dată ce-și văd buzunarele doldora, viteji și curajoși. Adăugînd la aceasta și ajutorul militar promis, răscoala poate începe.

Este surprinzătoare din partea unui politician atît de versat și de lucid ca Moray, greșeala grosolană pe care

o comite cînd se încrede în cuvîntul celui mai schimbător și mai puțin demn de încredere dintre suveranii lumii — Elisabeta — și acceptă să conducă, ba mai mult să-și asume răspunderea acestei răscoale, inițiată și dorită de ea. Totuși simțul de prevedere îl avertizează că nu trebuie să se pripească, și că e mai chibzuit să pregătească totul temeinic și în taină, și să cîștige astfel timp în speranța că Elisabeta se va hotărî să treacă pe față de partea răsculaților și astfel el se va putea pune în fruntea armatei, nu ca rebel ci ca apărător al statului și al religiei protestante. Maria Stuart însă, îngrijorată de atitudinea ambiguă a regentului, consideră de datoria ei să pună capăt acestei izolări potrivnice, și îl convoacă, în mod oficial, să se înfățișeze Parlamentului pentru a da socoteală de atitudinea sa. Preamîndrului Moray situația aceasta de acuzat, în care s-ar afla în fața Parlamentului, i se pare inacceptabilă și, cu semeția-i binecunoscută, refuză să dea ascultare suveranei. Aceasta este obligată să-l declare în mod public proscris, *„put to the horn“*. Tot ce se putea face pe calea tratativelor s-a făcut. Altă ieșire din această conjunctură nu mai există decît aceea a înfruntării armate.

Ceea ce o deosebește pe Maria Stuart de suverana Angliei este iuțeala cu care ia hotărîri. Mînia ei se aprinde fulgerător și reacționează prompt, cu un curaj bărbătesc demn de o inimă vitează. Mai înainte ca Elisabeta, care urzește demult acest complot, să se fi hotărît să treacă deschis de partea răsculaților, să lanseze ordinul pentru echiparea unei armate care să-i sprijine direct, Maria Stuart a și început lupta. Îi înfierează pe rebeli într-o proclamație vehementă : *„Nu vă e de ajuns că vă însușiți bogății peste bogății, onoruri peste onoruri. Vreți mai mult : să puneți stăpînire pe noi și pe regatul nostru, pentru a conduce țara conform intereselor și bunului*

vostru plac; vreți să vă însușiți însăși puterea regală, să stăpîniți și să administrați regatul, iar nouă să ne îngăduiți doar rolul de marionete purtătoare de titluri și de însemne.“

Călărind în fruntea unei armate alcătuite la repezeală, curajoasa femeie, cu pistoalele la cingătoare, avîndu-l alături pe tînărul ei soț împodobit cu platoșă aurită și pe nobilii rămași credincioși, se avîntă în luptă. Strălucitul alai nupțial s-a transformat peste noapte în expediție războinică. Un asemenea gest exemplar, o atît de temerară voință, nu putea să nu fie încununată de triumf. Nobililor răsculați le impune într-atît dîrzenia neașteptată a reginei lor încît fascinați, se întorc cu capul plecat la stăpîna legitimă. Cu atît mai pocăiți cu cît în locul ajutoarelor promise, amăgitoarea Elisabeta continuă să-i fericească doar cu vorbe goale. Singur, părăsit de toți, înfrînt, Moray este nevoit să se salveze prin fugă, urmărit pînă la granița engleză — pe care reușește s-o treacă pe la mijlocul lunii octombrie — de armata victorioasă, în fruntea căreia se află perechea regală.

Triumful este răsunător. Nobilimea regatului s-a adunat din nou acum, devotată, în jurul suveranei. După atîta amar de vreme, dezbinata Scoție trăiește un moment liniștit, de guvernare pașnică și armonioasă, sub mîna fermă a regelui și reginei ei. Victoria, atît de desăvîrșită, aprinde orgoliul Mariei Stuart, care simte pulsînd în sîngele ei o covîrșitoare pasiune războinică: se gîndește să nu se oprească la graniță, ci să pătrundă în Anglia, unde minoritatea catolică ar întîmpina-o ca pe eliberatoarea ei și i s-ar alătura pe dată. Cu greu izbutesc sfetnicii s-o domolească și s-o readucă la realitate. Oricum însă, vremea amabilităților fățarnice, a falsei prietenii față de suverana engleză a trecut, jocul acela neloial, cu cărți măsluite, a luat sfîrșit. Acum, că a învins-o și

a umilit-o în atîtea rînduri — mai întîi căsătorindu-se după placul ei, împotriva voinței Elisabetei, apoi reprimînd răscoala și complotul în care se amestecase — Maria Stuart se simte în sfîrșit, liberă, senină, conștientă și stăpînă pe puterea ei, gata oricînd s-o înfrunte direct, privind-o în față pe „preaiubita-i soră" din regatul vecin.

Elisabeta putea acum să culeagă roadele incurabilei ei duplicități : o situație mai penibilă nici nu se putea imagina pentru o suverană, decît înfrîngerea rebelilor încurajați și asmuțiți de ea împotriva monarhului lor. Desigur că nu s-ar fi dat în lături — după un străvechi obicei — odată văzîndu-și cauza pierdută, să se dezică de cei pe care i-a instigat și subvenționat în ascuns, și să condamne, sus și tare, crima acestora de a se fi împotrivit suveranului legitim, pentru a ieși basma curată din jalnica situație, dacă neșansa n-ar fi urmărit-o pas cu pas în această acțiune : o importantă sumă de bani, trimisă de ea lui Moray pentru pregătirea și sprijinirea răscoalei, cade în mîna dușmanului de moarte al acestuia, Bothwell, astfel că Maria Stuart deține acum dovada materială a complicității ei. O altă împrejurare, mai neplăcută și mai jenantă, vine apoi să se adauge acestei prime nenorociri : învinsul și fugarul Moray se refugiază la Londra, și anume la cea de la care-i veniseră îndemnurile, sprijinul și marile promisiuni. Chiar și o campioană a duplicității, ca Elisabeta, iese destul de greu dintr-o asemenea situație ; căci primindu-l ar însemna să recunoască fățiș amestecul ei și să se compromită definitiv ; pe de altă parte, refuzîndu-i azilul și alungîndu-l, riscă să se expună clevetirilor lui pe la Curțile străine despre cea care se arătase atît de generoasă în finanțarea răscoalei. Or este de preferat să nu transpire nimic în afară. Din fericire pentru Elisabeta, ea trăiește în secolul lui Shake-

speare, al lui Ben Jonson, în secolul în care arta dramatică ajunge la o înflorire fără precedent, în secolul în care comedia era suverana artelor. Actriță genială, ea regizează pe scena politico-diplomatică de la Hampton Court și Westminster, spectacole cu nimic mai prejos față de cele ale celebrelor teatre Globe și Fortuna. De cum află de sosirea indezirabilului asociat îl și dă pe mîna devotatului ei lord Cecil, care urmează să-l instruiască pentru marele spectacol ce avea să se joace a doua zi în cabinetul reginei, întru salvarea onoarei ei.

Gongul invizibil a bătut și marea scenă, de o uluitoare insolență și neobrăzare, poate să înceapă : suverana tocmai se întreține în cabinetul ei cu ambasadorul francez pe care-l convocase pentru a discuta anumite chestiuni politice de interes comun, cînd un slujitor îi anunță vizita lordului Earl of Moray. Regina lasă întreaga uluială și mînie de care este capabilă, să i se zugrăvească pe față : a auzit oare bine ? Este într-adevăr ticălosul rebel care a cutezat să se ridice împotriva scumpei sale rude, cel care se află în anticamera ei și are nemaipomenita îndrăzneală să-i solicite o audiență ? Regina se sufocă de-a dreptul de atîta indignare și abia după îndelungi ezitări, condimentate din belșug cu tirade înfierante, se decide să-l primească. Dar în nici un caz nu acceptă să-l întîlnească decît în prezența unui martor care ar putea confirma atitudinea ei „lealăî. Și cum ambasadorul francez se afla, întîmplător, de față, ea îl reține și-i oferă această delectabilă scenă.

Moray, care avusese timp să-și învețe bine rolul, se înfățișează umil, îmbrăcat în negru, îngenunchează smerit în fața reginei și i se adresează în scoțiană. Elisabeta îl întrerupe brutal și-l somează să vorbească franțuzește, pentru a putea fi înțeles de ambasadorul francez, care trebuie convins cu orice chip că nu poate exista vreo

taină între ea și nemernicul acela. Moray bîlbîie vinovat cîteva fraze, pare tare încurcat, dar Elisabeta i-o retează scurt : cum de a îndrăznit el, care s-a făcut vinovat de crima de a se împotrivi suveranei lui, să se arate în fața ochilor ei ? Este adevărat că între ea și Maria Stuart au existat cîndva unele neînsemnate diferende, dar asta s-a petrecut demult ; și apoi ea n-a încetat nici o clipă să vadă în regina Scoției o prietenă și o soră preaiubită. Dacă Moray nu are nimic de spus întru apărarea sa, ea se vede silită să-l aresteze și să-l tragă la răspundere pentru rebeliune.

Acum începe partitura lui Moray. El a înțeles bine din discuția cu Cecil că ambasadorul francez trebuie să plece de aici cu convingerea — pe care s-o împărtășească și altora — că Elisabeta a fost cu totul străină de complot ; că trebuie să-și asume toată vina și să găsească o justificare pentru fapta sa. Începe prin a o preamări, cu multă smerenie, pe sora sa vitregă pentru generozitatea arătată mereu față de el : ea i-a oferit bogății și ranguri înalte, fapt pentru care el a slujit-o cu devotament. Dar teama că se urzea o conjurație împotriva lui, că ar putea fi asasinat l-a îndemnat să inițieze o răscoală atît de prostească. Iar acum vine la Elisabeta pentru a-i implora bunăvoință și ajutor în a o îndupleca pe suverana lui să-i acorde iertarea. Dar Elisabeta nu se mulțumește doar cu atît. Moray trebuie să declare ambasadorului francez — ca pe o lecție bine învățată — că Elisabeta : *„n-a fost cîtuși de puțin inițiată în taina acestui complot, că n-a știut nimic, și că nu i-a instigat nicicînd pe el și pe tovarășii lui să se răscoale împotriva suveranei lor"*. Da, acum Elisabeta este mulțumită ! Mai mult nici nu putea obține. Scoasă din cauză, ea se adresează cu toată asprimea tovarășului ei de urzeli :

„Este adevărat că nici eu nici o altă persoană — în numele meu — nu v-a îndemnat vreodată la neascultare față de stăpîna voastră. Ați comis un act de trădare josnică și primejdioasă, pentru că fapta voastră ar putea fi un rău exemplu pentru supușii mei, o încurajare la răzvrătire împotriva mea. Așadar, piei din ochii mei, trădător infam!" Semețul Moray pare că se năruie sub povara ocării; capul lui plecat ascunde roșeața ce-i învăpăiază obrajii sau poate numai zîmbetul fugar care-i apare pe buze în fața unei atît de desăvîrșite comedii. Se gîndește poate la miile de livre înmînate soției sale și celorlalți lorzi răsculați, din partea suveranei engleze; la nenumăratele scrisori, insistențe, promisiuni ale cancelarului de stat Randolph; și, fără îndoială, se gîndește la recompensele ce-i vor fi aduse pentru felul merituos în care și-a jucat micul lui rol. Ambasadorul francez — care-și joacă și el rolul ce i s-a rezervat în această comedie — asistă tăcut, serios și întru totul respectuos la grandioasa reprezentație. Este un om de gust care știe să aprecieze cum se cuvine un asemenea rafinat spectacol. Abia în cabinetul său, va lepăda masca gravă a diplomatului și își va îngădui să se amuze copios, raportînd la Paris despre farsa savuroasă ce-i fusese servită. La rîndul ei Elisabeta probabil că n-a nădăjduit în sinea ei nici o clipă că va fi cu adevărat crezută. Dar comedianții și-au jucat rolurile cu convingere și cu respectul ce-l datorau suveranei, aparențele sînt salvate, onoarea reginei imaculată. Restul nu mai are nici o importanță. Totuși, părăsind majestuos scena, în foșnetul mătăsos al monumentalei ei rochii cu trenă, este de presupus că Elisabeta ducea cu sine gustul amar-acrișor al unei trecătoare indispoziții.

Nu același lucru se poate spune despre suverana Scoției. Este cert că aceasta se află acum într-o zodie bună, că toate i-au izbutit după placul inimii : puterea se află de partea ei, iar rivala învinsă, numai prin subterfugii șirete își mai poate asigura o retragere onorabilă ; bărbatul pe care și l-a dorit împarte cu ea coroana regală ; nobilii, care au cutezat să i se împotrivească, s-au reîntors în jurul ei pocăiți, sau rătăcesc ca proscriși în lumea largă ; norocul îi surîde cu toată fața și în sufletul ei nutrește marea speranță că soarta îi va dărui un moștenitor, un Stuart care să-i împlinească marele vis al vieții : coroana Scoției și a Angliei ; și, în sfîrșit, pacea și împăcarea au coborît ca un har divin asupra țării sale. Iată că ar putea acum, după atîta zbucium, să domnească în liniște, să culeagă din plin roadele fericite ale acestor zile senine. Ar putea dacă n-ar purta în piept o inimă sălbatică, o inimă care bate prea năvalnic, prea nestăvilit, căreia nu-i va fi dată niciodată tihnă și bucurie, ci numai neliniște și tulburare.

NOAPTEA FATALĂ DE LA HOLYROOD

(9 martie, 1566)

Un sentiment intens, generos ca cel al Mariei Stuart, se dăruie fără drămuiri, fără calcule, fără ezitări, întreg şi copleşitor. După ce-i dăruise coroana, toate onorurile, inima ei înfocată și neprețuită, îndrăgostita regină nu conteneşte să-i ofere în fiecazi zi tînărului ei soț cîte un dar, nu ostenește să-i pregătească zilnic cîte o surpriză plăcută : un cal, un veșmînt prețios, o sută de atenții mărunte, măgulitoare și delicate. Dar nu numai

atît ; întreaga ei existență, voința, personalitatea ei, ea i le subordonează de bună voie, ca pe o firească ofrandă, se lasă condusă şi îndrumată de el, aprobă tot ceea ce afirmă el, îndrăgește tot ce-i place lui, dezaprobă tot ce nu-i e pe plac. Nu-și rezervă pentru sine nici un drept, nici un privilegiu, nici o demnitate, nici o plăcere pe care să n-o depună cu umilință, cu supusă adorare la picioarele lui. Ambasadorul englez raportează la Londra despre totala subjugare cu care Maria Stuart s-a abandonat în mîinile nevîrstnicului ei tovarăş de viață, despre faptul că ea i-a dăruit tot ce avea, cu o oarbă încredere, cu o pasiune fără egal.

„S-a pus cu totul la dispoziția lui, se lasă condusă, îndrumată după bunul lui plac“, relatează Randolph.

Într-adevăr, ea își iubește bărbatul aşa cum numai o fire puternică, voluntară, impulsivă şi violentă, de o nemărginită mîndrie, de o totală siguranță de sine poate iubi : necugetat, sălbatic, risipitor, cu toată capacitatea şi vitalitatea sufletului ei, dăruindu-se toată, subordonîndu-se lui, transformîndu-se cu nespusă voluptate și inegalabilă abnegație, în sclava lui supusă.

Marile daruri sînt hărăzite însă celor puternici. Pentru firile mărunte, slabe, nevolnice, ele nu sînt decît o mare povară, o catastrofală primejdie. Pe aceştia norocul îi ameţeşte, le ia mințile, îi umple de o prostească trufie care, mai devreme sau mai tîrziu, îi va pierde.

Efectele unei asemenea nechibzuite iubiri, ale unei asemenea nelimitate generozități nu vor întîrzia să apară : ele se dovedesc dezastruoase pentru băiețelul acela mediocru și încrezut, care pînă mai ieri avea nevoie de o dădacă să-l instruiască şi să-l călăuzească, iar astăzi se vede ajuns stăpînul unei lumi și al unei suverane atît de mărinimoase. Căci de îndată ce se simte puternic şi

răsfăţat, micul Darnley se transformă văzînd cu ochii: devine tot mai greu de mulţumit, tot mai năzuros şi arogant. Primeşte darurile şi atenţiile Mariei Stuart ca pe ceva firesc, ce i se cuvine şi consideră iubirea ei un simplu omagiu datorat nepreţuitelor lui calităţi şi merite. Pentru că ea, în nemărginita-i dragoste şi dărnicie, are extrema voluptate de a renunţa la mîndria ei şi a i se înfăţişa întru totul supusă, el, mărginitul, se crede cu adevărat stăpînul ei şi ca atare îşi îngăduie s-o trateze ca pe o subalternă. Suflet meschin şi slab — *„inimă de ceară“* cum îl va numi într-o zi, cu dezgust, însăşi Maria Stuart — el ia de bună autoritatea pe care — ca pe o simplă gentileţe — i-o conferise regina, şi pretinde să fie luat în seamă în treburile statului. Poezia, manierele alese, duioşia şi tandreţea cu care-şi cucerise iubita au dispărut ca prin farmec, lăsînd în loc doar grosolănie, insolenţă şi înfumurare. Se amestecă fără pic de tact şi delicateţe în consiliile de coroană, vociferează cu bădărănie, chefuieşte ca un beţivan de rînd cu petrecăreţi dubioşi şi cînd regina încearcă să intervină el îi adresează în public ocări scandaloase, umilind-o în mod ruşinos şi făcînd-o să izbucnească în plîns. Pentru că, prin căsătorie, soţia i-a oferit titlul de rege, el se crede rege cu adevărat şi ridică tot mai gălăgios pretenţia — la nouăsprezece ani, mai înainte de a-i fi crescut barba — de a deveni monarhul unic şi absolut al Scoţiei. Pretinde sus şi tare, ca pe un drept al său, să i se confere coregenta, „coroana matrimonială“. Cu cît se lansează mai mult în pretenţiile lui prosteşti cu atît mai repede iese la iveală adevărata sa fire, cu atît mai limpede apare acum pentru toţi, şi chiar pentru dezamăgita regină, că cel pentru care a risipit zadarnic prima şi cea mai mare iubire a ei nu este decît un fanfaron neînsemnat, un

flecuştet netot şi ingrat. A nesocotit, cu o nepermisă uşurinţă, sfaturile prieteneşti ale celor mai înţelepţi decît ea şi acum, iată, a sosit vremea căinţei amarnice şi tardive.

Nu există durere mai umilitoare pentru sufletul unei femei decît aceea de a se fi dăruit întreagă, trup şi suflet, unui bărbat nedemn de iubirea ei. O adevărată femeie nu va putea să uite şi să ierte niciodată o asemenea ofensă, nu va putea găsi niciodată îngăduinţă pentru bărbatul care i-a nesocotit sentimentele, nu-şi va putea ierta niciodată sieşi că s-a lăsat minţită şi înşelată. Este greu de presupus că unei asemenea iubiri i-ar putea lua vreodată locul o rece şi politicoasă indiferenţă. Odată aprinsă flacăra albastră a pasiunii, ea va arde mereu, cu aceeaşi putere şi intensitate, numai că flăcările ei vor lumina nu altarul iubirii ci pe acela al urii.

Mîndră şi impulsivă, cu reacţii pe cît de prompte, pe atît de violente, de îndată ce-i va cădea de pe ochi vălul orbirii, Maria Stuart îi va retrage lui Darnley tot ce i-a acordat, cu aceeaşi bruscheţe lipsită de înţelepciune cu care se grăbise să se arate exagerat de generoasă. Este în firea acestei femei să sară de la o extremă la cealaltă. Acum Darnley se va vedea despuiat, bucată cu bucată, de toată purpura şi strălucirea cu care-l împopoţonase atît de majestuos regala lui soţie. Mai întîi de toate, Maria Stuart îi refuză net şi oficial coregenţa, acea „*matrimonial-crown*", pe care i-o acordase pe vremuri soţului ei francez de numai paisprezece ani. Apoi încetează să mai fie primit la şedinţele de consiliu ; curînd îi este interzis să poarte pe blazonul său însemnele regale. Redus la rolul de prinţ-consort, el trebuie să constate că locul său la Curte a devenit neînsemnat, că vorba lui nu mai are greutate, că părerea lui nu mai

interesează pe nimeni, că întreaga lui situație este ridicolă și jalnică. Noua atitudine a reginei față de el nu trece neobservată la Curte; contaminați și încurajați de purtarea ei, curtenii nu întîrzie să afișeze același dispreț și desconsiderare față de cel cărora îi se prosternau pînă nu demult. Bunul său prieten, David Rizzio, îi retrage accesul la documentele și scrisorile oficiale și se folosește — cu aprobarea reginei — de parafa regală — *„iron stamp“* — fără să-l mai consulte. Ambasadorul englez îi contestă titlul de „majestate“ și după numai șase luni de la somptuoasa și feerica serbare a căsătoriei, rapoartele sale relatează la Londra bizarele schimbări petrecute la Curtea scoțiană: *„Pînă de curînd nu se spunea decît «regele și regina», acum numele lui este tot mai rar pomenit și numai cu titlul de prinț-consort. La început era numit primul în toate edictele; acum este pe locul al doilea. Se lansase nu demult o monedă cu dublă efigie «Henricus et Maria», dar a fost grabnic retrasă din circulație și înlocuită cu o alta din care lipsește efigia lui. Se vorbește despre unele incongruențe matrimoniale, nu prea grave avînd în vedere că pînă în prezent ele nu sînt altceva decît «amantium irae» sau mai popular «household words»; dar lucrurile pot evolua.“*

Și într-adevăr, ele evoluează. Disprețului și desconsiderării manifestate la Curte față de suveranul de mucava, regina le mai adaugă o ofensă, adresată de data aceasta nu regelui ci bărbatului. De cînd imaginea aceea idealizată, din primele săptămîni de căsătorie, a dispărut, lăsînd în loc un Darnley bădăran, fanfaron, încrezut și ingrat, marea ei pasiune, tandrețea ei fără margini este înlocuită cu o uimitoare repeziciune, de sentimente ostile, o adevărată repulsie fizică pentru acest soț atît de diferit de cel pe care credea că l-a ales. Regina aceasta atît

de deschisă și francă din fire, care cu greu și-a însușit în decursul anilor arta prefăcătoriei diplomatice, va rămîne toată viața ei, pe planul sentimentelor personale, o femeie care nu-și va putea învinge impulsurile de sinceritate, care nu-și va putea ascunde niciodată, de dragul politicii, simpatiile și antipatiile.

Acum, cînd în sufletul ei frustrat a apus pînă și cea din urmă licărire de dragoste, este peste puterile ei să-l mai accepte ca soț și să mai împartă cu el viața conjugală.

Cum tocmai atunci rămăsese însărcinată se folosește de pretextul acesta pentru a se sustrage îndatoririlor conjugale și a-i refuza orice intimitate. Odată consumat acel prim elan al senzualității ei dezlănțuite, ea își întîmpină bărbatul cu o răceală și o ostilitate care rănesc adînc inima celui ce-și vede apusă dominația și pe acest plan ; Darnley se simte astfel jignit, concediat, minimalizat, din toate sferele în care pînă mai ieri era atît de puternic și această adîncă umilire izbește necruțător în sufletul lui mic și nevolnic, lipsit de tăria de a înfrunta dizgrația, neînarmat cu suficientă forță bărbătească pentru a ști să lupte împotriva ei. Prea prost pentru a putea să îndure și să sufere cu discreție, el trăncănește vrute și nevrute, trîmbițîndu-și ca un nebun rușinea, dezvăluind fără pic de pudoare taine ale alcovului lor, amenințînd stupid și flecărind în fața oricui ar sta să-l asculte despre cumplita lui răzbunare, astfel încît în numai cîteva luni izbutește, prin smintita-i fanfaronadă, să se descalifice definitiv și ajunge să fie considerat la Curte nimic mai mult decît un maimuțoi care nu face decît să-i încurce și să-i plictisească pe cei din jur. Toți îi întorc spatele și apariția celui ce se înzorzonează pompos cu titlul de Henricus Rex Scotiae nu mai stîrnește

decît zîmbete batjocoritoare. Nicicînd ura față de un suveran n-a fost mai nimicitoare decît desconsiderarea și disprețul Scoțienilor pentru Henry Darnley.

Nereușita acestei căsătorii se vădește atît pe plan personal cît și pe acela politic și dezamăgirea Mariei Stuart va fi dublă. De îndată ce luna de miere ia sfîrșit și preaîndrăgostita regină începe din nou să pășească pe pămînt și să vadă lucrurile așa cum erau în realitate, ea își vede înșelate nu numai sentimentele și speranțele cele mai intime ci și zădărnicirea ambițiilor și proiectelor ei de suverană a Scoției. Sperase ca prin această căsătorie să găsească în bărbatul ales un puternic aliat, curajos și devotat, alături de care să poată domni liberă, descătușată de sub tutela nobilimii autoritare și a celor doi oameni de stat, Moray și Maitland. Odată iluziile spulberate, Maria Stuart se regăsește singură : pe Moray și Maitland îi îndepărtase și se vede acum silită să guverneze, să țină piept unor lorzi recalcitranți, singură, fără a se putea bizui pe vreun ajutor de nădejde, pe vreo minte luminată, pe vreun braț puternic și credincios. De aceea primul lucru pe care-l va face de îndată ce se va dezmetici va fi acela de a privi cu luare-aminte în jur și de a căuta un om de încredere care să-i fie sfetnic și ajutor. Preferințele ei se orientează de data aceasta către cineva care, printr-o origine modestă, aparținînd clasei inferioare, și nu nobilimii ca Moray și Maitland, să aibă mai puțină prestanță și autoritate, în schimb să fie înzestrat cu cea mai prețioasă și indispensabilă virtute pe care suveranul acestei țări și-o poate dori din partea curtenilor lui : devotament absolut. Întîmplarea face ca un asemenea curtean să se afle în imediata ei apropiere. Trimisul Savoiei, Marchez Moreta, vizitînd Scoția, fusese însoțit de o suită din care făcea parte

şi tînărul piemontez David Rizzio, în vîrstă de douăzeci şi opt de ani. Bărbatul acesta tuciuriu (*„in visage very black“*) cu ochi mari şi pătrunzători, plini de agerime şi inteligenţă, pe lîngă faptul că este un bun orator, mai are şi nepreţuita calitate, atît de apreciată la Curtea Scoţiei, de a fi un bun muzicant. Or, se ştie că artiştii, fie ei poeţi sau muzicanţi, sînt oaspeţii cei mai bineveniţi la Curtea romantică a reginei care poartă în sînge — moştenită atît de la tată cît şi de la mamă — pasiunea pentru artă. În ţara aceasta mohorîtă şi sumbră sufletul ei nu cunoaşte alinare şi desfătare mai mare decît aceea pe care i-o aduce muzica, şi un glas melodios sau un bun interpret la vioară sau lăută sînt pentru ea daruri picate de-a dreptul din cer. Cum *„seigneur David“* — aşa i se va spune în cercul intim al reginei — are o voce plăcută şi caldă şi pe deasupra se dovedeşte deosebit de înzestrat şi inspirat în improvizaţii poetice şi muzicale, regina îi cere lui Moreta favoarea de a i-l lăsa pe acest *„buon musico“* pentru a-l folosi în corul ei, din care lipsea un bas. Moreta acceptă propunerea şi Rizzio este angajat cu o leafă de şaizeci şi cinci de pfunzi anual. Este aşadar trecut în registre sub numele de *„David le chantre“* şi face parte din servitorimea Curţii ca *„valet de chambre“*. Fapt cu nimic înjositor într-o epocă în care artiştii, fie ei şi cei mai divini, de talia unui Mozart, Haydn, sau Beethoven erau consideraţi, la Curţile regale, ca făcînd parte din clasa inferioară şi aşezaţi după serbările fastuoase la care erau invitaţi să-şi dea concursul, la masa modestă a servitorilor, printre cameriste şi grăjdari.

Dar pe lîngă virtuţile mai sus amintite, Rizzio aduce la Curtea scoţiană o minte agilă şi o cultură umanistă temeinică. Vorbeşte curgător latina, franceza şi italiana;

se exprimă într-un stil elegant ; compune sonete care vădesc şi gust artistic şi tehnică poetică. Toate acestea îl vor ridica în curînd de la masa servitorimii. Secretarul particular al Mariei Stuart, răpus tocmai în acea vreme de boala cea mai răspîndită, a cărei molimă face dintotdeauna ravagii la Curtea scoţiană, corupţia şi mita, va lăsa postul vacant în cabinetul de lucru al reginei şi isteţul piemontez va fi suficient de abil pentru a şti să-l ocupe pe dată. Mai mult decît atît, se va arăta vrednic să-l transforme în scurtă vreme, şi din acela de simplu scrib să-l ridice la rangul de prim sfătuitor al reginei.

Curînd Maria Stuart nu mai trebui să-şi bată capul cu corespondenţa oficială, lăsînd mînă liberă omului ei de încredere s-o redacteze, după ce s-a convins că se poate bizui pe el. Nu va trece mult pînă ce judecata piemontezului va atîrna greu în conducerea statului. Pripita căsătorie cu Darnley catolic, îndepărtarea fermă a lui Moray, hotărîrea temerară de a-i supune pe răzvrătiţi, toate acestea nu sînt altceva decît opera politică a lui Rizzio. E posibil ca piemontezul să fi fost — aşa cum se bănuia — un agent al Papei, pus în slujba cauzei catolicismului, la Curtea Scoţiei. Dar mai presus de toate el dovedeşte un devotament şi o fidelitate fără precedent faţă de suverana sa, virtuţi la care Maria Stuart a ştiut întotdeauna să răspundă cu generozitatea-i cunoscută. Îl răsplăteşte deci pe Rizzio, aşa cum ştie ea să răsplătească pe cel ce se pricepe s-o îndatoreze : fără măsură şi fără discreţie ; îl încarcă de favoruri, îi dăruieşte veşminte preţioase, îi lasă în seamă pecetea regală şi-i încredinţează toate secretele de stat. Curînd servitorul este aşezat la masa reginei, alături de intimii ei. Ca şi nefericitul Chastelard odinioară (al cărui destin nefast îl va împărtăşi dealtfel) el devine *„maître de plaisir“* al spectacolelor şi petrecerilor regale şi, din rolul de slujitor, avan-

sează foarte rapid în acela de prieten. Stîrnind toată invidia servitorimii, din rîndul căreia s-a ridicat, străinul acesta, lipsit de titluri nobiliare, provenind dintr-o familie de rînd, se poate adresa reginei cu cea mai mare familiaritate, poate rămîne singur, pînă tîrziu după miezul nopții, în apartamentele ei, întreținîndu-se cu suverana în amicale tăifăsuiri. Iată că veneticul care, cu cîțiva ani înainte doar, se pripășise la Curte sărac și jerpelit, bucuros de a fi primit ca lacheu, avînd, ca singură bogăție, puțină voce în gîtlej, este unul și același cu bărbatul strălucitor, înveșmîntat ca un prinț, care execută astăzi cea mai înaltă funcție în stat. Însă cu toate că a ajuns atît de sus încît în Scoția nu se mai ia nici o hotărîre fără știrea și învoirea lui, cu toate că a ajuns stăpînul acestei lumi în care numai cu puțin timp înainte se strecurase atît de umil, rămîne totuși cel mai credincios și supus slujitor al reginei.

Alături de devotamentul lui Rizzio, care-i asigura supremația politică, Maria Stuart a mai dobîndit între timp devotamentul unui om de încredere care s-o sprijine și să-i ofere puterea armată. Este vorba de lordul Bothwell, cel care, deși protestant, fusese alături de Maria de Guise împotriva lorzilor din congregația protestantă și care mai apoi, dușmănit cu înverșunată ură de Moray, fusese silit să fugă din țară. Reîntors, de îndată ce puterea dușmanului său a apus, Bothwell se devotează suveranei și lucrul acesta va spori considerabil autoritatea ei. Pentru că, războinic încercat, fire aprigă și impetuoasă, iubind și urînd cu pasiune, Bothwell reprezintă o forță, cu atît mai mult cu cît are de partea lui pe *borderi,* oamenii de la graniță. A-l avea ca prieten pe bărbatul acesta curajos, îndrăgind lupta și aventura, înseamnă a avea la dispoziție o armată puternică și bine instruită. Darnica regină îl numește pe loc mare amiral. Știe că se va putea bizui

pe el și că va fi suficient să-i facă un singur semn pentru a se ridica în fruntea armatei sale și a o apăra în caz de primejdie.

Prin acești aliați însemnați, gata oricînd de orice sacrificiu pentru ea, Maria Stuart ține pentru prima oară în mîna sa, la douăzeci și trei de ani, frînele statului : puterea politică și pe cea militară. Acum poate îndrăzni, în sfîrșit, să guverneze țara ca monarh absolut, și nu-i va lipsi curajul să o facă, expunîndu-se ca întotdeauna, fără precauții și ezitări, oricăror riscuri.

Dar nobilimea scoțiană nu se dezminte nici de data aceasta. Nimic nu poate fi mai intolerabil pentru ea decît un monarh puternic și independent, neaservit intereselor ei, și pe care să nu-l poată supune și domina prin teroare. Proscrișii — în frunte cu Moray — refugiați în Anglia în urma înfrîngerii rebeliunii, și-au pierdut răbdarea și consideră că a venit vremea să li se îngăduie să se întoarcă în țară. Pentru aceasta se folosesc de toate mijloacele, inclusiv de pungile doldora cu arginți și galbeni. Cum însă Maria Stuart, cu toate insistențele și presiunile din afară și dinăuntru, se dovedește de neclintit în hotărîrea luată de a-i pedepsi cu surghiunul pe nesupuși, furia lorzilor caută — și găsește — un țap ispășitor pe care să-l facă răspunzător de rezistența reginei : Rizzio, sfetnicul ei papistaș.

Curînd, în taină, de la un castel la altul încep să circule zvonuri și pare că se urzește din nou ceva. Totul pornește de la bănuiala că suverana, influențată de agentul catolicismului, e pe cale de a adera la marele plan secret al Contra-Reformei, că s-a și angajat prin anumite obligații față de marea uniune catolică. Pentru protestanți bănuiala aceasta este prea neliniștitoare pentru a se putea resemna să stea cu mîinile în sîn. Și din nou toată răspunderea este aruncată pe seama lui Rizzio, străinul

acesta care se bucură de favorurile suveranei și a cărui diplomație subtilă, desfășurată cu o adevărată artă machiavellică, se face simțită tot mai mult în politica Holyrood-ului.

Rizzio s-a priceput de minune să cîștige încrederea reginei sale. Nu însă și prietenia sau simpatia Curții. Săvîrșind clasica greșeală specifică tuturor parveniților, acesta, amețit de putere, va asculta de glasul vanității și nu de cel al prudenței care l-ar fi îndemnat la modestie și discreție și și-o va exercita în văzul tuturor, afișînd-o și trîmbițîndu-și-o cu trufie.

Or nimic nu poate fi mai iritant pentru spiritele acelea trufașe și recalcitrante ale nobilimii scoțiene decît trufia atît de arogant afișată a acestui fost servitor, a acestui muzicant-vagabond, de proveniență inferioară, care s-a strecurat în anturajul reginei și poate petrece singur cu ea ore întregi în încăperile vecine iatacului, în consfătuiri tainice și atît de intime. Și pentru că se presupune că toate aceste consfătuiri nu au ca subiect decît urzirea de planuri în vederea exterminării Reformei și a înscăunării catolicismului, un grup de lorzi protestanți inițiază o conjurație menită să zădărnicească aceste proiecte.

Mijlocul de a se descotorosi de adversarii incomozi a fost întotdeauna pentru gentilomii scoțieni, unul singur, simplu și eficace : asasinatul. Îndepărtîndu-l pe aventurierul acela primejdios, abil, mlădios și impenetrabil, strivind sub călcîi paianjenul care-și țese în taină, ca pe o capcană, plasa lui invizibilă, vor putea fi din nou stăpînii acestei țări, se vor putea ridica din nou puternici în fața suveranei, dominînd-o, impunîndu-i politica lor.

Planul de a-l ucide pe Rizzio cîștigă cu repeziciune tot mai mulți adepți din rîndurile nobilimii protestante, dovadă faptul că, mult înainte de înfăptuirea lui, amba-

sadorul englez îi raporta la Londra Elisabetei : „*Sau lui îi este scris un sfîrșit sîngeros, sau vouă o viață de nesfîrșite dificultăți*".

Ceea ce le lipsește însă conjuraților, la atît de scurtă vreme după înăbușirea — urmată de drastice represalii — a recentei rebeliuni, și după ce au asistat la nefastele urmări ce le-a avut ea pentru Moray și ceilalți răsculați, este curajul necesar pentru a trece la acțiune. Cu atît mai mult cu cît Bothwell, cel cu mînă de fier, este de partea suveranei, incoruptibil și de neabătut în devotamentul ce-i poartă.

De aceea se văd siliți să se resemneze la mîrîieli înăbușite printre dinți și să se plece hotărîrilor stăpînei în liniște și prefăcută supunere. Totul pînă cînd unul dintre ei concepe planul genial de a face dintr-un atentat murdar o acțiune legală și patriotică, plasîndu-l pe însuși suveranul țării în fruntea conjurației urzite împotriva regalității. Idee mai abilă, mai diabolică nici că se putea naște vreodată într-o minte de om. Regele, conducătorul unei conjurații împotriva reginei ? Soțul împotriva soției ? Planul, pe cît de absurd în aparență, se dovedește pe atît de realist și aplicabil. Pentru că slăbiciunea cea mare a lui Darnley în momentul acela, cea care-i domină întreaga ființă și-i dictează toate acțiunile, este marele său orgoliu rănit. Și de această slăbiciune vor ști să se folosească toți conjurații. În ultima vreme suveranul de mucava, regele de paie, monarhul bufon, care era micul Darnley, nu mai avea altceva de făcut la Curtea scoțiană decît să stea deoparte și să privească, cu o neputincioasă mînie, gîlgîindu-i în prea firavu-i gîtlej, cum fostul său prieten Rizzio, un coate-goale adunat de pe drumuri și pripășit în apartamentele reginei, este încărcat de onoruri și copleșit de putere ; cum vagabondul conduce tre-

burile regatului de care el, Henricus Rex Scotiae, nici nu are habar, cum intrusul conversează cu regina pînă la orele două sau trei noaptea în timp ce el trebuie să-și petreacă singur nopțile, alungat din alcovul conjugal; cum pe măsură ce influența și însemnătatea sa scade pe zi ce trece la Curte, crește în schimb puterea și importanța acestui personaj dubios. Curînd Darnley ajunge să atribuie influenței lui nefaste refuzul reginei de a-i acorda coregența și în sufletul lui mărunt, lipsit de vigoare și de noblețe, și, în plus, acrit de atîtea ofense, se naște o ură oarbă împotriva uzurpatorului. Dar toate aceste amărăciuni pe care i le provoacă Rizzio nu înseamnă nimic pe lîngă cele pe care i le vor sugera conjurații — pe seama aceluiași Rizzio — picurîndu-i pe rana proaspătă a vanității sale de cocoș fudul, cea mai perfidă otravă. Printr-un potop de aluzii și insinuări viclene ei îi vor strecura bănuiala că Rizzio i-a luat locul nu numai la masa reginei ci și în patul ei, bănuială nesusținută de vreo dovadă temeinică, dar care prinde rădăcini adînci în firava minte a soțului ce se simte ultragiat, cu atît mai mult cu cît dizgrația lui este concomitentă cu ascensiunea lui Rizzio, iar repulsia reginei tot mai manifestă față de el, pe măsură ce rivalul dobîndește tot mai multe favoruri. Insuportabil și chinuitor gînd, care izbește din plin în onoarea lui de bărbat, acela că mizerul și tuciuriul lăutar îi poate fi preferat. Nu le-a fost prea greu conjuraților să transforme o fire slabă și neîncrezătoare — nici în el nici în alții — ca a lui Darnley, într-un ghem de ură și de poftă sălbatică de răzbunare. Nu le-a fost prea greu să-l convingă că *„a fost dezonorat în modul cel mai josnic cu putință“*. Și astfel au obținut ceea ce părea absurd și de necrezut: regele a devenit capul conjurației împotriva suveranei și soției sale.

Nu a existat niciodată nici cea mai neînsemnată dovadă care să încurajeze presupunerea că David Rizzio, cîntărețul negricios, pripășit la Curte, a fost amantul Mariei Stuart. Acuzația se baza pe simplul fapt că regina acordase în văzul Curții însemnate favoruri secretarului ei, ori tocmai acest lucru constituie de fapt dovada cea mai evidentă împotriva unei asemenea acuzații. Se poate conveni că de la o prea strînsă comuniune spirituală pînă la o legătură mai totală — implicînd-o și pe aceea trupească — nu este decît un pas, și că acesta poate fi făcut oricînd, într-un moment de tulburare sau de slăbiciune. Într-un asemenea caz însă, este de presupus că toate eforturile amanților adulteri se vor îndrepta spre evitarea oricăror gesturi sau manifestări care ar putea arunca vreo bănuială asupra naturii relațiilor lor; că-și vor lua osteneala tuturor precauțiilor pentru a menține secretă legătura lor clandestină. Ori Maria Stuart trădează, în simpatia ei pentru Rizzio, o mare siguranță și naturalețe, o totală lipsă a vreunei intenții de a ascunde ceva, o libertate în afișarea prieteniei ei, pe care o femeie adulterină n-ar fi putut-o evidenția, ci numai o conștiință care se știe întru totul nevinovată. Cum ar fi putut oare Maria Stuart, cu conștiința încărcată de povara culpabilității, să rămînă singură în tovărășia lui Rizzio pînă în zori, jucînd cărți sau făcînd muzică, să petreacă ore întregi împreună cu acesta în cabinetul ei de lucru, cufundați în redactarea corespondenței diplomatice? Ca și odinioară în trista poveste cu Chastelard, toate calitățile și virtuțile ei: disprețul pentru calomnie și colportări meschine, indiferența pentru acel vulgar *„on dit“*, superioritatea ei majestuoasă și curajoasă în fața clevetirilor murdare, a trăncănelilor fără sens, și, în sfîrșit, sinceritatea și inocența ei, toate conlucrează pentru a trans-

forma cea mai nevinovată relație într-una primejdioasă, într-un cuvînt pentru a o compromite. Alăturate, ca într-o dublă efigie, îndrăzneala și imprudența, primejdia și virtutea au mers dintotdeauna mînă în mînă. Numai cei slabi, fricoși sau vinovați sînt terorizați de aparențe și procedează întotdeauna cu infinite precauții.

Dar oricît de neîntemeiat și de incredibil ar fi un zvon care maculează virtutea unei femei, odată iscat, nimic nu-l mai poate opri. Trece din gură în gură, amplificat la nesfîrșit, se rostogolește ca un bulgăre de zăpadă care ia proporții din ce în ce mai uriașe, hrănit și îngroșat de nesățioasa poftă de bîrfă a mulțimii. Chiar și după trecerea unei jumătăți de secol de la sîngerosul episod, al cărui prolog fusese zvonul acesta calomnios pe seama reginei, Henric al IV-lea nu va ezita să-i arunce în față ocara lui James al VI-lea, fiul pe care Maria Stuart îl poartă în pîntec în aceste luni ale conjurației numindu-l în batjocură Solomon, fiindcă asemeni regelui biblic, ar fi fiul lui David.

Iată așadar că și de astă dată, ca și odinioară în istoria cu Chastelard, fără a avea vreo altă vină decît aceea a nesocotinței, reputația Mariei Stuart va fi grav știrbită.

Conspiratorii care răspîndiseră zvonul erau primii conștienți de netemeinicia lui. Dovadă faptul că doi ani mai tîrziu ei îl vor proclama rege sub numele de James al VI-lea pe așa-zisul bastard al Mariei Stuart. Or clanul acesta peste măsură de trufaș n-ar fi acceptat niciodată să depună jurămînt în fața progeniturii nelegitime a muzicantului-vagabond, pripășit la curte. Pentru ei toată această calomnie nerușinată n-a fost decît mijlocul de a-l momi pe Darnley, de a-l scoate din minți și de a-l face să joace așa cum îi cîntau ei. Și bietul nerod cade în plasa cu atîta abilitate întinsă și le face jocul.

După ce l-au întărîtat ca pe un mic tăuraș lipsit de minte, fluturîndu-i pe dinainte capa roșie a adulterului, dibacii lui instigatori îi dau drumul să se năpustească în arenă, însetat de sîngele vechiului său prieten, ce-l ospătase cîndva la masa lui și-l găzduise în patul lui, al micului muzicant care venise sărac, jerpelit, și umil din Italia pentru a-i pune pe frunte coroana Scoției.

În veacul acela, crima politică era cu totul altceva decît gestul, spontan sau premeditat, de a scoate cuțitul și de a tăia beregata cuiva. Presupunea un adevărat ceremonial, era o acțiune amplă, îndelung și din vreme organizată și întărită cu documente și peceți, iar ucigașii și complicii, întruniți într-o amplă conjurație, ridicau fapta lor josnică la demnitatea unui act de justiție, îndeplinit după un complicat protocol. Mai consemnau totul și în scrisori semnate și parafate pe care le schimbau între ei ca pe o garanție, lipsindu-le (pe bună dreptate) încrederea unul în altul ; consemnau deci orice acțiune într-un așa-numit *convenant* sau *bond* ca și cum ar fi încheiat o foarte legală afacere comercială consfințită printr-un contract de vînzare-cumpărare care să-i facă părtași atît la profit cît și la pierdere.

Căci pentru a ține piept suveranei știu că trebuie să fie solidari, să constituie o forță numerică zdrobitoare. În cazul de față — și faptul se întîmplă pentru prima oară în istoria abundînd în conspirații și răzvrătiri, a Scoției — precauții lorzi beneficiază de o garanție în plus : augusta semnătură regală pe un asemenea „*bond*". Între conspiratori, nemulțumiți de politica suveranei și regele căzut în dezgrație, adunați laolaltă de dorința comună de a smulge puterea din mîinile Mariei Stuart, s-au încheiat, cu acel prilej, două contracte, prevăzînd fiecare, paragraf

cu paragraf, drepturile și îndatoririle ce le revin. În primul contract Darnley făgăduiește răsculaților :

— deplina securitate, garantată de persoana lui în cazul cînd răscoala ar eșua și regina ar încerca să recurgă la represalii ;

— rechemarea în țară a nobililor proscriși și absolvirea lor de orice pedeapsă, de îndată ce va obține autoritatea regală conferită de mult rîvnita *„matrimonial-crown“* ;

— apărarea drepturilor *„kirk“*-ului împotriva oricăror măsuri de îngrădire sau persecuție.

În cel de al doilea *„bond“* conjurații se obligă față de Darnley să-i acorde drepturi nelimitate de suveran prin coroana matrimonială și să-i asigure succesiunea în caz de moarte timpurie a reginei. Acest din urmă paragraf care presupunea moartea timpurie și nu întîmplătoare — a reginei avea în vedere anumite intenții precise despre care însă nu se vorbește deschis în nici unul din documentele redactate. Dincolo de tranzacția clară și bine determinată, încheiată între cele două părți, contractele acestea conțin în germene adevăratele planuri ale nobilimii care însă scapă credulului și nu prea isteţului prinț consort : sub pretextul înlăturării lui Rizzio complotul vizează de fapt înlăturarea reginei „printr-o întîmplare fatală“ intervenită, chipurile, în mod neprevăzut, în învălmășeala conflictului. De această intenție se va vedea că ambasadorul englez nu era cîtuși de puțin străin.

Odată semnate învoielile, după clasicul tipic al acestor princiari negustori de vite, emisarii se grăbesc să-l înștiințeze pe Moray că a sosit timpul să se pregătească de întoarcere. Ambasadorul englez la rîndul lui — inițiat pînă și în cele mai mărunte nuanțe și subtilități ale complotului — o ține la curent pe Elisabeta asupra desfășurării acestei acțiuni, care urma să aibă ca deznodă-

mînt acea „întîmplare fatală“ rezervată rudei și vecinei ei. Iată ce îi scrie el la 13 februarie — deci cu mult înainte de sîngerosul episod : *„Cert este că regina a ajuns să-și deteste soțul și odată cu el și întreaga lui familie. Iar acesta la rîndul lui a ajuns la convingerea că are un rival («partaker in play and game») drept pentru care a întreprins — ajutat fiind în sensul acesta — anumite acțiuni secrete pentru a dobîndi, împotriva voinței ei, supremația în conducerea statului. Și tot cu certitudine vă pot informa că dacă aceste acțiuni izbutesc, David se va alege cu beregata tăiată — cu învoirea suveranului — în cel mult zece zile.“* Și în continuare el raportează : *„Zvonurile însă merg mai departe și îndreptățesc presupunerea că însăși regina s-ar putea să fie o victimă a acestui complot“*. Aceste rînduri nu lasă nici o îndoială asupra țintei reale împotriva căreia era îndreptat atacul. Conjurația, care-și propunea fățiș asasinarea lui Rizzio, cu complicitatea nătărăului ce se considera încornorat, urmărea de fapt asasinarea reginei, fapt pe care l-ar fi pus ulterior pe seama unui accident. Cu atît mai mult cu cît în setea lui de răzbunare prostească și lașă, Darnley pretinde ca crima să se săvîrșească sub ochii celei căreia vrea să-i dea o lecție drastică și, astfel, în inconștiența-i iresponsabilă face posibilă aplicarea intenției secrete a conjuraților de a extinde crima, și pune în grav pericol viața soției sale, obligînd-o să fie de față.

Puțina lui minte și slaba virtute îl fac să săvîrșească eroarea de a-și închipui că printr-o atare demonstrație de violență și brutalitate ar putea zdrobi și supune caracterul trufașei lui soții, ar putea recîștiga stima unei femei curajoase și dragostea unei inimi puternice, drepte, înflăcărate. Respectîndu-se așadar dorința regală, s-a stabilit următorul plan : asasinatul se va săvîrși în apartamentul

reginei însărcinate, la data de 9 martie. Grozăvia execuției o va întrece însă cu mult pe cea prevăzută de Darnley.

Ora măcelului se apropia. Suverana Angliei, împreună cu miniștrii ei, este informată asupra fiecărui amănunt ce avea s-o ducă la pierzanie pe buna ei soră și departe de ea intenția de a o preveni în vreun fel ; Moray se află la graniță, pregătit în orice clipă să încalece și să dea pinteni calului ; John Knox și-a pregătit discursul prin care va binecuvînta asasinatul ca pe o faptă virtuoasă și înălțătoare — *„most worthy of all praise“* ; singură Maria Stuart nu bănuiește nimic. Incomodul și plicticosul Darnley a devenit, ca prin farmec, deosebit de amabil și de înțelegător — trădarea s-a sprijinit întotdeauna pe ruda ei umilă, fățărnicia — și nici un nor nu pare să întunece cerul acestei zile de martie, care, odată cu coborîrea serii, va intra în istorie ca un celebru moment de groază și va determina evenimentele ce vor veni peste ani și ani. Rizzio, avertizat printr-o înștiințare anonimă căreia nu-i acordă însă nici o importanță, își petrece și el cu seninătate această ultimă zi, în compania bunului său prieten de odinioară care a avut gentilețea de a-l invita la un joc cu mingea.

Și iată că s-a înserat și ca de obicei în turnul de la Holyrood se fac pregătiri pentru petrecerea unei seri tihnite și pașnice. Regina a comandat supeul pentru ea și prietenii ei, alături de care vrea, printr-o oră de calmă și caldă destindere, să-și încheie o zi ca atîtea altele.

Sufrageria, alăturată dormitorului ei, îi reunește într-un cerc intim și familiar pe cei mai dragi și mai apropiați din anturajul său. În jurul mesei acesteia de cină, sub strălucirea feerică a sutelor de lumînări pîlpîind în candelabrele de argint, au luat loc de-a dreapta și de-a stînga prietenei regale cîțiva seniori, cele patru Marii,

surorile adoptive, și, chiar în fața suveranei, David Rizzio, în ținută de mare demnitar, cu veșmînt din damasc tivit cu blană și purtînd pe cap, după moda franceză, o amplă și elegantă pălărie. Se conversează cu voie-bună, atmosfera este dintre cele mai calde și intime, buna dispoziție este generală. După cină se va face, fără îndoială, puțină muzică și vor petrece după obiceiul lor, încălzindu-se la flacăra generoasă a unei prietenii atît de prețioase. Cînd draperia ce desparte sufrageria de dormitorul regal se dă la o parte, pentru a-l lăsa să treacă pe singurul om care are acces în această încăpere, și care s-a numărat în ultima vreme tot mai rar printre oaspeții din seară la masa reginei, toți se ridică respectuos salutînd prezența în mijlocul lor a suveranului. Acesta își îmbrățișează soția pecetluind trădarea cu sărutul lui Iuda. Conversația nu se întrerupe decît un singur moment, apoi continuă cu aceeași voioșie în aceeași atmosferă prietenească, zăngănitul discret al tacîmurilor și clinchetul paharelor acompaniind scena acestei pașnice și tihnite reuniuni. Deodată însă rumoarea încetează și un suflu de gheață adie asupra primitoarei încăperi : draperia dormitorului este smulsă în lături și în prag s-a ivit o apariție amenințătoare și funebră ca un arhanghel al morții : este lordul Patrick Ruthven, personajul cel mai sinistru de la Curte prin faima de vrăjitor pe care și-a făcut-o, înarmat pînă în dinți, cu sabia trasă din teacă. Cu o față lividă, de cadavru — deși aproape muribund, și-a părăsit patul pentru a nu se lipsi de o faptă atît de înălțătoare, menită să-i încunune glorios cariera — din care sticlesc doi ochi aprinși de o ură atroce, el stă amenințător în fața asistenței. Ca electrizată de frisonul unei negre presimțiri regina se ridică pe dată și-i cere socoteală de prezența lui în dormitorul ei, a cărui intrare secretă nu este accesibilă decît regelui. În cuvinte aspre

ea îl somează să răspundă cu ce drept s-a înfățișat înaintea ei, nechemat și folosindu-se de o cale ce-i era cu desăvîrșire interzisă. Cu semeție și cutezanță acesta o înfruntă răspunzîndu-i că prezența sa acolo nu se adresează ei și nici celorlalți de față, cu excepția lui *„yonder poltroon David"*.

Sub somptuoasa pălărie franțuzească, chipul lui Rizzio cel perspicace se face alb ca hîrtia. Micul italian este singurul în clipa de față care a înțeles, dintre toți cei prezenți, ce se întîmplă și, în tăcere, mîinile lui oacheșe, de muzicant, nedeprinse cu arma, se încleștează instinctiv de tăblia mesei, în timp ce inima lui mai nădăjduiește încă în unicul ajutor ce-l mai poate salva : acela al suveranei sale. Căci regele asistă impasibil, cu o jenă prost ascunsă sub masca ușor nedumerită a unuia care n-are nici un amestec în toată această întîmplare. Și într-adevăr regina îi sare în ajutor : *„Care este crima de care îl învinuiți pe Rizzio ?"* pretinde ea să i se răspundă. Ruthven răspunde cu un sarcasm arogant : „Întrebați-l pe soțul vostru" — *„Ask your husband"*. Ochii reginei se întorc spre Darnley și-i poruncesc autoritar să vorbească. Dar nevolnicul — care pînă nu demult părea un leu însetat de sînge și care de săptămîni întregi tremura de nerăbdare în așteptarea grandioasei clipe cînd își va putea savura victoria asupra femeii ce-l ofensase satisfăcîndu-și astfel nevoia nesățioasă de răzbunare — nu găsește, cînd momentul acesta hotărîtor și mult rîvnit a sosit, altceva mai bun să răspundă decît : *„Nu știu nimic"*. Între timp însă conjurații au urcat unul după altul scara îngustă în spirală care duce la intrarea secretă în dormitorul reginei și pătrund cu mare zăngănit de arme dindărătul draperiei, ocupînd încăperea. Maria Stuart nu se pierde cu firea ci, cu sînge rece, încearcă să găsească o modalitate de a potoli spiritele și de a-l scoate din impas

pe devotatul ei slujitor: dacă David s-a făcut într-adevăr vinovat de ceva, ea însăși îi va porunci să se înfățișeze Parlamentului pentru a fi judecat. Pînă atunci însă regina ordonă grupului, în frunte cu Ruthven, să părăsească grabnic apartamentul ei. Rebelii însă nu se supun; se iscă o agitație și o debandadă cumplită; Ruthven îl înhață pe Rizzio, un alt conjurat îl înlănțuie cu un ștreang, masa este răsturnată, lumînările se sting și în toiul tumultului bietul cîntăreț, care nu are o inimă de luptător și nici pic de eroism în fața unei morți pe care o presupune atroce, este tîrît, în țipete sfîșietoare, afară din încăpere; în disperarea lui acesta se agață de rochia stăpînei, implorînd în hohote: *„Madona, io sono morto, giustizia, giustizia!“* Unul dintre conjurați îndreaptă pistolul asupra Mariei Stuart și chiar în clipa cînd apăsa pe trăgaci — conform programului — un altul intervine pe neașteptate și o trage în lături. Piemontezul înnebunit de frică se zbate cu o deznădejde sălbatică și urletele lui de groază umplu palatul, dar mîini necruțătoare îl smulg cu violență și-l tîrăsc afară în timp ce Darnley își aduce și el contribuția, imobilizînd-o strîns, cu amîndouă brațele, pe regina însărcinată, pentru a o împiedica să se repeadă pe urma protejatului ei, în mijlocul haitei dezlănțuite. Tîrît prin dormitorul regal, Rizzio mai găsește puterea de a se încleșta de patul reginei și de a se împotrivi ucigașilor chemînd-o în ajutor pe stăpîna și protectoarea sa. La strigătele lui, Maria Stuart încearcă cu deznădejde să-și elibereze trupul îngreunat din brațele lui Darnley. Ucigașii însă lovesc cu furie, zdrobesc mîinile care se agățaseră de patul regal și-l tîrăsc mai departe, mai mult mort decît viu, pînă în salonul cel mare. Odată ajunși aici, deși planul lor era să-l ia ca ostatic și să-l spînzure în zori în piața orașului, oferind astfel un solemn spectacol mulțimii, haita aceasta, turbată și dezumanizată de

furie și de mirosul sîngelui, se năpustește asupra lui, măcelărindu-l cu pumnalele. S-a petrecut acolo o scenă de o atrocitate inimaginabilă : nobilii conjurați încăierîndu-se, călcîndu-se în picioare, rănindu-se între ei, lovind cu pumnalul în dreapta și-n stînga pentru a-și croi drum pînă la leșul însîngerat și mutilat ca să mai poată împlînta încă o dată pumnalul într-un cadavru. Scăldați într-o baltă de sînge, ei continuă să lovească abrutizați, animalizați. Cînd se potolesc într-un tîrziu, sleiți de această cumplită beție, o oribilă grămadă informă de carne, pe care o aruncă pe fereastră în curtea castelului, este tot ce-a mai rămas din devotatul prieten al Mariei Stuart.

Cu inima zdrobită de amărăciune și deznădejde, cu trupul greoi, îngroșat de sarcină, imobilizat ca într-un clește de brațele lui Darnley, Maria Stuart este silită să asiste neputincioasă la masacru ; dar dacă puterile ei fizice n-o ajută să intervină în ajutorul celui ce se zbătea cu disperată împotrivire ucigașilor, sufletul ei drept și înflăcărat găsește suficientă energie pentru a-și revărsa în cuvinte care ard ca un fier înroșit, toată revolta, disprețul și oroarea față de ticăloșia fără seamăn cu care i-a fost pîngărită propria casă. Darnley se dovedește capabil să-i încleșteze doar mîinile, nu să-i închidă și gura. Imobilizată de el, ea îi aruncă în obrazul lui laș și odios toată patima clocotind de ură ca o lavă aprinsă ; se căiește amarnic de a-și fi legat viața și numele de un trădător josnic, de a fi ridicat alături de ea pe tron un om de nimic, un gunoi mîrșav lipsit de cea mai elementară cinste și demnitate. Desconsiderării și disprețului ce i le nutrise pînă acum le ia locul o ură adîncă, brutală, necruțătoare și de neîmpăcat, o ură de moarte. Justificările lui Darnley sînt firave și meschine, de neluat în seamă și

se pierd în torentul invectivelor cu care-l împroașcă regina. El nu face decît să bîiguie smiorcăit că de cîteva luni ea îl neglijează, îi refuză orice apropiere și-și petrece vremea în tovărășia lui Rizzio lipsindu-l pe soț de drepturile lui. Istovit de marea-i bravură, Ruthven se reîntoarce în cameră și se prăbușește pe un scaun. Maria Stuart mai găsește în ea puterea de a-i zvîrli blestemele și amenințările cele mai cumplite. Dacă Darnley ar fi îndrăznit să privească atunci în ochii ei ar fi văzut, săpată acolo adînc și definitiv, o ură ucigătoare, inumană ; și dacă puterea de înțelegere a minții sale n-ar fi fost atît de puțină, s-ar fi cutremurat de groază în fața avertismentelor ei, care nu erau vorbe aruncate în vînt la mînie : începînd din această clipă — îl anunță ea solemn — a încetat să se mai considere soția lui și nu va cunoaște odihnă, nici liniște, nici pace pînă ce nu va izbuti să sădească în inima lui tot atîta durere și jale cîtă clocotește în a ei în ceasul acesta. Superficialul Darnley însă, capabil doar de sentimente trecătoare, lipsite de profunzime, nu poate presupune cît de statornică și neîmpăcată va fi de aici înainte ura acestei femei care știa să iubească și să urască pînă la capăt. Nu bănuiește că în clipele acelea de furie a asistat la rostirea propriei sentințe. Acum, cînd doborîtă de istovire și deznădejde, palida doamnă nu mai are pic de putere și se lasă dusă în camera sa, trădătorul acesta nemernic, neputincios și nerod se crede învingătorul, stăpînul reginei preasemețe pe care a izbutit s-o înfrîngă și s-o transforme într-o soție supusă și docilă. Va veni însă vremea să învețe că ura mocnită și ferecată în inimă este mult mai primejdioasă decît mînia revărsată în amenințările cele mai sălbatice ; va veni vremea să afle că a greșit amarnic cel care a jignit-o de moarte pe femeia aceasta mîndră și că o asemenea greșeală se plătește cu viața.

Urletele lui Rizzio, tîrît spre moarte, zăngănitul armelor şi tot vacarmul din apartamentul reginei a ridicat în picioare, în puterea nopţii, castelul întreg. Cu spadele în mîini, devotaţii suveranei, Bothwell şi Huntly se năpustesc în apărarea ei. Dar este prea tîrziu. Slujitorii înarmaţi ai conspiratorilor au înconjurat Holyrood-ul, toate intrările şi ieşirile sînt păzite, regina este prizonieră în castel, iar Bothwel şi Huntly, pentru a-şi salva viaţa şi a putea veni în ajutorul doamnei lor cu armată, sînt nevoiţi să fugă pe fereastră.

Dar zvonul că viaţa suveranei e în primejdie se răspîndeşte ca fulgerul în oraş. Clopotele sună alarma în miez de noapte iar notabilităţile oraşului, de-a valma cu populaţia de rînd, se adună pe dată la porţile castelului şi pretind s-o vadă şi să se încredinţeze că nimic n-o ameninţă. În locul ei apare Darnley care-i linişteşte şi-i asigură că viaţa reginei e în siguranţă şi că n-a intervenit nimic altceva decît un mic incident neplăcut : a fost prins şi executat un spion care voia să aducă armata spaniolă în ţară. Fireşte, cuvîntul suveranului nu poate fi pus la îndoială şi mulţimea se împrăştie în tăcere. Regina se află în acest timp închisă în camera ei şi riguros păzită. Doamnele de onoare şi servitoarele ei sînt îndepărtate şi li se interzice să încerce să pătrundă la ea. Toate porţile şi chiar uşile castelului sînt păzite de oamenii înarmaţi ai conjuraţilor. Conspiraţia a reuşit : în curte, într-un lac de sînge, zace cadavrul mutilat al piemontezului ; regele Scoţiei s-a dovedit un complice util şi îşi aşteaptă acum răsplata făgăduită : coroana ; iar regina, despuiată de toate drepturile ei, chiar şi de acela de a-şi părăsi camera transformată în carceră, se află singură, părăsită, fără vreun suflet credincios şi devotat în preajmă-i, la discreţia urii şi batjocurii duşmanilor ei.

Intr-o singură noapte, stăpîna și cea mai înaltă doamnă a țării a pierdut totul. I-a rămas numai viața. Ceea ce pentru o inimă neînfricată și vitează înseamnă mult. Căci loviturile de baros ale destinului, departe de a o zdrobi, nu izbutesc decît s-o călească. Oricui s-ar afla în situația ei, nu-i rămîne altceva de făcut decît să caute în el și numai în el puterea și tăria de a supraviețui și de a se ridica din nou pe înălțimea de pe care s-a prăbușit. În clipele cele mai grele, cînd erau în joc viața, libertatea, onoarea și suveranitatea ei, Maria Stuart a găsit în ea această putere.

TRĂDĂTORII TRĂDAȚI

(Martie—iunie 1566)

Primejdia a fost întotdeauna pentru Maria Stuart un tonic al existenței. Căci numai în momente decisive, de înaltă tensiune dramatică, deci obligată de împrejurări să-și concentreze toate resursele minții și sufletului — risipite și cheltuite nechibzuit, în tot felul de jocuri și amuzamente — ies la iveală extraordinarele însușiri ale acestei femei, marea ei vitalitate, fermitatea, voința de neclintit, inteligența și agerimea în înțelegerea rapidă a conjuncturilor, îndemînarea în a mînui împrejurările și evenimentele în favoarea ei și, în sfîrșit, marea ei îndrăzneală care are în ea ceva eroic. Cine încearcă s-o doboare nu face altceva decît s-o silească să se înalțe mai sus, pe culmile inteligenței și ale curajului. După fiecare lovitură a destinului se va regăsi mai puternică, mai pregătită pentru a înfrunta dezastre și mai mari. Se poate spune că destinul ei, abundînd în nenorociri,

a fost pentru ea un destin generos căci numai nenorocirea o scoate din lîncezeală şi o transformă în ea însăşi.

Această noapte a umilirilor maturizează caracterul Mariei Stuart şi-l maturizează pentru totdeauna. Într-o singură noapte ea trăieşte o experienţă, cumplită, ce-i drept, care o va căli şi o va oţeli însă pentru tot restul vieţii. Ea plăteşte atunci, cu un preţ imens, încrederea — cu prea mare uşurinţă şi lipsă de discernămînt acordată, şi sfruntat înşelată — în soţul, fratele, prietenii şi supuşii ei. Plăteşte, dar totodată cîştigă ; sufletul ei atît de blajin, feminitatea ei uşor indolentă se vor transforma radical, vor dobîndi duritatea şi flexibilitatea oţelului bine prelucrat. Dar tot în acea noapte de neuitat — şi acesta este reversul medaliei, cel de al doilea tăiş al spadei — va învăţa şi duplicitatea care-i va provoca peste ani atîtea neajunsuri şi catastrofe. Pentru că povestea sîngeroasă şi tragică a vieţii ei acum începe, în această noapte demonică. Închisă în camera ei, prizonieră a celor ce-au trădat-o fără scrupule, ea nu-şi află nici o clipă liniştea, nu-şi îngăduie nici un moment de odihnă ; se plimbă de la un capăt la celălalt al încăperii ca un leu în cuşcă şi-şi frămîntă mintea cum să zdrobească încercuirea duşmanilor, cum să se elibereze pentru a putea răzbuna moartea credinciosului ei slujitor, pentru a-i putea pedepsi, cu toată cruzimea pe care o simte clocotindu-i în vine, pe asasinii aceia netrebnici care au cutezat să ridice mîna împotriva ei, a suveranei prin graţia divină. Orice atrocităţi i se par prea blînde, orice mijloc de a se răzbuna i se pare îngăduit romanticei de pînă acum care considerase lupta o întrecere cavalerească. Totul se transformă în ea în ceasul acesta : nechibzuinţa devine precauţie şireată de pisică ce stă la pîndă ; sincerităţii îi ia locul făţărnicia ; cea care-şi risipea inventivitatea

şi ingeniozitatea spiritului efervescent în jocuri şi amuzamente, îşi va aduna acum toată capacitatea spirituală, toate resursele inteligenţei pentru a-şi învinge duşmanii cu propria lor armă : viclenia. Într-un singur moment se poate acumula uneori mai multă experienţă decît de-a lungul unor ani întregi. Un asemenea moment i-a fost dat Mariei Stuart în noaptea de 9 martie : pumnalele asasinilor l-au măcelărit sub ochii ei nu numai pe Rizzio, ci au pătruns adînc în inima ei, i-au însîngerat-o pentru totdeauna, au ucis în ea naivitatea, sinceritatea, marea ei încredere în oameni. Înţelege atunci dintr-o dată profunda eroare pe care a săvîrşit-o ; trăind într-o lume de trădare, de minciună şi bestialitate trebuie să înveţi să fii neîncrezător, prefăcut, bestial. Nimeni n-o va întrece de acum înainte în prefăcătorie ; va şti să-şi înăbuşe ura, s-o ascundă adînc în inima ei, să-i înşele pe înşelători, să-i copleşească cu amabilitatea şi prietenia ei şi să aştepte cu răbdare ora cea mare a răfuielii, a răzbunării. Va trebui să-i amăgească pe învingătorii ei de astăzi, să se arate umilă, supusă, înfrîntă pentru a-i putea zdrobi mîine cu toată înverşunarea pe care a adunat-o în ea. Arma cea mai eficace pentru a nimici o şleahtă de trădători atît de nemernici nu este alta decît o trădare mai sfruntată decît a lor, un cinism care să-l întreacă în neruşinare chiar şi pe al acestor cinci neruşinaţi.

În ora aceasta de grea încordare o sclipire de geniu izbucneşte în mintea Mariei Stuart, cu forţa pe care numai instinctul de conservare o poate dezlănţui, în ultima clipă a celei mai grave primejdii. Ea înţelege că cercul de fier pe care l-au strîns împrejurul ei duşmanii va rămîne de nestrăpuns atîta vreme cît conjuraţii vor

rămîne solidari, strîns uniți între ei. Numai o breșă intervenită în blocul acesta compact i-ar putea oferi ei o cît de mică portiță de evadare. Dacă lanțul e prea puternic ca să poată fi sfărîmat dintr-o dată, trebuie căutat cu șiretenie inelul cel mai slab, care cu oarecare dibăcie s-ar putea desface ; trebuie descoperit locul unde ața mai subțire ca să poată fi ruptă cu ușurință, trebuie dibuit punctul vulnerabil al dușmanului, pentru a ținti în el. Or, ea știe prea bine care este inelul cel mai șubred, în care anume punct este ața mai subțire, într-un cuvînt cine reprezintă punctul vulnerabil al acestei trădări. Este Darnley, slăbănogul și instabilul, Darnley inimă de ceară, docilă în fața oricărei personalități mai puternice decît a lui. Și pe dată regina își elaborează planul : se așază în pat simulînd dureri insuportabile de naștere ; emoțiile la care a fost supusă, toată zvîrcolirea și răzvrătirea aceea cumplită sînt pe cale de a-i provoca un avort în luna a cincea a sarcinei. Minciună cît se poate de plauzibilă. Dacă regina ar pierde pruncul, răsculații s-ar afla într-o situație extrem de gravă, ar putea fi făcuți răspunzători și chemați să dea socoteală în fața întregului popor. Astfel încît ei nu-i mai pot refuza ajutorul medicului și al doamnelor și slujitoarelor ei. Maria Stuart obține deci ceea ce de fapt dorise — să înlăture izolarea în care era ținută. Acum, cînd are în preajmă atîtea ajutoare de nădejde, poate să comunice prin intermediul uneia din ele cu prietenii credincioși, poate să le transmită lui Bothwell și Huntly dispozițiile ei în vederea salvării.

Dintre toți conspiratorii, Darnley se află, în împrejurarea nou creată, în situația cea mai delicată cu putință. Maria Stuart poartă în pîntece copilul lui care este totodată și moștenitorul tronului scoțian și englez. Dacă sadicul asasinat, petrecut sub ochii ei din porunca lui

Darnley, va avea ca urmare o naştere prematură, tatăl n-ar fi altceva decît ucigaşul propriului fiu şi al viitorului rege. Drept pentru care, cuprins subit de îngrijorare, Darnley se decide să-şi vegheze soţia suferindă. Scena ce urmează nu se poate compara în măreaţa ei neverosimilitate decît cu aceea descrisă de Shakespeare, în care Richard al III-lea, în faţa leşului, neîngropat încă, al soţului ucis de el, cere mîna văduvei îndurerate şi o obţine. Şi aici victima zace încă neîngropată ; şi aici trădătorii se ridică cu cutezanţă în faţa celui trădat ; şi aici arta cea mare a prefăcătoriei este de o satanică elocvenţă. Numai că spre deosebire de prima, această scenă s-a petrecut fără spectatori. Se cunosc doar punctul de la care s-a plecat şi acela la care s-a ajuns. Darnley, învingătorul, intră în camera soţiei pe care a trădat-o şi a supus-o batjocurii şi care, la rîndul ei, îi scuipase în faţă toată ura ei, ameninţîndu-l cu răzbunarea cea mai atroce. Ca şi Krimhilda jelind moartea lui Siegfried, ea îşi ridicase pumnii împotriva ucigaşilor, dar tot ca şi Krimhilda învăţase în noaptea aceea să tacă pentru a se putea răzbuna. Intrînd la ea, Darnley găseşte o altă Maria Stuart, atît de diferită de răzbunătoarea plină de ură şi de mînie de ieri : o biată femeie închircită de dureri, învinsă, ba mai mult, o soţie supusă, blîndă, privindu-şi cu ochii plini de umilă duioşie stăpînul care a ştiut să-i dea o lecţie a puterii sale. Şi vanitosul Darnley nici nu sperase mai mult ; a sosit aşadar clipa multvisată cînd îşi poate savura din plin victoria, cînd se poate înălţa în ochii ei, măreţ şi atotbiruitor, un adevărat bărbat, un luptător neînfricat care nu admite nesupunere, care nu îngăduie nimănui să-l nesocotească. Sub încleştarea de fier a mîinii lui neşovăitoare iată că trufaşa aceasta, soţia şi regina aceasta din cale-afară de semeaţă

şi-a uitat mîndria şi priveşte spre el ca un cîine bătut, care se gudură pe lîngă asprul stăpîn spre a fi iertat şi mîngîiat; iat-o stînd supusă la picioarele lui şi pîndind vreun semn de bunăvoinţă, prea fericită să-l poată sluji din nou, acum cînd mînia lui augustă l-a înlăturat dintre ei pe infamul italian.

O atît de prea bruscă şi radicală transformare ar fi dat de gîndit unui bărbat inteligent, i-ar fi trezit toate suspiciunile. Dacă ar fi fost mai puţin nătărău, mai puţin credul şi înfumurat, ar fi trebuit să-i mai răsune încă în urechi urletele acelea de ură şi de dispreţ, ameninţările şi ocările azvîrlite în faţă cu toată violenţa de către această femeie care cu numai cîteva ore înainte îl numise trădător, născut din stirpe de trădători. Ar fi trebuit să-şi aducă aminte că femeia din faţa lui este o fiică a Stuarţilor, care nu ştiu să uite şi să ierte nici o insultă. Dar Darnley nu era decît un mic prostănac uituc, în urechile căruia linguşirea avea acorduri divine. În afara linguşirii însă Maria Stuart mai deţinea împotriva lui Darnley şi o altă armă, mai irezistibilă. Prinţul acesta frumos fusese marea dragoste a inimii ei, iubindu-l cu o patimă şi o dăruire fără egal, împărtăşindu-l din ardoarea simţurilor ei incandescente.

Acest lucru nu-l putuse uita lacomul Darnley şi nu contenise nici o clipă să fie sclavul trupului ei, nu-şi dorise niciodată mai fierbinte ceva decît întoarcerea acelor preafericite zile, cînd regina nu încerca să se sustragă îmbrăţişărilor lui. Şi dintr-o dată, printr-o nesperată minune, femeia atît de intens dorită se înfăţişează din nou caldă, primitoare, plină de ameţitoare promisiuni. Ea nu are altceva de făcut decît să-şi îmblînzească vocea şi cu un zîmbet încărcat de făgăduinţi să-l roage să n-o părăsească, să rămînă cu ea în noaptea aceasta,

pentru ca lațul subțire al patimii să-l înconjoare pe nesimțite și să-i frîngă grumazul. Nu se știe prin ce rafinate ademeniri a săvîrșit Maria Stuart acest miracol al reîntoarcerii. Ceea ce se știe însă este că la mai puțin de douăzeci și patru de ore de la masacru, trădătorul și dușmanul ei cel mai înverșunat a redevenit sclavul ei supus, gata să facă orice i-ar fi cerut ea pentru a-i fi pe plac. Dacă lorzilor nu le-a fost prea greu să-l atragă de partea lor în conjurație și să-l determine să-și trădeze soția, se pare că și mai ușor i-a fost acesteia să-l readucă la ea și să-l transforme în trădătorul trădătorilor pe această sămînță de trădător, pentru a izbi cu el în complicii și aliații lui de ieri. Cu aceeași perfidie și lipsă de scrupule cu care a trădat-o pe ea, îi trădează acum pe tovarășii lui ; se face astfel unealta unei răzbunări care avea să lovească necruțătoare în primul rînd în el însuși, el fiind principalul vinovat, implicat pînă peste cap în complot.

Așadar această scenă măreață, shakespeareană, avusese ca punct de pornire intrarea lui Darnley în chip de învingător și stăpîn atotputernic în camera victimei ; după cîteva ore numai, el avea să iasă de acolo unealtă docilă în mîna răzbunătoarei, trădător al trădătorilor. Într-un timp neverosimil de scurt, ea dibuise veriga cea mai slabă a lanțului ce-o întemnița și, desfăcînd-o cu măiastră dibăcie, se eliberase din strînsoare. Capul conspirației conspiră acum împotriva conspiratorilor. Strălucita inspirație de o clipă a unei femei a biruit viclenia vulgară, îndelung elaborată a unei haite întregi de bărbați brutali și cruzi.

Intrarea lui Moray în fruntea convoiului de nobili fugari în Edinburgh reprezintă punctul culminant al trium-

fului lorzilor împotriva reginei. Pentru că exact în aceeași zi — 11 aprilie — din ordinul Mariei Stuart, parlamentul urma să-l declare trădător. Acest tactician de seamă știuse să tragă ițele complotului în așa fel încît să culeagă roadele victoriei fără a-și fi mînjit mîinile cu sîngele asasinatului. Nu numai că nu fusese de față la rușinosul masacru, dar își luase toate precauțiile pentru a nu exista nici o dovadă a participării sale la complot ; el apărea acum în chip de erou eliberator, puternic, mîndru, nemaculat, sigur de sine. Și, genială actriță, sora lui vitregă îi acceptă, silită de împrejurări, această falsă postură și se aruncă în brațele fratelui ca și cum nici ură, nici dușmănie n-ar fi existat vreodată între ei, ci numai tandră iubire frățească. Sărutul trădării depus ieri pe obrazul ei, îl transmite ea astăzi cu aceeași sfruntată nerușinare lui Moray. Și nu ezită nici o clipă să-i ceară sfat și ajutor, de parcă nu din ordinul ei fusese el condamnat la surghiun, de parcă reîntoarcerea lui în țară o așteptase și dorise ea cu nespusă nerăbdare. Iar Moray la rîndul lui nu se lasă mai prejos în această comedie și intervine pe dată, cu toată autoritatea, în favoarea reginei. Acum, cînd conjurația dorită și încuviințată de el a biruit — fără amestecul și participarea lui, în aparență —, cînd Rizzio, dușmanul lui cel mai aprig, cel care uneltea cu atîta pricepere împotriva cauzei protestante și a supremației lui în conducerea statului a fost înlăturat, Moray consideră că este profitabil pentru el să se dea uitării cît mai curînd acest episod tulbure și să joace rolul conciliatorului, al pacificatorului. Prima măsură pe care o impune este un compromis : să fie îndepărtată imediat umilitoarea pază în care este ținută regina ; să i se redea suveranei drepturile și demnitățile ei auguste, iar aceasta, la rîndul ei, să-și

reverse mărinimoasa iertare și absolvire de orice ispășire asupra asasinilor patrioți.

Maria Stuart, care își pregătise pe îndelete fuga — în complicitate cu soțul ei duplicitar — în cele mai mărunte detalii, nu fusese nicicînd animată de o mai mare poftă de răfuială ca acum, nicicînd nu nutrise mai puțin intenția de a uita și de a ierta. Dar, pentru a putea lovi din plin, trebuia să adoarmă vigilența rebelilor ; acceptă așadar propunerea. Nu trecuseră decît patruzeci și opt de ore de la asasinat și iată că povestea aceasta sîngeroasă pare a fi îngropată, odată cu leșul mutilat al lui Rizzio. Cu toții se arată dispuși să procedeze ca și cum nu s-ar fi întîmplat cu adevărat nimic grav. Un mic muzicant obraznic și-a primit pedeapsa și atîta tot. Intrusul, derbedeul acela italian, va fi uitat și pacea va coborî iar asupra Scoției.

Acordul verbal este încheiat. Totuși, conjurații întîrzie să-și retragă sentinelele de la ușa regală. Ei cunosc suficient de bine mîndria Stuarților pentru a se îndoi de autenticitatea generoaselor sentimente pe care le afișează regina. Prudența lor înnăscută îi avertizează că e mai cuminte să mențină cît mai multă vreme neînarmat brațul acesta atît de impulsiv la mînie ; ei simt cît de primejdioasă și fatală le poate fi libertatea acestei femei. Și mai este ceva care nu li se pare tocmai în ordine : vizitele prea dese și prea prelungite ale lui Darnley în camera „bolnavei". Ei au toate motivele să cunoască ușurința cu care poate fi modelat acest nevolnic, și-l avertizează pe Darnley să nu se încreadă în cuvintele amăgitoare ale Mariei Stuart care, bănuiesc ei, uneltește să-l atragă în tabăra adversă. Ba chiar îl amenință — profetică amenințare — că ar plăti scump această nouă trădare. Asigurările și jurămintele lui de credință nu

le sînt suficiente. Şi nici promisiunile reginei. Ei care şi-au călcat de atîtea ori jurămîntul ştiu mai bine ca oricine cît de uşor cîntăreşte un jurămînt, ce lucru lipsit de importanţă este o făgăduială, şi se încred mai puţin decît în orice în cuvîntul dat. De aceea pretind un document scris — ciudată credulitate în durabilitatea contractelor — prin care regina să le asigure impunitatea, condiţionînd astfel retragerea pazei. Pînă nu de mult se asigurau prin *„bonduri"* pentru săvîrşirea asasinatului, acum au nevoie de un *„bond"* asemănător pentru absolvirea de răspunderea lui. Numai că Maria Stuart este prea mîndră şi prea deşteaptă pentru a da în mîna asasinilor un document care s-o angajeze în vreun fel. Şi cu cît îi trece prin minte mai puţin s-o facă, cu atît se arată mai dispusă, mai încîntată chiar să le ofere documentul. De fapt nu urmăreşte altceva decît să cîştige timp pînă seara. Darnley va căpăta această prea onorabilă misiune de a-i duce cu vorba. Ca om de încredere ce le este, redactează împreună cu ei documentul, grijuliu de a nu omite nici un punct şi nici un paragraf care ar fi în favoarea rebelilor. Şi atîta vreme le ia întocmirea actului încît tocmai cînd au sfîrşit treaba, iată, s-a înnoptat, şi n-ar fi indicat să strice odihna suferindei pentru a-i solicita iscălitura. În zori însă, la prima oră, Darnley se obligă să le prezinte documentul semnat şi parafat şi cel care se obligă astfel cu toată solemnitatea este regele lor, al cărui cuvînt ar fi o necuviinţă să fie pus la îndoială, pe faţă. Deci pentru a întări pactul, paza reginei este ridicată şi victoria obţinută se cere sărbătorită. Tot lui Darnley îi cade în sarcină, după ce i-a ameţit cu vorbe, să-i îmbete cu vin pe cei a căror vigilenţă trebuie adormită în această noapte. Expert în aranjarea treburilor murdare, acesta îşi anunţă complicii că îi invită — din ordinul reginei — la un mare festin. Băutura se

revarsă în valuri, înfrățește inimile și împacă toate discordiile. În noaptea aceea lorzii se duc la culcare cu capul și picioarele grele, în schimb cu inimile ușoare: regina le-a promis iertarea, regele le-o garantează, Rizzio stă bine unde stă sub o proaspătă moviliță de pămînt, Moray s-a întors acasă și apropierea lui îi umple de siguranță. Un somn de plumb, somnul beției, pune capăt acestei zile atît de agitate.

De îndată ce paza a fost retrasă și calea e liberă, Maria Stuart părăsește în grabă patul de „suferință" și cu o energie neașteptată pentru o „bolnavă" dă ultimele dispoziții în vederea evadării. La miezul nopții, în umbra zidului ce înconjoară cimitirul, Bothwell împreună cu alți prieteni credincioși o așteaptă cu caii înșeuați, pregătiți de fugă.

Castelul întreg doarme, cufundat într-un somn adînc. Numai sus, o ușă se deschide cu precauție și Maria Stuart se strecoară neauzită ca o umbră prin coridoare, prin odăile servitorilor, pînă în subsolul de unde o galerie secretă duce spre catacombele cimitirului. Din întunericul bolților înghețate șiroiește umezeala, iar lumina șovăitoare a torțelor scoate cînd și cînd la iveală pentru fracțiuni de secundă unghere sinistre în care se îngrămădesc oseminte și racle. În sfîrșit drumul acesta sinistru a ajuns la capăt. Aici îi întîmpină, ca o mare ușurare, aerul proaspăt al nopții: libertatea. Mai au de străbătut cimitirul pînă la prietenii salvatori care-i așteaptă. Deodată pașii fugarilor se împotmolesc: un mormînt proaspăt le stă în drum: mormîntul lui David Rizzio. Era ultima lovitură pe care o mai aștepta inima și așa destul de călită de lovituri a suveranei pentru a se încrîncena cu și mai multă tărie. Existența pentru ea nu înseamnă în momentul acesta decît îndeplinirea a două mari țeluri: să-și salveze, prin fugă, onoarea de

suverană și să dăruiască Scoției un moștenitor. Și apoi, abia după aceea, cînd va fi izbăvită de aceste două mari sarcini, să abată asupra trădătorilor și asasinilor mînia ucigătoare, necruțătoare a răzbunării sale, care nu-l va ocoli nici pe ticălosul care din prostie o ajută acum. Se aruncă în grabă deci pe cal, în spatele credinciosului căpitan al corpului de gardă, Arthur Erskine, alături de care se simte în siguranță. Grăbit să se pună la adăpost Darnley i-a luat-o înainte și a dat pinteni calului fără s-o mai aștepte. Unul în spatele altuia, călare pe același cal, încleștați într-un galop sălbatic gonesc Erskine și regina însărcinată în a cincea lună, cale de douăzeci și una de leghe pînă la castelul lordului Seton. Odată ajunși aici, o escortă de două sute de călăreți o însoțesc pe fugara din miez de noapte, devenită din nou stăpînă, odată cu zorile, la castelul regal din Dunbar, unde ajunge încă înainte de amiază. Fără să-și îngăduie nici un minut de răgaz, viteaza femeie trece pe dată la acțiune. Ea a învățat între timp că numai titlul de regină nu valorează nimic dacă nu știi să lupți pe viață și pe moarte pentru a domni cu adevărat. Neobosită, scrie și dictează scrisori și apeluri către toți cei ce i-au rămas credincioși.

Adună în grabă o armată care să ia cu asalt castelul Holyrood. Viața îi este acum salvată. Ceea ce a mai rămas de salvat este coroana, puterea.

Ori de cîte ori a acționat sub imperiul pasiunii, femeia aceasta s-a dovedit neostenită și imbatabilă. Și mai mult ca oricînd acum, cînd patima răzbunării îi înfierbîntă sîngele, inima ei s-a arătat demnă de coroana ce-o purta.

De îndată ce se luminează de ziuă, ocupanții castelului Holyrood aveau să ia cunoștință de amara surpriză ce li se pregătise. Regina împreună cu Darnley, aliatul și protectorul lor, au fugit. Năuceala este atît de mare încît

în primele momente ei nici nu pot concepe cît de amarnic au fost trași pe sfoară, ce magistral au fost păcăliți. Încrezători încă în cuvîntul regesc al suveranului și nevrînd să înțeleagă că au fost trădați, trimit pe dată, ca delegat la Dunbar, pe lordul Sempill ca să solicite Mariei Stuart documentul redactat împreună cu Darnley, cu atîta precauție, document care să le asigure amnistia generală. Delegatul este lăsat însă să aștepte în fața porților închise trei zile, ca la Canossa ; regina refuză să accepte vreo tranzacție cu rebelii, acum cînd Bothwell își adunase armata. Frica începe să facă ravagii în tabăra rebelilor. Pe furiș, unul cîte unul, nobilii răsculați dezertează și se furișează pentru a se prosterna cu căință la picioarele stăpînei implorînd îndurare, cu excepția lui Ruthven, care se atinsese primul de Rizzio, a lui Fawdonside, care-i pusese pistolul în piept reginei și a lui John Knox, care se pripise să preamărească asasinatul declarîndu-l de pe amvon o faptă lăudabilă întru cinstirea Domnului ; acestora nu le-a mai rămas altă cale decît fuga din țară.

Dacă și-ar asculta inima, Maria Stuart ar răspunde căinței păcătoșilor cu o cruzime exemplară care să le slujească de învățătură pe viitor tuturor rebelilor. De data aceasta ea va asculta însă de glasul înțelepciunii și va proceda cu prudență și chibzuință. Regina cunoaște prea bine amestecul lui Moray în complot. Dovadă punctualitatea cu care s-a reîntors în țară în chiar primul ceas al prizonieratului ei. Totuși, întrucît el n-a luat parte activă la asasinat, ea consideră că e mai chibzuit să închidă un ochi și să-l cruțe pentru a-l avea de partea ei pe bărbatul cel mai puternic și mai influent din întreg statul. „*Ca să nu am prea mulți dușmani deodată*“, se justifică ea. Pentru că dacă ar vrea să procedeze drept, împărțind fiecăruia, după faptă, răsplata cuvenită, ar

trebui să înceapă cu propriul ei soț, cel mai vinovat dintre conspiratori, cel care le-a înlesnit ucigașilor pătrunderea în apartamentul ei, cel care a imobilizat-o în timpul crimei odioase. Dar pedepsindu-l pe Darnley nu și-ar face sieși un real serviciu, dimpotrivă. Pentru femeia a cărei reputație a fost cîndva pusă la îndoială prin scandalul cu Chastelard, e mai înțelept să ascundă de ochii lumii faptul că propriul ei bărbat participase la complot în chip de soț dezonorat și încornorat. Așadar consideră că este în folosul ei să accepte o falsă interpretare, o versiune mincinoasă a atitudinii lui Darnley, conform căreia regele n-ar fi avut nici un amestec în acest complot și n-ar fi fost implicat în asasinat. Dificilă încercare aceea de a scoate basma curată pe cineva care nu se dăduse în lături să semneze două *„bonduri“* ce aveau să certifice participarea lui activă la conspirație și care, mai mult decît atît, îngăduise unuia dintre rebeli să se slujească de pumnalul său în săvîrșirea atrocității. (Pumnalul lui Darnley fusese găsit împlîntat în trupul mutilat al lui Rizzio.) Dar Maria Stuart nu-și pierde vremea cu scrupule excesive cînd e vorba de o marionetă ca Darnley, lipsită de voință și de onoare. În piața orașului se dă citire unui document oficial și solemn, prin care regele declară în mod public *„pe onoarea și cuvîntul său de prinț“* că n-a luat vreodată parte la această dezonorantă conspirație și că se face vinovat de calomnie cel ce l-ar acuza că ar fi *„sfătuit, comandat, ocrotit sau aprobat“* această nesupunere cînd de fapt nu mai era o taină pentru nimeni în întregul oraș și chiar în întreaga țară faptul că a *„counseled, commanded, consented, assisted“* complotul și că a încheiat chiar un contract semnat și parafat cu conjurații. O asemenea declarație nerușinată întrece cu mult toată ticăloșia de care fusese capabil pînă atunci acest tînăr prinț. Pedeapsa mai aspră

și mai răzbunătoare nici că putea să-i aplice Maria Stuart, decît aceea de a-l obliga să se compromită singur dovedindu-se în fața poporului scoțian un sperjur nemernic, un om de nimic, lipsit de cuvînt și de onoare, demn pentru totdeauna de disprețul lumii întregi.

Odată monstruoasa crimă drapată astfel sub lințoliul imaculat al minciunii, perechea regală — în deplină armonie — își face intrarea triumfală în Edinburgh, urmată de un măreț alai ce înaintează în sunetele sărbătorești și solemne ale fanfarei. Conflictul s-a aplanat, liniștea a fost restabilită. Nu lipsește din această veselă pantomimă nici momentul indispensabil al pedepsirii vinovaților : cîțiva robi, cîțiva slujitori neînsemnați cărora li s-a ordonat să stea de pază în fața porții palatului în timp ce stăpînii lor loveau cu pumnalele înăuntru, se leagănă în ștreanguri pentru a fi pildă mulțimii. Și cu aceasta socotelile au fost încheiate, datoriile plătite, dacă mai adăugăm faptul că mortului Rizzio i s-a făcut onoarea unui impozant monument funerar, iar fratele său îi ia locul în cabinetul reginei.

Episodul a fost uitat, iertarea augustă s-a pogorît mărinimoasă asupra conspiratorilor. Sau cel puțin așa se străduiesc să asigure aparențele.

Iată, a trecut prin toate primejdiile, prin toate emoțiile care se puteau imagina și acum îi mai stă în față una : să-și consolideze situația atît de șubrezită, dăruind țării un sănătos și fericit moștenitor. Pruncul acesta, viitorul rege, și nu soțul, actualul rege, suveranul de paie, va face din ea, în fața națiunii întregi, o persoană inviolabilă. Presimțind apropierea evenimentului, Maria Stuart este cuprinsă de grele neliniști, se simte apăsată de o ciudată descurajare, o umbră întunecată planează asupra sufletului ei. Poate nu este decît amintirea prea proaspătă a

morții lui Rizzio, poate presentimentul obscur al viitoarelor nenorociri ce se vor abate asupra ei.

Își face testamentul prin care îi lasă lui Darnley — restituindu-i-l — inelul de căsătorie, dar se gîndește și la Iosif Rizzio — fratele celui ucis — la Bothwell și la cele patru Marii. Pentru prima oară femeia aceasta curajoasă se teme de moarte. Părăsește castelul Holyrood care — a simțit-o din plin — nu prezintă destulă siguranță și se instalează în castelul din Edinburgh, mai puțin confortabil, dar mai sigur, mai inaccesibil, putînd rezista oricăror atacuri. Acolo, în izolarea aceia liniștitoare, vrea să-l aducă pe lume — chiar și cu prețul vieții ei — pe viitorul moștenitor al coroanei scoțiene și engleze.

În dimineața zilei de 9 iunie tunurile fortăreței vestesc orașului de jos marea bucurie : regina a născut un fiu, un Stuart ; Scoției i s-a dăruit un rege. Prin el va lua sfîrșit domnia primejdioasă a femeilor, frînele statului vor fi ținute de mîinile ferme ale unui bărbat. S-a împlinit speranța cea mai fierbinte a mamei și totodată dorința țării. Dar ceasul acesta de durere și de bucurie, al nașterii fiului ei, este pentru Maria Stuart și ceasul lucidității, al celei mai înalte răspunderi. De îndată ce i-a dat viață, ea înțelege limpede că are datoria să-i asigure onoarea, să înlăture orice urmă de echivoc care ar putea plana asupra lui mai tîrziu, întunecîndu-i domnia. Ea cunoaște clevetirile acelea otrăvite strecurate nu numai în urechea lui Darnley, ci insinuate și dincolo de zidurile palatului, care zvoneau despre păcatul adulterului de care s-ar fi făcut vinovată regina. Știe că la Londra nu se așteaptă decît un asemenea pretext pentru a se contesta nou-născutului descendența legitimă și deci dreptul de succesiune la tron. Ceea ce are ea de făcut în această oră este să spulbere odată pentru totdeauna orice urmă de suspiciune, să înăbușe această minciună nerușinată.

în fața tuturor celor adunați în camera ei de lehuză, și care mai tîrziu vor putea depune mărturie asupra scenei la care au asistat, ea se adresează lui Darnley, arătîndu-i copilul :

— Iată fiul pe care Dumnezeu ni l-a dăruit ție și mie ; fiu zămislit de nimeni altul decît de tine.

Rușinat de a fi contribuit prin trăncănelile lui geloase la răspîndirea zvonurilor defăimătoare, jenat de solemnitatea acestor cuvinte al căror sens acuzator nu se poate să nu-l înțeleagă, încurcat pentru că nu știe să facă față unei atari situații, Darnley găsește totuși modalitatea de a ieși din impas : se apleacă și sărută copilul. Dar mama nu se poate mulțumi cu un asemenea răspuns ; ridicînd în brațe pruncul ea rostește tare și răspicat, de parcă s-ar lega printr-un jurămînt :

— Mărturisesc în fața Domnului, precum voi mărturisi la Judecata de Apoi, că acesta este fiul tău, drept pentru care mă cutremur de soarta ce-i va fi dată ; doresc ca toate femeile și toți bărbații de față să fie martori la mărturisirea ce-am făcut.

Ciudat jurămînt rostit într-o oră atît de solemnă. Răzbate din el amara neîncredere pe care această femeie, adînc jignită, o nutrește omului ce-a dezamăgit-o atît de total și definitiv. Apoi ea întinde copilul lordului William Standon spunînd :

— Îmi leg de acest fiu speranța că va uni el, cel dintîi, cele două regate : al Scoției și al Angliei.

Surprins, Standon răspunde :

— De ce el, doamnă ? De ce nu auguștii săi părinți, majestatea voastră împreună cu regele, soțul dumneavoastră ?

Cu o amărăciune venind din adîncurile sufletului ei îndurerat Maria Stuart rostește :

— Pentru că tatăl său a distrus legătura noastră.

Înjosit astfel în fața tututor, Darnley intervine împăciuitor :

— N-ai făgăduit tu că vei uita și ierta ?

— Doresc să iert, răspunde regina. De uitat însă nu voi putea niciodată. Ce s-ar fi ales din mine și din copilul nostru dacă Fawdenside ar fi descărcat pistolul asupra mea ? Dumnezeu știe ce-ar fi făcut atunci lorzii cu tine !

— Madame, să nu dezgropăm din nou acum lucrurile acestea vechi, de mult îngropate ! spune Darnley prevenitor.

— Bine ! Să nu mai vorbim despre ele, răspunde regina punînd capăt acestei scene întunecate ca un cer înnourat, brăzdat de fulgerele premergătoare furtunii.

Chiar și în ceasul acesta de grea cumpănă, cînd își revarsă întreaga amărăciune a sufletului ei grav lezat, Maria Stuart n-a rostit de fapt decît jumătate de adevăr : că fără să poată uita va încerca să ierte. Adevărul este că nu va fi liniște în castelul acesta, pace în țara aceasta, pînă cînd sîngele vărsat nu va fi ispășit prin sînge și violența răsplătită cu violență.

Copilul s-a născut, vestea fericită s-a răspîndit pretutindeni, mama se simte bine, și-a revenit după grelele chinuri ale nașterii. E timpul deci ca sir James Melville, mesagerul de încredere al reginei, să încalece, să dea pinteni calului și să străbată în goană Scoția pentru a duce Elisabetei vestea cea mare. Pînă seara se și află la graniță, noaptea poposește la Berwick, iar zorii îl găsesc galopînd spre Londra, unde ajunge în seara zilei de 12 iunie, cu calul în spume și cu satisfacția de a fi realizat o asemenea performanță. Dar Elisabeta nu se află la Londra ; ea dă un bal la castelul ei de la Greenwich ; inimosul Melville, neobosit, încalecă pe dată pe un alt cal, și nu se oprește decît la Greenwich ; vestea trebuie comunicată chiar în noaptea aceea.

Elisabeta tocmai își sărbătorește însănătoșirea după o boală lungă și grea care-i pusese viața în primejdie. Fastuos înveșmîntată în rochia-i ca un clopot somptuos, ea pare o uriașă lalea exotică. Fardul, aplicat din belșug, ascunde urmele bolii, săpate adînc pe figura ei osoasă și regina petrece cu voioșie, dansează și conversează într-o excelentă dispoziție, înconjurată de curtenia devotaților ei cavaleri. Deodată printre perechile de dansatori, își croiește drum Cecil, secretarul ei, însoțit de sir James Melville. Bătrînul se apropie de regină și-i împărtășește în șoaptă, vestea. Maria Stuart a născut un fiu, a dăruit Scoției un moștenitor.

Elisabeta a fost întotdeauna o desăvîrșită politiciană, o excelentă diplomată, versată în arta stăpînirii de sine, ajunsă la o adevărată măiestrie în capacitatea de a-și ascunde sentimentele. De data aceasta, însă, vestea o surprinde pe neașteptate și se înfige ca un pumnal în inima ei de femeie. De femeie prea pătimașă, prea sensibilă, prea vulnerabilă pentru a mai putea fi ținută în frîu de tacticiana calculată, în ora aceasta grea. Nervii ei sînt prea surescitați pentru a putea face față cum se cuvine unui asemenea moment, lovitura prea năprasnică și durerea prea copleșitoare pentru a o mai tăinui sub masca convențională a etichetei. Rămîne încremenită, palidă — în pofida stratului gros de fard ce-i acoperă obrajii —, cu buzele strînse, cu pumnii încleștați, cu privirile rătăcite. La un semn al reginei muzica tace brusc, dansul încetează și Elisabeta, cu pași rigizi, cu umerii aduși, părăsește fără un cuvînt sala de bal. Ajunsă în dormitorul ei, încleștarea și rigiditatea — suprem efort al acestui biet suflet rănit de moarte — dispar, și femeia se prăbușește în sfîșietoare hohote de plîns, în brațele doamnelor ei :

— Regina Scoției a născut un fiu, pe cînd eu nu sînt decît o uscătură stearpă, neroditoare.

Niciodată, de-a lungul unei existențe de șaptezeci de ani, durerea nu i-a jucat o astfel de festă, nu a demascat-o atît de penibil ca în clipa aceea. O fracțiune de secundă cortina s-a dat la o parte și a dezvăluit lumii o amarnică tragedie : aceea a femeii frustrate în însăși feminitatea ei, căreia i se refuză orice bucurie, care trăiește sub obsesia cumplitei infirmități de a nu putea fi femeie, soție și mamă. Această mare regină ar fi dat totul, ar fi renunțat la toate regatele lumii pentru bucuria neasemuită, pentru fericirea dumnezeiască de a da naștere unui copil. I-ar fi iertat Mariei Stuart toate succesele, i-ar fi îngăduit toate vanitățile, toate realizările, toate victoriile în afară de una singură, asupra căreia se concentrează de fapt întreaga ură, întreaga gelozie, întreaga invidie, întreaga deznădejde a acestei femei : aceea de a fi mamă.

La adăpostul nopții, Elisabeta își va consuma în hohote de durere și strigăte de revoltă pătimașa ei neputință.

Dimineața însă, surîzătoare, amabilă, regina îl primește cu mare solemnitate și nenumărate atenții pe Melville, mesagerul unei atît de plăcute vești, încredințîndu-l de bunele și duioasele sentimente ce le nutrește stăpînei lui, căreia îi transmite cele mai calde și mai sincere urări de fericire și de prosperitate. Făgăduiește că va fi nașa copilului și că va face tot ce-i va sta în putință ca să participe la botez. Cu cît e mai mare durerea și mai amarnică invidia în sufletul ei, cu atît mai generoasă și mai protectoare dorește să apară în fața lumii întregi.

Din nou s-a întors roata norocului de partea celei curajoase ; primejdiile au fost înlăturate, necazurile uitate. Cerul ei înnourat ieri este astăzi din nou senin și însorit. Dar primejdia nu-i cumințește pe cei îndrăzneți. Maria Stuart nu e făcută pentru o existență liniștită și fericită.

Cei viteji își vor făuri întotdeauna viața după asemănarea și pe măsura sufletului lor: zbuciumată, intensă, cutezătoare.

CUMPLITE ÎNCURCĂTURI

(Iulie — decembrie, 1566)

Odată cu nașterea copilului ia sfîrșit primul act al tragediei care a fost existența Mariei Stuart. Scena așteaptă acum pregătită începerea celui de al doilea act ce se va desfășura cu decoruri și personaje noi, într-o atmosferă diferită: mai sumbră, mai încordată, cutremurată de forțe și izbucniri dramatice, pline de tensiune. Tragediei politice de pînă acum îi ia locul una cu un caracter personal. Maria Stuart avusese de înfruntat dușmăniile și ostilitățile interne — ale rebelilor din țară — cît și pe cele de dincolo de hotare; o așteaptă acum o altă bătălie, mai violentă, mai încleștată, mai sfîșietoare: lupta cu forțele telurice, năvalnice, dinlăuntrul ei. Ea însăși se transformă radical, își descoperă un suflet nou, plin de neprevăzut; convingerile, credințele, țelurile, ambițiile, preferințele, obiceiurile ei de pînă atunci sînt uitate, părăsite, înlocuite cu altele, diametral opuse. Maria Stuart se dovedise în prima etapă a existenței ei mai întîi o prințesă silitoare și talentată, deosebit de agreabilă prin cumințenia, frumusețea și gentilețea spiritului ei; apoi o regină fermecătoare, o văduvă nevîrstnică, melancolică și visătoare; din nou o regină, de data aceasta mîndră, ambițioasă și îndrăzneață; și, în sfîrșit, o femeie dezamăgită, înșelată în speranțele, credințele și idealurile ei. Și deodată, pe ne-

aşteptate, curînd după naştere, o schimbare bruscă se petrece cu această ființă care nu mai simte în ea imboldul să fie regină, ci femeie şi numai femeie. Pentru prima oară setea ei de putere se stinge, înlocuită de supremația simțurilor care se dezlănțuie cu o forță nebănuită, cu o pasiune fără egal, măturînd totul din calea lor, nimicind tot ce clădise cu trudă şi elaborase cu chibzuință, nesocotind tot ce-i stă în cale : onoare, lege, morală ; este gata să renunțe la tot, pînă şi la coroană. Se abandonează, corabie uşoară şi minusculă, în voia uraganului grandios al pasiunii sale, se risipeşte cu o exaltare nemaiîntîlnită în istoria lumii, pînă la epuizarea totală a marilor ei forțe vitale.

Maria Stuart consumă cu o intensitate dramatică, de-a dreptul spectaculoasă, într-un singur an, o pasiune devastatoare ; se poate spune că într-un singur an şi-a trăit toată viața, dar şi-a trăit-o din plin, nemailăsînd nimic pentru zilele, lunile şi anii ce aveau să vină.

Un alt personaj care-şi va avea rolul său în acest de al doilea act, şi care va apare şi el schimbat, este Darnley. Între timp a devenit un personaj tragic, întunecat, izolat în marea lui singurătate de disprețul şi desconsiderarea unanimă pe care a dobîndit-o după ce i-a trădat pe toți. În sufletul lui mărunt, dar atît de ambițios, scurmă acum, cu amară deznădejde, o furie oarbă şi neputincioasă. A făcut tot ce putea face pentru a recîştiga un strop din recunoştința, devotamentul şi dragostea femeii de care inima lui slabă se agață cu disperare şi a primit în schimb, de îndată ce a încetat să-i mai fie util, indiferența, ba chiar repulsia ei, manifestate fățiş. Căci singurul sentiment pe care i-l mai poate nutri ea de aici înainte este o aversiune neînduplecată. Cu atît

mai mult cu cît scrisoarea adresată de el conjuraților, prin care se obliga să le asigure impunitatea în schimbul asasinării lui Rizzio, se află acum în mîna ei — ca o răzbunare a lorzilor proscriși, îndreptată împotriva trădătorului. Acest document însă nu constituie decît o dovadă materială a ceea ce regina știa de mult : că și-a legat viața de un om de nimic, de o canalie, de un suflet josnic, capabil doar de trădare și lașitate. Ea urăște în el nu numai defectele lui, ci mai ales propria ei eroare atît de grosolană, de umilitoare, de lipsită de gust, de a face un erou din vietatea aceasta vîscoasă, din molusca aceasta a cărei simplă atingere o umple de oroare. Prezența lui nelipsită alături de ea îi face rău ; existența lui o apasă ca un coșmar. Își frămîntă încontinuu mintea ce să facă să se elibereze de sub tirania acestui vis urît. Intenția de a pune capăt unei legături care a devenit obositoare și imposibil de suportat încolțește în inima ei ca ceva firesc, ca o dezlegare normală a unei situații prea încordate, ca să mai poată dura astfel. Nu e o pornire violentă sau sîngeroasă, datorită unor tenebroase instincte, ci o dorință cît se poate de legitimă a unei femei care, dezamăgită în căsnicia ei, consideră despărțirea ca unica soluție logică. Și într-adevăr, Maria Stuart se consultă asupra acestei posibilități cu Moray și Maitland. Dar înțelege curînd riscurile și piedicile care stau în calea unei despărțiri : datorită zvonurilor calomnioase cu privire la pretinsele ei relații neîngăduite cu Rizzio, divorțul intervenit la un atît de scurt timp după nașterea copilului n-ar face decît să dea apă la moară bîrfelilor. Răuvoitorii ar avea un argument plauzibil pentru a-l socoti pe fiul ei bastard și a încerca să-i conteste dreptul de succesiune, asigurat numai vlăstarului unei căsătorii legitime. Deci, pentru ca numele lui Ja-

mes al VI-lea să rămînă nepătat şi succesiunea inatacabilă, regina se vede nevoită să renunţe la intenţia de divorţ, să ocolească cea mai simplă şi mai firească soluţie întru rezolvarea acestei incongruenţe. Mai rămîne însă deschisă o cale ; separaţia la care se poate recurge tacit, printr-un acord confidenţial între soţi ; astfel ei ar rămîne în continuare soţ şi soţie în faţa lumii, redobîndindu-şi în acelaşi timp libertatea. Rezolvarea aceasta îi surîde Mariei Stuart pentru că, fără să rişte sau să primejduiască situaţia viitorului rege, ar putea scăpa de povara vieţii conjugale, s-ar sfîrşi odată pentru totdeauna cu insistenţele devenite de-a dreptul odioase, ale lui Darnley. Aşadar încearcă să discute cu soţul ei şi să-i obţină acordul, ba mai mult chiar, din relatarea unei convorbiri cu Darnley, reiese că regina l-a asigurat că poate dispune de toată libertatea fără ca aceasta s-o ofenseze în vreun fel şi i-a sugerat să-şi ia o metresă, indicîndu-i-o — cu intenţia de a îndulci printr-o glumă brutalitatea propunerii — pe însăşi soţia duşmanului său de moarte, Moray. Dar încercările ei sînt sortite eşecului ; această femeie care nu-l doreşte, care-l respinge continuu este de neînlocuit pentru Darnley. Numai pe ea o vrea, numai după ea tînjeşte sufletul lui nevolnic, iar simţurile lui sînt înrobite ei cu o patimă înflăcărată care îl scoate din minţi şi care pune tot mai puternic stăpînire pe el, cu cît este mai violent şi mai categoric respins. Un cerc vicios din care nu există ieşire : cu cît Darnley îşi revendică mai aprins, mai stăruitor drepturile conjugale, cu atît creşte aversiunea reginei pentru el ; aversiune la care el răspunde cu o patimă înmiită, cu o poftă din ce în ce mai nestăvilită, mai nesăţioasă, de animal lihnit, viclean şi sălbăticit, gata oricînd şi să sfîşie, şi să se gudure umil, cerşind

mîngîiere. Iată cu ce preț își plătește acum Maria Stuart amarnica-i nechibzuință de a fi făcut, dintr-un biet băiețandru lipsit de demnitate și de noblețe, stăpînul ei și al țării. Lanțurile pe care de bunăvoie și le-a pus la mîini o strîng acum în încleștarea lor de fier, o încolăcesc, o sufocă, orice ar face nu le mai poate rupe.

Tot ce-i mai rămîne de făcut, în situația în care se află, este să încerce să o ignore, să înceteze de a-și mai bate capul pentru găsirea unei soluții, să evite pe cît posibil confruntarea cu Darnley și să amîne luarea unei hotărîri. Iată de ce gestul — care pentru toți biografii ei de mai tîrziu a fost găsit de neînțeles — de a părăsi castelul în taină, mai propriu spus, de a fugi de acasă, la numai patru săptămîni după naștere, plecînd cu barca într-o călătorie de plăcere la Alloa, un domeniu al contelui de Mar, ne apare azi, în lumina unei noi înțelegeri, cît se poate de explicabil. Căci după cele patru săptămîni, timpul cînd putea să-l evite pe Darnley și să se sustragă insistențelor lui amoroase, ar fi avut de înfruntat un întreg calvar : prezența lui odioasă, stăruințele lui continue, avansurile și chiar asalturile lui, zi de zi și noapte de noapte. Exasperată, îngrozită de această perspectivă, Maria Stuart abandonează copilul și fuge ; fuge de prezența fizică a lui Darnley, de apropierea lui, de oroarea de a trăi sub același acoperiș cu el, și mai ales de teroarea de a se ști mereu încolțită, pîndită, rîvnită de un bărbat pe care nu-l mai iubește, dar care nu încetează să-și exercite drepturile asupra ei. Fuga este singura cale spre libertate. În săptămînile, în lunile care vor urma, vara întreagă, peregrinînd de la un castel la altul, hoinărind de colo-colo, dedîndu-se, cu deznădăjduită patimă, vînătorii, dansului, jocurilor cu

măşti, vîrtejului de distracţii şi amuzamente care amintesc de trecutele timpuri, preafericite, din zilele lui Chastelard şi Rizzio, regina goneşte de fapt pe urmele aceleiaşi himere întrezărite o clipă, pierdute din nou în clipa următoare, libertatea. Maria Stuart care n-a împlinit încă douăzeci şi patru de ani doreşte să uite jugul conjugal ce-o apasă şi izbuteşte să uite odată cu el grijile, primejdiile, suferinţele prin care trecuse, întreaga lecţie aspră a vieţii, pe care ar fi trebuit s-o înveţe bine, pe dinafară şi pentru totdeauna. Cînd, odată, în mijlocul petrecerii, pacostea care se numeşte Darnley îşi face apariţia printre tovarăşii de amuzament ai reginei, este expediat pe loc şi fără multă vorbă, neîngăduindu-i-se nici măcar o noapte de popas şi odihnă la Alloa. O amintire penibilă, împovărătoare, la care se gîndeşte în silă ca la o greşeală de neiertat şi pe care vrea s-o şteargă definitiv, fără urme, din memoria ei, iată ce a mai rămas din vîlvătaia aceea de paie, pe cît de repede aprinsă pe atît de repede stinsă, a pasiunii ei pripite şi neînţelepte, de pe urma căreia însă atît ea, cît şi Scoţia s-au ales cu un stăpîn şi un suveran nedorit, pentru toată viaţa.

Darnley nu mai există pentru ea. Nici pe Moray, fratele vitreg, cu toată împăcarea de suprafaţă aşternută între ei, nu se mai poate conta. Iar Maitland este şi el departe de a mai prezenta încredere şi siguranţă, deşi obţinuse în cele din urmă şi el graţierea. Toţi cei pe care-i investise cu deplina ei încredere s-au dovedit nedemni de un atît de covîrşitor sentiment. Şi totuşi, cu toate avertismentele pe care i le dăduse experienţa, Maria Stuart continuă să simtă nevoia de a se încrede total, fără rezerve, fără reticenţă, fără precauţie în cineva.

Ea va rămîne toată viața femeia care va ocoli jumătățile de măsură, care nu va cunoaște nuanțele între un refuz categoric și o dăruire deplină. Suflet neliniștit, zbuciumat, va tinde de la un capăt la altul al existenței ei de femeie și de regină spre polul contrar, spre bărbatul puternic, calm, statornic, care să poată constitui un reazim de încredere.

Singurul pe care se mai poate bizui acum, după moartea lui Rizzio, este Bothwell. Bărbatul acesta energic, care fără ezitare și-a riscat viața pentru ea, este un vechi prieten. Cu ani în urmă încă, în tinerețea lui, a luptat împotriva nobililor răzvrătiți, a refuzat să-și trădeze suverana, și să se alieze cu ei ; Maria de Guise, mama Mariei Stuart, a găsit în el un fidel apărător contra lorzilor Congregației, un luptător aprig pentru cauza Stuarților catolici chiar și în momentele de cea mai grea cumpănă, cînd bătălia părea pierdută definitiv pentru ei. Cu un devotament rar întîlnit în Scoția, el preferă să piardă și să fie alungat din țară decît să trădeze. Refugiat în Franța, devine comandant al corpului de gardă scoțian. Contactul cu Curtea franceză și cu manierele rafinate ale înaltei societăți de aici, va cizela întrucîtva, va șlefui asperitățile acestei firi violente și primitive, de războinic înnăscut. Schimbarea se va petrece însă numai pe planul raporturilor și relațiilor sale exterioare. În fond Bothwell va rămîne același aspru ostaș și funcția de la Curtea franceză nu-l va putea mulțumi multă vreme. Cînd Moray, dușmanul lui vechi, se răzvrătește împotriva reginei, el părăsește de îndată Franța, străbate marea, și se pune la dispoziția fiicei Stuarților. Ori de cîte ori Maria Stuart va avea de întîmpinat un moment dificil, necruțătorul și temutul Bothwell va fi alături de ea. În noaptea asasinării lui Rizzio el se salvează

în ultimul moment pentru a putea strînge ajutoare, a înlesni fuga reginei și a se putea întoarce cu armată împotriva rebelilor. Faimei lui de luptător neînfricat i se datorează capitularea atît de rapidă a conjuraților. Nimeni în Scoția n-a slujit-o cu atît devotament și vitejie pe Maria Stuart ca acest soldat aspru și curajos, în vîrstă de aproape treizeci de ani.

Figură colțuroasă și voluntară, bărbatul acesta masiv și sculptural pare dăltuit dintr-un bloc de marmură neagră. Asemenea condotierului Colleone, imaginea sa se reliefează monumentală asupra epocii, pe care o domină printr-o privire rece și cutezătoare, printr-o atitudine provocatoare în marea ei siguranță de sine. Este un bărbat în adevăratul înțeles al cuvîntului : aspru, puternic și brutal. Descinde dintr-o veche familie scoțiană, din neamul Hepburnilor, dar se pare că în vinele lui clocotește sîngele nedomolit al vikingilor și normanzilor războinici și prădători neîntrecuți. În pofida culturii pe care a dobîndit-o — stăpînește impecabil limba franceză și este un pasionat colecționar de cărți rare și prețioase — a rămas același temperament primitiv, dedat plăcerilor elementare și violente ale luptei, același neconformist care sfidează și disprețuiește cumințenia burghezului liniștit. Se simte în brutalitatea voluptății cu care se aruncă în aventură ceva din firea acelor romantici corsari *„hors la loi“* pe care i-a aureolat Byron. Masiv, lat în umeri, înalt, bucurîndu-se de faima unei forțe fizice rar întîlnite, rămase proverbiale — spada cea mai grea pare, mînuită de el cu aceeași agilitate chiar și cu mîna stîngă, un simplu pumnal, se spune că poate cîrmui singur o corabie în vijelia cea mai cumplită —, Bothwell este și o figură de o înaltă prestanță morală. Neînfricat, neîngenuncheat de nici o forță din

lume, morala lui este a celui puternic: să cucerească, să stăpînească, să nimicească tot ce-i stă împotrivă. Pofta lui de răfuială, bucuria primitivă de a se lua veșnic la trîntă și de a-și nimici adversarul, are în sălbăticia ei ceva din forța inocentă a unui animal tînăr, puternic, nervos și nestăpînit, pus mereu pe hîrjoană ; nu are însă nimic comun cu viclenia lașă, cu lăcomia nesățioasă de jaf, cu intrigile și uneltirile perfide ale clanului din care face parte. De aceea se ține deoparte și-i învrednicește pe lași cel mult cu disprețul său, disprețul luptătorului viteaz și solitar pentru haita care atacă din umbră. Pentru că bărbatul acesta dintr-o bucată face totul — îngăduit sau nu, în cadrul legii sau în afara ei — la lumina zilei, fără ascunzișuri și precauții. Mentalitatea lui de învingător brutal, lipsit de scrupule, de războinic care obține totul prin violența năprasnică a brațului înarmat are, față de cea duplicitară a celorlalți, superioritatea sincerității. În mijlocul unei haite de lupi și de hiene el pare o panteră sau, mai degrabă, un leu, o fiară care, deși plină de cruzime, are totuși ceva regesc în ferocitatea ei. De aceea bărbații se tem de el și-l urăsc. Asupra femeilor însă, forța sa brutală, elementară, lipsită de artificii, acționează cu o irezistibilă putere de seducție. Nu s-a păstrat nici un portret de al lui și nu putem ști dacă seducătorul acesta mai era pe deasupra și frumos. Ni-l putem imagina însă, asemenea bărbaților înfățișați de Franz Hals : un războinic neînfricat, într-o atitudine sfidătoare, cu privirea semeață, impertinentă, provocatoare, umbrită de borul amplu al pălăriei cu pene, trasă pe o sprînceană. Unele mărturii relatează despre el că ar fi fost de o urîțenie respingătoare. Dar nu frumusețea constituie virtutea cea mai atrăgătoare a unui bărbat. Vigoarea lui, emanînd acea aromă tare a bărbă-

ției și a puterii, sălbăticia sa naturală, violența lui arogantă și sigură de sine și aureola învingătorului, iată în ce constă marea lui putere de atracție, pur senzuală, asupra femeilor. În adorația lor pentru el se va îmbina admirația cu teama, sentimentul siguranței cu acela al riscului, al permanentei primejdii, voluptatea neprevăzutului și a aventurii. Cu atît mai mult cu cît bărbatul acesta nu este numai un mascul, un taur sălbatic, ci și un gentilom cult, nu lipsit de inteligență și dibăcie, care știe, cînd vrea, să-și etaleze manierele de o desăvîrșită curtoazie. Cuceririle amoroase nu lipsesc așadar din palmaresul acestui războinic. La Curtea franceză s-a bucurat de faima unui seducător irezistibil, faimă menținută și consolidată ulterior la cea scoțiană, unde nu puține doamne, din cele mai înalte familii, se numără printre victimele lui. În Danemarca o femeie, se spune, i-a sacrificat totul : nume, situație și avere. Dar cu toată această aparență de viață aventuroasă, abundînd în cuceriri, Bothwell este departe de a fi un Don Juan, în adevăratul înțeles al cuvîntului. În fond este un bărbat prea aspru și prea războinic pentru a putea fi un ahtiat vînător de fuste, cu atît mai mult cu cît aceste triumfuri îi vin oarecum de la sine, sînt succese ușoare, obținute fără efort ; victimele i se aruncă singure în brațe și el le culege în treacăt, ca pe niște prăzi întîmplătoare, ocazionale, lacom ca un viking pe jumătate sălbatic, fără a le asedia însă cu tot arsenalul său și fără a le lua prea în serios. Toate aceste aventuri amoroase nu sînt altceva decît jocuri virile, plăceri primitive care-i satisfac nevoi elementare, mici competiții sportive și cel mai adesea brutale. A mînca, a bea, a călări, a vîna, a face dragoste sînt pentru el acțiuni aparținînd aceleiași sfere, secundare în planul existenței lui de ostaș. A-ți

potoli foamea, setea, nevoia de joc, sau a lua o femeie — şi mai ales a o lua cu forţa — sînt pentru el formele cele mai naturale de manifestare ale puterii. La început, pentru Maria Stuart, Bothwell nu reprezintă altceva decît vasalul devotat pe care se poate bizui nevoia ei de încredere. Bothwell, la rîndul lui, este departe de a vedea în suverana pe care o slujeşte cu credinţă femeia atrăgătoare, în stare să-i aprindă vreo dorinţă. Ba chiar în felul lui de a-şi exprima părerile pe şleau, spusese odată, vorbind despre cele două regine, Maria Stuart şi Elisabeta, că „nu fac amîndouă la un loc cît o femeie adevărată". Se poate afirma că nici unul nu simţise de la început vreo atracţie erotică spre celălalt. Pe vremea cînd Bothwell mai era încă în Franţa, regina, indignată de unele referiri cam prea libere ale acestuia la adresa ei, care-i ajunseseră la ureche, fusese chiar pe punctul de a-i interzice întoarcerea în ţară. Mai tîrziu însă, după ce cavalerul făcuse dovada devotamentului cu care o slujea, ea va începe să investească în el tot mai multă încredere şi recunoştinţă. Astfel, curînd Bothwell este numit comandant al regiunii septentrionale, apoi avansează la rangul de locotenent-general al Scoţiei şi comandant suprem al armatei în caz de război sau de rebeliune. Regina merge mai departe pe calea favorurilor, îi dăruieşte posesiunile lorzilor proscrişi şi, ca semn al deosebitei atenţii şi importanţe ce îi acordă, îi alege ca soţie o tînără descendentă a nobilei şi foarte bogatei familii Huntly. Nici nu se poate dovadă mai grăitoare asupra naturii relaţiilor ei cu Bothwell în această primă etapă. Luptătorul acesta este însă genul de om căruia cînd i se dă un deget apucă toată mîna. A fost suficient să deţină o părticică din putere, pentru a dori s-o smulgă şi s-o ţină pe toată în mîinile lui de fier. În ascensiunea

lui rapidă iată-l ajuns sfetnic al reginei, de fapt adevăratul guvernator. Despre autoritatea lui raportează pe dată ambasadorul englez la Londra, ca despre un fapt deloc îmbucurător. Pentru că de data aceasta Maria Stuart a făcut o alegere bună dînd frînele țării pe mîna unui om atît de energic, de hotărît, prea mîndru, prea dintr-o bucată ca să se lase ademenit, de promisiuni și bani, de partea Elisabetei sau a nobililor, pentru a dobîndi cîteva neînsemnate avantaje. Dictatura militară înstăpînită de Bothwell îi va pune pe lorzi la respect și va spori curînd prestigiul reginei, asigurindu-i supremația. Și murmurele de nemulțumire din rîndul nobililor nu vor întîrzia să se facă auzite ici-colo : că este din cale-afară de trufaș acest guvernator și că David n-a îndrăznit niciodată să-i înfrunte cu atîta semeție. Numai că Bothwell nu este un Rizzio oarecare, un biet curtean fără apărare care să se lase măcelărit, nici un Darnley care să accepte să fie înlăturat fără să se împotrivească. El cunoaște firea și moravurile nobililor săi camarazi și de aceea se îngrijește să fie mereu înconjurat de un puternic corp de gardă, iar „borderii“ săi nu așteaptă decît un semn pentru a pune mîna pe arme și a-i sări în ajutor la caz de nevoie. Simpatia sau antipatia de care se bucură în ochii acestor intriganți îi este indiferentă. Tot ceea ce-l interesează este să-i domine prin teroare și să se facă ascultat. Cu spada veșnic atîrnată la cingătoare, el îi silește să se plece supuși — fie că le place, fie că nu — în fața ordinelor reginei. Chiar și puternicul Moray a fost nevoit — din dorința reginei — să-i întindă mîna și să facă pace cu acest Bothwell, cel mai înverșunat dușman al său. Acum cercul puterii e închis și atribuțiile clar repartizate. Maria Stuart, sigură pe sprijinul lui Bothwell, se mulțumește doar să reprezinte puterea regală ;

Moray conduce treburile din domeniul administrației interne ; Maitland este însărcinat cu afacerile externe, iar Bothwell, omul care se bucură de toată încrederea, este *„all in all“*. Datorită brațului său puternic și bine înarmat, pacea și ordinea au fost restabilite în Scoția. Pentru realizarea acestui miracol fusese nevoie de un adevărat bărbat, pe cît de viteaz pe atît de integru.

Și iată că bărbatul acesta adevărat acumulează pe zi ce trece tot mai multă putere, prestigiul și măreția persoanei lui întunecînd și diminuînd tot mai mult pe acelea ale suveranului numai cu numele. Dacă nici pînă acum Darnley nu însemna mare lucru în conducerea statului, a ajuns în cele din urmă să nu mai însemne de-a dreptul nimic. Și totuși nu s-a scurs decît un singur an de cînd, împodobit în zale aurite, ca un viteaz și divinizat erou de baladă, călărise alături de regină în urmărirea rebelilor. Acum, după ce regina și-a făcut datoria față de țară și i-a dăruit un moștenitor, nefericitul rege se vede definitiv dat la o parte, aruncat într-o neagră uitare, acoperit cu lințoliul disprețului. Vorbele lui se macină în deșert fiindcă nimeni nu mai stă să le asculte. Poate veni și pleca, poate face orice, pe nimeni nu mai interesează nimic din tot ce se leagă de persoana lui. Nu mai este poftit nici măcar de formă pe la consilii și festivități și golul din jurul lui se face tot mai mare, umbra singurătății și a nepăsării coboară tot mai rece și mai greu asupra lui. Și dacă urma vreunui sentiment mai străpunge uneori spațiul acesta compact și glacial al indiferenței în care a fost izolat, nu este altceva decît o săgeată de ură sau de batjocură. Mai rău ca un străin, mai rău ca un dușman, el trăiește înconjurat de potrivnici în propria-i țară, în propria-i casă. La toată această

decădere l-au condamnat aversiunea și repulsia reginei. Și de data aceasta ea comite aceeași greșeală politică, afișîndu-și atît de deschis sentimentele. Cu puțină chibzuință, cu puțină discreție ar fi putut evita o situație atît de nefericită, i-ar fi putut acorda, de ochii lumii măcar, o fărîmă din considerația datorată rangului său și l-ar fi expus mai puțin nemiloasei batjocuri și obrăzniciei lorzilor. Căci jignindu-l atît de adînc, izbutește să încrînceneze, să oțelească firea aceasta slabă, sufletul acesta moliu. Din cîrcotașul plîngăreț care era, Darnley devine încetul cu încetul un adversar înrăit și primejdios. Umblă tot timpul înconjurat de o suită de servitori înarmați, amenință, în fața oaspeților străini, pe Moray și pe alți lorzi pe care-i socotește dușmani, scrie scrisori diplomatice către toate Curțile în care o acuză pe Maria Stuart cînd de necredință, prezentîndu-se pe sine față de Filip al II-lea ca adevăratul protector al catolicismului, cînd de sentimente ostile față de el care, ca strănepot al lui Henric al VII-lea, ar trebui să aibă cuvîntul hotărîtor în conducerea statului. Jignirea prea mare și disprețul unanim cu care a fost tratat au aprins în cele din urmă în sufletul acesta năvalnic o scînteie de demnitate. În fond biet tînăr mediocru, făcut pentru o viață mediocră, fusese înălțat pe culmile cele mai amețitoare de iubirea Mariei Stuart și apoi lăsat să cadă de sus în prăpastia celei mai cumplite indiferențe. De aceea este de presupus că tot ce a săvîrșit ulterior, chiar și faptele lui cele mai demne de dispreț, le-a făcut sub impulsul încercării disperate de a se face din nou remarcat. În cele din urmă însă se pare că s-a întins prea mult de coardă în tratamentul ce i-a fost aplicat și Darnley n-a mai putut rezista.

Pe la sfîrşitul lunii septembrie se hotărăşte să abandoneze totul şi să părăsească Scoţia. Nu mai are puterea să înfrunte atîta umilire şi dispreţ; i s-au refuzat orice drepturi, i s-a contestat calitatea de suveran; nu-i rămîne altceva de făcut decît să se lepede de titlul de rege. Nu i se acordă nici o consideraţie în casa şi în regatul său: va părăsi atunci şi casa şi regatul. Din ordinul său o corabie aşteaptă în port cu pînzele întinse, gata de plecare.

Care erau adevăratele lui intenţii cînd îşi anunţa cu atîta hotărîre plecarea, ce-l îndemna la un asemenea gest definitiv, iată întrebări la care este greu de răspuns. Pentru asta ar trebui să coborîm în lumea subterană şi obscură, întortocheată ca un labirint şi luminată de prea tulburi şi slabe lumini, a inimii lui. Am găsi acolo, poate, bănuiala că se urzeşte împotriva lui un complot căruia nu i s-ar putea sustrage decît prin fugă, poate teama amestecată cu presimţirea că rămînînd aici viaţa îi va fi în primejdie; poate obsesia unei morţi violente, prin pumnal sau otravă, îl goneşte departe, sau poate totul nu e decît o înscenare, o ultimă încercare de a atrage atenţia asupra lui, de a o înspăimînta pe Maria Stuart că-l poate pierde pentru totdeauna, de a o obliga să încerce să-l reţină.

Cert este că, într-adevăr, pe Maria Stuart n-o lasă cîtuşi de puţin rece vestea acestei plecări. Ar însemna ca prin fuga ofensatoare a soţului — încă înainte de celebrarea botezului fiului lor — reputaţia ei să mai primească o lovitură, şi asta la atît de puţină vreme după scandalul provocat de asasinarea lui Rizzio. Bîrfelilor ar fi greu să li se mai pună stavilă în această situaţie şi cu atît mai greu ar fi de stăvilit trăncănelile acestui tînăr înveninat de ură, peregrinînd în chip de victimă, de la o Curte la alta, de la Caterina de Medicis

la Elisabeta! Cîte calomnii, cîte infamii ar răspîndi el la adresa ei, ce triumf pentru cele două rivale, la cîtă batjocură ar fi expusă în fața lumii întregi! În panica ce-o cuprinde, regina convoacă de urgență consiliul de stat și cere să fie redactat în mare grabă un lung memoriu diplomatic către Caterina de Medicis, în care Darnley este zugrăvit în culorile cele mai negre. Precauție inutilă și prematură însă, curînd dovedindu-se că vestea plecării lui Darnley nu fusese decît o falsă alarmă. Pentru a i-o lua înainte, lorzii au și expediat la Paris scrisoarea lor de avertizare, dar în aceeași zi, 29 septembrie, în loc să se îmbarce, precum amenințase, Darnley își face apariția în fața palatului din Edinburgh. Slăbănogul își epuizase în vorbe și amenințări toată energia de care dispunea și, cînd să treacă la fapte, se văzuse lipsit de forța și de voința necesară unui gest hotărît, bărbătesc, pînă într-atît încît nu cutează nici măcar să pătrundă în castelul soției sale cîtă vreme o știe înconjurată de lorzii potrivnici lui. Rămîne așadar șovăitor, în fața porților. Poate se teme că intrînd ar putea avea soarta lui Rizzio, sau asemeni unui băiețandru îmbufnat speră să fie chemat și îmbunat în văzul lumii de însăși Maria Stuart? Sau poate a venit numai să constate, cu măruntă satisfacție, panica iscată de amenințările lui? Cine poate pătrunde misterul unui suflet atît de nehotărît?

Maria Stuart însă nu stă mult pe gînduri și nu-și pierde vremea căutînd cine știe ce metode ingenioase și inedite de a-l supune și a-i trece zgarda pe după gît ființei acesteia năzuroase ori de cîte ori se hotărăște s-o facă pe stăpînul sau pe rebelul. Ea are la îndemînă o singură tactică, aceeași din noaptea masacrului lui Rizzio, pe care oricît i-ar fi de penibil nu pregetă s-o aplice fără

întîrziere. Îndepărtînd toate scrupulele morale, simulează din nou supunerea, amabilitatea și chiar tandrețea. Îi concediază așadar pe lorzi, îi iese în întîmpinare îndărătnicului și, plină de atenții duioase, îl conduce cu toate onorurile, ca o adevărată Circe, nu numai în palat, ci chiar și în iatacul ei. Vraja acționează fără greș și zorii îl găsesc pe Darnley mai domesticit decît oricînd, purtat cuminte în lesă de către atotbiruitoarea lui stăpînă.

Dar întocmai ca în noaptea uciderii lui Rizzio, după ce, l-a îmblînzit, stăpîna îl silește să plătească pe loc noua lui încercare de nesupunere. Bietul naiv, ademenit și păcălit, încă se mai crede învingător, domn și stăpîn în casa lui, cînd pe neașteptate se pomenește înconjurat de lorzi printre care și ambasadorul francez, convocați în taină și în grabă de Maria Stuart pentru a fi martori la reprezentația ce-o pregătise cu abilitate, asemeni Elisabetei în comedia cu Moray. În prezența lor ea îl întreabă pe Darnley care este motivul datorită căruia dorește să părăsească Scoția și dacă purtarea ei l-a îndemnat vreodată la aceasta. Prăbușirea din sferele înalte în care se credea înălțat este din nou cumplit de dureroasă pentru Darnley. Numai cu cîteva minute înainte, îmbătat de dragoste, el își închipuia că este adorat de femeia care-i domină simțurile și-i stăpînește întreaga ființă, și, iată-l acum, dintr-o dată, adus ca un acuzat în fața lorzilor dușmănoși. Surpriza și deznădejdea îl paralizează. Stă în fața lor stingherit, tăcut, posomorît, un copil înalt, neajutorat, palid, cu chipul său imberb încremenit într-o atitudine jalnică. Pentru un bărbat în toată puterea cuvîntului s-ar fi ivit acum un minunat prilej de a-și da pe față, în prezența martorilor iluștri, toată mînia, toată revolta, de a-și exprima cu nemăsurată indignare protestul pentru felul umilitor în care este tra-

tat el, regele, la această curte ; ar fi putut demasca toate neplăcerile și nedreptățile ce i se fac, ar fi putut deveni din acuzat acuzator. Dar inima lui de ceară nu are tăria să procedeze astfel. Ca un școlar surprins asupra unei fapte rele, pe punctul de a izbucni în lacrimi, el stă neputincios in mijlocul adunării, cu capul plecat ca un vinovat, își mușcă buzele și tace. Tace îndărătnic, nu răspunde, nu se dezvinovățește, nu acuză. Este o situație penibilă, fără ieșire. Impresionați, lorzii încearcă să-l ia cu binișorul, să-l înduplece să răspundă, îi vorbesc blînd și împăciuitor ca unui copil care trebuie scos din muțenia în care se încăpățînează ; îl încurajează cu amabilitate și curtenie să rostească un cuvînt, să spună ceva, să se explice. Îl întreabă șăgalnic cum de poate părăsi o regină atît de încîntătoare și o atît de nobilă țară. El nu răspunde nimic. Tăcerea lui devine tot mai apăsătoare, tot mai primejdioasă ; se simte parcă plutind în aer o dramă pe care tăcerea aceasta încearcă să o tăinuiască, o durere pe care nefericitul încearcă s-o rețină, s-o înăbușe. Ar fi o cumplită înfrîngere pentru Maria Stuart dacă el ar avea puterea să se mențină pînă la urmă în această atitudine tăcut amenințătoare. Dar voința lui Darnley slăbește, încăpățînarea cedează ; ambasadorul și lorzii insistă cu răbdare și tact, îl copleșesc cu vorbe amabile, îl măgulesc, îl îmblînzesc încetul cu încetul, îl îndeamnă, îl sfătuiesc cu blîndețe ca pe un băiețel cu care trebuie să te porți cu nespusă gingășie, și, în cele din urmă, înduplecat, băiețelul acceptă să răspundă cu voce slabă, abia șoptită : soția sa nu i-a dat nici un motiv să plece. Atîta aștepta de fapt Maria Stuart, asta era tot ce dorise de la el : o declarație care să-i asigure reputația în fața ambasadorului francez. Acum ea zîmbește mulțumită și își exprimă printr-un gest concludent

deplina satisfacție pentru reușita acestei confruntări. Ca o adevărată suverană, ea îl scuză cu superioară îngăduință, pe copilărosul ei soț în fața lorzilor și a ambasadorului. Mînia de a se vedea din nou prins în capcană, din nou păcălit și batjocorit de această Dalilă care a izbutit atît de bine să-l scoată din muțenia în care se baricadase și care-l avantaja, și să întoarcă lucrurile în favoarea ei, urcă din nou în inima slabă a lui Darnley. Este însă prea tîrziu, momentul cînd și-ar fi putut da pe față suferința trecuse, ratase prilejul de a deveni acuzator și de a ieși victorios din această bătălie. Întrerupe cu bruschețe conversația și părăsește încăperea fără a-și îmbrățișa soția, fără a adresa cuiva vreun salut. În ușă se oprește o clipă pentru a anunța amenințător : „Madame, nu mă veți vedea prea curînd". Efectul însă este departe de a fi cel scontat : amenințarea lui nu mai înspăimîntă pe nimeni, cuvintele lui nu mai provoacă decît zîmbetele ușurate ale asistenței. Acum, că au obținut ceea ce doreau de la el, n-are decît să plece și cu cît va pleca mai curînd și mai departe cu atît va fi mai bine pentru el și pentru toată lumea.

Și totuși cel care nu mai era nimănui necesar își mai dovedește o dată utilitatea. Cel a cărui absență trecea neobservată este rugat pentru ultima oară să se întoarcă acasă. Pentru că după nenumărate amînări s-a stabilit în sfîrșit, pentru data de 16 decembrie, botezul micului prinț, solemnitate ce urmează să aibă loc la castelul regal de la Stirling. Pregătirile sînt grandioase. Elisabeta, nașa micuțului sărbătorit, deși nu a onorat cu prezența-i această festivitate — și acum, ca și în toate prilejurile ce se vor ivi de-a lungul existenței lor, va evita cu deosebită grijă să dea ochi cu rivala — și-a călcat totuși pe inimă, dezmințind proverbiala-i zgîrcenie, și a trimis,

prin contele de Bedford, un foarte prețios dar : o cristelniță de aur curat, bătută în giuvaeruri scumpe pe margini. Franța, Spania, Savoia și-au trimis reprezentanții, toată nobilimea a fost invitată. Oricine este purtătorul unui nume de seamă și ține să se facă remarcat are ambiția să nu lipsească de pe lista invitaților la această înaltă ceremonie. Nu putea fi trecut cu vederea deci nici acel ilustru neînsemnat care era tatăl copilului și „suveranul“ țării, Henry Darnley. Însă Darnley care știa că Maria Stuart are nevoie de el la această festivitate ca de o persoană reprezentativă și care bănuia că este poate pentru ultima oară cînd prezența lui îi mai este necesară, cînd mai încearcă să se folosească de el la nevoie pentru a-l înlătura apoi cu brutalitate, se hotărăște să nu-i mai facă jocul și să nu-i mai pice în cursă.

Știe că nu-i este rezervat lui la această voioasă serbare — în afara rolului oficial — decît un noian de noi umiliri publice. Știe că ambasadorul englez are ordinul să-i refuze titlul de „majestate“ ; reprezentantul Franței, a cărui bunăvoință încearcă s-o cîștige anunțîndu-și o vizită protocolară în apartamentul lui, îi trimite un răspuns de o incredibilă aroganță : că de îndată ce Darnley va intra pe o ușă, el va ieși pe cealaltă. Răbdarea acestui tînăr rege are și ea o margine. Se hotărăște, concentrîndu-și slabele lui puteri, la un gest bărbătesc de protest, la o atitudine exemplară în fața atîtor înjosiri ; dar tot ce poate arăta lumii și în această împrejurare nu este altceva decît tot o țîfnă de copil răutăcios și îndărătnic care dorește să strice bucuria petrecerii : rămîne izolat, demonstrativ, în apartamentul său și refuză să ia parte la botezul fiului, la bal, la ospăț, la jocurile cu măști. În loc să fie întîmpinați de el, oaspeții sînt primiți de antipaticul favorit Bothwell, gătit ca un rege în cele mai strălucitoare veșminte. Șoapte scandalizate,

murmure de nedumerire și de indignare străbat rîndurile asistenței. Mariei Stuart îi revine rolul dificil de a fi pretutindeni, de a copleși pe fiecare în parte cu atenții și amabilități, de a-i contamina pe toți cu debordanta-i voioșie, cu irezistibila-i exuberanță pentru a le abate gîndul de la umbra sinistră care planează asupra serbării, de la mortul din casă — stăpînul, tatăl și soțul care s-a încuiat în camera lui și compromite reușita petrecerii. Prin absența lui sfidătoare Darnley a ținut — și a reușit mai bine decît ar fi izbutit prin prezența-i — să se facă remarcat, să amintească tuturor celor dispuși să-l uite că există totuși, și că are puterea să se împotrivească disprețului ce i se arată.

Este lăsat să-și facă pînă la capăt jocul de îndărătnică sfidare pentru că jos, în sălile feeric luminate ale castelului, sînt oaspeți nobili care trebuie întreținuți cu zîmbete fericite într-o atmosferă de desăvîrșită bucurie și veselie. Dar la capătul serbării îl așteaptă pedeapsa cuvenită, prețul cu care va trebui să-și plătească această ultimă sumețire. După cîteva zile, chiar în seara de Crăciun, o cumplită înștiințare se abate asupra lui ca o măciucă : regina, atît de neînduplecată pînă atunci, se decide — la îndemnul lui Moray și al lui Bothwell — să-i grațieze pe ucigașii proscriși ai lui Rizzio. Vrăjmașii cei mai aprigi ai lui Darnley, conjurații care-i juraseră răzbunare cumplită pentru trădarea și înșelăciunea lui sfruntată, sînt rechemați în țară. Oricît de puțin isteț ar fi el, nu se poate să nu înțeleagă că această mărinimie subită înseamnă pentru el nici mai mult, nici mai puțin decît moartea. Dacă clica aceasta sălbatică a lui Moray, Maitland, Bothwell și Morton se adună laolaltă în jurul soției lui, care le întinde mîna, asta înseamnă că pentru el nu mai există scăpare din cercul acesta de fier care-l împresoară

strîns. Rostul și prețul cîrdășiei lor este unul singur și tocmai pe acesta nu este el dispus să-l plătească.

Acum, că a dat ochii cu primejdia, nu mai stă o clipă pe gînduri. Ca o fiară încolțită, Darnley se refugiază la Glasgow în castelul tatălui său.

N-a trecut încă anul de la masacru și ucigașii au strîns din nou rîndurile în jurul unei noi victime.

Este încă proaspătă movila de pămînt din cimitirul de la Holyrood, sub care Rizzio și-a aflat pacea ; se pare însă că nu și odihna pentru că iată, înalții săi mesageri, Măria-Sa-Frica și Măria-Sa-Groaza, dau tîrcoale prin anticamera celui ce i-a fost prieten în viață, și pe care l-ar dori alături, în moarte.

O umbră întunecată, un cer mohorît, încărcat de nori negri, presimțirea sinistră a unei furtuni, apasă de cîteva săptămîni asupra castelului Holyrood. Seara aceea de neuitat, a botezului regal de la Stirling, cînd lumina sutelor de lumînări îmbrățișa cald marile saloane de recepție, cînd Curtea scoțiană trebuia să se înfățișeze străinilor în toată măreția ei, cînd oaspeții forfoteau pretutindeni și trebuiau înconjurați cu cea mai aleasă curtenie, a însemnat pentru Maria Stuart o încleștare teribilă a voinței, o concentrare a tuturor forțelor și resurselor ei, pentru a izbuti să privească în ochii tuturor cu privirile scăldate în cea mai desăvîrșită și fățarnică fericire. I-a fermecat pe toți cu spiritul ei scînteietor, cu grația și gentilețea ei irezistibile. Dar odată cu stingerea luminilor a luat sfîrșit și comedia tragică a fericirii ei simulate. Și, ca o revanșă, regina se cufundă într-o mîhnită și misterioasă tăcere. O tristețe tenace, o melancolie stăruitoare își pune masca amară pe trăsăturile chipului ei,

o sfială, o tulburare de nepătruns, o durere adîncă și necunoscută pune stăpînire pe sufletul ei, de obicei atît de sprințar. Nestăvilita ei veselie de pînă atunci a apus dintr-o dată și femeia pare doborîtă de o forță mai puternică decît ea, ce lucrează dinlăuntrul ei. Nu mai dorește în juru-i acordurile melodioase ale lăutelor, dansul n-o mai atrage; merge călare la Jedburgh dar îi este cu neputință să se țină în șa, cuprinsă pe neașteptate de o amețeală, de o slăbiciune ciudată. Zace în pat, toropită, zile întregi, se plînge de dureri imprecise, n-o mai amuză nici o distracție. O neliniște o frămîntă, îi zbuciumă sufletul, nu-și mai află odihna în castelul de la Holyrood, nu mai suportă împrejurul ei zidurile acestea mohorîte; vagabondează de ici-colo, de la un castel la altul, e găzduită pentru scurtă vreme prin casele nobililor, dar nicăieri nu poate rămîne, pleacă mereu mai departe, împinsă de o putere necunoscută și malefică ce nu-i dă pace și surpă tot mai adînc, tot mai distrugător în sufletul ei, de obicei atît de senin. S-a produs o schimbare totală, gravă, hotărîtoare în ea și pare că femeia aceasta atît de energică, de plină de vitalitate, asistă cu ciudată pasivitate, cu bizară și rea satisfacție la propria ei distrugere. Ambasadorul francez este martor, fără să vrea, luat pe neașteptate, la o scenă pe cît de surprinzătoare pe atît de penibilă: în cursul unei întrevederi, regina, suferindă fiind și zăcînd în pat, izbucnește brusc într-un plîns sfîșietor, zguduită de hohote; apoi rușinată, încearcă să se explice punînd totul pe seama unei dureri insuportabile în partea stîngă. Dar bătrînul acesta, plin de experiență, nu se lasă amăgit, el înțelege că aceasta este durerea unei femei nefericite și nu a unei

regine. El va scrie la Paris : *„Regina nu se simte bine. Dar cred că adevărata ei boală este o boală a sufletului ; ceea ce o răpune este o adîncă durere pentru care nu există alinare prin uitare. Ea spune fără încetare : «Aş vrea să mor !».“*

Starea reginei nu trece neobservată nici de Moray, Maitland şi ceilalţi lorzi. Dar, mai puţin subtili, mai puţin deprinşi să înţeleagă complicaţiile sufleteşti ale unei femei, aceştia caută o explicaţie pe măsura înţelegerii lor şi atribuie depresiunea reginei eşecului ei matrimonial.

— Ceea ce o chinuie este gîndul că şi-a legat soarta de un soţ ca Darnley şi că nu află calea de a se elibera de el, interpretează Maitland în felul său situaţia.

Adevărul trebuie însă căutat în vorbele lui Du Croc, a cărui experienţă şi sensibilitate au intuit exact boala reginei : *„o adîncă durere care nu cunoaşte alinarea prin uitare“*.

O rană deschisă sîngerează într-adevăr în sufletul ei. O pasiune năprasnică s-a abătut asupră-i ca o fiară sălbatică, nesăţioasă şi devoratoare şi pustieşte totul în ea : onoare, demnitate, mîndrie, cinste şi inocenţă. O pasiune care o arde cu o vîlvătaie nimicitoare, care s-a născut printr-o crimă şi nu se va izbăvi decît printr-o crimă. Cu fărîma de luciditate ce i-a mai rămas, femeia îngrozită, ruşinată de taina cumplită pe care-o ascunde, încearcă să lupte, să-i ţină piept, s-o îngroape adînc în ea însăşi, neştiută şi nevăzută de nimeni, conştientă că nu va putea rezista ispitei, n-o va putea ascunde, că nu va putea tăcea. Este dominată, învăluită, izolată în chinul ei de forţa străină şi nimicitoare a acestei pasiuni şi nimic şi nimeni n-o mai poate salva.

dealtfel, oricare altă artă majoră, necesită și ea cunoaștere profundă, experiență. În iubire, ca și în artă, prima manifestare rămîne întotdeauna palidă, o simplă formă pregătitoare și prevestitoare, șovăielnică încă și plină de stîngăcii, a ceea ce mai tîrziu va deveni, pe terenul, maturizat de experiență, al sufletului, plenitudine, desăvîrșire. Marele cunoscător al sufletului omenesc, care rămîne peste veacuri, Shakespeare, a intuit acest etern adevăr : că legile inimii presupun și ele stadii și trepte de evoluție, că o pasiune excepțională care atinge zonele incandescente ale simțirii omenești nu poate apărea pe un teren virgin, ci numai în urma unui precedent de proporții mai restrînse, care are menirea să pregătească sufletul pentru grava, esențiala și măreața bătălie căreia îi este sortit. Nu întîmplător genialul cunoscător al celor mai neînsemnate nuanțe sufletești ni-l înfățișează pe Romeo dintru început îndrăgostit, dar nu de Julieta, ci prins în mrejele amoroase, banale și mediocre, ale unei oarecare Rosalinda. El parcurge prin intermediul acestei rătăciri, acestei căutări, neînsemnată prin ea însăși, starea premergătoare adevăratului elan, stagiul indispensabil întru maturizarea capacității lui de simțire. Pentru că nu e posibilă cunoaștere în afara experienței, nici voluptate deplină fără plăcere pregătitoare. Pentru ca flacăra pasiunii să se înalțe pură este întotdeauna nevoie de o scînteie care să ațîțe focul. Romeo, cu sufletul lui impulsiv, pătimaș, tînjește după marea iubire ; o caută pretutindeni și se aruncă orbește spre cea dintîi femeie care, transfigurată de imaginația lui, de nevoia și de dorința lui de adorație, i se înfățișează ca ideal. Dar odată acumulată această experiență a jumătății de măsură, sufletul lui, de data aceasta în cunoștință de cauză, deprins, educat, se dovedește capabil să descopere și să se ridice pînă la întreaga măsură a iubirii : Julieta. La fel se pe-

trec lucrurile și cu Maria Stuart. Inima ei neștiutoare, necunoscătoare în ale iubirii, dar încărcată de nevoia de dragoste, își revarsă prinosul asupra tînărului și frumosului prinț care i se ivește în cale la momentul potrivit, ieșind parcă în întîmpinarea dorinței ei. Dar resursele acestuia se dovedesc sărace, respirația lui scurtă ; el nu este decît scînteia care ațîță focul ; îi lipsește puterea de a-l transforma în vîlvătaie. Curînd, cenușa dezamăgirii acoperă jarul care continuă să mocnească tăcut, învăluit, în așteptare. Chinuitoare și exasperantă stare, această ardere lăuntrică, înăbușită, cu flacără mică, neputincioasă să se stingă, dar nici să se înalțe. Izbăvirea i-o va aduce adevăratul bărbat care va descătușa din sufletul ei pîlpîirea aceea stinsă, și-i va da amploare de rug ; care va deschide larg pentru ea porțile raiului și ale iadului. Așa cum firava iubire a lui Romeo pentru Rosalinda se va topi fără urme, înghițită de marea dragoste pentru Julieta, atracția senzuală a Mariei Stuart pentru Darnley va dispare în pasiunea extatică și nestăvilită pe care o va provoca în viața ei Bothwell. O mare iubire acumulează tot ceea ce a constituit experiență sufletească anterioară, se hrănește și se amplifică din toate fostele și defunctele iubiri. Măsura adevărată a omului o relevă doar o mare iubire.

S-au păstrat două surse de informații referitoare la istoria acestei pasiuni : prima o constituie analele, cronicile și documentele contemporane ; cea de a doua, corespondența intimă și versurile atribuite Mariei Stuart, ca datînd din perioada acestei dramatice iubiri. Ambele informații concordă și conduc spre aceleași concluzii. Deși n-au fost puțini la număr biografii, moraliști tîrzii ai reginei care, în numele unei morale ulterioare, în dorința de a o apăra de ceea ce ea n-a știut și n-a dorit

să se apere, de a o absolvi de o vină pe care ea și-a asumat-o deplin și fără rezerve, de a-i restitui, imaculată, reputația pe care ea însăși a ignorat-o, contestă valabilitatea celei de a doua surse, mai exact autenticitatea scrisorilor și versurilor, considerîndu-le false și neavenite. Desigur că ei aduc în sprijinul acestui punct de vedere o serie de argumente care au devenit posibile prin faptul că manuscrisele, scrisorile și sonetele nu s-au păstrat, și că ceea ce ne-a parvenit nu sînt decît copii, în traducere, ale unor fragmente. Originalele — singurele dovezi zdrobitoare — au fost distruse, de către James I, fiul ei, care de cum a ajuns pe tronul Scoției s-a grăbit să ardă toate documentele compromițătoare ce aruncau o lumină îndoielnică — în sensul moralei oficiale — asupra onoarei mamei sale. Ulterior, s-a încins o controversă înflăcărată — nu lipsită de părtinire — în jurul autenticității sau falsității acestor așa-numite *„scrisori din casetă"*, o adevărată luptă — cu dedesupturi politice sau religioase — între cei care erau *pro* și cei care erau *contra* luării în considerare a acestor documente, de fapt între cei care aveau interesul s-o condamne și cei care, dimpotrivă, țineau s-o apere. Cercetătorului dezinteresat, celui care vrea să cunoască adevărul, îi revine sarcina de a cîntări pe îndelete, fără prejudecăți și idei preconcepute, fiecare argument al celor două tabere, pentru a-și forma o opinie proprie, o convingere intimă ce nu va putea deveni însă niciodată o deplină certitudine deoarece obiectul însuși al disputei, dovada materială și ultimă, singura care ar putea constitui un argument valabil din punct de vedere juridic — documentele — nu mai există. Se poate pleda pentru autenticitate sau fals pe baza unor deducții logice, a unor speculații psihologice și atît. Totuși cel care vrea să cunoască în adevărata ei lumină viața Mariei Stuart, nu

poate escamota răspunsul la această întrebare, nu se poate eschiva între da și nu, nu poate evita o atitudine fermă în această problemă. Acel enigmatic „*Forse che si, forse che no*“, care se plasează, în nehotărîrea lui, pe o linie de mijloc, nu constituie, în această problemă, o atitudine posibilă, pentru că de răspunsul pe care îl dăm acestei întrebări — au fost sau nu scrisorile autentice — depinde întreaga înțelegere, într-o lumină sau alta a vieții Mariei Stuart.

Li s-a spus „*scrisorile din casetă*“ pentru că au fost găsite într-o casetă de argint încuiată, îndată după fuga precipitată a lui Bothwell. Caseta aparținuse Mariei Stuart, fusese un dar de la Francisc al II-lea, primul ei soț, și, fără îndoială, ea o dăruise lui Bothwell, împreună cu alte nenumărate obiecte de valoare. Bothwell o folosise — după cum se va vedea — ca pe un seif sigur, în care-și păstrase documentele secrete, printre care și scrisorile Mariei Stuart. Nu poate exista nici o îndoială asupra conținutului acelor scrisori : imprudentă și îndrăzneață, regina nu era dintre acele femei care-și pun lacăt la gură și-și cenzurează de zece ori fiecare cuvînt rostit sau scris. Că scrisorile acestea abundau în declarații și amănunte compromițătoare pentru ea, ne-o dovedește marea satisfacție a inamicilor ei la descoperirea documentelor din casetă. Că aceste scrisori au existat este un fapt neîndoielnic. Chiar și adepții ipotezei falsificării nu neagă existența lor. Ceea ce susțin ei este că în scurtul interval de timp de la descoperirea pînă la prezentarea lor în Parlament, lorzii le-au falsificat, substituindu-le pe cele autentice cu cele fabricate în grabă pentru compromiterea suveranei.

Pentru cei care susțin această ipoteză se ivește însă o problemă care ar trebui să le dea de gîndit : cum de nici unuia dintre amicii reginei, dintre apărătorii ei con-

temporani nu le-a trecut prin minte să respingă acuzația pe temeiul falsului ? Pur și simplu pentru că nu era posibil : caseta a căzut în mîinile lui Morton și în aceeași zi încă lorzii au deschis-o, au cercetat-o și au depus jurămînt asupra conținutului ; apoi a fost înmînată Parlamentului, ai cărui membri — printre care și prietenii cei mai apropiați ai reginei — au examinat-o pe îndelete, examinare în urma căreia nu s-a ivit nici cea mai vagă suspiciune asupra autenticității documentelor. Originalele au mai fost cercetate a treia oară la York și a patra oară la Hampton-Court, comparate cu alte documente scrise de mîna Mariei Stuart și considerate autentice. Dar toate aceste dovezi sînt mai puțin convingătoare decît faptul că Elisabeta s-a grăbit să tipărească textul și să-l difuzeze de îndată pe la toate Curțile. Ori, cu toate tarele caracterului ei, suverana Angliei n-ar fi acceptat niciodată să se facă complicea unui fals public atît de scandalos, cu atît mai mult cu cît ar fi trebuit în acest caz să-și asume riscul de a se vedea poate, mai tîrziu, demascată în ochii posterității, la a cărei bună părere ținea atît de mult. În cazul în care scrisorile ar fi fost falsificate se mai poate presupune că Elisabeta a acceptat falsul nu din complicitate ci din credulitate ; numai că o asemenea presupunere este foarte șubredă cînd avem de a face cu o politiciană atît de versată și de prevăzătoare ca ea, greu de păcălit cu plastografii grosolane. Cea care, dacă s-ar fi operat într-adevăr substituirea, așa cum susțin apărătorii ei postumi, avea datoria să protesteze cu vehemență împotriva calomniei și să cheme în ajutor lumea întreagă, Maria Stuart, ridică o voce foarte slabă, șovăitoare, ea însăși neconvinsă și cîtuși de puțin convingătoare, întru apărarea onoarei ei, și asta numai după ce i-au eșuat încercările de a împiedica, prin negocieri secrete, prezentarea scrisorilor în

Parlament și mai ales la York. Nu se poate să nu ne întrebăm : de ce ? Dacă ar fi fost vorba de comiterea unor falsuri, lucrul s-ar fi putut dovedi și asta n-ar fi făcut decît să-i consolideze poziția, să întoarcă întregul curs al evenimentelor în favoarea ei. Este drept că ea dă dispoziții la un moment dat reprezentanților ei să respingă în bloc, ca nereale, toate acuzațiile și dovezile ce s-ar aduce împotriva ei numai și numai în baza cuvîntului regal (*„parole de prince“*) pe care-l consideră mai presus de orice mărturie. Dar știut este că în chestiuni politice, atunci cînd interesele ei o cereau, Maria Stuart s-a folosit de cuvîntul regal fără a se fi simțit datoare să-l și onoreze la o adică. Ba mai mult, cînd Buchanan tipărește scrisorile în pamfletul lui, care circulă pe la toate Curțile și este citit cu lacomă curiozitate pretutindeni, în locul unui protest vehement, al unei indignări radicale, în loc să-l acuze fățiș pe acesta de a se fi făcut părtaș la cea mai ordinară falsificare, regina se mulțumește să-l numească „un ateu odios“. În nici o scrisoare a sa — adresată Papei, regelui Franței sau rudelor — ea nu se plînge că i s-ar fi falsificat vreo scrisoare sau vreo poezie. Iar Curtea franceză, care deținea de la începutul scandalului, copii după compromițătoarele documente, nu mișcă un deget pentru a ușura situația celei ce a stîrnit atîta vîlvă în lumea întreagă. Așadar nici unul dintre intimii reginei, dintre prietenii ei devotați, dintre oamenii ei de încredere n-a afirmat vreodată, în public, că i s-ar fi făcut reginei nedreptatea strigătoare la cer a falsificării scrisorilor. Ipoteza falsului, fluturată de cei care. dorind s-o înfățișeze pe această femeie curajoasă, impulsivă și nestăpînită, ca pe o figură exemplară, imaculată, idealizată, victima unei mîrșave calomnii, a apărut mult mai tîrziu, după un secol sau două cînd originalele fuseseră distruse. Atitudinea contemporanilor constituie însă un

argument care pledează în favoarea autenticității scrisorilor. Nu mai puțin plauzibile în acest sens sînt, după părerea noastră, argumentul filologic și cel psihologic. Căci dacă am admite că este vorba de un fals ar trebui să ne întrebăm cine, în Scoția acelor vremuri, fusese capabil să creeze într-un timp atît de scurt, în limba franceză, un ciclu de sonete cu referiri atît de directe la evenimentele cele mai intime din viața particulară a reginei. Sînt consemnate desigur, în istorie, nenumărate cazuri de substituiri ale unor scrisori și documente și nici în literatură nu lipsesc exemple de texte apocrife sau falsificări de manuscrise — cum au fost poemele atribuite lui Ossian, în realitate compuse de Macpherson, sau falsificarea manuscrisului de la Königinhofer — dar în toate aceste cazuri este vorba de așa-zise reconstituiri sau recuperări de texte aparținînd unor epoci trecute ; nu se cunoaște însă nici un caz de substituire a unei opere poetice, atribuită vreunui autor în viață. Nici nu se poate imagina presupunere mai absurdă, mai imposibilă decît aceea că un grup de gentilomi scoțieni — cărora nimic nu le este mai străin decît poezia — s-ar apuca să întocmească, la repezeală, în limba franceză, unsprezece sonete, pentru a-și compromite regina, ca și cum pentru o asemenea întreprindere nici nu le-ar fi stat la îndemînă alte modalități mai lesnicioase și mai proprii temperamentelor lor, nici n-ar fi cunoscut alte căi.

Nici unul dintre cavalerii paladini tîrzii, ai virtuții defunctei regine nu l-a putut numi pe miraculosul mistificator care a izbutit să exprime atît de desăvîrșit, în versuri — și încă într-o limbă străină — sentimentele cele mai delicate, stările cele mai rafinat-nuanțate ale unei femei îndrăgostite, ale unui suflet tulburat, și toate astea într-un stil aidoma cu cel al reginei, folosind chiar și cuvinte sau expresii caracteristice ei. Ne îndoim că

pînă și pana unui Ronsard sau Du Bellay ar fi izbutit o atît de impecabilă imitație, într-un atît de scurt timp ; chiar și pentru intuiția lor poetică ar fi fost dificil de redat cu atare exactitate întreaga tonalitate sufletească a Mariei Stuart din acele zile zbuciumate. Ar părea așadar excentric să atribuim aceste creații de mare subtilitate lirică, lui. Morton sau Argyll, lui Hamilton sau Gordon, bravi bărbați, destoinici în mînuirea spadei, nedînd înapoi în fața primejdiei, dar codindu-se și poticnindu-se în fața celei mai lejere conversații pe care trebuiau s-o întrețină la masă într-o franceză aproximativă.

Dacă toate argumentele ne conving de autenticitatea poeziilor — care astăzi nici nu mai e contestată în mod serios — trebuie să acceptăm și autenticitatea scrisorilor. Este posibil ca prin traducerea lor din nou în limba latină și în cea scoțiană — numai două dintre ele s-au păstrat în limba originală — să fi survenit unele schimbări, unele adaosuri ca și unele scăpări. În mare însă, trebuie să admitem că textele au rămas fidele originalelor. Și aici intervine cel de al treilea argument, de ordin psihologic, care pledează pentru ipoteza autenticității : dacă Maria Stuart ar fi fost victima unei conspirații, a unui *„consorțium de criminali“* care în dorința de a o pierde s-ar fi apucat să fabrice scrisori compromițătoare pe care să i le pună în seamă, este de la sine înțeles ce fel de scrisori ar fi fost acelea : documente acuzatoare, cuprinzînd mărturisirile cele mai teribile care ar fi înfățișat-o lumii fără echivoc, în lumina cea mai neagră, ca pe o depravată demnă de dispreț, ca pe o ființă rea, perfidă, periculoasă. Pe cît de absurd este să-i bănuim pe lorzi de a fi autorii sonetelor, pe atît de absurd este să credem că ei, în ura lor față de regină, și-ar fi stors creierii pentru a născoci niște scrisori care mai degrabă o scuză decît o acuză, exprimînd întreg zbuciu-

mul unui suflet de o dureroasă sensibilitate, oroarea pentru o complicitate vinovată, sila față de cîrdășia la crimă. Ceea ce mărturisesc aceste scrisori nu este voluptatea perversă, ci o imensă suferință, rezultînd dintr-o situație atît de ambiguă. Căci scrisorile acestea sînt un strigăt sfîșietor al unui om cumplit de nefericit, mistuit de patima sa. Se simte în acele rînduri o adîncă tulburare care făcuse să palpite sufletul și să tremure mîna care le așternuse, o panică, o surescitare a spiritului care corespund cu starea sufletească a Mariei Stuart din acele zile. Ar fi fost nevoie pentru comiterea unor asemenea falsuri de un prea rafinat cunoscător al sufletului omenesc, de un prea fin și sensibil psiholog. Moray, Maitland sau Buchanan, acuzați la întîmplare, cînd unul, cînd altul, de către partizanii postumi ai onoarei reginei, ca autori ai pretinselor falsuri, erau însă, fiecare în parte, atît de departe de a fi niște genii literare, pe cît de departe este cerul de pămînt. Ar fi trebuit să sălășluiască în ei forța unui Shakespeare, a unui Balzac sau Dostoievski, pe cînd în realitate piepturile lor nu ascundeau decît spirite de rînd, meschine, capabile doar de mici potlogării, de înșelătorii mărunte, mizerabile. Din cancelariile lor n-ar fi putut ieși nicicînd o operă atît de tulburătoare, istoria zguduitoare a unei sfîșieri sufletești, pe care o mărturisesc documentele Mariei Stuart. Singurul poet al Scoției care putea fi autorul acestor pagini este suverana acelor ținuturi, pe care suferința a înnobilat-o, a dat forță și putere de convingere expresiei ei artistice. Este singura care putea povesti, așa cum numai un poet este în stare să o facă, despre ceasurile cele mai amare din viața ei.

Despre începuturile acestei nefaste iubiri nu avem alte mărturisiri decît cele ale Mariei Stuart. Poemele ei au

trădat-o. Ele ne relatează, în versuri înflăcărate, cu cîtă brutalitate s-a năpustit asupra sufletului ei pasiunea aceasta devoratoare, punînd, dintr-o dată și pentru totdeauna, stăpînire pe ea. Povestea n-a început printr-o idilă gingașă care se dezvoltă și prinde rădăcini încetul cu încetul, învăluind protector și blînd cele două ființe înlănțuite. Altul a fost începutul și la baza lui a stat un act de nemărginită și grosolană violență, gestul unui bărbat agresiv și dur, obișnuit să-și însușească prin forță tot ceea ce dorește. Ca un fulger în noapte țîșnește mărturisirea și luminează o fracțiune de secundă misterul acestei relații :

„Pour luy aussi j'ai jette mainte larme,
Premier qu'il fust de ce corps possesseur,
Duquel alors il n'avoit pas le coeur.“ [1]

Sînt suficiente cele trei versuri pentru a ne face să vedem clar întreaga situație. De săptămîni întregi Maria Stuart colindă neobosită de la un castel la altul, nu-și află locul nicăieri, nu se oprește decît pentru scurte popasuri. Ca prim sfetnic și comandant suprem al puterii armate a regatului, Bothwell o însoțește pretutindeni. Apropierea, tovărășia lui prea îndelungată sînt departe de a-i stîrni reginei, la început, un sentiment al primejdiei, pentru că nici o clipă ea nu vede în el bărbatul, îndrăgostitul care ar putea-o asedia cu insistențele lui. Nu demult îi alesese o soție frumoasă, o partidă strălucită, și asistase ea însăși la căsătorie. Prin acest mariaj ea trebuie să se fi simțit cu atît mai sigură și mai liberă în prezența acestui devotat vasal. Din nenorocire, sen-

---

[1] *„Pentru el de asemenea am vărsat destule lacrimi.*
Pentru el, care a fost primul posesor al acestui trup,
A cărui inimă încă, pe atunci n-o avea.“ (Fr.) (n. tr.).

timentul siguranței și al încrederii oarbe — cele mai prețioase virtuți ale acestui suflet — au ascuns întotdeauna pentru ea, în aparența lor calmă, primejdia cea mai cumplită. N-ar fi exclus ca, întocmai ca odinioară cu Chastelard sau cu Rizzio, regina să-și fi îngăduit față de Bothwell acea intimitate nevinovată, dar atît de nefastă, o prea mare libertate în purtări, vreo neglijență, sau pur și simplu vreo cochetărie feminină. Cu felul ei de a fi, imprudent și nesocotit, ne putem lesne imagina ce s-a întîmplat : rămîne singură cu el ceasuri întregi în apartamentul ei pînă tîrziu, în puterea nopții, îi vorbește cu o familiaritate mai mare decît i-ar fi fost îngăduit reginei în relațiile cu un slujitor ; dar Bothwell este omul ei de încredere, este brațul care o apără, poate discuta, se poate sfătui cu el, se poate încredința întreagă, în mîinile lui, ba mai mult, poate glumi cu el, se poate amuza, îl poate onora cu prietenia ei. Numai că cel cu care ea își îngăduie toate acestea este de data asta altceva decît un romantic trubadur, altceva decît un fost cîntăreț din lăută parvenit prin mieroase slugărnicii la un atît de înalt rang ; este un bărbat în adevăratul înțeles al cuvîntului, cu simțurile treze, cu mușchii oțeliți, un impulsiv, un om al instinctelor, un caracter pentru care nimic nu e cu neputință, nici un act nu este prea temerar, nici un lucru inaccesibil și nici o dorință irealizabilă. Cu un asemenea bărbat nu te poți juca precum pisica cu șoarecele, nu te poți amuza fără să suporți consecințele : odată provocat, el trece la atac fără să mai stea o clipă pe gînduri, fără reticențe sau ezitări : întinde brațul, care nu cunoaște împotrivire, și înșfacă cu brutalitate ceea ce simțurile lui întărîtate au dorit, fie și o singură clipă, nepăsător la faptul că gestul lui se numește viol, siluire, sau orice altceva. Iar ceea ce

înșfacă el într-un asemenea moment este nu o regină, ci o femeie cu simțurile ațîțate și dezamăgite de falsa ei pasiune pentru Darnley, atît de lamentabil eșuată, cu sufletul rătăcit între șovăire și iritație, între dorință și împotrivire, între voluptate și repulsie. Se poate presupune că pentru bărbatul violent și nestăpînit, gestul de maximă brutalitate nu avea în el nimic preconceput, nu reprezenta descătușarea firească a unei pasiuni multă vreme reprimată, tăinuită și înfrînată, nu constituia altceva decît satisfacerea promptă a unei pofte erotice ivite momentan, printr-o agresiune spontană, cu caracter pur fizic.

Și totuși asupra Mariei Stuart incidentul are efectul dezastruos al trăsnetului care izbește în plin. În existența ei, mai mult ori mai puțin molcomă, se stîrnește, pe neașteptate, un uragan. Siluindu-i trupul, Bothwell îi înfrînge și sufletul. În ciuda faptului că fusese de două ori căsătorită pînă atunci, regina nu cunoscuse, cu adevărat, bărbatul ; în cei doi soți ai ei — Francisc al II-lea, un copilandru de cincisprezece ani și nevîrstnicul Darnley — n-a întîlnit decît caractere slabe, lipsite de voință, de fermitate, de virilitate. În raport cu ei, ea a fost totdeauna cea puternică, cea care oferă, stăpîna și suverana unor suflete firave pe care, în marea ei generozitate, le ridică pînă la ea, le dăruiește fericirea. Niciodată pînă acum viața n-a pus-o în situația de a fi ea cea slabă, cea care ia și este luată în stăpînire, subjugată, îngenuncheată. De aceea brutalitatea acestei posesiuni constituie pentru ea o amețitoare surpriză, care o năucește de-a dreptul, o face să-și piardă capul, să-și uite marele ei orgoliu, rangul, pudoarea, siguranța de sine. A întîlnit în sfîrșit, în persoana acestui bărbat, un semen, un egal,

un om la fel de puternic, care prin forța lui îi relevă, cu nesfîrșită voluptate, propria-i forță efervescentă, vulcanică, ignorată pînă atunci. Prin atacul lui, care o ia pe neașteptate, pe nepregătite, bărbatul acesta cîștigă bătălia și o înfrînge pe regină mai înainte ca ea să fi devenit conștientă de primejdie, să se fi putut împotrivi. Sufletul ei se eliberează pe dată de pojghița aparențelor calme ce-l protejau și din el izbucnesc flăcările devoratoare, cu neputință de înăbușit, ale unei covîrșitoare pasiuni. Poate că în primul moment regina să fi încercat o reacție de împotrivire : furie oarbă, dezlănțuită, mînie, indignare și ură de moarte împotriva celui ce, prin patima sa brutală, prin pofta lui animalică și copleșitoare, a frînt într-o clipă de rătăcire, mîndria ei de femeie. Dar legea cea mai tainică și misterioasă a firii este că extremele se atrag și contrariile se contopesc, se transformă unul în celălalt. După cum gerul poate arde pielea ca o flacără incandescentă, tot astfel ura se poate transforma în iubire și jignirea brutală în voluptuoasă umilință. Răzvrătirea, împotrivirea indignată de acum o clipă se poate transforma în cea mai delirantă dorință, în cea mai nesățioasă și frenetică acceptare. Din acel moment Maria Stuart, regina cumpătată și moderată de pînă atunci, devine o femeie cu un temperament arzător. Vîlvătaia care-i cuprinde trupul și sufletul va consuma pînă la deplina mistuire, pînă la carbonizare, întreaga-i ființă. Stîlpii care i-au susținut pînă acum existența : onoarea, demnitatea, decența, siguranța de sine, inteligența, se năruiesc în incendiul acesta necruțător. Odată împinsă în prăpastie, singura ei dorință este să se scufunde tot mai adînc, să cadă tot mai vertiginos, mai fără oprire, pînă la pulverizarea totală. Această nouă și uluitoare

voluptate a pus pe de-a-ntregul și pentru totdeauna stăpînire pe ea ; și ea nu mai dorește decît să se lase pradă ei, să o savureze cu o lăcomie mereu crescîndă, tot mai nepotolită, pînă la dezagregarea completă. Cu umilință ea sărută mîna care i-a înfrînt orgoliul și care, în schimbul îngenuncherii, i-a revelat extatica fericire a dăruirii pînă la uitarea de sine.

Nu se poate compara această unică pasiune cu afecțiunea ce-o nutrise cîndva pentru Darnley. Pe atunci voluptatea dăruirii i se revărsa generoasă, triumfătoare, orgolioasă, din inimă, copleșindu-l pe micul răsfățat și încercînd să-l ridice pînă la înălțimea ei ; acum, ea se dăruiește cu umilință, cu renunțare de sine. În elanul dragostei ei dintîi dorea să împartă cu alesul inimii totul : coroană, putere, viață ; cu Bothwell nu mai dorește să împartă nimic, nu mai simte nevoia să rețină pentru sine nimic ; nu vrea decît să dea totul, să pună în mîinile lui coroana, puterea și viața ei întreagă, să se lase dominată cu umilință, să se înjosească cu voluptate, să renunțe la tot, pentru a-l înlănțui și păstra pe el, *Unicul*. Înțelege — cu un rest de luciditate — ce o așteaptă : prietenii o vor părăsi, lumea întreagă o va disprețui, o va huli. Perspectiva aceasta nu o face însă să dea înapoi, dimpotrivă, trezește în ea un nou eroism, o dorință de înfruntare, o supremă mîndrie, de un gust mai rafinat, al celui care-și acceptă cu entuziasm, și-și flutură umilirea ca pe un stindard al victoriei :

„Pour luy depuis j'au mesprisé l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur.
Pour luy j'ay hazardé grandeur et conscience,
Pour luy tous mes parens j'ay quitte et amis,
Et tous autres respectez sont a part mis.

Pour luy tous mes amis, j'estime moins que rien,
Et de mes ennemis je veux esperer bien.
J'ay hazardé pour luy et nom et conscience,
Je veux pour luy au monde renoncer
Je veux mourir pour le faire avancer." [1]

Întreaga ei ființă se comprimă în ființa iubitului, tot ce dorește numai pentru el dorește, ea însăși nu mai este nimic în afară de dăruire și abnegație :

„*Pour luy je veux rechercher la grandeur,*
Et feray tant que de vray cognoistra
Que je n'ay bien, bien ne contentement,
Qu'a l'obeir et servir loyaument.

Pour luy j'attendz toute bonne fortune,
Pour luy je veux garder santé et vie,
Pour luy tout vertu de suivre j'ay envie,
Et sans changer me trouvera tout'une." [2]

---

[1] „*Pentru el, de atunci, am disprețuit onoarea,*
Singura care ne poate dărui fericirea.
Pentru el mi-am riscat mărire și conștiință,
Pentru el mi-am părăsit toate rudele și prietenii,
Și toți ceilalți, cinstiți, sînt dați deoparte,
Pentru el, pe toți prietenii mei îi consider mai puțin decît deloc,
Și de la vrășmașii mei vreau să sper tot binele.
Mi-am riscat pentru el și nume și conștiință,
Vreau pentru el să renunț la lume,
Vreau să mor ca el să prospere." (Fr.) (n. tr.)

[2] „*Pentru el voi căuta mărirea*
Și voi face tot ce voi fi în stare.
Să n-am parte de bine, de fericire, de mulțumire
Decît ascultîndu-l și servindu-l cu lealitate.
Pentru el aștept tot norocul bun,
Pentru el vreau să-mi păstrez sănătatea și viața,
Pentru el jinduiesc să urmez calea tuturor virtuților,
Și, neschimbată, mă va găsi aceeași." (Fr.) (n. tr.).

Tot ce are — regatul și onoarea, trupul și sufletul — aruncă fără să stea la îndoială, în focul acestei pasiuni. În întunericul genunii în care se află, nimic nu mai are importanță în afara extazului sălbatic al trupului și al sufletului ei.

O trăire de o asemenea intensitate, o stare sufletească atît de excepțională, o transformă radical pe această femeie, pînă atunci rezervată, ba chiar indolentă uneori, scot la lumină din adîncurile somnolente ale subconștientului ei forțe pe care nici ea însăși nu și le bănuia, performanțe de care nu se credea capabilă, energii clocotitoare, necunoscute și unice. În aceste săptămîni Maria Stuart poate totul, nimic nu-i este prea greu, nimic nu-i este imposibil : poate călări optsprezece ore în șir, fără o clipă de răgaz, pentru ca apoi să vegheze întreaga noapte și să scrie scrisori. Pînă atunci talentul ei poetic nu se exercitase decît în versuri ocazionale, în stanțe și epigrame fără importanță și fără profunzime. Acum poemele cele mai înflăcărate țîșnesc incandescente din sufletul ei, ca lava fierbinte dintr-un vulcan în erupție. Cele unsprezece sonete, scrise unul după altul, într-o singură izbucnire a inspirației lirice, mărturisesc bucurii și dureri, cu o forță și o elocvență nemaiîntîlnite nicicînd în poeziile sale. Ea, imprudenta și nestăpînita, care n-a fost niciodată capabilă să-și ascundă sentimentele cele mai intime, izbutește acum să disimuleze atît de desăvîrșit adevăratele relații cu Bothwell, încît duce cu ușurință de nas, luni de zile, întreaga Curte. Și-a însușit, cu incredibilă măiestrie, arta prefăcătoriei : vocea ei sună rece, sigură și poruncitoare cînd se adresează lui Bothwell de față cu alții, în timp ce nervii, simțurile și toată ființa ei tremură la cea mai neînsemnată apropiere a lui ; chipul ei exprimă seninătate, gura zîmbește,

în timp ce sufletul îi agonizează de durere și deznădejde. Din forța inumană pe care i-a insuflat-o această pasiune s-a înfiripat în ființa ei o putere demonică, ce depășește propriile-i resurse. Dar acest exces de încordare a voinței, a nervilor, își are reversul său. La fel de misterios precum a luat-o în stăpînire, forța aceasta demonică o părăsește uneori brusc : atunci zace zile întregi în pat ca într-o letargie, lipsită de puteri, disperată, obosită, o jalnică epavă umană, surpată de o boală neiertătoare ; alteori rătăcește ca o umbră amețită, se mișcă de colo-colo prin camere ca într-o transă, geme, se vaită stins sau izbucnește în hohote sfîșietoare : *„Vreau să mor“*, strigă și imploră să i se dea un pumnal pentru a pune capăt chinului insuportabil. Pentru că lupta pe care o are de dat cu sine, lupta pentru salvarea aparențelor, chinul și hărțuiala măruntă, dar continuă, a nervilor încordați și întinși la maximum sfîrșesc prin a istovi de moarte, prin a duce la totala epuizare ființa aceasta care trăiește într-o sfîșiere continuă. Faimosul episod de la Jedburgh ne relevă întreaga măsură a acestei excesive și nebune pasiuni. La 7 octombrie Bothwell este grav rănit într-o luptă cu un braconier. Maria Stuart tocmai se afla la Jedburgh pentru a prezida Curtea de Justiție, cînd află vestea. Cu greu izbutește să se stăpînească, să-și ascundă tulburarea, să-și țină în frîu, prin încordarea întregii voințe, pornirea de a se arunca în șa și de a străbate în goană cele douăzeci și cinci de mile care o despărțeau de Hermitage-Castle, unde zăcea Bothwell. Cu toate eforturile însă, unui observator atent din anturajul ei nu-i scapă starea de răvășire a reginei la primirea veștii, fără să fi avut pînă atunci nici cea mai mică

suspiciune cu privire la relațiile ei cu Bothwell; este vorba de ambasadorul Du Croc care comunică la Paris : *„Ce ne luy eust esté peu de perte de le perdre“* [1]. Și Maitland observă ceva; regina este din cale-afară de distrată, de împrăștiată. Dar, nebănuind nici el nimic, atribuie această indispoziție raporturilor ei tot mai încordate cu regele. Abia după cîteva zile regina consideră că ar fi în afara oricărei imprudențe, și-și îngăduie, în sfîrșit, să alerge cu sufletul la gură, într-o goană sălbatică, însoțită de Moray și alți cîțiva lorzi, la castelul unde zace Bothwell. Rămîne două ore lîngă patul rănitului și la înapoiere se avîntă într-un galop nebunesc, încercînd să-și ascundă, să-și înăbușe spaima și disperarea ce-o tortureaza. Dar, odată ajunsă, puterile o părăsesc, rezistența ei fizică este înfrîntă, curajul și voința se frîng mistuite de neagra neliniște și cînd să coboare, cade leșinată din șa în brațele celor ce-o ajutau și zace în nesimțire cîteva ore. Cînd își revine este cuprinsă de febră, o febră nervoasă, tipică; se zvîrcolește și delirează. Apoi încremenește brusc într-o imobilitate rigidă, nu mai vede, nu mai aude, nu mai simte nimic. Lorzii și medicul stau în jurul acestei bolnave enigmatice, nedumeriți, neputincioși și nu înțeleg nimic. Între timp ștafetele au pornit să-l aducă pe rege și pe episcop pentru împărtășania din urmă. Regina zace așa opt zile, între viață și moarte, cu nervii sfîșiați, cu puterile sleite, ca după o cumplită explozie, biruită în sfîrșit de marea ei silă de viață. Și totuși, miracol : de îndată ce Bothwell, pe cale de însănătoșire, este adus la Jedburgh, într-un car, regina se simte brusc mai bine. (Aceasta indică, cu o precizie cli-

[1] Pierzîndu-l, n-ar fi fost o pierdere ușoară pentru ea (fr.) (n. tr.).

nică, cum că natura bolii, a letargiei ei, fusese de ordin sufletesc, o criză tipic isterică.)

Două săptămîni mai tîrziu, cea pe care toți o credeau pradă agoniei, încalecă din nou în șa. De data aceasta primejdia a trecut ; dinlăuntrul sufletului ei venise și tot dinlăuntru fusese înlăturată prin voința de a trăi a celei primejduite.

Şi totuși, deși refăcută fizic după boală, regina pare schimbată, adînc zdruncinată, săptămîni de-a rîndul. Pînă și persoane foarte îndepărtate de ea remarcă această schimbare : într-atît pare o altă ființă încît și trăsăturile i s-au modificat. Ușurința, nepăsarea, siguranța de sine au părăsit-o. Trăiește ca un om care duce în spate o povară copleșitoare. Ea, de obicei atît de senină, de lesne încrezătoare în oameni, trece acum printre ei încovoiată de griji, cu buzele încleștate, ferecînd cumplita taină care-i apasă și-i ucide, încet dar sigur, sufletul chinuit. Se închide în încăperi și servitoarele ei o aud plîngînd în singurătate, plînsul sfîșietor al celor pierduți, pentru care nu există scăpare.

Căci încă de la început flutură asupra pasiunii acesteia, cutremurătoare în măreția ei, aripa neagră a crimei. Regina știe din primul moment că alegerea ei e nefericită, că iubirea îi este criminală și că deznodămîntul va fi unul singur, sigur, neînduplecat și nu prea îndepărtat. Asta trebuie s-o fi înțeles amîndoi îndrăgostiții de îndată ce s-au dezmeticit, după prima îmbrățișare. Căci dacă, precum Tristan și Isolda, au cutreierat strîns înlănțuiți pe marea furtunoasă a voluptății, bînd cu lăcomie din elixirul uitării, la capătul acestei călătorii trebuie să-i fi întîmpinat și pe ei, în zori, chipul aspru și rece, sever

și amenințător al conștiinței lor, care le amintea că lumea în care trăiesc, și de care sînt legați cu legături indestructibile, este alcătuită din nesfîrșite îndatoriri. Cumplită deșteptare, aceea a confruntării cu nebunia ce-au săvîrșit-o, pentru ea care este soția unui alt bărbat, pentru el care este soțul unei alte femei. Căci dulcea nebunie ce i-a cuprins are un nume groaznic, odios ca un fier înroșit : *dublu adulter*. Și n-au trecut decît cîteva zile — paisprezece, douăzeci sau treizeci ? — de cînd regina Scoției a dat țării, întărindu-l cu semnătura ei, un edict prin care anunța că adulterul, ca și oricare altă formă a destrăbălării, vor fi pedepsite cu moartea.

Încă de la naștere, iubirea aceasta poartă stigmatul crimei, și nu va putea dura, nu se va putea dezvolta liberă și nestînjenită, decît ocrotită de lințoliul unor noi și noi crime. Ca să poată păstra ceea ce au dobîndit în acea primă noapte de dragoste, trebuie să se elibereze — prin violență — de cei doi soți a căror simplă existență îi pune sub acuzare. Această iubire nelegiuită nu va rodi decît fructe otrăvite, iată ce înțelege din prima clipă — cu o sfîșietoare luciditate — Maria Stuart : că pentru ea, nu mai există pe lumea aceasta nici pace nici mîntuire. Dar, ca întotdeauna în clipele grele, dramatice, se naște în ea curajul acela smintit, deznădăjduit, al muribundului care-și adună și-și încordează toate puterile pentru a se agăța de viață. Nu, ea nu va da înapoi, nu se va întoarce din drum înspăimîntată de consecințele pe care le întrevede, va accepta lupta, lupta aceasta inegală și fără sorți de izbîndă cu lumea întreagă și cu propriul ei destin și nu va ezita nici o clipă să bea pînă la fund paharul, să coboare demnă și neabătută pînă în fundul prăpastiei. Este dispusă să piardă totul, pentru că nu

există pentru ea fericire mai mare decît să se jertfească toată de dragul lui :

„Entre ses mains et en son plain pouvoir,
Je mets mon fils, mon honneur et ma vie.
Mon pais, mes subjets, mon ame assubjettie
Est toute à luy et n'ay autre vouloir
Pour mon objet, que sans le decevoir,
Suivre je veux, malgré toute l'envie,
Qu'issir en peut." [1]

„O ice s-ar întîmpla", ea va înainta, odată pornită, pe drumul acesta al pierzaniei. Pentru că nu mai poate alege, nu se mai poate întoarce, nu se mai poate regăsi pe ea, cea dinainte. S-a contopit, s-a dizolvat întreagă, cu trupul, cu sufletul și cu destinul ei, în bărbatul iubit. Poate să piardă, cu inima ușoară, fără pic de suferință, onoare, putere, coroană, regat, viața însăși, un singur lucru o cutremură, o singură spaimă îi întunecă mințile și-i sîngerează sufletul : că ar putea să-l piardă pe el. Pentru că adevărata ei teroare, adevărata ei sfîșiere asta este. E prea lucidă — chiar și în toiul nebuniei ei — pentru a nu-și da seama de inutilitatea sacrificiului, de zădărnicia jertfei : bărbatul care înseamnă totul pentru ea, n-o iubește. Ea nu reprezintă pentru el decît o femeie ca oricare alta, dintre acelea pe care le apuci fără să-ți faci multe probleme, sub impulsul momentan și trecător al dorinței, le supui repede, brutal, din pură senzualitate

---

[1] *„În mîinile lui și în deplina sa putere*
Îmi pun fiul, fericirea și viața mea.
Țara mea, supușii mei, sufletul meu subjugat
Sînt cu totul ale lui și n-am nimic altceva
Drept scop, decît, fără să-l dezamăgesc,
Să-l urmez în ciuda oricărei dorințe,
Căci n-am nici o ieșire." (Fr. (n. tr.).

și le înlături apoi cu aceeași bruschețe din cale, odată pofta trupească satisfăcută. Aventura aceasta nu fusese pentru el decît una între multele aventuri de același fel, violente și trecătoare, care-i umpleau existența lui bătăioasă și dură, de războinic. Oricît de dureros i-ar fi nefericitei regine să înțeleagă și să recunoască acest amar adevăr, ea se vede nevoită în cele din urmă s-o facă :

„Vous m'estimez legiere, que je voy
Et si n'avez en moy nulle asseurance,
Et soupconnez mon coeur sans apparence,
Vous messiant à trop grand tort de moy.
Vous ignorez l'amour que je vous porte.

Vous soupconnez qu'autre amour me transporte.
Vous despeignez de cire mon las coeur.
Vous me pensez femme sans jugement;
Et tout cela augmente mon ardeur." [1]

Dar jignirea, în loc s-o îndepărteze, s-o țină la distanță de acest bărbat lipsit de tandrețe și de recunoștință, s-o determine să-și reprime, să-și îngroape în adîncul inimii iubirea — pe cît de nelegiuită pe atît de nevrednică — o aduce pe această femeie, care și-a pierdut și onoare și demnitate și respect pentru propria-i persoană, în pragul nebuniei : se aruncă la picioarele iubi-

---

[1] *„Mă socotești ușuratică după cum văd*
Nefiind nicidecum sigur de mine,
Și-mi pui inima la îndoială fără temei,
Neavînd încredere, cu totul pe nedrept în mine.
Nu cunoști dragostea pe care ți-o port.

Bănuiești că vreo altă dragoste mă răpește
Îmi pici cu ceară inima mea ostenită.
Mă socotești femeie fără judecată,
Și toate acestea îmi sporesc ardoarea." (Fr.) (n. tr.)

tului, se umilește, imploră, îl înlănțuie cu brațele pentru a-l putea reține. Mîrșavă decădere, jalnică transformare a supremei trufii de altădată într-o atît de frenetică și rușinoasă pornire spre înjosire. În deznădejdea ei smintită, nu se dă în lături de la cele mai incredibile gesturi : îi cerșește iubirea, își etalează cu nerușinare sfruntată, de negustor care-și laudă marfa, calitățile și însușirile pentru a-l convinge s-o iubească. Şi ca o precupeață oarecare, suverana desăvîrșită, cu purtare atît de regească altădată, se tocmește cu el, îi face socoteala a tot ce-a sacrificat de dragul lui, îl asigură, cu o insistență obositoare, agasantă, plictisitoare şi lipsită de orice urmă de bun-gust, de marele ei atașament, de supunerea ei de sclavă preasmerită :

„Car c'est le seul desir de vostre chère amie,
De vous servir et loyaument aimer,
Et tous malheurs moins que rien estimer,
Et vostre volonté de la mienne suivre.
Vous cognoistrez qui aveques obeissance,
De mon loyal devoir n'obmettant la science,
A quoy j'estudiray pour toujour vous complaire,
Sans aimer rien que vous, soubs la subjection
De qui je veux sans nulle fiction,
Vivre et mourir.“ [1]

---

[1] *„Căci aceasta e singura dorință a scumpei tale prietene,*
Să te slujească și să te iubească, cu credință,
Şi orice nenorocire să o nesocotească,
Şi voința ta să fie urmată de a mea.
Vei ști că, cu ascultare,
Neomițînd cunoașterea datoriei mele leale,
Mă voi strădui să-ți fiu mereu pe plac,
Fără să iubesc pe altceva decît pe tine, sub stăpînirea
Căruia, fără nici o înșelăciune, vreau
Să trăiesc și să mor.“ (Fr.) (n. tr.)

Este dureroasă, deplorabilă această autoînjosire din partea unei femei dîrze, puternice, care nu cunoscuse frica, lașitatea, care își înfruntase curajoasă, dușmanii, care stătuse dreaptă în fața puternicilor și stăpînilor acestei lumi și nu se dăduse înapoi din fața nici unei primejdii ; și care acum se dedă unei rușinoase gelozii uzînd de toată șiretenia de care este capabilă. Curînd, după începutul acestei legături, Maria Stuart trebuie să-și fi dat seama că balanța afecțiunii lui Bothwell înclină spre tînăra lui soție, pe care dealtfel ea însăși i-o alesese pe vremea cînd mai era încă ea însăși. Înțelege că după ce s-a dezmeticit din prima rătăcire a simțurilor, Bothwell ar prefera să considere accidentală și fără consecințe idila lor și să se întoarcă smerit acasă, pentru a-i rămîne pe viitor fidel soției. De aceea ea va vedea de-acum înainte în cea pe care, cu generozitate i-o alesese de soție, pe rivala, pe dușmanca ei de moarte și nu va osteni s-o ponegrească, s-o defăimeze neîncetat, pentru a o scădea în ochii lui. Folosindu-se în mod neleal de o mărturisire a lui, făcută într-un moment de slăbiciune, ea îi aruncă în față, nădăjduind să ațîțe în el orgoliul viril, insulte la adresa soției pe care o numește o femeie rece, lipsită de temperament, de ardoare, de pasiune. Și ajunge, fără pic de jenă, să se compare cu ea scoțînd în evidență inegalabilele ei calități de amantă prea înfocată. Ea, care fusese cîndva atît de trufașă, se coboară acum prin asemenea procedee vulgare și nu se oprește aici : vrea cu tot dinadinsul să-l determine s-o părăsească pe creatura aceea falsă care nu-i oferă nimic ci profită doar de situația lui, pe cînd ea, regina, i-a sacrificat totul, s-a făcut vinovată de groaznicul păcat al adulterului de dragul lui ; s-o abandoneze așadar, să nu se lase înduioșat

de scrisorile, de lacrimile și de jurămintele acelei ipocrite egoiste :

„Et maintenant elle commence à voir,
Qu'elle estoit bien de mauvais jugement,
De n'estimer l'amour d'un tel amant,
Et voudroit bien mon amy decevoir
Par les ecrits tous fardez de savoir...
Et toutes fois ses paroles fardeez,
Ses pleurs, ses plaints remplis de fictions,
Et ses hauts cris et lamentations,
Ont tant gaigné, que par vous sont gardeez
Les lettres, ecrites, ausquels vous donnez foy,
Et si l'aimez et croiez plus que moy.“ [1]

Poemele acestea mărturisesc o deznădejde tot mai copleșitoare, tot mai greu de înăbușit, un țipăt sfîșietor : s-o părăsească pe cealaltă, beneficiara unei fericiri pe care n-o merită. Să rămînă în brațele ei, înlănțuiți pînă la capăt, în viață și în moarte. Poate oferi orice dovadă a excepționalei iubiri, a nemăsuratei ei capacități de jertfă ; este gata să renunțe la căminul, averea, onoarea, coroana și chiar la copilul ei, numai să-l păstreze pe el, căci a-l pierde ar însemna pentru ea pieirea.

---

[1] *„Și acum ea începe să vadă*
Cît de greșită îi era judecata,
De a nu prețui dragostea unui asemenea iubit,
Și ar voi mult să-l amăgească pe prietenul meu
Prin scrisori pline de o spoială de cunoștințe
Și, cu toate acestea, cuvintele ei prefăcute,
Lacrimile, plînsetele ei pline de născociri,
Și țipetele și văicărelile ei,
Au izbutit într-atît, încît îi păstrezi
Epistolele, cărora le dai crezare,
Și o iubești și o crezi mai mult decît pe mine.“ (Fr.) (N. tr.)

Iată cum, încetul cu încetul, prin intermediul unor mărturisiri poetice, o rază de lumină pătrunde în catacomba tragică a acelei tenebroase pasiuni și totul ne apare acum limpede : Bothwell nu făcuse decît să dea frîu liber pornirilor lui nestăpînite și violente, după care era dispus să considere aventura încheiată. Maria Stuart însă, pradă celei mai dementiale patimi, abătută fulgerător asupra simțurilor ei descătușate, se agață de el cu toată disperarea, vrea să-l păstreze pentru totdeauna. Dar ce poate însemna o legătură oarecare, clandestină și tăinuită, pentru bărbatul atît de ambițios, care a făcut o căsătorie fericită de pe urma căreia îi curg onoruri și privilegii ? Desigur, de data aceasta, cea cu care întreține o astfel de legătură e suverana Scoției, în mîinile căreia se află puterea, bogăția, de cuvîntul căreia atîrnă în fond și situația lui privilegiată, și asta schimbă puțin lucrurile. În loc s-o abandoneze pe dată, Bothwell chibzuiește că e mai înțelept s-o păstreze un timp ca metresă pe lîngă soția legitimă. Numai că rolul pe care i-l rezervă este prea mărunt pentru o regină și încă pentru una îndrăgostită nebunește, care în marea și oarba ei pasiune nu mai dorește altceva decît să-l aibă în întregime, al ei și numai al ei. Cum să-l rețină însă, cum să-l lege de ea pentru toată viața pe aventurierul acesta sălbatic și nestăpînit ? Declarațiile lacrimogene și jurămintele ei de iubire, melodramatice, cele mai măgulitoare dovezi de devotament și de fidelitate nu constituie pentru un asemenea bărbat un laț în care să poată fi prins. Prea obișnuit cu ele, dintr-o destul de bogată experiență de seducător, toate acestea departe de a produce asupra lui o impresie puternică, nu izbutise decît să-l plictisească. Există însă un lucru pe care regina îl poate oferi fără să-l agaseze și să-l plictisească, un lucru față de care Bothwell nu rămîne cîtuși de puțin rece și acel

lucru, care a stîrnit dintotdeauna rivalitățile, dușmăniile și încleștările cele mai tenace, nu este altul decît *coroana*. Pe cît de puțin atrăgătoare i s-ar părea lui Bothwell ideea de a rămîne alături de o femeie pe care nu o iubește, înlănțuit în mrejele pasiunii ei dezlănțuite, pe atît de irezistibilă este tentația de a deveni, prin ea, regele Scoției. Oricît de nebunească ar părea, la prima vedere, această tentație — căci locul nu este vacant, Maria Stuart avînd în persoana lui Henry Darnley un soț, în Scoția un suveran legitim — totuși regina știe prea bine că trebuie să facă uz de ea căci altă momeală pentru a-l prinde și înlănțui pe vanitosul acela nesățios nu există. Nimic altceva din toate bunurile, onorurile și bogățiile pămîntului nu l-ar putea îndupleca pe bărbatul acesta liber, independent, însetat de putere, să-și vîndă libertatea și independența unei femei întrutotul înrobită lui. Nu numai că Maria Stuart îi flutură pe sub ochi, într-un mod absurd și nebunesc, perspectiva aceasta ca preț al cumpărării lui, dar este dispusă să meargă pînă la capăt și să plătească într-adevăr prețul acesta, în schimbul căruia ar dobîndi fericirea ; ea, care și-a sacrificat pentru el, onoare, demnitate, cinste și cuviință n-ar ezita să-i întindă lui Bothwell coroana, chiar dacă ar fi să săvîrșească cu mîna ei crima.

Ca și Macbeth, pentru care nu exista altă cale — predestinat fiind de a-și împlini cumplita soartă căreia îi fusese hărăzit — de a ajunge rege decît aceea a masacrului sîngeros săvîrșit asupra întregului neam regesc ce-i stătea în față, tot astfel pentru Bothwell singurul drum spre tron trece peste cadavrul lui Darnley. Pentru ca sîngele să se unească cu sînge se cere împlinită vărsarea de sînge.

Pentru Bothwell nu există nici cea mai mică umbră de îndoială că, odată eliberată de Darnley, Maria Stuart îi va oferi mîna și coroana. El este atît de încredințat de

acest lucru încît nici nu are nevoie de fapt de promisiunea pe care ea i-o face în scris, într-una din faimoasele *„scrisori din casetă“* de a se căsători cu el *„fie chiar și în ciuda oricăror împotriviri ce le-ar avea de întîmpinat din partea rudelor sau a altor persoane“* ; astfel problema falsității sau autenticității documentului nici nu mai are importanță atîta vreme cît se cunoaște aversiunea ei de neînfrînt față de Darnley, necurmatele ei lamentări de a fi soția acestuia și arzătoarea dorință, mărturisită în sonete, de a se uni pentru totdeauna cu Bothwell. La toate acestea trebuie să mai adăugăm nenumăratele insistențe și promisiuni făcute iubitului în tainicele lor ceasuri de dragoste, despre devotamentul și fidelitatea iubirii ei, pentru a înțelege că Bothwell lansîndu-se în această luptă — ce părea absurdă — pentru obținerea coroanei, se lansa de fapt într-o acțiune mult mai puțin aventuroasă și riscantă decît ar fi putut părea la prima vedere. Ba mai mult, el are de partea lui și consimțămîntul — tacit — al lorzilor. Cunoaște ura acestora față de antipatica și dezagreabila persoană a lui Darnley, trădătorul și lașul, și că nimic nu-i poate strînge mai solidari la un loc decît dorința de a scăpa de incomodul intrus, pe orice cale. Dealtfel a fost martor la acel straniu consiliu din luna noiembrie, la castelul Craigmillar, în care Maria Stuart împreună cu cei mai de seamă demnitari ai regatului — Moray, Maitland, Argyll și Huntly — au încheiat un tîrg prin care hotărau de fapt soarta lui Darnley ; condițiile sunau așa : dacă regina s-ar hotărî să recheme în țară pe ucigașii lui Rizzio, pe proscrișii Morton, Lindsay și Ruthven, nobilii la rîndul lor și-ar asuma obligația de a o elibera de Darnley. La început pare a fi vorba de o cale legală, prin divorț : *„to make her quit of him“* ; Maria Stuart impune o singură pre-

tenție : să se recurgă la o asemenea modalitate care să nu prejudicieze în nici un fel situația fiului ei. Răspunsul lui Maitland sună ciudat, echivoc : să lase în seama lor procedeul acestei despărțiri și să fie încredințată că se vor îngriji ca prin fapta lor să nu se aducă nici un prejudiciu fiului. Chiar și Moray care, ca protestant, ne-am aștepta să fi fost mai scrupulos în această problemă, pare să închidă un ochi și să se alăture tacit tîrgului. Maria Stuart simte nevoia să mai precizeze încă o dată atitudinea ei, să nu se săvîrșească nimic care „ar putea să apese asupra onoarei sau a conștiinței sale". Nu sînt de bun augur fără îndoială toate aceste precizări și declarații în doi peri și lui Bothwell nu putea să-i scape faptul că tainicele tratative ascund planuri pe cît de precise pe atît de sinistre.

Ceea ce rămîne cert este că toți, dar absolut toți protagoniștii acestei întunecate tragedii — Maria Stuart, Moray, Maitland, Bothwell — căzuseră de acord asupra înlăturării lui Darnley. Nu mai lipsea decît să aleagă și calea : prin bună înțelegere, prin șiretenie sau violență. Cel mai grăbit și mai îndrăzneț dintre ei, Bothwell, se declară de la început pentru violență. El nu are timp să aștepte și nici nu vrea s-o facă fiindcă ceea ce-l interesează pe el, scopul său final nu este — ca pentru ceilalți — înlăturarea lui Darnley, ci însușirea bunurilor acestuia : regatul și coroana. Dacă ceilalți se pot mulțumi să consimtă doar la doborîrea lui Darnley, să elaboreze planuri de lungă durată și apoi să aștepte, cu răbdare, ivirea momentului sau conjuncturii favorabile, pentru aplicarea lor, el trebuie să treacă pe dată la fapte. Se pare că Bothwell își asigură, cu precauție și discreție, complicități printre lorzi. În privința asta însă informațiile sînt tulburi, incerte. O crimă nu se pune la cale la

lumina zilei, episodul rămîne umbrit de taine şi de mistere. Nu se ştie precis cîţi şi care anume dintre lorzi au fost amestecaţi direct, care dintre ei au aderat la complot şi care au jucat roluri de simpli tăinuitori ; se pare că prudentul Moray a izbutit şi de data aceasta să se ţină departe, iniţiat fiind asupra crimei, aprobînd-o, dar neparticipînd activ ; Maitland în schimb a comis imprudenţa de a se expune mai făţiş. În privinţa lui Morton informaţiile sînt mai sigure, întărite de mărturisirile acestuia pe patul de moarte ; ura lui faţă de trădătorul Darnley era un fapt notoriu ; de-abia întors din surghiun, Bothwell se prezintă la el şi-i face o propunere directă şi tranşantă : să-l ucidă împreună pe Darnley. Numai că Morton n-a uitat încă gustul surghiunului, şi amintirea deloc plăcută a ultimului complot şi a trădării l-au învăţat minte. El evită o atitudine făţişă, tărăgănează, ezită să-şi dea consimţămîntul şi pretinde asigurări ; vrea să ştie înainte de a se pronunţa dacă această crimă se săvîrşeşte cu consimţămîntul reginei. Bothwell îl încredinţează că da. Morton însă ştie prea bine — asasinarea lui Rizzio i-a servit o straşnică lecţie — cît de uşor pot fi ignorate sau negate *„post festum“* asemenea acorduri verbale şi îşi condiţionează participarea de obţinerea — conform bunei tradiţii scoţiene — a veşnicului *„bond“* care să-i asigure impunitatea în cazul unor întorsături neplăcute. Bothwell se obligă să i-l obţină, în speranţa că l-ar putea îndupleca, îl umple de făgăduieli, dar, în realitate, nici vorbă nu poate fi de eliberarea unui asemenea document care ar implica-o pe regină şi ar face imposibilă căsătoria ei cu Bothwell. Căci această căsătorie nu se poate înfăptui decît dacă Maria Stuart va putea să apară în ochii lumii întregi nevinovată şi neiniţiată în complotul ce se urzeşte.

Aşadar Bothwell este cel căruia îi revine sarcina să ducă singur greul acestor fapte şi el se dovedeşte suficient de hotărît, de nerăbdător şi de temerar pentru a nu da înapoi, cu atît mai mult cu cît s-a încredinţat, prin tatonările sale, că nu va avea de întîmpinat vreo împotrivire din partea lorzilor, eschivarea lor de la un răspuns răspicat, ezitările lor neînsemnînd de fapt altceva decît că, unanim, ei consimt să fie complici la această crimă. Acum cînd Bothwell, regina şi lorzii sînt legaţi împreună prin acest acord tacit, Darnley se poate considera definitiv pierdut. În aceste zile el nu face decît să-şi poarte de viu, cămaşa de moarte.

Pregătirile au fost făcute : Bothwell, împreună cu complicii săi, au stabilit, în consfătuiri secrete, locul crimei şi felul în care se va desfăşura. Nu mai lipseşte decît personajul principal al acestei scene : victima. Cu toată slaba lui perspicacitate, Darnley nu se poate să nu fi simţit că i se pregăteşte ceva. Comportarea lui din ultima vreme o dovedeşte suficient. Cu o săptămînă în urmă, el ezitase să intre în castelul de la Holyrood în prezenţa lorzilor înarmaţi. De îndată ce aprigii lui duşmani se află pe aceleaşi meleaguri cu el, în urma decretului de graţiere, atît de suspect, semnat de soţia lui, castelul Stirling nu mai prezintă pentru el suficientă siguranţă şi securitate, astfel că se refugiază în fortăreaţa de la Glasgow, unde rămîne izolat, respingînd orice invitaţie şi ademenire dincolo de zidurile ei. Aici este înconjurat de slujitori de nădejde, aici îl are alături pe contele de Lennox, tatăl lui, şi pentru mai multă siguranţă, tot aici o corabie aşteaptă zi şi noapte în port, gata pregătită de plecare, dacă cumva evenimentele o vor cere. La toate aceste măsuri de siguranţă întîmplarea mai adaugă încă

una cum nu se poate mai binevenită în aceste momente de mare primejdie: tînărul se îmbolnăvește de vărsat — încă în primele zile ale lunii ianuarie — și boala îl sechestrează în casă scutindu-l și ocrotindu-l de orice obligații, atît de riscante în situația lui.

Pentru Bothwell, care-și făcuse planul și se pregătea tocmai să treacă la înfăptuirea lui, boala aceasta pică cum nu se poate mai prost. El își vede acum toată acțiunea zădărnicită și asta într-un moment în care era animat de sentimentul celei mai presante urgențe; fie că nerăbdarea de a pune mîna pe coroană îl îmboldea din cale-afară de mult, fie că, politician și strateg înnăscut, cunoștea primejdia tărăgănării unui astfel de complot care presupunea complicitatea unor inși dubioși ce-ar putea trăda la un moment dat, fie că relațiile sale intime cu regina ajunseseră la un punct la care era neapărat necesar să se întreprindă grabnic ceva, în orice caz, dintr-un motiv sau altul, Bothwell nu este dispus să mai aștepte pînă ce s-ar ivi un moment mai favorabil. Dar cum să-l momească la locul stabilit pentru crimă pe Darnley, și bolnav și suspicios? Cum să scoată vînatul din vizuina în care s-a baricadat cu atîta străşnicie? O convocare oficială n-ar face decît să-i ascută vigilența, să-l avizeze în privința uneltirilor urzite. Nici unul din demnitarii Curții — Moray, Maitland, sau oricare altul — nu se bucură de vreo influență pe lîngă el, de care să se poată face uz. Pentru a-l convinge să se întoarcă există o singură ființă la a cărei chemare urechea lui n-ar rămîne surdă, care are puteri depline asupra sufletului acestui nevolnic. De două ori a reușit să-l îngenunche şi să-l transforme într-o marionetă care-i face, supus şi orb, jocul; de două ori a izbutit să-l înşele simulînd

iubirea după care trupul și sufletul lui tînjește neîncetat. Numai ea și numai folosindu-se de același procedeu ar putea să-l amăgească din nou și să-l atragă în cursă pe îndărătnicul și temătorul Darnley. Și cum cea care are puteri atît de fatale asupra robului ei, este la rîndu-i roaba unei voințe străine, a amantului tiran, acesta nu trebuie decît să-i poruncească pentru ca ea să i se supună pe dată și să săvîrșească o faptă pentru care și mintea și inima sînt neîncăpătoare. La 22 ianuarie Maria Stuart — pentru care nu exista prezență mai nesuferită decît aceea a lui Darnley — pornește călare spre Glasgow, spre a-și vizita soțul aflat pe patul de suferință, în realitate spre a executa ordinul lui Bothwell de a-l aduce la Edinburgh unde moartea îl așteaptă cu înfrigurată nerăbdare.

DRUMUL SPRE CRIMĂ

(22 ianuarie — 9 februarie, 1567)

Odată cu călătoria la Glasgow începe capitolul cel mai întunecat din tragedia Mariei Stuart. Asupra faptului că ea și-a adus soțul bolnav în mijlocul unui complot criminal s-a deschis ulterior cea mai înverșunată controversă din cîte a iscat existența ei, îndeajuns de controversată. Acest gest a impus în fața posterității o întrebare : a fost într-adevăr Maria Stuart un personaj atridian ? O Clitemnestră, pregătind cu desăvîrșită fățărnicie baia caldă pentru Agamemnon, soțul întors din război, în timp ce complicele și amantul ei Egist pîndește din umbră cu securea ascuțită, gata pregătită ? O lady Macbeth ademenindu-l cu dulci lingușeli pe regele

Duncan și cufundîndu-l în somnul în care avea să-l ucidă Macbeth ? Una dintre acele satanice creaturi care, pradă unei pasiuni monstruoase, devin uneltele crimei ? Sau numai o biată femeie cu voința anihilată, un instrument docil în mîna brutală a bărbatului divinizat, a întreținutului fără scrupule, acționînd ca sub o transă hipnotică conform ordinului trasat ? O simplă fantoșă, executînd mecanic ceea ce i s-a impus, neștiutoare de tot ce se pune la cale ? Este greu să acceptăm complicitatea atît de odioasă a ființei acesteia sensibile, superioare, înzestrată cu rațiune și omenie, la o atît de infamă crimă. S-au încercat mii și mii de variante în interpretarea călătoriei reginei la Glasgow, în căutarea unei explicații mai firești, mai verosimile, mai ușor de înțeles și de acceptat, care s-o scuze, s-o scoată de sub zdrobitoarea acuzație. Cu dragă inimă sîntem dispuși să nesocotim și să înlăturăm ca nefiind demne de crezare toate documentele și declarațiile ce dovedesc vinovăția reginei și, cu intenția și dorința de a ne lăsa convinși, să cercetăm argumentele pe care apărătorii ei le-au adus în favoarea Mariei Stuart. Cu toată bunăvoința de care am fi animați însă în această întreprindere nu putem să nu constatăm, din nefericire, șubrezenia și lipsa lor de temeinicie. Vinovăția ei se conturează ca o verigă perfectă ce completează lanțul faptelor cunoscute de pînă atunci, pe cîtă vreme orice încercare de disculpare se dovedește efemeră, o simplă alcătuire himerică ce se spulberă de îndată la cea mai ușoară atingere. Cum am putea crede — oricît de mult am dori — că ceea ce o determinase pe Maria Stuart să întreprindă această călătorie nu era decît grija unei soții iubitoare de a alina suferința soțului bolnav, împlinirea datoriei de a-l re-

aduce acasă, în căminul lui, pentru a-l îngriji și veghea neobosit ? Căsătoria aceasta este de luni de zile o căsătorie numai cu numele, soții trăiesc de mult într-o totală separație. Toate umilințele, toate implorările, amenințările, revendicările și iar implorările lui Darnley de a fi tolerat în intimitatea reginei, de a i se recunoaște drepturile conjugale, au rămas fără rezultat : soțul este întruna alungat și refuzat. Înstrăinarea perechii regale a devenit un fapt notoriu nu numai în țară ci și peste hotare : rapoartele ambasadorilor englez, francez, spaniol către suveranii lor o dovedesc cu prisosință. Problema divorțului a fost dezbătută pe față de către regină în consfătuirile ei cu lorzii, ba chiar s-a examinat în taină posibilitatea unei despărțiri printr-o formă mai dură. Într-atît s-au schimbat pe parcursul ultimelor luni raporturile dintre cei doi soți încît atunci cînd Maria Stuart zace la Jedburgh, răpusă de o suferință cumplită, cînd i se pregătește ultima împărtășanie, soțul nu pare cîtuși de puțin mișcat și nu se prea grăbește să se înfățișeze la patul muribundei. Oricît am căuta, oricît am examina, sub lupă, căsnicia aceasta, este imposibil să dăm pînă și de cea mai firavă manifestare de dragoste, de un strop de tandrețe și de armonie. În această conjunctură ar fi absurd să presupunem că Maria Stuart este împinsă să întreprindă călătoria la Glasgow, de neliniștea ei afectuoasă față de boala soțului. O asemenea teorie li s-a părut prea neverosimilă pînă și apărătorilor ei cei mai temerari. De aceea ei propun o altă interpretare și anume : poate că ceea ce a determinat-o pe regină să vină la căpătîiul soțului bolnav era tocmai dorința de a stinge ura și dușmănia înscăunate între ei, de a pogorî pacea și împăcarea asupra sufletelor

lor învrăjbite. Numai că, din nefericire, ceea ce anulează această presupunere este un document scris chiar de mîna reginei. Niciodată, se pare, imprudenta aceasta n-a avut conștiința că scrisorile ei vor constitui mai tîrziu documente care i se vor ridica împotrivă. Iată ce-i scrie ea, cu o zi înainte de plecarea la Glasgow, arhiepiscopului Beaton : *„Cît despre rege, soțul nostru, Dumnezeu ne e martor în ce privește comportarea noastră față de el ; iar pentru intrigile și nedreptățile lui împotriva noastră, ne sînt de asemenea martori, nu numai Dumnezeu ci și toți supușii noștri, care — nu ne îndoim nici o clipă — îl osîndesc pe bună dreptate"*. Este oare acesta glasul blajin-iertător al celei care duce în sufletul său dorința de împăcare ? Este aceasta oare dispoziția sufletească a unei soții care se pregătește să plece la patul de suferință al soțului ? Și aici mai intervine un fapt. Maria Stuart pornește în călătorie nu numai pentru a-și vizita soțul bolnav ci și cu intenția fermă de a-l readuce cu ea la Edinburgh. Pentru aceasta se îngrijește să aibă cu sine o căruță cu loitre, precauție care dovedește că nu se îndoia de izbînda proiectului ei și că nu era dispusă, odată ajunsă, să piardă vremea cu pregătirea convoiului și a mijloacelor de transport în vederea întoarcerii. Nu era vorba așadar numai de o scurtă vizită, de o atenție superficială și trecătoare față de soțul bolnav ci de un devotament mult mai durabil, de vreme ce intenționează să-l aducă cu ea pentru a-l avea veșnic în preajmă și a-l veghea neîntrerupt. Numai că atîta grijă este excesivă pentru a i se putea da crezare, pentru a mărturisi o intenție cinstită din partea unei astfel de soții. Și apoi cum se conjugă o atît de subită dragoste cu gestul de a smulge din patul său un

bolnav încins de febră, cu fața tumefiată de boală, și a-l transporta într-o căruță deschisă, timp de două zile, în plină iarnă, pentru a-l aduce acolo unde o conspirație criminală se urzise împotriva lui ?

Dar să examinăm pe îndelete faptele și să nu omitem nici una din pledoariile apărătorilor ei, cu nădejdea că vom găsi printre ele măcar una care să ne dea de gîndit, care să ne determine să ne îndoim, fie chiar și o singură clipă, de vinovăția Mariei Stuart. Căci cumplit lucru este să pui în seama unui nevinovat o atît de monstruoasă crimă. Poate că Maria Stuart nu are cîtuși de puțin cunoștință de faptul că la Edinburgh, unde-și aduce ea bărbatul bolnav, scoțîndu-l din fortăreața lui sigură și inviolabilă, se urzise o conspirație criminală împotriva lui. Oricît ne-ar place să ne convingem că așa stăteau lucrurile, iată că nu e cu putință fiindcă și împotriva acestei ipoteze se ridică un document scris : scrisoarea lui Archibald Douglas, adresată reginei. Acesta, unul din principalii conjurați, îi scrie chiar în zilele în care se făceau pregătirile de plecare, pentru a-i solicita atît consimțămîntul cît și participarea la crimă. Putem mult și bine să susținem că ea nu și-a dat nici consimțămîntul, că n-a făgăduit nici participarea, că a respins orice cîrdășie cu conspiratorii. Asta nu mai poate salva nimic. Căci atîta vreme cît avem dovada că ea era inițiată asupra urzelilor crimei, nimic nu mai poate justifica tăcerea ei, faptul că nu l-a prevenit pe Darnley, ba dimpotrivă, că s-a străduit să-l aducă la locul plănuit pentru asasinat. Într-o asemenea împrejurare tăcerea înseamnă mai mult decît tăinuire ; înseamnă de-a dreptul complicitate, favorizare a crimei. Căci acela care știe că s-a pus la cale un asasinat și nu mișcă un deget ca

să-l zădărnicească este tot atît de vinovat ca și criminalul însuși.

Un singur adevăr se impune din examinarea tuturor acestor ipoteze : că tăcerea Mariei Stuart n-a însemnat necunoaștere ci complicitate. Ea a știut că se pune la cale o crimă dar *a refuzat să ia cunoștință de acest fapt*, a închis ochii, numai și numai pentru a putea declara ulterior, sub prestare de jurămînt : *„Eu n-am luat parte“*.

Adevărul acestei complicități este de neînlăturat pentru cercetătorul obiectiv, nepărtinitor. Celui care vrea s-o scuze nu-i rămîne decît un singur argument : că știind exact cum stau lucrurile a acționat ca un om a cărui voință era total anihilată, a cărui inițiativă nu-i mai aparținea, care se supunea orbește unui ordin de la care nu se putea sustrage și care nu mai răspundea de faptele lui. În toată această urîtă istorie regina este departe de a se fi comportat ca un om liber, pe deplin conștient, care-și elaborează un plan și îl duce la îndeplinire, ci mai degrabă ca o ființă despersonalizată, robită unei alte voințe, mai puternice, ca un pion ce execută inconștient mișcarea cerută. Maria Stuart n-a plecat la Glasgow cu sîngele rece al unei femei calculate și cinice care s-a hotărît să-l ademenească pe Darnley pentru a-l pierde, ci pătrunsă de dezgust pentru rolul ce i s-a impus. (Scrisorile din casetă o dovedesc cu prisosință.) Ba mai mult, în clipa hotărîtoare, ea se cutremură de oroare, ca și cum, ieșită chiar și numai cale de o zi din raza de acțiune a puterii hipnotice a tiranului, pare că se dezmeticește treptat, conștiința ei adormită se trezește și are de suferit un adevărat șoc. Crima săvîrșită de Maria Stuart — căci ea săvîrșește o crimă chiar dacă nu ea este adevăratul ucigaș, ci numai unealta lui

docilă, chiar dacă în momentul faptei odioase, sufletul ei se detașează de acela al cărui ordin îl execută — este departe de a fi o crimă pasională. Ea nu acționează sub impulsul propriei mînii, al propriilor sentimente spontane și nestăpînite. Dimpotrivă, cînd i se cere să înfăptuiască ceea ce altcineva a pus la cale — e drept, cu încuviințarea ei — cînd rămîne față în față cu victima, orice ură, orice dorință de răzbunare dispar din sufletul ei. În momentul decisiv o așteaptă o luptă sfîșietoare, nu cu adversarul, ci cu sine însăși, cu propriile-i sentimente omenești care se răzvrătesc împotriva inumanei și monstruoasei misiuni ce i s-a încredințat. Dar e prea tîrziu : în jocul acesta ea nu e vînătorul care-și încolțește vînatul ci numai dulăul care aleargă pe urmele victimei pentru a o hărțui, mînat fiind de la spate de biciul stăpînului. Sentimentul ei de răzvrătire împotriva mișeliei e mult prea slab, prea dominat de frică față de mînia adoratului, a întreținutului ei care îi e domn și stăpîn atotputernic și căruia îi este subjugată deplin. Acesta așteaptă de la ea un singur lucru : să scoată prada din vizuină și să i-o aducă în bătaia puștii. Și oricît de greu i-ar veni s-o facă, oricît de silă i-ar fi de această misiune murdară și jalnică, teama că i-ar putea pierde iubirea, că și l-ar putea înstrăina o împinge înainte, jucărie neputincioasă în mîna celui puternic. Dacă fapta ei nu poate fi iertată trebuie cel puțin justificată : cea care a acționat cu atîta cruzime la Glasgow era o ființă dezarmată, sclava unei voințe diabolice căreia i se supune cu silnicie, dar fără să crîcnească.

La această interpretare ne îndreptățește celebra scrisoare, adresată de Maria Stuart lui Bothwell, din fortă-

reața victimei. Apărătorii ei au încercat necontenit să-i nege autenticitatea, fapt cum nu se poate mai prostesc și mai fără sens. Căci dacă mai există o scuză cît de mică pentru mîrșava faptă săvîrșită de Maria Stuart, ea se datorește existenței acestui document care ne permite să înțelegem ce s-a petrecut la Glasgow în acele cumplite ceasuri.

Orologiul a bătut de mult miezul nopții, dar regina zăbovește încă la masa de scris, în camera străină și rece, pe ai cărei pereți sumbri se fugăresc umbre și reflexe ale flăcărilor ce pîlpîie în cămin. Foc ce nu izbutește să încălzească nici încăperea, nici sufletul înfrigurat al reginei, ai cărei umeri tresar din cînd în cînd sub veșmîntul subțire de noapte, străbătuți parcă de un fior. Este ostenită, dar somnul nu se lipește de ea, pacea și odihna nopții nu coboară asupra sufletului ei greu tulburat și răvășit. Prea au fost încărcate de zbucium aceste ultime săptămîni, prea tare i-au zdruncinat nervii încercările prin care a trecut în ultimele ore!

Cel cu puteri depline și autoritare asupra întregii ei ființe i-a hărăzit un rol în această acțiune, i-a încredințat o misiune cumplită căreia i se conformează cu toată groaza ce i-o inspiră: să-și amăgească bărbatul, să-l scoată din adăpostul lui sigur și să-l aducă la o moarte și mai sigură. Ajunsă în fața porții are de susținut prima bătălie; Lennox, tatăl lui Darnley, neîncrezător în această dovadă tîrzie și suspectă de dragoste din partea unei femei ce nu contenea pînă nu demult să-și manifeste pe toate căile ura și disprețul nemărginit față de fiul său, care a evitat, cu vădită repulsie, orice întîlnire cu el, cu excepția acelor împrejurări cînd, tolerîndu-l sau încurajîndu-l chiar, n-a urmărit decît in-

teresul ei personal, cu prețul unor noi umiliri pentru acesta, își trimite un sol cu misiunea de a o reține în fața porții și de a o iscodi prin întrebări bine ticluite asupra motivului real care o aducea acolo. Maria Stuart face încă o dată dovada dibăciei ei prin răspunsurile pe care le dă și izbutește să pătrundă în fortăreață unde Darnley o întîmpină nu mai puțin suspicios. Prea des s-a lăsat el amăgit de fățărnicia acestei femei și prea a plătit scump de fiecare dată pentru a se mai putea încrede în bunele ei sentimente. De îndată ce dă ochii cu ea îi cere socoteală, bănuitor, de rostul aducerii acelei căruțe cu loitre. Dealtfel bănuiala s-a încuibat în toată ființa lui și se vădește în fiecare din întrebările pe care le revarsă asupra ei și cărora ea trebuie să le facă față, uzînd de o desăvîrșită artă a prefăcătoriei. Nici o șovăială, nici o slăbiciune nu îi este îngăduită pentru a putea adormi marea neîncredere și neliniște a lui Darnley.

Teroarea că ar putea da greș aprinzînd în felul acesta mînia temutului iubit o călăuzește de minune : cu fățarnice mîngîieri, cu vorbe mieroase reușește și de data aceasta să-și îmbrobodească victima, să-i alunge suspiciunile, să-i slăbească voința, să-l domine, să-l îngenunche. Nici nu-i trebuie mai mult de o după-amiază pentru a face din el umilul ei supus, gata s-o asculte și s-o urmeze orbește. Din prima zi încă, partea cea mai grea a misiunii a și fost îndeplinită.

Şi acum, tîrziu, în puterea nopții, singură, împresurată de umbre, în liniștea adîncă ce s-a lăsat, regina, și de data aceasta victorioasă, poate asculta glasul deznădăjduit al conștiinței sale. Somnul o ocolește, nu primește în refugiul său pașnic un suflet atît de frămîntat. Nevoia de a-și mărturisi zbuciumul, de a-și împărtăși nelinis-

tile, o apasă ca o povară care se cere împărțită cu cineva în ceasul acesta de grea cumpănă, de tristă singurătate, de neagră dezolare.

Şi cui s-ar putea ea spovedi în toată lumea aceasta mare, cu cine altul ar putea vorbi despre groaznicele temeri ce-o încovoaie decît cu unicul, preaiubitul, cel a cărui lipsă deschide în juru-i un gol atît de sinistru și de rece? O scrisoare lungă, nesfîrșită și dezlînată ca sufletul ei adînc răvășit îi va umple ceasurile acestor nopți cumplite, pe care le va petrece în casa victimei, în casa celui pe care — ca un mesager al morții — a venit să-l ducă la moarte. Se învălmășesc în această scrisoare strigătele unei conștiințe în alarmă, durerile unui suflet profund traumatizat, gîndurile tulburi și incoerente ale unei minți tulburate, sentimentele cele mai delicate ale unei nefericite iubiri, spaimele și tenebrele crimei, trăncăneală prostească și sclipiri de inteligență, nerozie și înțelepciune, declarații înflăcărate și neputincioase, disperate scîncete, iar peste toate, o mare, o deznădăjduită oboseală. Este scrisoarea unui om ajuns la totala epuizare, deasupra căruia gîndurile negre se zbat ca niște lilieci înnebuniți. Este documentul dureros al unei necuprinse dureri umane, provocate de jalea conștiinței vinovate, asupra căreia apasă supremul păcat : al crimei ; toată gama sentimentelor omenești este atinsă aici ; toată ființa ei se concentrează într-un strigăt de durere, căreia îi iau pe rînd locul cînd ura necruțătoare, cînd mila, cînd nemărginita iubire pentru cel ce-o terorizează și-o împinge mereu înainte pe drumul acesta sîngeros. Deodată constată că i s-a terminat hîrtia. Dar sufletul ei bolnav simte nevoia să se reverse în continuare pînă la totala istovire. Scrie mereu, scrie înainte,

pe ce-i pică în mînă, pe o listă de socoteli, pe orice, pentru că tăcerea o sugrumă, inactivitatea o înăbușă, pentru că nu poate rămîne singură cu gîndurile ei în noaptea aceasta de groază, pentru că scriind și-l apropie pe cel prin care destinul o conduce la crimă, pe cel fără de care viața nu mai e posibilă, pe cel a cărui iubire trebuie apărată și păstrată prin jertfe umane, pe ucigașul căruia, pentru a-i fi pereche trebuie să devină o ucigașă. Dar dincolo de nebunia aceasta febrilă a scrisului, o licărire de luciditate pîlpîie în cugetul ei ; e conștientă de incoerența acestor rînduri și-l imploră pe Bothwell să citească cu atenție, să revină asupra scrisorii pentru a înțelege întreaga măsură a zbuciumului ei. Dar tocmai în dezlînarea și incoerența acestui document rezidă unicitatea sa, inestimabila lui valoare. Fiindcă de fapt el trădează sufletul nud, lipsit de orice artificiu, de convenționalism, de pudoare, de reticență, de supraveghere, de înfrînare, de tot ce ființa umană pune, ca măsură de apărare, între ea și lume, pentru a nu se trăda deplin. Un atare document, mărturisind starea de supraexcitare sufletească a unui om, chiar în momentul comiterii unei crime, este unic în istorie. Nici un Buchanan, nici un Maitland și nimeni altcineva n-ar fi putut concepe atît de desăvîrșit monologul delirant al unei inimi distruse. Nimeni nu și-ar fi putut imagina măcar — cu atîta exactitate, plasticitate și elocvență — tumultul sufletesc al acestei femei care, săvîrșind fapta cea mai odioasă, își caută mîntuirea în această scrisoare în care se refugiază ca pe ultimul țărm, pentru a se pierde, pentru a uita, pentru a se explica și dezvinovăți, pentru a acoperi cu propriile-i cuvinte uraganul dezlănțuit de conștiința ei vinovată.

Şi din nou forța copleșitoare a acestor rînduri ne face să ne amintim de lady Macbeth, rătăcind ca o somnambulă, în veșmîntul subțire de noapte, prin întunericul plin de spaime al castelului ei și trădîndu-și crima printr-un monolog zguduitor. Numai pana unui Shakespeare sau a unui Dostoievski pot rivaliza cu cea a marelui, desăvîrșitului și neîntrecutului maestru : realitatea.

Documentul acesta de o gravă, sumbră tonalitate, sfîșie inima celui care-l citește : *„Sînt obosită, somnul îmi îngreuiază pleoapele, dar nu mă pot stăpîni să nu-ți scriu, nu mă pot opri atîta vreme cît mai am hîrtie. Îți cer iertare pentru felul încîlcit și dezordonat în care mă exprim, dar tu trebuie să mă înțelegi, trebuie să ghicești și ceea ce nu-ți pot spune. Singura mea bucurie în ceasul acesta tîrziu, cînd toată lumea doarme și cînd o dureroasă dorință mă împinge spre brațele tale, este că-ți pot scrie scumpul meu, viața mea“*. Într-un fel deosebit de mișcător descrie ea fericirea de care e cuprins bietul Darnley la venirea ei nesperată. Ni-l putem imagina : cu fața aprinsă de febră, spuzită, zăcînd singur, zile și nopți în șir, sfîșiat de durerea de a fi fost alungat și respins de cea după care inima lui n-a încetat o clipă să tînjească. Şi deodată, adevărată minune dumnezeiască, iat-o în fața lui, alături de el, pe frumoasa, tînăra, preaiubita lui soție. Cu nespusă tandrețe, cu toată duioșia unei soții iubitoare ea stă lîngă patul lui de suferință. Pentru nefericitul disprețuit scena aceasta este o apariție de vis, aproape că nu-și poate crede ochilor și mărturisește că în primul moment a fost cuprins de o atît de puternică emoție la vederea ei încît „a crezut că o să moară de fericire“. Ceea ce-i mai umbrește din

cînd în cînd enorma bucurie este vechea rană : neîncrederea, care-i arde inima ca un fier înroșit. Dar tînărul acesta prostuț și-o învinge, și-o înăbușă repede în suflet, copleșit de încîntarea de a o ști iarăși alături de el, iarăși a lui ; mintea lui prea săracă, inima lui prea credulă nu-și pot imagina o trădare și o înșelătorie atît de monstruoase din partea celei care nu s-a dat înapoi în nenumărate rînduri, de a-l umili și înșela. Căci ce poate fi mai liniștitor, mai comod pentru un om slab decît să se încreadă orbește în cineva, ce poate fi mai lesnicios decît să-l convingi pe un vanitos că este iubit ? Neîncrederea lui pălește, se stinge curînd și Darnley devine din nou, ca în noaptea următoare masacrului lui Rizzio, sclavul ei supus, care-i imploră iertare pentru toate nedreptățile ce i le-a făcut, pentru neînțelegerile pe care le-a provocat între ei : *„Atîția dintre supușii tăi, care ți-au greșit, au dobîndit de la tine iertarea... și eu sînt atît de tînăr... Ai să-mi spui desigur, că prea des m-ai iertat, iar eu am căzut de fiecare dată în aceleași greșeli. Dar ce poate fi în fond mai ușor de înțeles decît că la vîrsta mea, cînd mai ești și prost sfătuit, poți lesne comite și repeta greșelile, poți să-ți calci promisiunile, să dai dovadă de ușurință, pînă într-o zi cînd ai acumulat suficientă experiență ca să-ți vină mintea la cap, să înveți să te supraveghezi și să te stăpînești ? Dacă mă mai ierți și de data aceasta îți jur că nu-ți voi mai greși niciodată. Nu-ți cer nimic altceva decît să trăim împreună în căminul nostru, ca soț și soție. Dacă nu vrei, dacă și acum mă respingi, ar fi mai bine pentru mine să nu mă mai ridic niciodată din patul acesta. Numai Dumnezeu știe cît am fost de pedepsit pentru că am făcut din tine Dumnezeul meu și că mă gîndesc necontenit numai și numai la tine.“*

Aceste rînduri ne întredeschid din nou ușa sumbrei încăperi în care zace Darnley. Maria Stuart stă lîngă patul bolnavului și ascultă această izbucnire de dragoste, contemplă revărsarea nestăvilită a iubirii și umilinței lui. Firesc ar fi ca inima să-i tresară de bucurie că planul i-a reușit, că l-a îmblînzit din nou, că l-a transformat din nou într-un mielușel pe tînărul atît de naiv. Și totuși nu se poate bucura. Rușinea pentru înșelătoria ce-o săvîrșește, sila pentru fapta ei ticăloasă o copleșesc chiar în toiul faptei. Cu sufletul zdrobit, cu privirile vinovate fugind în lături și ocolindu-și victima, ea stă năruită lîngă patul lui, împovărată de o neagră tristețe, care nu-i poate scăpa afectuosului și entuziastului Darnley. Și atunci — cumplită situație — omul acesta înșelat, trădat, se apucă s-o consoleze pe ucigașa lui. Vrea să alunge negurile care o împresoară, s-o vadă înseninată, veselă, fericită. O imploră să petreacă noaptea cu el. Nebunul, nefericitul visează dragoste și tandrețe. Nimic mai emoționant decît spectacolul acesta : bietul om sortit pieirii întinde mîinile după fericire tocmai ucigașului său. Scrisoarea Mariei Stuart ne furnizează toate aceste informații mișcătoare : nevolnicul, credulul, se agață din nou, cu toată încrederea, cu o speranță smintită, de cea pe care o iubește, se simte din nou sigur, stăpîn pe femeia care nu-i mai aparține de fapt întru nimic. Ochii lui nu se mai satură privind-o ; apropierea, intimitatea după care jinduise atît îl îmbată, îl amețesc de fericire. Și în această nebunească beție nu face altceva decît să-și pună singur capul pe butucul călăului, să se abandoneze în mîinile ucigașilor lui, să se predea de bunăvoie pentru a fi sfîrtecat și măcelărit. Și pentru ca prostia și credulitatea să-i fie totale, își etalează toate

tainele, își dezvăluie toate secretele, își deconspiră toți complicii și spionii, îi trădează inconștient pe toți aceia care din prietenie față de el, împărtășesc ura aprigă ce-o nutrește slujitorilor ei Maitland și Bothwell. Cu cît se dă el mai legat în mîinile ei, cu atît îi îngreuiază — neștiutor — misiunea de a-l trăda, de a-l da pe mîna călăilor, așa, neajutorat, neputincios, lipsit de orice posibilitate de a se apăra. Numai printr-un efort deznădăjduit, inuman, este în stare regina să-și joace în continuare rolul, într-atît o copleșesc mila și jalea pentru soarta unei victime atît de ușor de doborît. „*Nu mi-a fost dat niciodată să-l aud vorbind cu atîta umilință, cu atîta elocvență. Dacă nu i-aș cunoaște atît de bine biata, neputincioasa lui inimă de ceară și dacă nu mi-aș cunoaște tot atît de bine inima oțelită, puternică și dură ca diamantul aș fi în stare să cred că m-am împotmolit în înduioșare, că m-a potopit o milă copleșitoare, din care nu mă poate smulge decît porunca ta.*" Nici o rămășiță de ură nu se mai face simțită în cuvintele ei, la adresa băiețandrului îmbujorat de febră, ce-o contemplă cu ochi lacomi de fericire, iradiind de adorație. Sufletul ei a uitat și a iertat toate necazurile pe care, din prostie și meschinărie, i le-a provocat cîndva și se zvîrcolește între impulsul de a-l salva și obligația de a-l azvîrli în ghearele morții, obligație ce nu-i mai inspiră decît dezgust, dar pe care i-o impune Bothwell. Nici nu se poate imagina mărturisire mai dură decît cea care-i scapă într-un acces de oroare pentru fapta la care se simte constrînsă și mod mai limpede de a sublinia că numai pentru Bothwell și din porunca lui o săvîrșește : „*Nimic altceva nu m-ar putea obliga s-o fac și cel mai puțin m-ar îmboldi nevoia vreunei răzbunări personale*".

Încrederea dezarmantă a victimei îi sfîșie într-atît sufletul încît ajunge să-i smulgă un deznădăjduit strigăt de acuzare la adresa stăpînului : *„Mă obligi să mă cobor pînă la atîta sfruntată înșelătorie încît mă sufoc de spaimă și de dezgust. Faci din mine o trădătoare odioasă. Nu mai doresc decît să mor în clipa asta și dacă n-o fac este pentru că în aceeași măsură doresc să-ți dau ascultare. Inima mea însă este rănită de moarte."* Dar o inimă de sclav, chiar cînd este rănită de moarte, nu poate să facă altceva decît să sîngereze și să se plece cu supunere în fața stăpînului care-o biciuiește. *„Nefericita de mine ! Nimic nu mi-a fost mai odios decît trădarea, dar sînt gata să fac orice îmi poruncești tu ! Dă-mi de veste, trimite-mi o vorbă : un singur cuvînt să rostești și-l voi asculta orbește, întîmple-se orice s-ar întîmpla. Chibzuiește însă dacă nu s-ar putea găsi o cale mai ocolită, poate i-am putea strecura în taină ceva printre leacurile pe care le ia, căci urmează un tratament cu leacuri și băi la Craigmillar."* În neputința ei, tot ce mai încearcă să obțină pentru nefericitul ei soț, este o moarte mai blîndă, să-l cruțe de violență. Dacă propria-i voință n-ar fi fost atît de anihilată, dacă nu s-ar fi abandonat atît de total, la discreția lui Bothwell, dacă sufletul ei strivit ar mai fi găsit un strop de putere, de energie și independență, o scînteie măcar din vechea ei personalitate, desigur l-ar fi salvat. Scrisoarea aceasta o mărturisește cu prisosință. Dar îi lipsește îndrăzneala de a face cel mai mic gest care ar putea stîrni nemulțumirea lui Bothwell, o terorizează spaima că l-ar putea pierde, nerespectînd întocmai înțelegerea ce-o avuseseră. Și la această spaimă se mai adaugă și aceea că ticăloșia pe care o comite ar putea s-o compromită, s-o facă

demnă de dispreț tocmai în ochii lui, ai iubitului, care-o folosește ca pe-o unealtă. Ce desăvîrșit cunoscător al celor mai fine nuanțe ale sufletului omenesc ar fi trebuit să fie acela care, ticluind o asemenea scrisoare, ar fi putut intui pînă și această frămîntare a sufletului ei! Lăsîndu-se în voia stăpînului, acționînd supusă după cum i-o cerea el, ea îl imploră, îl conjură, se tîrăște în genunchi dinaintea lui să n-o disprețuiască pentru ceea ce face, să nu înceteze de a o stima pentru fapta ei, pe care o săvîrșește numai și numai de dragul lui, să-i răsplătească supunerea și jertfa și suferința sălbatică prin care trece cu tot atîta iubire: *„Pentru dragostea ta jertfesc tot ce am: cinste, virtute, fericire și glorie. Nu uita asta, nu-ți pleca urechea la clevetirile mincinoase ale cumnatului tău care încearcă să defăimeze ființa cea mai devotată, iubita cea mai fidelă pe care-ai avut-o și-o vei avea vreodată. Și mai ales nu te lăsa amăgit de lacrimile ei* (ale soției lui) *mincinoase, nu le pune în cumpănă cu devotamentul și abnegația mea, cu trădarea ce-o săvîrșesc împotriva firii și a sufletului meu, numai și numai pentru a dobîndi locul ei, loc ce mie mi se cuvine. Mila și iertarea Domnului să se pogoare asupra mea pentru ceea ce fac, iar tu, scump prieten, fie să ai parte de toată fericirea și izbăvirea dorite de inima mea iubitoare, supusă și devotată, care așteaptă de la tine răsplată și alinare.“*

Dacă ascultăm, fără părtinire, durerea care plînge în aceste rînduri, vom înceta s-o mai considerăm o ucigașă pe această biată femeie care de fapt, în acele zile și nopți, nu face altceva decît pregătirile crimei. Cine citește aceste rînduri, înțelege cît de adînc tulburată se afla inima ei, cît de copleșitoare oroarea pentru ceea ce se

aştepta de la ea şi cît de slabă, de neputincioasă puterea-i de împotrivire, astfel încît în unele momente pare că se află mai aproape de sinucidere decît de crimă. Dar drumul ei fusese dinainte trasat, acţiunea stabilită pas cu pas şi tot ce mai poate ea face este să înainteze ca o somnambulă — sclavă a pasiunii sale — pe calea crimei, conştientă că se îndreaptă spre prăpastie.

Tot ce fusese mai dificil, mai delicat în misiunea ce i se încredinţase e dus cu bine la capăt încă de a doua zi după venirea ei la Glasgow : a adormit suspiciunile lui Darnley, i-a recîştigat încrederea, a adus pace şi alinare sufletului lui răvăşit de suferinţă. Amăgit din nou, bietul nătîng, se simte copleşit de fericire, sigur pe el, liniştit şi exuberant. Deşi slăbit de boală, epuizat de febră, cu obrazul desfigurat de spuzeală, se poartă ca un îndrăgostit în luna de miere : îşi înconjoară soţia cu cele mai tandre atenţii, iar sărutările şi îmbrăţişările lui înfocate sînt pentru Maria Stuart o grea încercare, căreia îi rezistă numai încleştîndu-şi cu un mare efort întreaga voinţă pentru a-şi ascunde repulsia. Precum ea este sclava voinţei lui Bothwell tot astfel el devine sclavul voinţei ei, robul unei roabe şi acceptă, fără şovăire, s-o urmeze la Edinburgh. Căruţa cu loitre aşteaptă gata pregătită ; victimă de bunăvoie, Darnley se lasă instalat în ea, şi, cu faţa acoperită de o pînză subţire, care-i ascunde urmele bolii, părăseşte fortăreaţa lui sigură şi se îndreaptă spre locul măcelului. Ceea ce a fost mai dificil în comiterea acestei crime s-a înfăptuit : cea mai cinică şi mai sfruntată trădare, comisă de o femeie, cu preţul liniştii ei sufleteşti pe viaţă. Ce a mai rămas de făcut de acum înainte este treaba lui Bothwell :

treabă brutală și sîngeroasă, pe măsura bărbatului acestuia, lipsit de scrupule, brutal și violent.

În atmosfera ostilă și înghețată a lui ianuarie, perechea regală, în sfîrșit armonios reunită, după atîta neînțelegere și dușmănie, înaintează încet, în mijlocul suitei de călăreți ce-o însoțește, pe drumul Edinburghului. Dar oare, într-adevăr Edinburghul să fie ținta acestei călătorii ? Se pare că nu. Poate că regina își conduce soțul bolnav către reședința regală de la Holyrood, spre a-l putea găzdui acolo, în confortul atît de plăcut, în luxul și bogăția acelui castel ? Ei bine, nu ! Nu către Holyrood se îndreaptă alaiul regal, căci Bothwell, adevăratul stăpîn, a hotărît altfel : atîta vreme cît boala regelui mai prezintă încă pericolul molipsirii, acesta nu trebuie să locuiască la Holyrood Castle ! Ar mai rămîne castelul Stirling, Edinburgh Castle, cetate puternică și inviolabilă, palatul episcopal sau vreun castel princiar care să-l adăpostească pe călătorul bolnav. Dar alegerea n-a căzut asupra nici unuia dintre acestea. S-a ales ca lăcaș pentru perechea regală și întreaga-i suită o locuință mai mult decît modestă și dubioasă, o alegere ciudată care nu putea să nu dea de bănuit ; o ruină aproape, o casă ce nu mai fusese locuită de ani de zile, situată dincolo de meterezele orașului, pe un drum lăturalnic, într-un loc izolat, singuratic, în plină pustietate, înconjurat de grădini și cîmpii, fără vreo altă așezare omenească prin preajmă și care în plus se bucura de o faimă cum nu se poate mai rea, fiind în afara oricărei posibilități de supraveghere sau de apărare. Nici nu se poate imagina adăpost mai nepotrivit pentru un rege decît casa aceasta de la Kirk O'Field, așezată în calea tuturor primejdiilor, pe drumul Thieves Row, drum cu-

treierat nopțile de bandiți. Și dacă ne întrebăm care este mintea căreia i se datorește această alegere, trebuie să ne oprim asupra aceluiași nume către care conduc toate documentele, toate scrisorile, toate drumurile acestui infernal labirint al crimei : Bothwell.

Locuința aceasta, întru nimic regală, așezată într-un cîmp pustiu și învecinată cu o singură casă aparținînd unuia din cei mai credincioși acoliți ai lui Bothwell, este formată dintr-un vestibul și patru camere. La parter, într-una din încăperi, se instalează dormitorul reginei care ține, cu o lăudabilă stăruință, să se îngrijească personal de soțul multiubit, atît de fățiș detestat pînă mai ieri ; cealaltă cameră este ocupată de servitoarele ei. Cele două camere de la etaj sînt împărțite de rege și de cei trei slujitori ai lui. Și poate pentru a mai atenua puțin din renumele și atmosfera lugubră a acestui sălaș, încăperile sînt bogat împodobite cu covoare și tapiserii aduse de la Holyrood și chiar cu cele două paturi franțuzești, cu adevărat fastuoase, aduse cîndva de Maria de Guise din Franța. Odată instalată în această prea puțin confortabilă, dar foarte împopoțonată, casă, perechea regală pare a-și fi regăsit armonia și buna înțelegere care lipsiseră pînă atunci căsniciei lor. Regina renunță la confortul castelului ei pentru a putea rămîne alături de subit-îndrăgitul soț. Grija și duioșia față de cel pe care pînă de curînd nu-l putuse suporta în preajmă, nu cunosc margini. De cîteva ori pe zi își vizitează soțul, petrece ore întregi la căpătîiul lui, își aduce întreaga suită pentru a-l distra, a-i face mai plăcute orele grele de boală. Între 4 și 7 februarie ea se consacră întrutotul, în mod înduioșător și parcă demonstrativ, îngrijirii soțului ei, fapt adus la cunoștință, cu o grabă suspectă, tuturor lo-

cuitorilor Edinburghului. Armonia care domnește acum între cei doi soți încoronați a devenit un fapt public. Ce surpriză pentru întregul oraș, care cunoștea dezbinarea perechii regale, ce uluitoare veste pentru nobilii Curții, care nu demult fuseseră solicitați de regină întru aflarea unei căi, oricare ar fi ea, de a se debarasa de incomodul și nedoritul rege, această dragoste atît de subită și de ostentativ afișată ! Cel mai inteligent și mai perspicace om politic din Scoția, lordul Moray, de cum îi ajunge la ureche vestea acestei tandre înțelegeri ivite brusc între soții regali izolați în casa aceea singuratică și expusă tuturor primejdiilor își și ia măsurile de precauție la care-l îndeamnă binecunoscutul lui fler și simțul de prevedere proverbial. Dacă există în toată Scoția un singur om care cu toată bună-credința unui suflet naiv se lasă în aceste zile păcălit pe de-a-ntregul de radicala schimbare a sentimentelor Mariei Stuart, acesta nu este altul decît însuși Darnley, nefericitul. Vanitatea lui este pe deplin satisfăcută de grija și atenția cu care îl onorează regala lui soție ; ba mai mult chiar, ce balsam pe inima lui trufașă și slabă faptul că lorzii care pînă mai ieri îl ignorau și-l umileau cu disprețul lor, îl înconjoară astăzi cu tot respectul, se înclină în fața lui și se adună, cu figuri compătimitoare, în jurul patului său de suferință. Această satisfacție răzbate și din scrisoarea pe care o adresează tatălui său la 7 februarie, și în care-l informează de îmbunătățirea stării sale în urma bunelor îngrijiri de care se bucură din partea iubitoarei lui soții. Medicii îl vestesc că boala e pe sfîrșite, că în curînd va intra în convalescență ; spuzeala care-i desfigura obrazul aproape a dispărut ; în curînd se va putea întoarce la castelul său ; caii au fost pregătiți și

plecarea, stabilită pentru dimineața zilei de luni. O singură zi mai are de petrecut în casa aceasta dărăpănată și apoi va intra triumfător în castelul de la Holyrood, ca domn al țării și stăpîn al reginei cu care va împărți de aici înainte *„bed and board"*.

Așadar întoarcerea la Holyrood este stabilită pentru ziua de luni, 10 februarie. Cu o zi înainte însă, duminică 9 februarie, are loc la Holyrood o mare petrecere; celebrarea căsătoriei a doi dintre slujitorii cei mai de încredere ai Mariei Stuart. În cinstea acestui eveniment s-a organizat un mare banchet, urmat de un bal, la care însăși regina a promis să ia parte. Dar aceasta nu este singura întîmplare a zilei, demnă de luat în seamă. Ba chiar se poate spune că o alta, mai însemnată, vine să i se adauge: încă de dimineață contele de Moray își ia rămas bun de la sora lui și pleacă să-și viziteze soția, îmbolnăvită subit, la unul din domeniile sale. Or, acesta este un semn care nu prevestește nimic bun. Căci întotdeauna cînd Moray dispare pe neașteptate din arena politică, faptul are o profundă semnificație. Întotdeauna în lipsa lui fie că are loc o răscoală, fie că se întîmplă vreo nenorocire cu urmări nefaste de care nu va fi scutit decît el care poate dovedi tocmai prin această oportună absență că n-are nici un amestec, că n-a participat în nici un fel la evenimente. O privire mai atentă, un spirit mai clarvăzător ar fi trebuit să interpreteze această precipitată dispariție a unui atît de perspicace și precaut om politic drept primul semn al furtunii care se apropie și care în curînd va brăzda cerul Scoției cu nori și cu fulgere. După ce întîmplările tragice se vor consuma în lipsa lui, după ce furtuna se va potoli și cerul se va însenina din nou, Moray va apare

în chip de erou neprihănit, de spirit pacificator, întocmai ca în dimineața de după masacrul lui Rizzio — n-a trecut nici un an de atunci — cînd și-a făcut apariția în Edinburgh ca și cum n-ar fi avut nici amestec și nici cunoștință de cele întîmplate. Tot astfel, cu aceeași falsă candoare, el pornește la drum în zorii zilei în care se va petrece o cumplită, nelegiuită faptă, de care se spală pe mîini lăsîndu-i pe alții să înfrunte primejdia, salvîndu-și onoarea și rezervîndu-și profitul.

Și tot în această zi se mai poate consemna un fapt care va apărea în adevărata lui lumină abia mai tîrziu și de care se va ține seamă în judecarea ulterioară a evenimentelor. Deși perechea regală împreună cu întreaga suită urma să părăsească definitiv locuința de la Kirsk O'Field abia a doua zi, Maria Stuart dă dispoziție încă din ajun să i se transporte la Holyrood prețiosul pat și cuverturile de blană scumpă ce-i împodobiseră dormitorul din modestul refugiu. Atîta grabă, atîta prevedere ar fi putut să pară suspecte, așa cum vor părea de altfel mai tîrziu, după consumarea dramei. Deocamdată însă, toate par cum nu se poate mai firești și ziua se anunță liniștită și pașnică ; după-amiaza, în mijlocul suitei sale, regina își vizitează soțul pe cale de însănătoșire ; seara participă la banchet înconjurată de Bothwell, Huntly și Argyll, ia parte la veselia nuntașilor și se înfățișează senină, veselă și binevoitoare cu toată lumea. Dar în toiul petrecerii, ca o adevărată soție iubitoare care nu-și precupețește nici o osteneală de dragul soțului preaiubit, ea părăsește salonul feeric luminat și atmosfera de caldă și veselă animație și înfruntă noaptea rece de iarnă pentru a se înapoia la Kirk O'Field, la căpătîiul lui Darnley și pentru a-i ține tovărășie pînă

la ora unsprezece noaptea, să se noteze bine ora, cînd în mijlocul cortegiului de călăreţi ce-i luminează drumul cu torţe, se întoarce la Holyrood, unde vesela petrecere de nuntă continuă. Întoarcerea la Holyrood cu toate făcliile aprinse, cu larma călăreţilor veseli ce-o însoţeau, cu zarva iscată de tropotul cailor, trebuie să fi trezit întreg Edinburghul căruia i s-a adus astfel la cunoştinţă că regina se înapoiază din vizita pe care cu atîta binevoitoare curtenie o făcuse soţului. Odată ajunsă, ea se arată din nou în sala de bal, printre nuntaşi şi are pentru fiecare dintre oaspeţi o vorbă de prietenie, o glumă, o atenţie. Abia după miezul nopţii se hotărăşte să se retragă în apartamentul ei.

Tîrziu, pe la ora două noaptea, o groaznică bubuitură pare să cutremure pămîntul. Undeva, în apropiere, s-a produs o explozie puternică „*de parcă douăzeci şi cinci de tunuri ar fi tras douăzeci şi cinci de salve în acelaşi timp*". Şi imediat o ceată de indivizi suspecţi năvălesc dinspre Kirk O'Field, unde pare să se fi întîmplat o catastrofă. Oraşul se trezeşte pe dată cuprins de agitaţie şi panică ; porţile se deschid în grabă şi ştafete gonesc spre Holyrood cu sinistra veste : casa singuratică din Kirk O'Field a sărit în aer împreună cu regele şi toţi slujitorii săi. Bothwell, pentru care petrecerea, abia încheiată, constituise un straşnic alibi şi pe care vestea pare a-l smulge din somnul nevinovatului, ce-l simula, se înfăţişează pe dată în armură şi, în fruntea unei cete înarmate, aleargă la locul crimei. Casa este complet distrusă şi în grădină este găsit cadavrul lui Darnley, numai în cămaşă, şi al servitorului care-l veghea. Bothwell pare cuprins de o puternică emoţie pe seama căreia pune

faptul că, fără a mai întreprinde vreo cercetare, fără a încerca să lămurească împrejurările în care s-a produs catastrofa, după ce dă dispoziție să fie așezate cadavrele pe catafalc, se întoarce în grabă, după numai o jumătate de oră, la castel. Regina a fost și ea trezită între timp din somnu-i nevinovat și-l întîmpină cu aerul că nu bănuiește nimic. Și atunci Bothwell o vestește cu toată solemnitatea, că soțul ei, regele Henric al Scoției, a fost asasinat într-un mod inexplicabil, în împrejurări necunoscute de către făptași neștiuți.

CUPRINS

Introducere 5

Dramatis personae 15
O regină în leagăn (1542—1548) 19
Tinerețe în Franța (1548—1559) 34
Regină, văduvă și totuși regină (Iulie, 1560—august, 1561) . 50
Întoarcerea în Scoția (August, 1561) 73
Piatra o ia de-a dura la vale (1561—1563) 93
Marele tîrg politico-matrimonial (1563—1566) 112
A doua căsătorie (1565) 142
Noaptea fatală de la Holyrood (9 martie, 1566) 162
Trădătorii trădați (Martie—iunie, 1566) 188
Cumplite încurcături (Iulie—decembrie, 1566) 208
Tragedia unei pasiuni (22 ianuarie—9 februarie, 1567) . 232
Drumul spre crimă (22 ianuarie—9 februarie, 1567) 266

Lector : TEODORA POPA
Tehnoredactor : AURUL BUCUR

Apărut 1974. Bun de tipar : 5.VII.1974. Tiraj 90 000 broșate. Coli tipar 9,13.

Tiparul executat sub comanda nr. 40 346 la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii". Piața Scînteii nr. 1
București
Republica Socialistă România

Editura Eminescu

S-ar putea ca de la Erasmus încoace (despre care a scris o lucrare sclipitoare) nici un scriitor să nu se fi bucurat de o mai mare celebritate ca Stefan Zweig. Dar niciodată n-a fost purtată faima mondială cu o mai profundă modestie, cu o mai delicată pudoare, cu o umilință mai neprefăcută...

Gloria sa literară va deveni legendară, precum aceea a celuilalt mare pacifist, a înțeleptului din Rotterdam.

Thomas Mann

Vol. I–II Lei 14,75